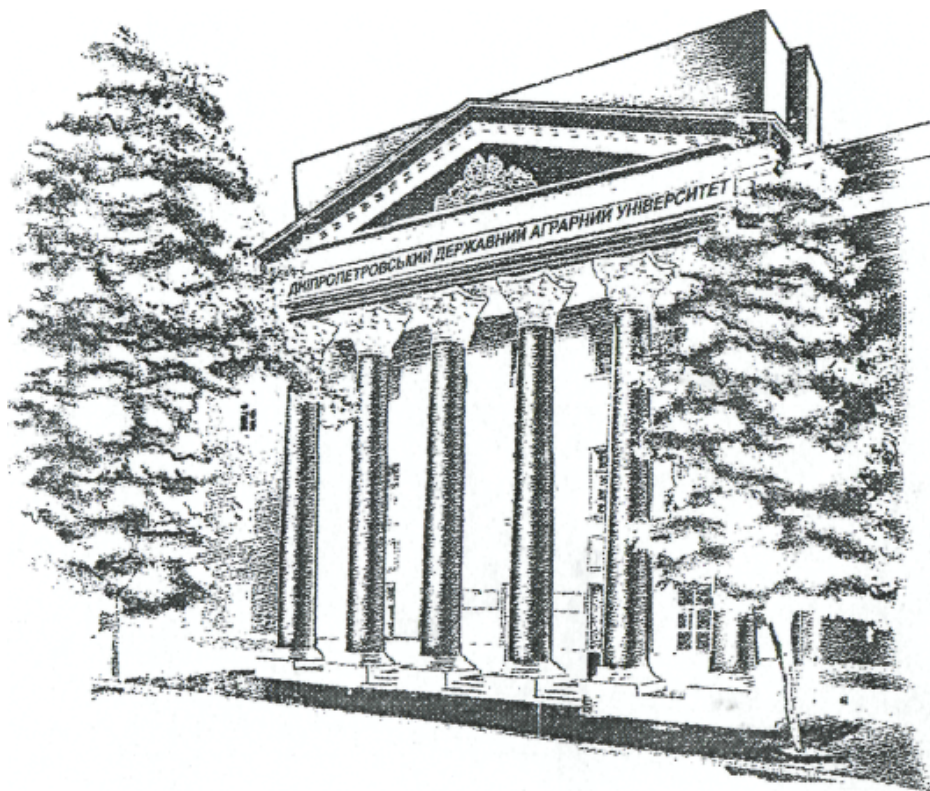

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНО-ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ, СОЦІОЛОГІЇ ТА ІСТОРІЇ

МАТЕРІАЛИ

**РЕГІОНАЛЬНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
“ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКИХ ТА ПАТРІОТИЧНИХ
ЦІННОСТЕЙ У СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ”**

**м. Дніпропетровськ
2015 р.**

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНО-ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ, СОЦІОЛОГІЇ ТА ІСТОРІЇ

**ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКИХ ТА ПАТРІОТИЧНИХ
ЦІННОСТЕЙ У СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ**

ЗБІРКА НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Випуск шостий

Дніпропетровськ, 2015

УДК 94(477)

*Друкується за рішенням Вченої ради
Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету
Протокол №7 від 28 травня 2015 року*

Редакційна колегія:

А.С. Кобець – ректор Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету, доктор наук з державного управління, професор, Заслужений працівник освіти України (відповідальний редактор); **П. К. Охмат** – проректор з науково-педагогічної роботи Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету, професор, Заслужений працівник освіти України (заступник редактора); **В.І. Мороз** – завідувач кафедри філософії, соціології та історії Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету, доктор філософії, Відмінник аграрної освіти та науки (заступник редактора); **Д.М. Онопрієнко** – перший проректор, проректор з навчальної роботи Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету, кандидат сільськогосподарських наук, професор; **Ю.І. Грицан** – проректор з наукової роботи Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету, доктор біологічних наук, професор, академік УЕАН; **В.В. Іваненко** – проректор з науково-педагогічної роботи у сфері гуманітарної освіти та виховання молоді Дніпропетровського національного університету ім. О.Гончара, академік академії наук вищої школи України, доктор історичних наук, професор; **С.І. Світленко** – декан історичного факультету Дніпропетровського національного університету ім. О.Гончара, доктор історичних наук, професор; **Є.І. Бородін** – перший заступник директора Дніпропетровського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при президенті України, доктор історичних наук, професор; **О.М. Корх** – завідувач кафедри філософії та соціально-політичних дисциплін Дніпропетровського державного університету митної справи та фінансів, доктор філософських наук, професор; **Г.Г. Кривчик** – завідувач кафедри українознавства Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту ім. академіка В. Лазаряна, доктор історичних наук, професор, академік АН вищої освіти; **О.Б. Шляхов** – завідувач кафедри історії України та етнополітики Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара, доктор історичних наук, професор; **О.В. Михайлюк** – завідувач кафедри документознавства та інформаційної діяльності Національної Металургійної академії України, доктор історичних наук, професор; **О.О. Поплавський** – заступник проректора з науково-педагогічної роботи Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету, кандидат історичних наук, доцент; **О.В. Добридень** – завідувач кафедри гуманітарних дисциплін Дніпропетровської медичної академії, кандидат філософських наук, доцент; **Ю.В. Берестень** – кандидат історичних наук, доцент кафедри філософії, соціології та історії Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету (відповід. секретар).

Формування загальнолюдських та патріотичних цінностей у студентської молоді: зб.наук. пр.. /Редкол.: Кобець А. С. (відп. ред.) та ін.. – Д.: Вид-во Придніпров'я, 2015. – Вип. 6. – 269 с. Опубліковано результати науково-дослідної роботи викладачів кафедри філософії, соціології та історії, співробітників та студентів ДДАЕУ, науковців ВНЗ Придніпропетровського регіону. Висвітлено досить широке коло актуальних проблем вітчизняної історії, педагогіки, психології в контексті виховання у студентської молоді загальнолюдських та патріотичних цінностей. Розрахований на науковців, викладачів, аспірантів, студентів та усіх тих, хто цікавиться вітчизняною історією та освітянською справою.

Зміст наукових праць не завжди збігається

з точкою зору редакційної колегії

© Дніпропетровський державний
аграрно-економічний університет, 2015

Зміст

	Вступне слово		5
1.	Кобець А. С.	З історії формування загальнолюдських та патріотичних цінностей у студентської молоді Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету	6
2.	Охмат П.К.	Основні сучасні тенденції проектування виховного простору у вищій школі.	11
3.	Мороз В. І., Рошко М.В.	З історії загальнолюдських та патріотичних цінностей на Придніпров'ї.	19
4.	Іваненко В.В., Пащенко В.І.	Особливості виховання патріотизму у студентської молоді.	22
5.	Онопрієнко Д. М.	Формування патріотичних цінностей у студентської молоді в контексті організації освітнього процесу в Дніпропетровському державному аграрно-економічному університеті.	28
6.	Волох П.В.	Формування економічної культури студентської молоді на прикладі раціональної оцінки агроландшафтів України.	35
7.	Рудаков Л.М., Запорожченко В.Ю.	Формування загальнолюдських цінностей у підлітків в процесі навчання.	39
8.	Кривчик Г.Г.	Критерії ефективності основних форм навчальних занять у ВНЗ.	44
9.	Вершина В.А., Михайлюк О.В.	Міф та сучасність.	48
10.	Корх О.М.	Постмодерні засади формування ціннісних орієнтацій молоді.	53
11.	Добридень О.В.	Соціально-психологические корни потребительского самообмана.	60
12.	Поплавський О.О.	Історичні коріння сучасного регіонального патріотизму Донбасу.	63
13.	Білополий В. В., Руденко С. Г.	Війна як мир, мир як війна між Росією і Україною.	75
14.	Шумей У.М.	Роль органів студентського самоврядування в системі патріотичного виховання Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету	83
15.	Білополий В. В., Філіпченко І. О.	Патріотизм – альтернативи не буде!	87
16.	Берестень Ю.В.	Ми – ні кроку назад!	91
17.	Вікторов В.Г.	Виховання студентської молоді як важлива складова формування особистості.	100
18.	Берестень Ю.В.	Ніхто, крім нас!	105
19.	Борисов В.Л.	Рух Опору та прояви колабораціонізму на Дніпропетровщині в період німецько-фашистської окупації 1941-1945 рр.: маловідомі сторінки.	125

20.	Якунин В.К.	Проблемы истории ОУН-УПА в историографическом осмыслении.	130
21.	Касьянова І.О., Левін О.Л.	Із історії формування у молоді загальнолюдських та патріотичних цінностей.	139
22.	Євсєєва Г. П.	Роль викладання гуманітарних дисциплін у формуванні патріотизму та вихованні студентської молоді.	144
23.	Пахоменков Ю.Г.	Формування українського патріотизму на Придніпров'ї в часи революції 1917 року.	152
24.	Сокол С.П., Муренко О.О.	Формування громадянської позиції сучасної молоді серед юнаків факультету механізації сільського господарства.	163
25.	Андрєєва В. І.	Національно-патріотичне виховання студентів в позанавчальний час	168
26.	Шевченко А.Ю.	Формування ціннісних орієнтацій у сучасної молоді в контексті християнського світорозуміння.	171
27.	Гаврильченко О.С., Мішенський В.В.	Проблеми патріотичного виховання молоді.	177
28.	Гриженко Л. В.	Проблеми формування духовної культури студентської молоді сучасної України.	180
29.	Білоус К.В., Левін О.Л.	Національно-державне виховання студентської молоді як фактор цілісного формування особистості.	185
30.	Загородня А. М., Левін О.Л.	Удосконалення патріотичного виховання молоді в Україні: державно-управлінський аспект.	188
31.	Маслікова К.П., Щєпова Д.Р.	Виховання патріотичних цінностей у студентів аграрних ВНЗ засобами соціально-гуманітарних дисциплін.	193
32.	Чернікова Н. С.	Ціннісні орієнтації сучасної студентської молоді скрізь призму теорії поколінь.	198
33.	Локотькова А. І., Левін О.Л.	Національне виховання студентської молоді як фактор цілісного формування особистості.	204
34.	Дьяченко Н.К.	Деякі аспекти морального і правового виховання студентів.	208
35.	Іващенко О.О., Муренко О.О.	Формування загальнолюдських та патріотичних цінностей у студентської молоді ДДАЕУ в руслі біоетики та фізичного виховання.	210
36.	Шаврова О.Б.	Математика як інструмент виховання.	215
37.	Кузьміна Л.В., Мацюк М.П.	Вектор спрямування особистості до життєвих цінностей сучасності.	218
38.	Лагдан С. П.	Роль української мови у формуванні ціннісних орієнтацій студентської молоді.	221
39.	Самойленкова В.П.	Цілеспрямоване викладання матеріалів з урахуванням спеціалізації студентів.	227
40.	Бараненко Н. В., Левін О.Л.	Психолого-педагогічні аспекти формування загальнолюдських та патріотичних цінностей.	229
41.	Ковалевський І. О., Левін О.Л.	Психолого-педагогічні аспекти формування загальнолюдських та патріотичних цінностей.	235
42.	Лучка Л.М.	Сільськогосподарська література у фондах катеринославських бібліотек другої половини	241

		XIX – початку XX ст.	
43.	Гескіна В.О.	Виховання творчої особистості студента засобами діяльності читацьких об'єднань наукової бібліотеки.	247
44.	Перепада Є.М.	Інноваційні форми популяризації історичного минулого засобами діяльності бібліотеки в Нікопольському коледжі ДДАЕУ.	249
45.	Удовенко Г.В.	Краєзнавча робота бібліотеки – основа виховання патріотичних почуттів, духовного світу студентської молоді	252
46.	Прудка Л.Є.	Співпраця наукової бібліотеки та факультетів ДДАЕУ в проведенні кураторських годин як одного із засобів виховання духовних цінностей у студентів аграріїв.	256
47.	Братчик А.Г.	Роль бібліотеки в інформаційно-освітньому просторі університету у формуванні загальнолюдських та патріотичних цінностей студентів.	260
	Наші автори		269

Вступ

Збірка наукових статей провідних науковців Придніпровського регіону, представників професорсько-викладацького складу та студентства Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету, яка лежить перед Вами, – є своєрідним інтелектуальним підсумком плідної науково-дослідної, евристичної та патріотично-виховної роботи, яка здійснювалась у ВНЗ впродовж останніх років в контексті формування у студентів загальнолюдських та патріотичних цінностей. Мета даної роботи полягала у формуванні в представників студентської молоді почуттів патріотизму, поваги та щирої вдячності всім тим, хто брав участь у визвольних змаганнях українського народу ХХ – початку ХХІ століття.

Головні академічні досягнення та практичні здобутки у царині національно-патріотичного виховання студентства, увіковічення ратного подвигу видатних представників українського народу, які виявили героїзм, віддавши своє життя за незалежність та свободу України, шанобливого ставлення до пам'яті про Перемогу над нацизмом, суспільної поваги до ветеранів війни, учасників українського визвольного руху часів Другої світової війни, жертв нацистських переслідувань були оприлюднені під час проведення 23 квітня 2015 року Регіональної науково-практичної конференції «Формування загальнолюдських та патріотичних цінностей у студентської молоді», яка була організована у відповідності до нормативних положень Верховної Ради України, Указу Президента України П. Порошенка «Про заходи з відзначення у 2015 році 70-ї річниці Перемоги над нацизмом у Європі та 70-ї річниці завершення Другої світової війни».

Об'єднанні академічні та організаційні зусилля ректорату на чолі ректором Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету А.С. Кобцем, деканів факультетів, провідних науковців вищих навчальних закладів Придніпровського регіону та викладачів кафедри філософії, соціології та історії, представників студентського загалу дозволили не тільки підготувати та провести даний науковий захід, але й видати його матеріали.

Варто відзначити, що науково-практична конференція більш опукло висвітлила той факт, що попри наявний корпус історичних джерел і фахової літератури, колосальні академічні здобутки у вивченні історії визвольних змагань, окремі її сторінки та аспекти є слабо дослідженими. Певною мірою учасникам конференції вдалося яскраво продемонструвати свої вміння та здатність заповнити ці наявні лакуни й своєрідні «білі плями» вітчизняного історіографічного процесу, змістовно їх висвітлити та проаналізувати. Зрозуміло, що представники професорсько-викладацького складу, молоді вчені та студенти-дослідники не могли охопити всього комплексу історіографічних проблем, пов'язаних з різними аспектами формування загальнолюдських та патріотичних цінностей у студентської молоді, проте їм вдалося суттєвим чином збагатити загальнонаукову картину новими дослідженнями та академічними здобутками, додавши до неї виразних обрисів та штрихів.

Вміщені у збірці матеріали умовно можна поділити на декілька частин. Перша із них містить наукові статті, в центрі розгляду яких знаходяться загальні проблеми формування загальнолюдських та патріотичних цінностей у студентської молоді. Друга частина акумулює наукові розвідки, які присвячені відтворенню окремих аспектів та складових даних цінностей. Збірка матеріалів надрукований в авторській редакції без внесення істотних змін редакційною колегією. Опубліковані в збірнику матеріали є надзвичайно цікавими та корисними не лише для фахівців-істориків, але й для широкого кола читачів, які переймаються актуальними проблемами організації виховної роботи та виховання у студентської молоді патріотизму.

Пленарне засідання

УДК 94(477) (1922-2015)

А.С. Кобець

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

З ІСТОРІЇ ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКИХ ТА ПАТРІОТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ У СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО АГРАРНО-ЕКОНОМІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

*У статті показана історія формування загальнолюдських та патріотичних цінностей у студентській молоді Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету за часи його існування з 1922 по 2015 рр. **Ключові слова:** Україна, ДСПІ, університет, патріотичні цінності.*

*В статті показана історія формування общечеловеческих и патриотических ценностей у студенческой молодёжи Днепропетровского государственного аграрно-экономического университета в период его существования с 1922 по 2015 гг. **Ключевые слова:** Украина, ДСХИ, университет, патриотические ценности.*

*In article the author shows the history of forming common to all mankind's and patriotically values of Dnepropetrovsk State agrarian and economic university's students for period of its existence from 1922 to 2015. **Key words:** Ukraine, DSAEU, university, patriotic values.*

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет (далі – ДДАЕУ) був заснований 11 вересня 1922 р. наказом № 31 Укрголовпросвіти при Київському політехнічному інституті [3, с. 7]. Попередня назва ДДАЕУ була Київський ветеринарно-зоотехнічний інститут (КВЗІ). Розташувався інститут по вулиці Тимофіївській, 7 та вулиці Гершуна, 55 у місті Київ.

Інститут мав два факультети: ветеринарний і зоотехнічний. Першим ректором КВЗІ був видатний патоформолог та мікробіолог професор Омельченко Федір Захарович (1865-1924 рр.).

У інституті навчалося 377 студентів (261 на ветеринарному і 116 на зоотехнічному факультетах). З 1925 року план набору студентів було збільшено до 600 осіб.

23 травня 1934 року постановою Раднаркому України КВЗІ було переведено до Дніпропетровська [1, с. 4].

У жовтні 1934 року інститут було перейменовано у Дніпропетровський сільськогосподарський інститут (ДСГІ). Виконувачем обов'язки директора (ректора) ДСПІ було призначено М.О. Селеха [2, с. 3].

До Дніпропетровська з Києва переїхали професори О.М. Качаловський, В.Г. Раєвський, В.І. Упоров, І.Ф. Розгін, В.П. Устянцев, С.П. Ксьонзенко,

Ф.О. Юрків, М.П. Кравченко, М.С. Трусов, Я.А. Русаков, К.К.Крайнюк, В.Т.Горянов, М.К.Вовк, О.С. Романенко, І.Г. Батуревич, С.Й. Єрлер, Н.В. Щербина, А.Г. Марніченко і ін.

ДСГІ отримав двоповерховий будинок колишньої губернської партійної школи, яка була розташована поблизу парка імені Т.Г. Шевченка. У 1935 р. Дніпропетровський сільськогосподарський інститут відкрив агрономічний факультет, курси по підвищенню кваліфікації фахівців сільського господарства. Була розпочата реконструкція навчального корпусу, збудовано на вулиці Лагерній для студентів і викладачів гуртожиток на 300 осіб.

У 1937 році ДСГІ отримав господарство у Сухачівці (навчгосп «Сухачівка») з площею 1289 га. Навчгосп став основною базою для навчальної і виробничої практики студентів, для науково-дослідної роботи викладачів і співробітників інституту.

Навчання студентської молоді супроводжувалося потужним виховним процесом. Навчання і виховання було базою, фундаментом при формуванні світогляду у студентства. Загальнолюдська та патріотична складова була основою світогляду студентства у буремні передвоєнні роки.

У роки війни 1941-1945 рр. викладачі та студенти ДСГІ стали захисниками Вітчизни, пішли воювати на фронт. Це такі як: В.Т. Горянов, Д. С. Кашель, С.П. Ксьонзенко, К.К. Крайнюк, О.Т. Лисенко, Х. М. Янчурський, П.І. Вікторов, В.Ф. Гришпак, І.М. Кравченко, Ф. І. Лягушин, І.В. Гринюк, А.М. Алєєв, В.А. Новіцький та ін.; студенти: Л.С. Мерешко, О.О Собко, А.Г. Гук (агрономічний факультет), М.З. Чорний, Б.П. Приліпко, А.К. Савченко, І.І. Петренко (зоотехнічний факультет) та ін.

Багато студентів та викладачів не повернулися з фронту. Багато повернулися пораненими, інвалідами. Серед них необхідно відзначити І.М. Кравченка, М.Г. Козубенка, Н.А. Гудзенка, П.Я. Бокає, В. Г. Огія, П.Є. Бикова, В.Т. Шуваєва, М.І. Шаповалова, В.В. Туніна, М.А. Холодкова та ін. Колишньому студенту Луці Степановичу Мерешко Указом Президії Верховної Ради СРСР від 2 березня 1945 р. було присвоєно звання Героя Радянського Союзу.

Подвиг Луки Степановича і сьогодні є прикладом у процесі виховання патріотизму у сучасної студентської молоді. У серпні 1944 р. розпочалися бої за місто Яси. 24 серпня 1944 р. командир полку наказав старшому лейтенанту Мерешку досягти під ранок околиці міста Хуші. На підступах до міста батарея Л. С. Мерешка зіткнулася з потужними (чисельними) силами відступаючого противника. Командиром було прийнято блискавичне рішення – зайняти кругову оборону та відкрити вогонь «прямою наводкою» по ворожих танках та чисельній піхоті. Героїчна батарея Мерешка мужньо та рішуче відбила шалені німецькі атаки, поступово втрачаючи чисельний склад, проте відкидаючи саму думку про відступ із власних позицій.

Під час бою Л. С. Мерешко особисто підірвав ручними гранатами частину живої сили противника, завдавши їй значних втрат; було знищено 2 бронетранспортери, 2 легкових автомобілі, 50 фур із військовим вантажем, 78 коней; полягли сотні німецьких загарбників [4, с. 9].

У районі дії батареї противник стягнув значні сили, намагаючись оточити і знищити підрозділ старшого лейтенанта Л. С. Мерешка. Мерешка було поранено, однак він не залишив поле бою.

Поранення виявилось тяжким. Довелося лікуватися у шпиталі. У січні 1945 р. Л. С. Мерешка було зараховано до військового резерву. До січня 1946 р. він виконував обов'язки начальника транспортного відділення військової бази №72 [4, с. 10].

Прикладом виховання патріотизму та загальнолюдських цінностей у сучасній молоді є життя і діяльність героя Радянського Союзу, полковника Івана Павловича Ялового. Іван Павлович народився 8 січня 1919 р. в селі Авдотіївка Криворізького району Дніпропетровської області. Дитинство майбутнього героя було надзвичайно складним: у 17 років він втратив батька. Сім'я жила у злиднях. У 1935 р. отримав спеціальність електрика і почав працювати на Нікопольському південно-трубному заводі. У 1937 р. без відриву від виробництва закінчив аероклуб і був направлений до Качинського військово-повітряного училища льотчиків, яке успішно закінчив у 1938 р.

У своїй кар'єрі І. П. Яловий пройшов шлях від рядового льотчика до першого заступника командира бомбардувальної авіаційної дивізії.

Війна для І. П. Ялового розпочалася 22 червня 1941 р. на аеродромі Бессарабії та закінчилася 9 травня 1945 р. у Берліні. Іван Павлович літав на усіх типах бомбардувальників, у тому числі й на найулюбленішому Пе-2, на американських «Дугласах». Багато, дуже багато танків, автомобілів, залізничний комунікацій та потягів, а також живої сили противника знищив І. П. Яловий та його бойові друзі.

Будучи призначеним на посаду заступника командира дивізії, він майже щоденно літав особисто, водив у бій ескадрильї. За безстрашність у розгромі 62-тисячного Познанського гарнізону він був удостоєний вищої нагороди Польщі. Йому було лише 25 років, а груди його прикрашали три ордени: Бойового Червоного Прапора, Олександра Невського та Червоної Зірки. Увінчували бойові нагороди за подвиги в роки війни орден Леніна і Золота Зірка Героя Радянського Союзу, котрими Іван Павлович був нагороджений 15 травня 1946 р. так високо Батьківщина оцінила 346 ефективних бойових вильотів, геройську участь у боях за Курськ, Орел, Конотоп, Бахмач, у боях за Дніпро, Варшаву і Познань, за два бомбардувальних удари по Берліну [4, с. 13].

Після демобілізації з лав Збройних Сил І.П. Яловий закінчив у 1965 р. вищу партійну школу при ЦК КПРС. Працював викладачем у Дніпропетровській школі міліції, а з 1978 р. – у Дніпропетровському державному аграрно-економічному університеті (тоді – сільськогосподарський інститут) на посаді доцента кафедри гуманітарних дисциплін (нині – філософії, соціології та історії).

Його лекції завжди були насичені різноманітними прикладами патріотичного виховання молоді. Ректорат ДДАЕУ високо оцінив його патріотично-виховну роботу і після його смерті у 2003 р. відкрив на кафедрі філософії, соціології та історії меморіальний комплекс і меморіальну

аудиторію.

Саме у ній кожен рік 1-го вересня проводиться урок мужності і патріотизму, на якому добрим словом згадують прекрасну людину і громадянина Івана Павловича Ялового.

Заслуги Івана Павловича оцінила і влада м. Дніпропетровська, присвоївши йому високе звання Почесного громадянина міста [4, с. 13].

Сьогодні молодь і викладачі ДДАЕУ докладають максимум зусиль у поширенні загальнолюдських та патріотичних цінностей, використовуючи славетні приклади нашої історії. Кафедра філософії, соціології та історії, наукова бібліотека, гуманітарний відділ, деканати, ректорат усіяко сприяють цьому процесу.

Так, викладаючи навчальний курс «Філософії», викладачі кафедри філософії, соціології та історії вивчають зі студентами світову філософську думку, історію української філософії тощо, що сприяє формуванню у молоді власної світоглядної позиції, наукового мислення.

При викладанні дисциплін «Соціологія», «Психологія і педагогіка» студенти усвідомлюють свій соціальний статус, формують особистісну психологічну культуру, яка ґрунтується на засадах ділового спілкування, відповідальності та співпраці студентів і викладачів.

Важливу роль відіграють також курси «Культурологія», «Історія української культури», «Релігієзнавство», «Етика та естетика», які закладають у майбутніх студентів-аграріїв базову культуру, шанобливе ставлення до національних звичаїв, прищеплення християнських цінностей.

У ДДАЕУ протягом останніх десяти років активно працював дискусійний клуб «Діалог». На засіданнях клубу викладачі й студенти обговорювали проблеми політичного розвитку сучасного світу та української держави, а саме: «Україна і НАТО», «Єдина країна – єдина страна», «Що означає бути сучасним?» тощо.

У гуртожитку №4 постійно відвідувались засідання клубу «Джерело». На засідання клубу запрошувались воїни-афганці.

Вшановуючи пам'ять жертв голодомору в Україні 1932-1933 рр., кожного року у листопаді проводився вечір-реквієм «Дзвони пам'яті».

Загальний сенс патріотичного виховання полягає у систематичному цілеспрямованому впливі на свідомість, волю та поведінку молодої людини з метою формування цілісної громадянської позиції, що ґрунтується на високих морально-етичних ідеалах, цілях, переконаннях, нормах поведінки, свідомості особистості.

До дня українського козацтва у жовтні кожного року студенти I та II курсів беруть участь в урочистостях щодо цієї дати в музеї ім. Д. І. Яворницького. У музеї студенти із задоволенням й цікавістю слухають розповіді екскурсоводів про Запорізьку Січ, гетьманів, озброєння козаків, козацький одяг, житло тощо. У березні кожного року проводяться вечори на тему: «Розцвіла на вітрах Петриківка, незабуття моя сторона». Студенти знайомляться з унікальним художнім розписом, зі складною історією Петриківщини. Куратором цього процесу є проректор з науково-педагогічної

роботи ДДАЕУ професор Охмат Петро Корнійович. В цілому, науково-педагогічний колектив ДДАЕУ розуміє ту високу місію, яку необхідно втілювати кожного дня, тижня, місяця по формуванню загальнолюдських та патріотичних цінностей у студентської молоді нашої держави України.

З початку XXI ст. ДДАЕУ – це багатопрофільний навчальний заклад, який забезпечує підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації спеціалістів для агропромислового комплексу України.

Університет є науково-методичним центром, який обслуговує мережу ВНЗ III та IV рівнів акредитації Степової зони, має свій редакційно-видавничий комплекс [5, с. 3].

При ДДАЕУ діють вчені ради із захисту докторських і кандидатських дисертації за 4 спеціальностями. Щорічно співробітниками університету захищаються 2-3 докторських, 10-15 кандидатських дисертації, друкуються 10-12 монографій, 8-10 підручників та навчальних посібників та 300-350 наукових статей. Новизна технічних рішень підтверджується 15-20 патентами на винаходи.

До світової наукової скарбниці увійшли досягнення наукових шкіл професора М. О. Бекаревича й академіка УААН М.Т. Масюка (сільськогосподарська рекультивация земель, порушених гірничими розробками), професорів Л.А. Христевої та І.І. Ярчука (розробка фізіологічних препаратів гумусової природи); професора М.П. Тімана (дослідження в галузі конструктивної теорії функцій дійсного змінного). Розробкою сучасних технологій та засобів виробництва і переробки сільськогосподарської продукції займаються 484 науково-педагогічних працівників, із яких 44 доктори, професори і 227 кандидатів наук, доцентів, серед них, 24 академіки та 7 член-кореспондентів Національної академії аграрних наук України та галузевих академій.

За роки своєї діяльності ВНЗ підготовлено, виховано понад 42 тис. спеціалістів аграрного профілю. Серед випускників 9 академіків, 13 член-кореспондентів, 105 докторів та понад 300 кандидатів наук, 35 випускників – Герої Радянського Союзу, Герої Соціалістичної Праці та Герої України, 28 лауреатів Державних галузевих та Міжнародних премій.

Станом на 01.09.2014 р. контингент студентів ДДАЕУ становить понад 10 тис. чол. На сьогодні до складу університету входять 40 кафедр, 7 факультетів та 6 коледжів.

ДДАЕУ нині співпрацює з аграрними навчальними закладами Західної Європи та США, серед яких університети м. Кордова (Іспанія), м. Парма (Італія), м. Плодив (Болгарія), м. Прага (Чехія), м. Бонна і Вайтештефан-Трієсдорф (Німеччина), штатів Вірджинія, Огайо, Каліфорнія, Пенсільванія, університети Росії та Білорусії.

У 2007-2009 рр. ДДАЕУ був учасником проекту TEMPUS – TACIS «Розробка магістерського курсу «Бізнес-адміністрування» разом із університетом м. Амстердам (Нідерланди)». А з 2010 р. ведеться розробка курсу «Контроль якості продуктів харчування» з університетами Німеччини, Італії та Болгарії [6, с. 17]. Здобутки трудового колективу знайшли своє

визнання у рейтингових оцінках ДДАЕУ як провідного ВНЗ аграрної освіти, який міцно затвердився в плеяді престижних вищих навчальних закладів України.

У цілому, все це і є тим вагомим історичним досвідом по формуванню загальнолюдських та патріотичних цінностей у студентської молоді Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету з 1922 по 2015 рр.

Бібліографічні посилання:

1. Архів музею Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету (далі – Архів ДДАЕУ). – Ф. 427. – Оп. 1. п. – Спр. 19.
2. Архів ДДАЕУ. – Ф. 433. – Оп.1.п. – Спр. 22.
3. Дніпропетровський державний аграрний університет : 25 років. – Вид. 3-тє, доп. і перероб. – Дніпропетровськ : ТОВ «ЕНЕМ», 2007. – 200 с.
4. Золоті Зірки Дніпропетровського державного аграрного університету / Голов. ред. А. С. Кобець. – Дніпропетровськ : ТОВ «ЕНЕМ», 2012. – 88 с.
5. Кадри селу. – 2007. – № 22.
6. Кобець А. С. Дніпропетровський державний аграрний університет : історія та сучасність (до 90-річного ювілею ВНЗ) // Гуманітарно-виховні процеси, тенденції і перспективи вищої професійної освіти: Зб. наук. пр. – Дніпропетровськ : Вид. Придніпров'я, 2012. – Вип. 4. – 316 с.

УДК 378.147

П.К. Охмат

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

ОСНОВНІ СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ПРОЕКУВАННЯ ВИХОВНОГО ПРОСТОРУ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

У даній статті аналізуються проблеми національно-патріотичного виховання у ВНЗ, визначається зміст і мета виховної роботи з національного і громадського виховання.
Ключові слова: виховання, освіта, патріотизм, вищий навчальний заклад.

Вданной статье анализируются проблемы национально-патриотического воспитания в ВУЗах, определено содержание и цель воспитательной работы по национальному и гражданскому воспитанию.
Ключевые слова: воспитание, образование, патриотизм, высшее учебное заведение.

This article analyzes the problems of national-patriotic education in universities; is determined by the content and purpose of the educational work of national and public education.
Keywords: education, education, patriotism, university.

Сучасний стан суспільного розвитку, динамічні зміни в усіх сферах людської діяльності зумовлюють зростання потреби суспільства у формуванні творчої особистості з високим рівнем інтелектуального розвитку, творчих можливостей, здатної до створення та засвоєння інновацій у будь-якій галузі. Саме така особистість є найбільшою цінністю в усіх країнах, а для незалежної України, яка впевнено робить перші кроки на шляху

розбудови високорозвиненої правової демократичної держави, проблема розвитку творчих здібностей, активізації творчої діяльності її громадян набуває пріоритетного значення.

У наші дні суспільство потребує якісного нового підходу до формування духовної сфери випускника вищої школи, як ніколи вимагається створення умов для прояву вільної, творчої і моральної особистості, яка володіє інтелігентністю у повному об'ємі її класичних якостей. Становлення такої особистості можливе лише при збереженні і відродженні духовно-історичних цінностей своєї країни, розвитку науки, культури і освіти як необхідних джерел прогресу суспільства. Формування національної інтелігенції, сприяння збагаченню і оновленню інтелектуального генофонду нації, виховання її духовної еліти – завдання, що стоїть перед вищими навчальними закладами на одному рівні з підготовкою висококваліфікованих фахівців. У процесі підготовки спеціаліста важливо не лише озброїти його фаховими знаннями, уміннями і навичками професійної діяльності, а й сформувати у нього відповідний світогляд, моральні, правові, трудові, естетичні та інші якості особистості. Саме тому в сучасних умовах особливої уваги потребує процес виховання особистості.

Найчастіше виховання як педагогічна проблема у вузі не розглядається системно, не є цілісним навально-виховним процесом. Наслідком такого відношення до виховної діяльності у вузі є недостатній загальнокультурний рівень випускників, погіршення взаємин студентів і викладачів, ігнорування пропозицій педагогів про залучення студентів до конкретних форм виховної діяльності. Продовжується тенденція підготовки студентів до конкретної професії, тобто формування певних знань, умінь, навиків, внаслідок чого освічений, з багатим запасом знань студент – часто людина безкультурна, невихована, конфліктна. Це підстави підводять до необхідності вирішення проблем виховання особистості студента з опорою на якісно нові підходи до побудови всієї системи освіти. У зв'язку з цим освіта і виховання у вузі покликані відображати високу мету – формування творчої особистості, здатної до сприйняття інноваційних процесів у суспільстві, використання нових технологій із високою професійною культурою.

У вітчизняній педагогіці активно досліджувався процес виховання молоді (Г.Д. Авер'янова, Є.В. Бондаревська, Н.І. Болдирев, Б.З. Вульфів, А.Г. Давидюк, С.Я. Дем'янчук, О.А. Дубасенюк, В.С. Заслуженюк, Р.М. Капралова, Н.В. Кичук, Б.С. Кобзар, В.І. Кожокар, О.П. Кондратюк, Л.В. Кузнецова, І.С. Мар'єнко, А.Ф. Нікітін, Я.В. Соколов, Г.М. Філонов), але лише в небагатьох працях розглядалися питання виховання студентів.

Виховання – це наріжний камінь не лише педагогіки, але й філософії. Можна сказати, що виховання – одна з найбільших проблем сучасності. Сучасна постмарксистська педагогіка і філософія знаходяться у стані активного пошуку основних засад виховання. У цих пошуках людина як об'єкт педагогіки, і як об'єкт філософії набуває єдиного філософсько-педагогічного звучання. Абсолютною більшістю як вітчизняних, так і західних вчених мета і зміст виховання людини визначаються як виховання

активної, культуротворчої, гуманної особистості [1, С. 396-397].

Досягнення мети виховання можливе лише за умови комплексного підходу і залучення до цієї роботи всього професорсько-викладацького складу вищих навчальних закладів, адміністрації, органів студентського самоврядування та громадських об'єднань студентської молоді. Виховна робота, що проводиться у ВНЗ за межами аудиторії, забезпечує актуалізацію теоретичних знань студентів, спрямовує їх у практичну площину, звертає увагу молоді на найгостріші соціальні проблеми сьогодення, формує їх соціальну зрілість. Освітня й виховна діяльність вищого навчального закладу повинна знаходитися в тісному взаємозв'язку, доповнюючи і збагачуючи одна одну. Характер спілкування науково-педагогічних працівників зі студентами має бути демократичним, гуманним, враховувати традиції і звичаї українського народу, ґрунтуватися на загальнолюдських цінностях, де студенти мають змогу висловлювати власні думки усно чи письмово.

Важливою складовою гуманізації навчальної та наукової діяльності у сучасному ВНЗ є управління організацією підготовки студентів до професійно-творчої діяльності, яка є системою, що містить три основні компоненти: наукову та професійну творчість, навчально-пізнавальну діяльність, позанавчальну діяльність. Реалізація цих складових сприяє формуванню творчої самостійної особистості майбутніх випускників ВНЗ. Гуманізація освітньо-виховної діяльності вищого навчального закладу сприяє координації та синергії спільних зусиль і дій, мотивації досягнення кращих результатів у навчальній та науково-дослідній діяльності протягом усього періоду навчання. При такому підході створюються необхідні умови для самовдосконалення, саморозвитку, самонавчання, самоактуалізації та саморегулювання наукової діяльності професорсько-викладацького складу і студентів [2, С. 13-16].

Навчання у вищій школі повинно мати не лише освітню орієнтацію, а й обов'язкову виховну спрямованість. Навчально-виховний процес покликаний формувати в студентів високу культуру, гуманістичний і демократичний світогляд, високі моральні якості, виховувати їх громадянами-патріотами, інтелігентами, творчими й цілеспрямованими спеціалістами. Домінантою всієї системи виховання у вищій школі має бути його національний характер як форма самовизначення українського народу й особистості українця. Стрижнем усієї системи виховання в Україні має бути національна ідея, яка відіграє роль об'єднуючого, консолідуючого фактора в суспільному розвитку, спрямованого на вироблення життєвої позиції людини, становлення її як особистості, як громадянина своєї держави.

Національна ідея виступає як форма раціонального або напівусвідомленого осягнення національної ідентичності і базується на національних інтересах, державності, патріотизму, демократії, справедливості тощо. При цьому, на думку українських істориків І. Кураса, В. Солдатенко, Т. Бевз: «Національна ідея є продуктом історичного розвитку, дії велетенської суми різноманітних факторів. Вона не існує поза історичним часом, не є вічною і не народжується в одну мить. А народившись – живе

складним життям, чутливо реагуючи на всілякі суспільні зміни і повороти, часом навіть на незначні, ледве помітні. Вона розвивається, збагачується, поглиблюється, вдосконалюється в процесі цивілізаційного поступу. Нерідко їй доводиться виборювати право на визнання в нелегкому суперництві з іншими світоглядними орієнтаціями, філософськими, суспільствознавчими концепціями» [3, С. 142].

Проблема виховання майбутніх фахівців із вищою освітою на сьогоднішній день набуває особливої актуальності. Метою суспільства стає духовне вдосконалення особистості, на що акцентується увага в державних нормативних документах та актах. Зокрема, Закон України «Про вищу освіту» передбачає створення таких умов навчання і виховання, які б забезпечували «можливість інтелектуального, морального, духовного, естетичного і фізичного розвитку особи, що сприяє формуванню знаючої, вмілої та вихованої особистості» [4]. На це спрямовує також «Національна доктрина розвитку освіти в Україні», в якій підкреслюється, що національне виховання має здійснюватися на всіх етапах навчання дітей і молоді, забезпечувати всебічний розвиток, гармонійність і цілісність особистості, розвиток її здібностей та обдарувань, збагачення на цій основі інтелектуального потенціалу народу, його духовності й культури, виховання громадянина, здатного до самостійного мислення, суспільного вибору та діяльності, спрямованої на процвітання України» [5].

Українське національне виховання є поняттям надзвичайно містким за своєю глибинною суттю та головними завданнями. Воно будується на основі саме наших, властивих українському народові, національних цінностей, якими є державна незалежність України, патріотизм, почуття національної гідності, історична пам'ять, пошана до державних та національних символів, любов до рідної землі, народу, культури, мови, традицій, мобілізація власних зусиль на розбудову держави, протидія антиукраїнським силам і вплив, готовність до захисту Батьківщини.

Невіддільним від названих цінностей є цінності громадянського спрямування – пошана до Конституції України, культура соціальних і політичних стосунків, рівність громадян перед законами, повага до демократично обраної влади, пошана до праці як головного джерела суспільного добробуту, прагнення соціальної гармонії, суверенність особи, право на свободу думки й совісті тощо.

Звичайно, сучасне українське виховання студентства немислиме без прищеплення йому багатьох інших цінностей: моральних (сумління, правда, справедливість, доброта, щирість, милосердя та ін.), сімейних (подружня вірність, піклування про дітей, пошана і піклування про батьків, пошана до предків, спільність духовних інтересів членів сім'ї тощо), цінностей особистого життя (орієнтація на пріоритет духовних вартостей, мудрість, розум, рішучість, героїзм, доброзичливість, зовнішньо етична вихованість та внутрішня моральність, старанність, ініціативність, працьовитість, творча активність тощо), ведення здорового способу життя, протидія згубним звичкам (алкоголізм, наркоманія, куріння), дотримання правил гігієни,

самоусвідомлення своєї єдності з природою, бережливе ставлення до всього живого на Землі, раціональне використання природних ресурсів і національних багатств та ін.

Українське національне виховання органічно включає в себе й цінності, які вважаються абсолютними, або вічними (віра, надія, любов, правда, справедливість, чесність, милосердя тощо) і які, як відомо, не можуть існувати поза конкретним національним життям, оскільки стосуються усіх народів світової спільноти і складають основу загальнолюдської моралі. Існуючі варіанти концепцій національного виховання, напрацювання Міністерства освіти і науки України та інші публікації з цього питання дозволяють загалом сформулювати комплекс виховних завдань, а також принципів виховання, на основі яких ці завдання повинні реалізовуватись у виховному процесі вищого закладу освіти.

Такими принципами національного виховання є, зокрема:

1. Народність, що означає єдність національного і загальнолюдського, тобто весь виховний процес повинен мати національне спрямування і здійснюватися шляхом формування у вихованців національної свідомості, любові до рідної землі і свого народу, плекання рідної мови, використання всіх її багатств і засобів у мовній практиці та сприяння її утвердженню як державної на всій території України, оволодіння національною культурою, традиціями, звичаями та надбаннями світової культури.

2. Демократизація і гуманізація виховання – чільні принципи у повсякденній виховній роботі, послуговування якими досягається встановлення атмосфери співробітництва та довіри, формується і утверджується повага до суверенітету особистості студента, розуміння його запитів та інтересів, а також виховання у нього гуманістичних цінностей і якостей (щирості, милосердя, доброзичливості, людяності).

3. Культуровідповідність, тобто процес виховання повинен будуватись в органічному зв'язку з історією свого народу, його мовою, культурою, етикою, мораллю, з народним мистецтвом, ремеслами і промислами, народними і релігійними традиціями та обрядами, чим досягається забезпечення духовної єдності, наступності та спадкоємності поколінь.

4. Безперервність і наступність виховання. Використання цього принципу забезпечується така важлива риса виховання як його цілісність, тобто перетворення виховання у безперервний процес, що має тривати впродовж усього життя людини.

5. Диференціація та індивідуалізація виховання. Особливість цього принципу полягає в тому, що він націлює на ґрунтовне пізнання і вивчення особистості кожного студента, тобто його фізичного, духовного, інтелектуального та соціального стану, що є необхідною умовою продуктивності та ефективності виховної роботи, спрямованої на розкриття в кожному з вихованців творчої індивідуальності, стимулювання у нього прагнень до активного навчання, самовиховання, участі в громадському житті, вироблення чіткої громадянської позиції.

6. Єдність культурно-духовних і моральних цінностей з матеріальними – один з актуальних у наш час принципів виховання молоді, коли відбувається важкий процес становлення незалежної держави, формування у ній ринкових відносин, вільного проникнення з-за кордону «маскультури» і споживацьких настроїв, побутування ще у значній кількості дорослих членів суспільства поглядів, вихованих на ідеології колишнього радянського тоталітарного режиму.

7. Дієво-практичний характер виховання. Вся історія українського виховання, досвід середньої і вищої школи переконливо свідчить на користь активно-творчого виховання над наставничо-освідомлюючим. Це означає, що вихователь у своїй роботі з молоддю повинен вміло поєднувати свої дії з ініціативою вихованців, враховувати їх запити, ідеї, пропозиції, стимулювати їх самоврядність, розумні починання, залучати до участі у молодіжних громадських і політичних організаціях державницького спрямування, розвивати у них навички керівника, організатора, громадського діяча.

8. Ціннісні пріоритети виховного процесу у вищій школі передбачають здійснення наступного комплексу виховних завдань:

- доповнення чуттєво-емоційних рис нашої молоді плеканням розуму і волі, розвитку її характері екстравертності (орієнтації на зовнішній світ), господарської експансивності, залучення до науково-дослідницької роботи, технічної творчості, інших видів розумової діяльності;

- подолання рис егоцентризму, індивідуалізму та соціальної пасивності шляхом залучення її до участі в громадському житті, самоврядних органах, молодіжних організаціях і об'єднаннях;

- виховання волі як необхідної умови для досягнення поставленої мети і її гарантування у щоденній копіткій праці над навчальною і науковою літературою;

- поглиблення патріотичних почуттів через пізнання власного родоvodu, історії села, міста, участь в обрядах, урочистостях з нагоди відзначення знаменних дат і подій в житті українського народу;

- при звичаювання студентів до необхідності високої дисципліни і великої відповідальності за виконання доручень як найголовніших чинників суспільного життя в умовах свободи та демократії; зважаючи на природню волелюбність українців, привчання до дисципліни взагалі і виконавської зокрема має відбуватись не шляхом погроз, страху, застосування кари, а через переконання, вплив на чуттєвість молодої людини;

- виховання нетерпимості до національного приниження, зневажливого ставлення до української культури та мови. Це ж стосується також таких ганебних явищ суспільного життя, як лихослів'я, злочинство, алкоголізм, наркоманія, хабарництво, моральна розбещеність та інші види, які, на жаль, ще поширені серед молодого покоління.

Здійснюючи процес національного виховання ми завжди повинні пам'ятати, що в Україні, де титульною нацією є українська, проживає багато людей інших національностей. Така ситуація ставить перед нами певну проблему в ділянці національно-патріотичного виховання. Її ми повинні

розв'язувати з державних позицій, зокрема на основі Закону про національні меншини України. Цей Закон, який за своїм змістом і суттю визнаний як один з найкращих в Європі, надає національним меншинам право на національно-культурну автономію, національне самоусвідомлення і побудову нормальних, толерантних відносин з корінною українською нацією.

Розвиваючи у студентів патріотичні почуття необхідно переконати представників інших національностей, що ці почуття повинні виховувати в собі усі студенти, бо патріотом України має бути кожен її громадянин, незалежно від національності. Українці, шануючи права інших національностей, з повним правом хотіли б сподіватися, щоб люди іншої національності так само шанували закони і традиції народу, на землі якого вони живуть. Таке взаєморозуміння – запорука суспільної злагоди, миру і спокою в Україні.

Виховання студентів у системі вищої професійної освіти, орієнтоване на формування базової культури особистості, включає:

- подальший розвиток соціального і життєвого досвіду особистості, її мотиваційної сфери, соціально-комунікативних умінь і навиків;
  - формування навиків прийняття рішень у послідовному і відповідальному здійсненні соціальних функцій;
  - підтримку професійного зростання;
  - громадянське самовизначення;
  - усвідомлене формування соціально прийняттого способу життя.
- Реалізація вказаних цілей у свою чергу припускає створення єдиного соціокультурного виховного простору університету. Соціальний виховний простір – спеціально організована педагогічна сфера, структурована система педагогічних чинників і умов становлення особистості студента. Характерні ознаки простору – його протяжність, структура, взаємозв'язок і взаємозалежність елементів, його відокремлення з середовища, обов'язково сприймана вихованцем суб'єктивно.

- Важливими умовами формування гармонійної особистості студента в соціокультурному виховному просторі є широке використання у діяльності педагогів і студентів різноманітних культурних цінностей, облік національних традицій у вихованні і навчанні, створення нового, гуманного, різноманітного і складного культурного середовища, освоєння загальнолюдських цінностей світової, національної культури. У соціокультурному просторі головним системоутворюючим чинником виступає особистісно-орієнтоване виховання гуманістичного типу. Соціокультурний виховний простір вищої школи виконує ряд функцій, головні з яких:

- соціально-адаптаційна, відповідно до якої професійна, навчальна діяльність успішна лише для тих, хто достатньою мірою соціально адаптований;
- культурологічна, яка визначає, що виховання культури людини як мета особистісно-орієнтованої освіти може бути реалізоване лише культурологічною освітою. Ця функція передбачає також створення умов для

аудиторної і позааудиторної діяльності, коли життя студентів і викладачів проходить у заглибленні у культуру, в переживанні культурної події як особистісно-значущого вчинку, співучасті у культурному звершенні, розкритті культурних сенсів;

- виховна функція, пов'язана з формуванням у студентів ціннісного відношення до світу, культури, навколишнього середовища, з усвідомленням себе в цьому світі;

- гуманістична функція, що передбачає залучення студентської молоді до загальнолюдських цінностей, формування у них адекватної цим цінностям поведінки.

- У ході навчально-виховного процесу необхідно створити оптимальні умови для розвитку особистості того, хто навчається, надати йому допомогу в самовихованні, самовизначенні, етичному самоудосконаленні, освоєнні широкого кола соціального досвіду. Основними напрямками реалізації цього освітнього імперативу є:

- затвердження відносин співробітництва між студентами і викладачами в управлінні установами професійної освіти;

- розвиток студентського самоуправління, інститутів колективної студентської самоорганізації;

- розвиток дозвілля, клубної діяльності як особливої сфери життєдіяльності студентської молоді.

Перспективи функціонування і розвитку системи навчально-виховної діяльності у вузі в сучасних умовах вбачаються у реалізації таких заходів:

- поєднання наявного позитивного досвіду і традицій із пошуком нових форм і напрямів діяльності, адекватних сучасним ціннісним орієнтаціям студентської молоді;

- вдосконалення системи управління позаучбовою діяльністю, інформування студентів;

- забезпечення професіоналізму кураторів, удосконалення їх роботи, контроль за їх діяльністю, регулярне проведення конференцій кураторів;

- створення системи морального і матеріального стимулювання найбільш активних викладачів і студентів-організаторів виховної позааудиторної діяльності.

Таким чином, створення соціокультурного виховного простору вищої школи здатне зіграти вирішальну роль у здійсненні завдань гармонійного розвитку особистості, формуванні системи доцільної виховної взаємодії педагогів і студентів.

Бібліографічні посилання:

1. Васянович Г. Збірка наукових праць // Філософські засади сучасного українського виховання. – Львів. Норма, 2006.-С.366-397.
2. Бех І. Особистісно-орієнтоване виховання: шляхи реалізації // Рідна школа. - №12.-С.13-16, 2002.
3. Курас І., Солдатенко В., Бевз Т. Історичні підстави української ідеї // Етнополітологія в Україні. Становлення. Що далі?. – К., 2002. – С. 142.

4. Закон України «Про вищу освіту». – Відомості Верховної Ради, 2014, №37-38, ст. 2004.
5. Національна доктрина розвитку освіти в Україні (затверджена Указом Президента України 17.04.2002 р. (№347/2002)).

В.І. Мороз,*
М.В. Рошко**

*Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет
**Дніпропетровський національний історичний музей імені Д.І. Яворницького

З ІСТОРІЇ ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКИХ ТА ПАТРІОТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ НА ПРИДНІПРОВ'І

*У статті розкриваються проблеми формування загальнолюдських та патріотичних цінностей на Придніпров'ї. **Ключові слова:** Україна, патріотизм, Придніпров'я.*

*В статье освещаются проблемы формирования общечеловеческих и патриотически ценностей на Приднепровье. **Ключевые слова:** Украина, патриотизм, Приднепровье.*

*The problems of the main human and patriotic values in Pridniprovie are discussed in this article. **Key words:** Ukraine, patriotism, Pridniprovie.*

Історія формування загальнолюдських та патріотичних цінностей на Придніпров'ї бере свій початок з далекої і сивої давнини. Своїм корінням вона занурюється у глибину століть.

Придніпров'я – це регіон слави і високої культури. Козацькі Січі і художні розписи Петриківки – яскраве цьому підтвердження [3, С. 204-207].

Придніпров'я – край сталеварів і шахтарів, центр космічної галузі України. Саме ракети з Південно-машинобудівного заводу є військовим щитом сучасної Росії [4, С. 28-30].

Придніпров'я – край освіти і науки. ВНЗ Придніпров'я: ДНУ (Дніпропетровський національний університет), НГУ (Національний гірничий університет), НМА (Національна металургійна академія), ДМА (Дніпропетровська медична академія), ДДАЕУ (Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет), ПДАБА (Придніпровська державна академія будівництва та архітектури) та інші – є провідними вищими навчальними закладами нашої держави. Тут навчаються десятки тисяч молоді – патріотів нової України.

Сучасне становище України складне. У Донецькому та Луганському регіонах іде антитерористична операція по знищенню так званих сепаратистів. Дуже прикро, що 80-90 відсотків «сепаратистів» становить місцеве населення. ДНР, ЛНР – це штучні утворення. Визнання вони не отримали навіть із боку Росії, а про світове визнання мова зовсім не ведеться.

Проект так званої «Новоросії» провалився. Світові економічні санкції проти Росії все більше і більше тиснуть на її внутрішньополітичне становище. Падіння рубля, падіння ціни на нафту, зменшення притоку

валюти, невдоволення населення, російських олігархів тощо – все це чинить неабиякий тиск на В. Путіна і його оточення.

Володимир Путін розуміє, що подальша ескалація конфлікту призведе не тільки до остаточного розбрату між Україною і Росією, але і до розвалу вже існуючого так званого «Митного союзу».

Подібне розуміння і є тим фактором, що охолоджує гарячі голови російських яструбів. Відчуття самозбереження сильніше почуття користі та влади.

Приєднання до Росії Криму – це є перегляд кордонів у Європі. Світова спільнота подібні діяння Росії не тільки не поділяє, але і засуджує. Ситуація у багатьох випадках патова. Виходу з неї поки що майже не видно.

Повернути Україні Крим Росія сьогодні не може, і Україна відмовитися від Криму теж не має права. Ситуація патова. Але вирішувати її прийдеться. Питання тільки у тому – яким методом? Війною чи миром? Переговорами чи «Градами»? Відповіді на ці питання поки що не має. Їх і не може бути. Потрібен час. Саме час дасть відповідь.

Сьогодні багатьом політикам і політологам зрозуміло, що війну необхідно зупинити. Війною вирішити конфліктну ситуацію між Росією і Україною неможливо. Понад тисячу років наші предки були одним народом і однією державою (Київська Русь, Російська імперія, Радянський Союз) [5, С. 66, 271, 393].

Необхідно домовлятися, необхідно шукати компроміси, йти на поступки один одному. Бравада української та російської влади нічого не дасть і ні до чого хорошого не приведе. Діалог, діалог і ще раз діалог. Яструбам типа О.Ляшка необхідно зупинитися. Вила у землю! Пальмову гілку до рук!

Паралельно з цими процесами – виховання молоді. Молодь – надія держави. Загальнолюдські і патріотичні цінності необхідно покласти на стіл пріоритетів. Так, наприклад, видатний філософ епохи Просвітництва (XVIII ст.) Жан Жак Руссо, розглядаючи сімейне, церковне та шкільне виховання, говорив наступне: «Необхідно виховувати трударя, сім'янина і громадянина». Наголос він робив на вихованні громадян. «У вас буде все, якщо ви виховаете громадян», – підкреслював Жан Жак Руссо [1, С. 38].

Виховання патріотизму починається з сім'ї, школи, малої Вітчизни.

Необхідно також пам'ятати, що патріотизм і націоналізм, хоча і споріднені, але різні поняття. Націоналіст може бути патріотом, але патріоту націоналістом бути не обов'язково. Патріотизм – це більш широке філософське поняття, ніж націоналізм.

Крайній націоналізм ні до чого хорошого не призводить – він робить патріотів сліпими. Осліплена людина деякий час нічого не бачить. Необхідні інколи місяці, а то і роки – щоб настало прозріння.

Прозріння – воно, як завжди, знаходиться у загальнолюдських цінностях. Кожна людина, кожен громадянин держави Україна повинен мати відчуття планетарної єдності з іншими народами світу. Ми, українці, з одного боку – слов'яни, а з другого – європейці. І перше, і друге – наше національно-патріотичне і загальнолюдське. Відмовитися ні від першого, ні від другого ми

не можемо, не маємо права. З цим нам жити – повинен бути баланс. Ні Росія, ні Євросоюз нікуди не зникнуть. Шукати спільну мову необхідно і на Заході, і на Сході. Багатовекторність – це наша доля. Крен в одну зі сторін – це наш кінець. Вижити між молотом і на ковальнею ще не вдавалось нікому, і ми (Україна) – не виняток.

Патріотизм – це прагматизм. Свобода як складова патріотизму – це усвідомлена необхідність у квадраті.

Патріот, який не розуміє, що коїться навколо нього – є дурнем, який нічого спільного не має не тільки з патріотизмом, але й з адекватністю особистості.

Історія формування, виховання патріотів у нашому краї є вагомим прикладом. По-перше: 1942 рік. Молодь Придніпров'я відправляють до Німеччини на примусові роботи. Німецький генерал Отто фон Гальдер після медичної комісії молоді жіночої статі констатував, що «майже усі вони у віці 18-20 років на 90 відсотків є незайманими», а «це означає, - доповідав він Гітлеру, - що народ цей високоморальний і його здолати не вдасться, і тому війну необхідно негайно зупинити» [2, С. 56]. Адольф Гітлер не зрозумів свого генерала і наказав посилити військові дії на Україні.

По-друге: Перша світова війна 1914-1918 рр. Україна поділена. Західна Україна (Галичина) знаходиться у складі Австро-Угорщини, Центральна і Східна Україна – у складі Росії. Українці воюють у різних арміях: 3 млн. у складі російської армії і 250-300 тис. у складі австро-угорської. 1915 рік. На українському фронті виникає таке явище, як «братання». Українці з різних сторін (армій) відмовляються стріляти один у одного [6, С. 419]. Це є приклад народного, глибинного патріотизму.

По-третє: Козацька доба. Іван Сірко – кошовий отаман, земляк – провів понад 60 битв і жодної не програв. Сьогодні говорять про те, що він був так званим «характерником». Можливо. Але він, насамперед, був патріотом і боронив свою землю від зазіхань ворогів: татар, турків, поляків та інших [7, С. 195].

Історія формування патріотичних цінностей на Придніпров'ї є складовою загальнодержавного процесу в Україні. Сучасна наша доба не є винятком. Сьогодні інші часи, інша молодь, але виклики старі – необхідно боронити свою землю, державу. Без патріотів і патріотизму народу відповісти на виклики часу неможливо.

Діди і прадіди боронили нашу землю протягом багатьох століть. У нас велике і славне минуле. Велика і славна історія. Не забуваймо про це, пам'ятаймо. Будьмо гідними наших предків. Історія – дама примхлива – помилок не вибачає. Як говорив видатний російський історик О.Ключевський, «Історія вчить навіть тих, хто у неї не вчиться – вона їх провчає».

Бібліографічні посилання:

1. Герасимчук О.О. Філософія. Куре лекцій. Навч. посібн. для вуз. – К.: Либідь, 1999. – С. 38.

2. Гальдер О. Східний фронт (1941-1943 рр.). Спогади. – М.: Політвидав, 1968. – Т.І. – С. 56.
3. Дніпропетровщина. – Дніпропетровськ.: Дніпрокнига, 2001. – С. 204-207.
4. Дніпропетровщина. – Дніпропетровськ.: Дніпрокнига, 2001. – С. – С. 28-30.
5. Литвин В.М. Історія України. Підручник. - : Наукова думка, 2009. – С. 66, 271, 393.
6. Субтельний О. Історія України. – Вид. 3-тє, перероб. і доп. – К.: Либідь, 1993. – С. 419.
7. Субтельний О. Історія України. – Вид. 3-тє, перероб. і доп. – К.: Либідь, 1993. – С. 195.

УДК 378.147

В. В. Іваненко,

В. І. Пащенко

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

ДО ПИТАННЯ ПРО МОТИВАЦІЮ ТА ОСОБЛИВОСТІ ВИХОВАННЯ ПАТРІОТИЗМУ В СЕРЕДОВИЩІ УКРАЇНСЬКОГО СТУДЕНТСТВА У СВІТЛІ ВИКЛИКІВ СЬОГОДЕННЯ

*Стаття присвячена вивченню тенденцій та особливостей національно-патріотичного виховання студентської молоді в сучасних умовах. Визначено необхідність переосмислення поняття «патріотизм» і «посилення» його мотиваційної складової на противагу ідентифікаційній. Описано доцільність впровадження нових форм виховної роботи. **Ключові слова:** патріотизм, ідентичність, волонтерство, мотивація.*

*Статья посвящена изучению тенденций и особенностей национально-патриотического воспитания студенческой молодежи в современных условиях. Определена необходимость переосмысления понятия «патриотизм» и «усиления» его мотивационной составляющей в противовес идентификационной. Описана целесообразность внедрения новых форм воспитательной работы. **Ключевые слова:** патриотизм, идентичность, волонтерство, мотивация.*

*The paper discusses the study of trends and characteristics of patriotic education of students in the current context. It indicates the necessity to rethink the notion of «patriotism» and strengthen its motivational component as opposed to identification. The paper describes the reasons why the introduction of new forms of educational work is useful. **Key words:** patriotism, identity, volunteering, motivation.*

Ідеалом національно-патріотичного виховання виступає різнобічно та гармонійно розвинений, національно свідомий, високоосвічений, життєво компетентний громадянин, здатний до саморозвитку та самовдосконалення. А головною домінантою виховного процесу в даному напрямку є формування у особистості ціннісного ставлення до навколишньої дійсності та самої себе, активної за формою та моральної за змістом життєвої позиції.

Аналіз педагогічної та філософської літератури свідчить, що проблеми патріотичного виховання молоді цікавили таких видатних мислителів, як І. Огієнко, Г. Сковорода, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін. Першооснови патріотичного виховання, що були закладені в народній педагогіці, дістали відображення в роботах О. Любара, В. Мацюка, В. Пугача,

М. Стельмаховича, Д. Федоренка. Вони, зокрема, висвітлювали ідеал давньоруської епохи, складовою частиною якого виступає патріотичне виховання.

Сучасне теоретичне осмислення підходів до патріотичного виховання молоді в нових умовах розглядається в працях О. Вишневського, Г. Демочко, П. Ігнатенка, Т. Завгородньої, П. Кононенка, Н. Косаревої, В. Кузя, Ю. Руденка, Н. Саєнко, К. Чорної, П. Щербаня та ін. Ґрунтовно описано досвід та особливості роботи з патріотичного виховання студентства одним із авторів цієї статті в Дніпропетровському національному університеті імені Олеся Гончара [4], а О.Л. Левіним – в Дніпропетровському державному аграрному університеті [7]. Поширеними також є дослідження особливостей патріотичного виховання в вищих навчальних закладах різного профілю. Так, В. Кіндрат і Н. Кіндрат фокусують свою увагу на проблемах патріотичного виховання студентів спеціальності «Фізичне виховання», В. Колечко – економічних спеціальностей, В. Ряшко та О. Максименко – майбутніх правоохоронців, М. Якубовська – у вищих технічних навчальних закладах.

Проте в нинішніх умовах головну специфіку процесу патріотичного виховання студентської молоді складають не особливості обраних ними спеціальностей, а суперскладні умови, в яких опинилась Україна, нові виклики, на які вона має адекватно реагувати. Тому метою даної статті є виявлення та узагальнення особливостей виховання патріотизму студентської молоді в нинішніх політичних умовах.

Традиційно рівень патріотизму студентства визнавали недостатнім. Наприклад, О. Абрамчук за результатами діагностики показників патріотичної вихованості студентів вищих технічних навчальних закладів України стверджує, що цей рівень не повною мірою відповідає сучасним вимогам суспільства. Конкретно були зафіксовані такі параметри дослідження патріотичної вихованості студентів: низький – 24 %, середній – 67,7 %, високий – 8,3 % [1, 9].

Євромайдан, анексія Криму, сепаратиські утворення в Донецькій та Луганській областях, нарешті неоголошена війна Росії проти нашої держави призвели до переосмислення ставлення громадян України до своєї країни. Соціологічна група «РЕЙТИНГ» 10-18 липня 2014 р. провела дослідження на тему «Динаміка патріотичних настроїв». Респондентами стали громадяни України з усіх регіонів країни. Результати дослідження показали, що протягом останнього року кількість людей, які вважають себе патріотами збільшилася з 81 до 86%, а порівняно з 2010 роком – з 76 до 86%. Водночас більш ніж удвічі зменшилася кількість тих, хто не вважає себе патріотом (з 15% у 2010 році до 6% у 2014-му). Більшими патріотами себе вважають люди з вищим рівнем освіти, що має свідчити про успішність патріотичного виховання студентської молоді. Серед людей з вищою освітою кількість тих, хто відповів ствердно на питання «Як би Ви самі себе охарактеризували – як патріота своєї країни чи ні?», сягає 91%. 57% відповіли «Так, безумовно», а 33% – «Швидше так» [3].

Проте подібні дослідження, на жаль, не дають повної картини, оскільки

вимірювання патріотизму ведеться за допомогою невідповідних інструментів. Адже фактично патріотами організатори опитування вважають людину, яка сама себе кваліфікує таким чином, підтримує проголошення незалежності України та ідентифікує громадянином України. Саме довкола цих трьох запитань вибудоване соціологічне дослідження і визначення рівня патріотизму в Україні. Подібне його розуміння можемо зустріти і в інших працях. В. Тернопільська, приміром, пише: «патріотизм визначається як суспільно-моральний принцип, особистісна цінність, що характеризується, перш за все, стійким переживанням любові людини як до найближчого, так і до більш віддаленого середовища, в якому вона перебуває й яке для неї є значущим: сім'я, друзі, школа, клас, інститут, рідне село, місто, країна» [8]. Тут ми теж бачимо ідентифікацію з певною спільнотою і особливе емоційне ставлення до нього як головні ознаки патріотизму. Проте, на нашу думку, і це підтверджують буремні події, які переживає наразі Україна, справжній патріотизм передбачає наявність також мотиваційного виміру, готовності та здатності до відповідних дій.

В. Тернопільська цілком слушно зазначає, що вияв патріотизму студентами акумулюється у знанні ними історії, культури рідного краю, власного родоводу, шанобливому ставленні до звичаїв і традицій свого народу, повазі до атрибутів української державності, знанні рідної мови, готовності захищати свою країну, розвинутому почутті громадянського обов'язку, національної гідності, духовності. Однак на першому місці мають все ж таки стояти готовність до захисту своєї країни, готовність дій задля її збереження та розвитку. В протилежному випадку отримаємо патріотично налаштовану, але пасивну молодь, яка, розкриваючи власне розуміння патріотизму, віддає перевагу пасивному: любов до Батьківщини – 34,7 %; повага до суспільства – 22,6 %; усвідомлення своєї національної приналежності – 19,2 %; і, нехтуючи такою активною позицією, як – готовність до самовіддачі заради своєї Вітчизни, – лише 5,8 %; служіння рідному народу – 11,4 % [8].

Говорячи про складові елементи патріотизму, маємо виділяти їх в рамках одного з варіантів: когнітивного (розуміння атрибутів держави, прав і обов'язків); етноідентифікаційного (розуміння своєї єдності з українським етносом, знання історії рідного народу та передбачення історичної перспективи його прогресивного поступу); емоційно-мотиваційного (бажання включатися в діяльність); практичного (виявлення пізнавальних, пошукових, організаторських, предметно-перетворювальних умінь та вмінь суб'єкт – об'єктної взаємодії як основи патріотичних звичок). О. Стюпіна пропонує дещо іншу типологію компонентів патріотизму:

- 1) духовно-моральний (почуття любові до Батьківщини, моральної відповідальності перед нею, відчуття духовного зв'язку зі своїм народом);
- 2) когнітивний (комплексні знання з історії та культури Батьківщини, патріотична свідомість);

3) ціннісний (потреба в інтеріоризації системи духовно-моральних і культурних національних і загальнолюдських цінностей, серед яких належне місце посідає патріотизм);

4) діяльнісний (готовність діяти на благо своєї країни, відстоювати її інтереси, захищати їх тощо);

5) ідентифікаційний: етнічна самоідентифікація (толерантне ставлення до представників інших народів на основі позитивної етнічної самоідентифікації); національна ідентифікація (національна гідність, відчуття своєї належності до нації, позитивне ставлення до співвітчизників); громадянськість (потреба у належному виконанні громадянських обов'язків).

Як бачимо, в обох варіантах важливе місце займає емоційно-мотиваційна (діяльнісна у Стьопіної) складова патріотизму, під якою ми традиційно мали на увазі готовність до діяльності, спрямованої на збереження історичної пам'яті свого краю, пам'яток культури, вшанування визначних осіб регіону тощо. Зокрема, В. Кіндрат і Н. Кіндрат, описуючи особливості патріотичного виховання студентів, зосереджуються на краєзнавчо-туристичній діяльності, проведенні патріотичних туристичних змагань, зустрічах з майстрами народної творчості; читанням літератури на історичну, біографічну (біографії видатних осіб нації, діячів культури, науки й мистецтва) та географічну тематику, українських легенд, дум, переказів, участь у народних обрядах, національних іграх, проведення спортивних змагань, спортивно-розважальних свят тощо. Подібні заходи є, безумовно, ефективними, але в сучасних умовах виховувати патріотизм як діяльну позицію можна здебільшого через дії, що формують почуття причетності до захисту Батьківщини, розвитку почуття своєї відповідальності за її долю. Виклики, що постали нині перед Україною, потребують активної участі її громадян в усіх процесах – політичних, економічних, соціальних, гуманітарних.

Відтак у виховному процесі з молоддю слід переходити від розуміння патріотизму як лояльності до своєї Вітчизни та ідентифікації себе з нею, до усвідомлення власної відповідальності за неї та причетності до усього, що вона продукує і втілює в життя. «Справжній патріот, - наголошує О. Вишневський, – любить Батьківщину, не відвертаючись від неї через те, що їй нічим заплатити йому за це і що її народ не досяг рівня культури, характерної для європейських суспільств. А головне – патріот не обмежується пасивною любов'ю до рідного краю, він активно працює для свого народу. Його добробуту, розбудови культури й господарства. Він захищає честь своєї держави, примножує її багатства» [2, 246].

Патріотизм є багатоаспектним поняттям, фундаментальною духовно-моральною якістю, світоглядною і психологічною характеристикою особистості, духовно-моральним принципом її життєдіяльності. Він базується на системі знань, почуттів, понять, переконань, діяльності й визначає ставлення людини до себе, своєї родини, свого народу й Батьківщини, їх історії і духовно-культурних надбань, готовність до сумлінної праці в ім'я процвітання народу і країни. У соціально-психологічному контексті патріотизм є певною позицією особистості

стосовно себе, свого народу і держави, яка інтегровано відображається у свідомості, самовизнанні та діяльнісно-практичній діяльності.

Патріотичне виховання – це виховання, яке передбачає виховання патріотичних почуттів, вироблення високого ідеалу служіння народові, готовності у будь-який час стати на захист Батьківщини. При цьому патріотичні почуття не повинні бути споглядальними, обмежуватися пасивними реакціями милування й уподобання. В ідеалі, як зазначають П. Ігнатенко, В. Поплужний, Н. Косарева, Л. Крицька, «вони спрямовуються на виконання надзавдання – піднести Україну до рівня високо розвинутих світових держав, що вимагає активної творчості всього українського народу. В нинішніх умовах емоційне начало патріотизму виявляється, насамперед, у мужності, рішучості, готовності українських громадян відстоювати незалежність своєї молоді держави всіма можливими засобами» [5, 45].

Як свідчить історичний досвід, патріотичні почуття, особливо загострюючись у складних, екстремальних, доленосних для Батьківщини ситуаціях, єднують людей, спонукають ставити суспільне вище за особисте, зменшують життєвий егоїзм. Але треба мати на увазі, що у своїй суб'єктній сутності патріотизм – внутрішній стан, багато в чому обумовлений взаєминами особистості із зовнішнім середовищем і, в свою чергу, їх зумовлюючий. Інакше кажучи, патріотичний дух, якщо він в особистості є, має жити в людині завжди, але виявляється він реальним самовідчуттям і усвідомлюється, оформлюючись в думках, планах, намірах, діях.

Як сформувані патріотичні ідеали студента? Яким чином спрямувати їх у потрібне практичне русло? Ці завдання реалізуються в процесі соціалізації особистості, її навчання, набуття соціального досвіду, трансформуючись зрештою в стійкі духовні утворення - погляди, ідеали, переконання, ціннісні орієнтації. В Дніпропетровському національному університеті імені Олеся Гончара, скажімо, виховання студентської молоді в патріотичному дусі відбувається за допомогою інструментів передусім їх особистого залучення до вирішення важливих соціальних проблем. З цією метою тут створено Центр соціальних ініціатив і волонтерства – структуроване громадське об'єднання зі своїм положенням, програмою та напрямками діяльності. Сьогодні для волонтерів Центру, який об'єднує сотні студентів з усіх 15 факультетів, першочерговим завданням є надання соціально-психологічних та інших послуг школярам із родин вимушених переселенців, і студентам, які прибули на навчання до освітніх закладів Дніпропетровська з Донбасу та Криму. Лише в нашому університеті навчається понад 300 таких студентів. Разом із соціально-психологічною службою ДНУ Центр волонтерства реалізує проект «Партнерська підтримка студентської молоді з числа переселенців із тимчасово окупованих територій». Зазначимо, що вже організована робота навчально-розвивальних груп для студентів-волонтерів та тих, хто планує займатися волонтерською роботою, за напрямом «Соціальне проектування» – розробка та реалізація соціальних проектів, пошук нових шляхів залучення до волонтерства студентів вузу. В арсеналі такі форми роботи: тренінги, сесії-навчальні семінари, круглі столи, мозкові

штурми, презентації, виїзні семінари. Студентські ради факультетів перебирають на себе шефство над дитячими будинками м. Дніпропетровська. Наприклад, активісти студентів факультету прикладної математики Рубан Лада і Павленко Христина організували «Благодійний аукціон побачень». Кошти, виручені від цієї акції, пішли на дитячий будинок №3. Для дітей-сиріт також збираються іграшки, одяг, канцелярські товари. Під час поїздок до цих будинків у святкові дні проводяться концерти, започаткована практика допомоги школярам у виконанні домашніх завдань.

У виховній роботі наші викладачі, куратори намагаються дотримуватись принципів єдності активних та інтерактивних методів виховання, широко використовуючи при цьому екскурсії, бесіди, тематичні диспути та дискусії, «круглі столи», конференції, різні форми роботи з книгою, періодичною пресою, безпосередньо пов'язані з тематикою національно-патріотичного виховання. Такі форми позанавчальної роботи користуються значною популярністю серед студентства, свідченням чого є їх активна участь в організації та проведенні більшості з них.

На жаль, чимало викладачів й досі ототожнює організацію патріотичного виховання студентів переважно з викладанням навчальних дисциплін гуманітарного профілю, таких як історія України, історія української культури, українська мова, соціологія, політологія та ін. Натомість патріотичне виховання, спрямоване на формування у молоді якостей громадянина – патріота Батьківщини, має відбуватися й за межами аудиторій, включаючи роботу різноманітних клубів, студій, гуртків за інтересами, університетського музею історії, діяльність студентської преси з широким використанням можливостей Інтернет-медіа; шляхом організації поїздок пам'ятними місцями, зустрічей з ветеранами війни, Збройних сил України. Особливо актуальними протягом останнього року стали зустрічі з учасниками бойових дій на сході України, відвідування військовослужбовців, які отримали поранення й проходять реабілітацію у медичних установах м. Дніпропетровська, донорство, написання листів у рамках Всеукраїнської акції «Лист пораненому», а також відомі акції волонтерської студентської спільноти України: «Допоможи пораненому солдату», «Допоможіть зігріти наших захисників», «Допоможемо нашим солдатам» та інші, що поєднували як матеріальну, так і моральну (малюнки, листи з подяками та побажаннями) та практичну (плели маскувальні сітки) допомогу.

Отже, в сучасних умовах важко переоцінити значущість патріотичного виховання молоді. Драматичні події на сході України вимагають від усіх нас, що називається, «перебудови на марші», глибокого переосмислення таких фундаментальних понять, як «Батьківщина», «рідна земля», «патріотизм». Врешті-решт нам, тим, хто сьогодні дає знання студентам, не можна забувати, що ми маємо їх навчити ще й Україну любити. І робити це потрібно постійно, щоденно як у ході занять, так і в позанавчальний час. Бо Батьківщина, Україна у нас одна.

Бібліографічні посилання:

1. Абрамчук О. В. Патріотичне виховання студентів вищих технічних навчальних закладів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. педагог. наук: спец. 13.00.07 "Теорія і методика виховання" / О. В. Абрамчук. - Тернопіль, 2006. - 20 с.
2. Вишневецький О. І. Теоретичні основи сучасної української педагогіки. Посібник для студентів вищих навчальних закладів / О. І. Вишневецький. – Дрогобич: Коло, 2003.– 528 с.
3. Динаміка патріотичних настроїв [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ratinggroup.com.ua/products/politic/data/entry/14101/>
4. Іваненко В.В. З досвіду патріотичного виховання молоді в Дніпропетровському національному університеті імені Олеся Гончара /В.В. Іваненко//Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»: Зб. наук. пр. – Переяслав-Хмельницький, 2013. – Вип. 31. – С. 110-115.
5. Ігнатенко П. Р. Виховання громадянина: Психолого-педагогічний і народознавчий аспекти: Навчально-методичний посібник / Ігнатенко П. Р., Поплужний В. Л., Косарева Н. І., Крицька Л. В.. – К.: Інститут змісту і методів навчання, 1997. – 252 с.
6. Кіндрат В. Проблема патріотичного виховання студентів спеціальності «Фізичне виховання» [Електронний ресурс] / Вадим Кіндрат, Наталя Кіндрат. – Режим доступу: – Режим доступу: <http://esnuir.eunu.edu.ua/bitstream/123456789/1964/3/anut15.pdf>
7. Левін О. Л. Виховання патріотизму у студентської молоді Дніпропетровського державного аграрного університету / О. Л. Левін // Грані: Науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах. – Дніпропетровськ. - 2012 - № 4. - С. 21-24.
8. Тернопільська В. І. Особливості виховання патріотизму у студентської молоді [Електронний ресурс]. / В. І. Тернопільська // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. - 2012. - Вип. 3. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vnadps_2012_3_24.pdf

УДК 94(477)

Д.М. Онопрієнко

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ У СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В КОНТЕКСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

В статтє освещаются актуальные проблемы организации образовательного процесса в контексте формирования патриотических ценностей у студенческой молодежи.

Ключевые слова: патриотические ценности, воспитание, студенческая молодежь, образовательный процесс.

В статті висвітлені актуальні проблеми організації освітнього процесу в контексті формування патріотичних цінностей у студентської молоді.

Ключові слова: патріотичні цінності, виховання, студентська молодь, освітній процес

In the article the issues of the day of organization of educational process are illuminated in the context of forming of patriotic values for student young people.

Keywords: patriotic values, education, student young people, educational process.

Аналіз загальної динаміки становлення освітньої галузі на сучасному етапі переконливо свідчить про те, що головними тенденціями розвитку освітнього процесу в ХХІ столітті є прискорена гуманізація, всеохоплююча гуманітаризація. Ці процеси відбуваються на тлі загальної демократизації освітнього простору, посиленням його загальнонаціональної спрямованості. Загальна трансформація освітньої галузі супроводжується активним переходом від традиційних до інформаційних та інтерактивних форм й методів освітньої діяльності, загальний сенс якої полягає у всебічному забезпеченні належних умов для самореалізації та самоствердження особистості студента передусім як активного громадянина та патріота своєї країни. Останні суспільно-політичні події стали наочною ілюстрацією цього процесу.

Проблеми організації освітнього процесу в контексті виховання патріотичних цінностей студентської молоді завжди знаходились у фокусі уваги вітчизняних дослідників й педагогів-новаторів. Варто відзначити, що вагомий внесок у справу практичної розробки теоретичних засад та принципів патріотичного виховання студентської та шкільної молоді в останні десятиліття був зроблений І.Д. Бехом, К.О. Журбою, В.А. Киричок, О.В. Сухомлинською, О.В. Абрамчук, М.М. Фіцулою, В.Г. Бутенко [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8]. В своїх працях вони наголошують на нерозривності освітнього процесу та патріотичного виховання студентської молоді, визначають специфіку та взаємопов'язаність цих складових освітнього простору системи вищої освіти.

Модерний політичний процес супроводжується кардинальними реформаційними зрушеннями всієї системи соціально-економічного та суспільно-політичного життя країни, які визначаються динамічним становленням нових демократичних суспільних інститутів, інтенсивним формуванням нової моделі громадського суспільства, істотною зміною загальних пріоритетів зовнішньополітичного та внутрішньополітичного курсу України. Дані суспільно-політичні та соціально-економічні трансформації політичної системи країни, де-факто, об'єктивно змінюють реалії освітнього простору, ставлять перед вищою школою нові завдання щодо впровадження у повсякденну практику освітнього процесу нових інноваційних підходів, зумовлюють суттєве переосмислення засадничих завдань й принципів навчально-виховної роботи, приведення її у відповідність до нових соціально-економічних реалій та поточних викликів буремного сьогодення.

Особливу роль та місце в даному аспекті організації навчально-виховного процесу посідають питання формування у студентської молоді загальнолюдських та патріотичних цінностей, які покликані прищепити студентам почуття любові до Батьківщини, дбайливе збереження національних традицій українського народу, формування толерантного й поважного ставлення до культурного спадку різних етнічних груп та народів, які проживають на теренах полікультурної та полінаціональної України.

Організація навчально-виховного процесу в університеті регламентується розлогою нормативно-правовою базою, в якій докладно визначені та законодавче прописані засадничі принципи системи патріотичного виховання студентської молоді [9]. Освітньо-наукова та виховна діяльність вищу в галузі патріотичного виховання ґрунтується на відповідних положеннях Конституції України, законів України «Про вищу освіту», «Національної доктрини розвитку освіти України», Концепції патріотичного виховання дітей та молоді (2009), тощо [9, 10, 11]. Ці нормативно-правові акти одним із пріоритетних завдань організації навчальної роботи вищої школи визначають формування та виховання студента як справжнього громадянина й патріота своєї країни, який є вірним ідеалам демократії, державної незалежності, суверенітету й соборності [9, 10, 11]. В цьому контексті відзначимо, що успішна самореалізація молодої людини можлива тільки за наявності її особистої системи патріотичних цінностей, яка має бути адекватною поточним завданням патріотичного виховання та державної безпеки країни.

Законодавець, комплексно обґрунтовуючи ці положення, керувався загальним принципом невіддільності системи вищої освіти від національного та етнічного ґрунту, її органічному та комплексному поєднанні з національною історією, народними традиціями, мовною та культурною спадщиною, яка зумовлює етнічну своєрідність сучасного українського соціуму. Виходячи з аналізу магістральних пріоритетів вищої освіти, які зазначені в національній доктрині розвитку освіти України, можемо констатувати той факт, що головною метою сучасної вищої школи є допомога молоді у її життєвому самовизначенні, самореалізації згідно з національними цінностями в контексті ідеї інтеграції української держави до загальноєвропейського економічного та освітнього простору [11].

Окреслюючи проблемне коло різноманітних аспектів, пов'язаних з формуванням загальнолюдських та патріотичних цінностей у студентській молоді, визначаємо, що освіта – це не тільки сукупність систематизованих знань, умінь та навичок, набутих індивідуумом самостійно або в процесі навчання. Освіта – це ще специфічний соціальний інститут, який виконує функції підготовки та включення підростаючого покоління в різні сфери життєдіяльності суспільства, сприяє активному залучення його до культури суспільної системи, прищеплюючи її фундаментальні цінності та норми, включаючи й, певна річ, патріотизм, повагу до української держави, її символів та атрибутів, історичного та культурного спадку. Одночасно, це і відданість державницьким традиціям українського народу, які стали результатом його прагнення до віковичної волі й незалежності.

Як відомо, метою освітнього процесу – є набуття індивідуумом нової системи цінностей, яка допомагає йому виконувати свою нову соціальну роль у суспільстві, тому завдання освіти полягає в формуванні осмисленої громадської та державницької позиції у підростаючого покоління студентської молоді, особливо в питаннях, які насамперед пов'язані з усвідомленням необхідності виконання власного громадянського обов'язку в справі оборони територіальної цілісності та державного суверенітету країни.

В цьому аспекті формування у студентів комплексної системи загальнолюдських та патріотичних цінностей набуває визначального державницького значення, оскільки молодь – це майбутнє держави, її головний суспільний капітал, який є вкрай необхідним для подальших соціально-економічних перетворень господарської та соціальної структури українського суспільства. І завдання вищої школи в даному питанні полягає в створенні оптимальних організаційних умов для розкриття відповідного інтелектуального та громадянського капіталу студентства.

Беручи до уваги провідну роль патріотичного виховання в процесі становлення громадянської державницької позиції підростаючого покоління, науково-педагогічні працівники Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету повинні вірно розуміти особливості та специфіку соціальної природи системи патріотичних цінностей в системі суспільної свідомості сучасного українського соціуму.

Характеризуючи специфіку суспільної свідомості модерного українського суспільства, відзначимо, що цінності – це нормативний, рекомендаційно-оціночний бік явищ суспільної свідомості, що виражається через відповідні форми сприйняття, служить нормативною формою орієнтації людини в соціальній і природній реальності, визначаючи засади та принципи її громадянського життя в сучасному соціумі. Відомо, що в суспільній свідомості цінності представлені у вигляді розгалуженої системи уявлень, ідей та поглядів, які віддзеркалюють психоемоційне ставлення особи до держави, її інституцій, символів та атрибутів, включаючи й історичне минуле, поточні соціально-економічні та соціокультурні здобутки. Всі змістовні ідеї та погляди у сфері цінностей виконують певну суспільну функцію, яка регулює той чи інший аспект взаємовідносин між людьми, виступаючи ефективним мотивуючим засобом й об'єктом їх діяльності [14].

Особливе місце в загальнолюдській системі цінностей посідає патріотизм, який здебільшого розуміється як цінність інтегрального порядку, що визначає специфіку колективної свідомості та характер ставлення особистості до держави, її національного суверенітету, територіальної цілісності, соборності та незалежності.

Виходячи з теоретичних засад науково-філософського спадку можемо констатувати, що зазвичай до вищих соціально-політичних цінностей відносять – патріотизм, захист Батьківщини, який ґрунтується на такій категорії як військова честь, військовий обов'язок та інші, що мають традиційний загальнонародний характер вищих етичних та морально-категоричних імперативів людини та соціуму. Ускладнення всього комплексу завдань, що вирішуються суспільством на сучасному етапі українського державотворення, суттєвим чином підвищує моральну цінність військового обов'язку та персональної відповідальності індивідуума перед суспільством, особливо в сфері захисту національних інтересів, територіальної цілісності та державницької незалежності. Не випадково відповідальність за майбутнє власної країни, готовність до самопожертви заради її незалежності та соборності у всіх народів та країн світу є базовим морально-правовим

поняттям, що визначає саму сутність патріотизму як основної соціально значущої цінності соціуму.

В сучасній соціальній філософії, політології та соціології під патріотизмом (від гр. patriotes – батьківщина) **традиційно** розуміють любов до своєї Батьківщини, жертовну відданість своєму народу, гордість за його національні здобутки в різних сферах соціально-економічної та суспільно-політичної діяльності. Відзначимо, що патріотизму властиве емоційно-психологічне ставлення до країни та держави, яке виражається в символічній формі. В нашому сьогоденні це проявляється, на самому нижньому рівні патріотичної свідомості в масовому використанні в повсякденному житті національної атрибутики та символіки, що демонструє саме емоційне ставлення особи до української держави як суспільної цінності, що об'єднує український соціум в одне ціле [13].

На сьогоднішній день надзвичайно актуально постало питання дієвого патріотизму, яке полягає не тільки у словесній демонстрації своєї позиції, але й її підкріплення конкретними практичними кроками у справі організації захисту національної держави та її історико-культурної спадщини від агресії будь-яких зовнішньо- та внутрішньо- політичних сил.

Патріотизм – суспільний моральний принцип діяльного ставлення до свого народу, що віддзеркалює національну гордість і любов до вітчизни, громадянську відповідальність за її долю, а також емоційне підпорядкування особистістю свого життя спільним національним інтересам [13]. Таким чином, найактуальнішим завданням навчально-виховного процесу в сучасних умовах розвитку української держави та системи вищої освіти є сприяння усвідомленню студентською молоддю соціальної важливості та значущості військового обов'язку й несення військової служби як вищого прояву патріотизму. Зазначимо, що традиційно захист власної Батьківщини розглядається як альтруїстичне самозречення та самопожертва, що є одним із вищих моральних ідеалів соціалізованої особистості. Саме вони мають, на наш погляд, найвищу соціальну значущість для сучасного українського суспільства, оскільки піднімають особу над соціумом, залишаючи її в історичній пам'яті пройдешніх поколінь як справжніх оборонців та захисників національної незалежності країни.

Варто погодитися з дослідницею А. В. Кожевніковою в тому, «що патріотичне виховання не протиставляється, а органічно доповнюється національним та інтернаціональним вихованням. У процесі патріотичного виховання культивуються кращі риси української ментальності й характеру – любов до України, волелюбність, індивідуальна свобода та праця, зв'язок із природою, щирість і доброта, гуманізм та повага до інших націй та етносів, гостинність та ін. [13]. Щирий патріот – це, перш за все, людина національно зріла особистість, яка позбавлена шовіністичної заангажованності, не підносячи та не виставляючи «вперед» власну етносоціальну групу або етнос серед інших народів, які проживають в країні.

Однак, сьогодні важливо сформулювати у молоді не тільки громадянсько-активні, соціально значущі якості, які вона зможе проявити в усіх видах

діяльності, а й практичні знання, уміння і навички, пов'язані із захистом себе, рідного краю, народу та власної країни. Вирішення проблем патріотичного виховання повинне ґрунтуватися на глибокому вивченні і усесторонньому аналізі всіх змін, що характеризують особливості сучасної молоді і всього українського суспільства, особливо в контексті актуальних зовнішньополітичних викликів, зумовлених практичними завданнями проведення Антитерористичної операції в окремих районах Донецької та Луганської областей. В світлі актуальних суспільно-політичних викликів сучасності важливого значення набувають пошуки і розробки інноваційних підходів щодо створення якісно нових основ у виховній діяльності з підростаючим поколінням, орієнтованих на оновлену структуру його цінностей і інтересів, які були б суголосними найважливішим тенденціям розвитку нашого суспільства.

Поточні завдання патріотичного виховання зумовлюють необхідність перегляду нинішньої системи організації навчально-виховного процесу, включення до нього в якості базових предметів та дисциплін, які до цього або не викладалися або їх викладання обмежувалось лише побіжним оглядом з незначною загальною кількістю годин. Суспільно-політичні події на сході країни наочно продемонстрували практичну необхідність своєрідної поточної ревізії навчальних планів, їх оптимальній кореляції у відповідності до суспільно-політичних завдань часу, адаптацію до мінливих умов оперативної обстановки в зоні проведення Антитерористичної операції, що безумовно буде сприяти, крім всього іншого, посиленню обороноздатності країни, вирішенню її практичних завдань.

В першу чергу, на наш погляд, мова йде про ті навчальні дисципліни, які пов'язані з викладанням військової справи й медицини, цивільного захисту населення від наслідків стихійних лих, техногенних катастроф та бойових дій, а також блоку соціально-гуманітарних дисциплін, які традиційно були спрямовані на виховання патріотичних цінностей у студентської молоді. Опитування студентської молоді демонструють в цьому питанні неприглядну картину: більша частина студентства є мало поінформованою щодо основних правил та засад цивільного захисту, у абсолютної більшості відсутні навички щодо надання невідкладної медичної допомоги якими, варто ґрунтовно оволодіти, беручи до уваги постійно зростаючий рівень поточних військових та терористичних загроз національній безпеці країни, включаючи й Придніпропетровський регіон, який знаходиться в прифронтовій зоні військового конфлікту. Виходячи з таких міркувань ми вважаємо за доцільне вести широку полеміку щодо необхідності тематичного розширення викладання цих дисциплін, введення окремих курсів в якості факультативів та спеціальних семінарів для бакалаврів та магістрів. На наш погляд, такі організаційні заходи з переформатування навчально-виховного процесу суттєво підвищать загальний рівень опанування студентами необхідних знань, вмінь та навичок, особливо з цивільного захисту, військової справи.

Варто зауважити, що у практичному запровадженні базових принципів патріотичного виховання у навчально-виховному процесі традиційно

провідну роль відіграють дисципліни гуманітарного циклу, де крім фактографічних знань з історії України, філософії, політології, соціології, етики, української та зарубіжної культури, відбувається комплексне та системне виховання у студентської молоді почуття відданості власній Батьківщині, гордості за її соціокультурні здобутки, повага до її історії та культурного спадку чисельних націй та народностей, які проживають на теренах України.

Виходячи з мети та практичних завдань патріотичного виховання, нормативних положень законодавчої бази, що регулює засади організації навчально-виховного процесу, цілком логічним кроком є перегляд загальних обсягів навантаження з гуманітарних дисциплін, що полягає у збільшенні кількості аудиторних годин з історії України, філософії, політології, соціології, української та зарубіжної культури, етики, педагогіки та психології, що дозволить приділяти більше уваги актуальним проблемам розвитку сучасного українського суспільства та держави, формувати у студентів повагу до конституції та законів України, сприяння зростанню громадської активності та ініціативності студентського загалу, його правосвідомості.

Сучасний освітній простір – є невід’ємною складовою соціокультурного життя, наповнити його новим виховним змістом, що корелюється з сучасними завданнями суспільного життя країни, є першочергове завдання практичної організації освітнього процесу.

Бібліографічні посилання:

1. Система патріотичного виховання дітей та учнівської молоді в умовах модернізаційних суспільних змін : навчально-методичний посібник / авт. кол.: Бех І. Д., Журба К. О., Киричок В.А. та інші. – К. : Пед. думка, 2011. – 240 с.
2. Бех І.Д., Чорна К.І. Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді. – К.: Інститут проблем виховання НАПН України, 2014. – 30с.
3. Чорна К. Громадянське виховання – загальна потреба України. /К. Чорна //Освіта України. – 2000.- № 51. – С. 3 -5.
4. Сухомлинська О.В. Громадянське виховання: спадщина і сучасність / О.В.Сухомлинська // Педагогіка. – 2007. – №8. – С.10-14.
5. Сухомлинська О. Патріотизм як цінність : погляд на історію і сьогодення / О. Сухомлинська // Шлях освіти. – 2010. – № 2. – С. 10–14.
6. Абрамчук О.В. Студент вищого технічного закладу освіти як об’єкт і суб’єкт патріотичного виховання / О.В. Абрамчук //Наукові записки ТДПУ ім. В.Гнатюка. – Тернопіль, 2001. – Вип.9. – С.52-57.
7. Абрамчук О., Фіцула М.М. Патріотичне виховання студентів вищих технічних навчальних закладів: Монографія / О.В. Абрамчук, М.М. Фіцула. — Вінниця: УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2008. — 137 с.
8. Бутенко В.Г. Громадянське виховання студентів у системі вищої технічної освіти / В.Г. Бутенко // Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології. Збірник наукових праць. – 2010. – № 1 (2). – С. 149–158.
9. Концепція національно-патріотичного виховання молоді [Електронний ресурс] // <http://www.mil.gov.ua/diyalnist/v%D1%96jskovo-patr%D1%96otichna-robota/normativno-pravova-baza-vijskovo-patriotichnogo-vihovannya/konczepczya-naczionalno-patriotichnogo-vihovannya-molodi.html>

10. Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання молоді [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://osvita.ua/legislation/other/5397>.
11. Національна доктрина розвитку освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents/151.html>.
12. Енциклопедія освіти / [Акад. пед. наук України; головний ред. В. Г. Кремень]. –К.: Юрінком Інтер, 2008. — 1040 с.
13. Кожевнікова А.В. Специфіка громадянського та патріотичного виховання в освітньому процесі педагогічного університету. /А.В. Кожевнікова// Електронний збірник наукових праць Запорізького обласного інституту після дипломної педагогічної освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp19/kozhevnikova_a.v..pdf
14. Горшкова О.Г., Заруба С.П. Сутність громадянського виховання сучасної молоді /О.Г. Горшкова, С.П. Заруба//// Електронний збірник наукових праць Запорізького обласного інституту після дипломної педагогічної освіти [Електронний ресурс].– Режим доступу http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp19/gorshkova_o.g-zaruba_s.p..pdf

УДК 94 (477) (1922 - 2015)

П.В. Волох

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНСЬКОЇ МОЛОДІ НА ПРИКЛАДІ РАЦІОНАЛЬНОЇ ОЦІНКИ АГРОЛАНДШАФТІВ УКРАЇНИ

У статті проаналізовано грошову оцінку агроландшафтів України

Ключові слова: *грошова оцінка ріллі, бонітет, земельні ресурси.*

В статье проанализировано денежную оценку агроландшафтов Украины.

Ключевые слова: *денежная оценка пашни, бонитет, земельные ресурсы.*

The monetary value of agricultural landscape of Ukraine was analyzed.

Key words: *monetary value of arable lands, bondabiliti, land resources.*

Початок ХХІ століття характеризується значним ускладненням ринкової інфраструктури в аграрному секторі України. Очікується прийняття закону про ринок земель сільськогосподарського призначення. Але найбільш важливі фактори які зумовлюють «...ж) ипольную з)арендную плату, а следовательно, и)доходность, и ценность земель, находятся в постоянной, генетической и теснейшей связи с тем или иным характером местных почв» [Докучаев, 1883], не враховані в земельному кадастрі країни, регіону, району на рівні генетичного типу ґрунтів.

Державне агентство земельних ресурсів України надало інформацію щодо нормативної грошової оцінки 1га ріллі станом на 1 січня 2013 року аж в розрізі областей?! У «Національній доповіді про стан родючості ґрунтів України» [2010], затвердженої профільним міністерством (!), саркастично констатується, що «особлива відповідність покладається на владу, яка фактично допустила бездіяльність» щодо виконання законів, постанов і регламентів раціонального використання ґрунтового покриву. Навіть далеко не повний аналіз запропонованої грошової оцінки 1 гектара ріллі свідчить, що в Україні фактично відсутня об'єктивна грошова оцінка земель (сільськогосподарських угідь, за які відповідає Міністерство аграрної політики України). Так, в Дніпропетровській області 1га ріллі оцінено 21701,4 грн., що на 1553,7 і 1449,6 грн. менше ніж у Донецькій і Херсонській областях відповідно. Зазначимо, що еродовані землі в Дніпропетровській області складають 43,0% від загальної площі ріллі, Донецькій 65,2 і Херсонській 54,1%. Виходить, що змиті ґрунти є більш продуктивними та мають більшу грошову оцінку, ніж повно профільні едафотопи!? Класичне ґрунтознавство пропонує розрахувати бали бонітету за окремими властивостями (еродованість в тому числі) до еталонних агровиборничих груп ґрунтів району/регіону.

В наглядному довіднику «Атлас почв Украинской ССР» (1979) вказано, що в підзоні південного Степу (Херсонська область) ґрунтовий покрив, в основному, складають чорноземи південні, які в порівнянні з чорноземами звичайними (Дніпропетровська область) мають меншу родючість. Бонітети ґрунту Херсонської області складають 47 (загальний оціночний бал), 75 (озима пшениця, за рахунок зрошення) і 74 (соняшник) в той час як для Дніпропетровської області 56, 70 і 85 балів відповідно. Ще менші показники «правоздатності» темно-каштанових та каштанових ґрунтів Херсонської області, які складають близько 30% ріллі.

Необґрунтовані методологічні аспекти нормативної грошової оцінки 1 га ріллі на 01.01.13 р підтверджується ще одним (далеко не останнім) порівнянням нормативів оптимального співвідношення земельних угідь і нормативів якісного стану ґрунтів Вінницької та Кіровоградської областей. Площа сільськогосподарських угідь Вінницької області складає 2017,1 тис. га, ріллі – 1729,0 тис. га, розораність – 85,7 %, Кіровоградської області – 2039,9; 1762,4 і 86,4 відповідно. При майже однакових показниках використання земельних угідь в наведених регіонах у Вінницькій області найбільший дефіцит балансу гумусу (-0,87 т/га). Параметри змін хімічних показників ґрунту у Кіровоградській області також від'ємні, але становлять по гумусу на рівні 0,3-0,4 т/га.

Такий стан речей свідчить, що управління гумусовим станом ґрунтів в сучасних умовах потребує науково-обґрунтованого, дбайливого ведення сільськогосподарського виробництва та затратних агротехнічних прийомів з метою збереження родючості ґрунтів і охорони земельних угідь у Вінницькій області.

На нашу думку, не повне врахування родючості ґрунтів, їх рівня деградації призвело до зниженої грошової оцінки ріллі в Кіровоградській області на 651,8 грн./га в порівнянні з Вінницьким регіоном.

За В.В. Докучаєвим [1883] «природные, натуральные, естественные достоинства пахотных земель» Полтавської області фахівцями земельних ресурсів оцінені в 22853,3 грн./га ріллі, а Автономної республіки Крим – 24651,4 грн./га, що на 1798,1 грн./га більше в порівнянні з «золотим докучаєвським монолітом» чорнозема («лучшего нельзя было желать» [Докучаев, 1883]). «Оспівані» Докучаєвим і Гоголем карлівські, великосорочинські чорноземи Полтавщини (площа ріллі 1,76 млн. га) мають бонітети 65, 82, 62 бали, а 513,7 тис. га чорнозема звичайного міцелярно-карбонового Кримської області мають нижчий (73) оціночний бал (пшениця озима) та визнані придатними для вирощування ефіро-масляничних культур (лаванда, шавлія і др.). Тож не зрозуміло, що визначило більшу ціну 1 га ріллі північного схилу першої смуги Кримських гір? Можливо зауваження В.В. Докучаєва «чорноземи Крыма и Кавказа составляют обособленные области», земельні ресурси яких в сучасних умовах обраховуються з «курортним» та «компетентно ринковим», окремим ґрунтовим бонітетом «самым роскошных цветов, ароматов и пряных плодов».

Визначимо приблизну грошову помилку оцінки 1 га ріллі для окремих

областей – «этой сложнейшей и щекотливейшей государственной операции...» [Докучаев, 1883].

Нині орендна плата за землю має становити не менше 3% визначеної (як бачимо, помилково) , відповідно до законодавства, вартості земельної ділянки, земельної частки (паю), переданої в оренду. Фактично в Дніпропетровській області розрахункова орендна плата становить 110,6 млн. грн. Орендодавці Дніпропетровщини з кращими показниками бонітету ґрунтів в порівнянні з Херсонською областю щорічно не доотримали близько 74 млн. грн! Така ціна «нынешних оценочных порядков и традиций» [Докучаев, 1883].

В Україні за достатньої кількості нормативно-правових актів Земельний кодекс України, Закони України «Про охорону земель», «Про землеустрій», «Про державний контроль за використанням та охороною земель» проблема охорони земель та раціонального використання ґрунтів є надзвичайно гострою. На нашу думку, положення Законів України «Про державний земельний кадастр», «Про державний земельний (іпотечний) банк», «Про іпотеку земель сільськогосподарського призначення» повинні бути розроблені науковими установами, фахівцями на основі бази даних про ґрунти, їхній сучасний стан за попереднім державним замовленням, а не в кабінетах Держагенства земельних ресурсів України куди за словами В.В. Докучаєва «...нередко приглашают таких специалистов почвоведов, которые совершенно неизвестны настоящим представителям науки почвоведения...».

В період мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення підготовка перспективних і актуальних національних нормативних документів забезпечить можливість уникати прорахунків в оцінці земель та «...развязаться с этим оценочным хаосом...» [В.В.Докучаев, 1883].

В «Наукові основи агропромислового виробництва в зоні Степу» (2010) визначено, що «важливим напрямом у формуванні ринку земель має бути включення в економічний оборот вартості землі і визначення її капіталом нарівні з іншими засобами виробництва». Неврахування вартості землі у виробничому капіталі (земля, праця, капітал) сільськогосподарського виробництва призводить, за розрахунками вчених, до щорічного недоодержання від 7 до 10 млрд. грн. прибутку.

У результаті здійсненої земельної реформи в Україні працюють ринкові мотиви договірних сторін орендар – орендодавець (останніх близько 7,2 млн. громадян). Перші прагнуть виплачувати меншу орендну плату за землю, другі (за відсутністю вільного ринку землі) отримують, знову ж таки не більший, а менший зиск з земельної частки (паю), так як розрахунок здійснюється натуральною продукцією нижчої якості за ринковими, біржовими цінами, а не за собівартістю. Це реалії сучасних орендних відносин, перш за все, неефективного рівня соціального захисту селян.

Включення в економічний оборот вартості земель і визначення її капіталом нарівні з іншими засобами виробництва , реальна оцінка ґрунтів,

ринкова ціна на земельні ділянки сільськогосподарського призначення зумовляють збільшення рівня орендної плати. На скільки?

Ціноутворення в аграрному секторі є надскладною проблемою, а існуюча система в АПК не забезпечує паритету в нормах відтворення авансованого у технологію вирощування культури капіталу і праці. Державне цінове регулювання (державна інтервенція) мінімальної ціни сільськогосподарської продукції проводиться на рівні, який забезпечує рентабельність виробництва у розмірі аж 5%. Алгоритм розрахунку еквівалентної ціни на сільськогосподарську продукцію в розділі потреба активів на виробництво 1 т продукції (грн.) передбачає включення орендної плати (3%) до собівартості продукції.

На нашу думку, відсоток капіталізації вартості землі (Кнк – 0,03, відповідно до терміну капіталізації землі 33 роки) повинен бути збільшений, можливо, до 0,04.

Нагально необхідно розробити/завершити нову концентрацію про бонітування земель та створити земельний кадастр України – ці документи підтверджують кількість, якість і вартість об'єктів земельної власності.

В.В. Докучаєв ще в 1898 р. закінчив свою роботу «К вопросу о переоценке земель Европейской и Азиатской России» пророчими та актуальними словами: «Было – это дело – и в губернских, и уездных ведомствах, были председателями оценочных комиссий и председатели управ, и дворянские предводители..., но музыка не шла, и тяжелый воз по сию пору тонет в непролазной тьме...»

В Україні громадянам надано у власність і користування більше 26,9 млн. га ріллі. То хто ж повинен розробляти механізми економічного стимулювання власників землі та землекористувачів (площа переданих в оренду паїв становить ~ 18 млн. га) за їхню науково-обґрунтовану госпо-дарську діяльність спрямовану, в першу чергу, на збереження узагальнених показників родючості ґрунтів та забезпечення відтворення самого едафотопу, виходячи з його екологічних, біогеохімічних і глобальних функцій? Законодавчо – служба державного контролю за екологічним станом, раціональним використанням і охороною земель. Але через який юридичний механізм, коли встановлено власність на землю громадян та юридичних осіб?

Коротко зупинимося на природоохоронній діяльності в аграрному секторі. В «Національна доповідь про стан родючості ґрунтів України» [2010] зазначено, що «через некомпетентне керівництво Держкомзему (на час підготовки статті знову перейменовано цю структуру на ДУ Інститут захисту ґрунту України з підпорядкуванням Міністерству аграрної політики України) фактично не розроблено оптимальну державну стратегію землекористування і охорони земель», а «держава втратила важелі управління земельними ресурсами і, особливо, їх охороною».

В Україні у складі продуктивних сил частка земельних ресурсів перевищує 40%. Земельний фонд характеризується високим біопродуктивним потенціалом, особливо чорноземні ґрунти (~ 28% світової

площі). Рівень сільськогосподарської освоєності території України досягає 70,9% (тоді як у світі 37%), розораність сільськогосподарських угідь становить 78,0% (в окремих областях – Херсонська, Черкаська, Кіровоградська, Вінницька – 87,5 – 90,2%).

У наслідок інтенсивного використання земельних ресурсів спостерігається істотна деградація (дегуміфікація, трофічне збіднення, переущільнення, ерозія, вторинне засолення, забруднення пестицидами, важкими металами) ріллі в агроландшафтах.

Збитки від деградації ґрунтів в Україні оцінюються О.Л. Поповою (2013) (на нашу думку, не компетентно з точки зору ґрунтознавства та з помилками, щодо економічних, можливо бажаних ринкових, розрахунків) в розмірі 39,3 млрд. грн. за 2010 р.?

Для оптимізації землекористування законодавчо закріплені норми (до 2020 року в середньому на 5-10 % площ орних земель в областях) вилучення малопродуктивних і деградованих угідь та рекомендовано зменшити площі землі в обробітку щонайменше на 10 млн. га і перевести її в природні кормові угіддя, в тому числі на 2 млн. га здійснити залісення. Зазначимо, що землі вже розпайовані і перебувають у приватній власності приблизно 1,5 млн. осіб, а механізм їх відчуження на даний час не розроблений.

Формування раціональної структури земельних ресурсів і системи їхньої охорони - велика соціальна, економічна та екологічна проблема управління агроландшафтами в Україні.

Бібліографічні посилання:

1. Докучаев В.В. Русский чернозем. М. – Л.: Изд – во Огизсельхозгиз, 1936. – 529 с.
2. Національна доповідь про стан родючості ґрунтів України/ За ред. С.А. Балюка. – К., 2010. – 111 с.
3. Атлас почв Украинской ССР/ Под редакцией Н.К. Кружжого. – К., «Урожай», 1979. – 159 с.
4. Наукові основи агропромислового виробництва в зоні Степу. – К., Аграрна наука, 2010. – 986 с.

УДК 304.018. 37.09

**Л.М. РУДАКОВ,
В.Ю. ЗАПОРОЖЧЕНКО**

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ У ПІДЛІТКІВ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ

Проаналізовано загальнолюдські цінності у підлітків у процесі навчання. Розкрито вікові і індивідуальні особливості прояву тих чи інших принципів під час формування особистості. Висвітлені особові характеристики дитини та їх прояв в подальших видах діяльності.

Ключові слова: життєві цінності, вікові і індивідуальні особливості, характеристика дитина.

Проанализированы общечеловеческие ценности у подростков в процессе обучения. Раскрыто возрастные и индивидуальные особенности проявления тех или иных принципов при формировании личности. Освещены личностные характеристики ребенка и их проявление в дальнейших видах деятельности.

Ключевые слова: жизненные ценности, возрастные и индивидуальные особенности, характеристика подростка.

Analyzed human values among adolescents in the learning process. Opened age and individual peculiarities of manifestation of certain principles in the formation of personality. Highlight the personal characteristics of the child and their manifestation in further activities.

Keywords: values of life, age and individual characteristics, characteristics of the child.

Наш складний і тривожний час привніс до усіх областей соціально-економічного і духовного життя суспільства безліч проблем. В період соціально-економічних реформ відбувається ломка стереотипів на рівні як соціальних груп, так і особи. За даними соціологів, покоління української молоді в останні десятиліття за основними показниками соціального і фізичного розвитку помітно поступається попереднім. У випускників шкіл більше проблем із здоров'ям, багато хто з них відстає в розумовому розвитку, байдуже ставиться до громадської діяльності, більшою мірою їм властиво відчуження. Ці і багато інших негативних явищ є наслідком впливу на дітей і підлітків нових соціальних структур і процесів: великий і малий бізнес, комерціалізація, нові економічні стосунки, розширення інформаційних потоків та ін. На жаль, ці процеси чинять вплив не лише на підлітків, але і на дітей 6 -10 - літнього віку. У них з'являються жорстокість, егоїзм, індивідуалізм. Різко зросла дитяча і підліткова злочинність, отримала поширення наркоманія. У сучасній Україні усвідомлюється падіння моральності молоді, що означає зміну ціннісних орієнтацій людей під впливом різних обставин, у тому числі і економічній невлаштованості. Філософи, соціологи, політологи відмічають, що в країні складається нова моральна атмосфера, йде переоцінка цінностей, їх творче переосмислення, розгорнулися дискусії про шляхи перетворень в економіці, соціальній і духовній сферах. Будь-яка стратегія, визначальна на тривалий термін шляху формування громадських явищ і процесів, їх поглиблення і вдосконалення, імпліцитно включає критерії і нормативи аксиологічного класу. В зв'язку з цим стає зрозумілим особливе значення ціннісних орієнтацій молоді. У цьому процесі велика роль навчально-виховних організацій, представлених в сучасних умовах навчальними закладами різного типу: школами загальної середньої освіти, училищами, коледжами, інститутами, університетами та ін.

Ціннісний підхід в освіті не належить тільки ідеальній сфері громадського життя і людської діяльності. Духовні цінності завжди виступали ідеалом, до якого прагнули кращі представники людства. Становлення людини припускає не лише розвиток його розумових можливостей, але і засвоєння системи загальнолюдських цінностей, що становлять основу його культури. Питання про впровадження цих цінностей в освітній процес має велику соціальну значущість. Від його успішного

рішення багато в чому залежать перспективи гуманізації освіти, сенс якої в тому і полягає, щоб забезпечити свідомий вибір особою духовних цінностей і розвинути на їх основі стійку, несуперечливу, в процесі індивідуальну систему ціннісних орієнтацій. Роль утворення здійснення цієї стратегії велика. Саме освіта, завдяки її впливу на підростаюче покоління, сприяє формуванню нової суспільної свідомості і, таким чином, впливає на всі сфери життя. Про те, що загальнолюдські цінності є цінностями індивідуального об'єкту прекрасно сказав В. Днепров: «Нравственность должна утвердиться в душе каждого отдельного человека, она должна многократно реализоваться внутри каждой личности» [2, 173].

Вже в глибокій старовині розуміли, що як фізичний, так і розумовий розвиток тісно пов'язані з віком. Ця очевидна істина не вимагала особливих доказів – чим більше живе людина на світі, тим міцніше він стає; з віком приходять мудрість, накопичується досвід, множаться знання. Кожному віку відповідає свій рівень фізичного, психічного і соціального розвитку. Звичайно ж, ця відповідність справедлива лише загалом і в цілому, розвиток конкретної людини може відхилитися в той або інший бік.

Облік вікових і індивідуальних особливостей є одним із засадничих педагогічних принципів, спираючись на який, учителі регламентують учбові навантаження, обґрунтовують і встановлюють об'єми зайнятості дітей різними видами праці, визначають найбільш сприятливий для розвитку розпорядок дня, режим праці і відпочинку, здійснюють вибір форм і методів навчально-виховної діяльності.

Серед багатьох особових особливостей, властивих підліткові, особливо виділяється почуття дорослості і "Я-концепція", що формується у нього.

Звичайно, підліткові ще далеко до істинної дорослості – і фізично, і психологічно, і соціально. Але він прагне до дорослого життя і претендує на рівні з дорослими права. Нова позиція проявляється в різних сферах, найчастіше – в зовнішньому вигляді, в манерах. Ще зовсім нещодавно вільно, хлопчик, що легко рухався, починає ходити перевалюючись, опустивши руки глибоко в кишені і спльовуючи через плече. У нього можуть з'явитися сигарети і обов'язково – нові вирази. Наслідування дорослих не обмежується манерами і одягом. Наслідування йде і по лінії розваг, романтичних відносин.

Хоча претензії на дорослість бувають безглуздими, іноді потворними, а зразки для наслідування – не кращими, дитині корисно пройти через таку школу нових стосунків, навчитися брати на себе різноманітні ролі. Але зустрічаються і по-справжньому цінні варіанти дорослості, сприятливі не лише для близьких, але і для особового розвитку самого підлітка. Це включення в цілком дорослу інтелектуальну діяльність, коли дитина цікавиться певною галуззю науки або мистецтва, глибоко займаючись самоосвітою. Чи турбота про сім'ю, участь в рішенні як складних, так і щоденних рутинних проблем, допомога тим, хто її потребує: молодшому братові, втомленій на роботі мамі, хворій бабусі.

Почуття дорослості проявляється і в прагненні до самостійності, бажанні захистити якісь сторони свого життя від втручання батьків.

Це стосується питань зовнішності, стосунків з ровесниками, можливо, навчання. Крім того, з'являються власні смаки, погляди, оцінки, власна лінія поведінки. Оскільки в підлітковому віці все нестабільно, погляди можуть змінитися через пару тижнів, але захищати протилежну точку зору дитина буде так ж емоційно.

Пізнання себе, своїх різних якостей призводить до формування когнітивного (пізнавального) компонента "Я-концепція". З ним пов'язані ще два: оціночний і поведінковий. Для дитини важливо не лише знати, який він насправді, але і на скільки значимі його індивідуальні особливості.

Окрім реального "Я", "Я-концепція" включає "Я – ідеальне". При високому рівні домагань і недостатньому усвідомленні своїх можливостей ідеальне "Я" може занадто відрізнятись від реального. Тоді переживаний підлітком розрив між ідеальним чином і дійсним своїм положенням призводить до невпевненості в собі, що зовні може виражатися в образливості, упертості, агресивності.

Важливе місце в житті і навчанні підлітків відіграє захоплення. Як правило, захоплення мають ненавчальний характер. Перетинатися з шкільним навчанням можуть тільки захоплення інтелектуально-естетичні і то не всі. На інтелектуально-естетичні захоплення зовні схожі так звані егоцентричні. Тілесно-мануальні захоплення пов'язані з наміром зміцнити свою силу, витривалість. Накопичувальне захоплення - передусім колекціонування в усіх його видах. Найпримітивніший вид захоплень - інформаційно-комунікаційні захоплення. У них проявляється жадання отримання нової, не занадто змістовної інформації, що не вимагає ніякої критичної переробки.

Ще одна значима сфера стосунків підлітків - стосунки з дорослими, передусім, з батьками. Вплив батьків вже обмежений, оскільки ним не охоплюються усі сфери життя дитини, як це було в молодшому шкільному віці, але його значення важко переоцінити. Думка однолітків звичайно найбільш важлива в питаннях дружніх стосунків з хлопчиками і дівчатками, в питаннях, пов'язаних з розвагами, молодіжною модою, сучасною музикою і так далі. Але ціннісні орієнтації підлітка, розуміння ним соціальних проблем, моральні оцінки подій і вчинків залежать в першу чергу від позиції батьків.

У той же час для підлітків характерне прагнення до емансипації від близьких дорослих. Потребуючи батьків, в їх любові і турботі, в їх думці, вони випробовують сильне бажання бути самостійними, рівними з ними в правах. Те, як складуться стосунки в цей важкий для обох сторін період, залежить, головним чином, від стилю виховання, що склалося в сім'ї, і можливостей батьків перебудуватися, прийняти почуття дорослості своєї дитини. Основні складнощі в спілкуванні, конфлікти виникають через батьківський контроль за поведінкою, навчанням підлітка, його вибором друзів і т.д.

За виразом Л.С. Виготського: "в структурі особи підлітка немає нічого стійкого, остаточного, нерухомого"[1, 75]. Особова нестабільність породжує суперечливі бажання і вчинки : підлітки прагнуть у всьому бути схожими на однолітків і намагаються виділитися в групі, хочуть заслужити повагу і

бравують недоліками, вимагають вірності і міняють друзів. Завдяки інтенсивному інтелектуальному розвитку з'являється схильність до самоаналізу; уперше стає можливим самовиховання. У підлітка складаються різноманітні образи "Я", спочатку мінливі, схильні до зовнішніх впливів. До кінця періоду вони інтегруються в єдине ціле, утворюючи на межі ранньої юності "Я-концепцію", яку можна вважати центральним новоутворенням всього періоду.

Вищевикладене дозволяє зробити наступний висновок: підлітковий вік можна розглядати як період закріплення дуже важливої особової характеристики дитини, яка, стаючи досить стійкою, визначає його успіхи в різних подальших видах діяльності. І одним з таких видів діяльності є здобування вищої освіти.

Бібліографічні посилання:

1. Выготский Л.С. Собрание сочинений в 6 тт. – М.: Педагогика, 1982. – Т. 4. – 432 с.
2. Днепров В.Д. Литература и нравственный опыт человека. –Л.: Сов. Писатель, 1970. – 424 с.

УДК 378(075.3)

Г.Г. Кривчик

Дніпропетровський національний університет залізничного транспорту ім. В. Лазаряна

**КРИТЕРІЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ОСНОВНИХ ФОРМ
НАВЧАЛЬНИХ ЗАНЯТЬ У ВНЗ**

*Стаття присвячена деяким питанням методики проведення лекційних і семінарських занять у вищій школі в контексті імплементації нарізних принципів Болонського процесу. **Ключові слова:** Болонський процес, Велика хартія університетів, вища освіта, студенти, лекція, семінар.*

*Статья посвящена некоторым вопросам методики проведения лекционных и семинарских занятий в вузах в контексте имплементации основных принципов Болонского процесса. **Ключевые слова:** Болонский процесс, Великая хартия университетов, высшее образование, университет, студенты, лекция, семинар.*

*The article is devoted to the peculiarities of methodic of training of student youth in the context of Bologna Process. **Key words:** Bologna Process, Magna Charta Universitatum, higher education, university, students, lecture, seminar.*

Прийнято вважати, що базовим документом Болонського процесу є Декларація від 1999 р. Насправді це лукавство. Адже Декларація є суто технічним документом: про ступені, кредити, рівні вищої освіти тощо. Її приймали чиновники. Науковці й педагоги прийняли ще в 1988 р. інший документ – Велику хартію університетів, де чітко сформулювало основні принципи вищої освіти: незалежність університетів від політичної й економічної влади; взаємозв'язок навчання й наукових досліджень, співдружність професора і студента; поширення європейських

гуманістичних цінностей [3]. Саме зазначені принципи слід було насамперед впроваджувати у вітчизняній вищій школі. А вже потім думати про інструменти їх реалізації, зокрема про кредитно-модульну систему.

Між тим доводиться констатувати, що значна частина наших молодих колег мають дуже серйозні прогалини у володінні основними педагогічними інструментами, тобто в методичній підготовці. Цьому є пояснення. Адже коли вони вчилися в університеті чи інституті, поняття методичної майстерності їм здавалися чимось абстрактним й нікчемним, сама методика викладання вважалася предметом другорядним та й, правду кажучи, спеціальні кафедри зазвичай доручали викладати зазначену дисципліну не кращим своїм професорам. Як кажуть: «Хто вміє, той і робить, хто не вміє, той інших навчає, а хто не вміє ні того, ні іншого, той навчає, як треба навчати». У аспірантурі – те ж саме: головне – «дисер» написати. Щодо навчальної літератури з педагогіки вищої школи, то вона хоча й містить цілком правильні рекомендації, але, на мій погляд, вони потребують додаткових роз'яснень, що ґрунтуються на практиці, педагогічному досвіді [1; 2; 4; 7; 11 та ін.]. Поява даного повідомлення обумовлена прагненням висловити власне бачення сутності основних форм навчального процесу – лекції й семінарського заняття.

Одним з наріжних принципів Великої Хартії Університетів є принцип нерозривного зв'язку процесу навчання з науковими дослідженнями. Звідси випливає, що спілкування зі студентами на лекції чи семінарському занятті має бути органічним продовженням нашої наукової та науково-методичної діяльності, базуватися на ній. Має діяти правило: якщо ти не займаєшся постійно науковою творчістю, то не маєш ніякого морального права викладати у вищій школі. Звільни своє місце іншому, а сам шукай себе в іншій сфері.

Водночас викладацька робота – це головна функція викладача вищої школи. Вона вимагає не менш професійного ставлення до роботи, ніж наука. Але водночас потребує дещо інших підходів. Скажімо, в статті чи монографії необхідно передусім довести та обґрунтувати власну наукову гіпотезу. В початковому посібнику чи підручнику головне – це в популярній формі подати певну кількість інформації, яку потрібно засвоїти студентам. Переносючи такий підхід на лекцію, доцент-початківець зазвичай щосили прагне всю цю інформацію вкласти у вуха слухачів – якби чогось не упустити! Або ще гірше – читає лекцію в буквальному розумінні слова «читати». В той час, як від нього потребується зовсім інше: по-перше, *роз'яснювати* (а не читати й викладати!) складні питання теми, по-друге, прищепити студентам любов і повагу до своєї дисципліни, прагнення студентів самостійно поглибити свої знання; по-третє, стати авторитетом для своїх студентів. Щоб вони могли сказати про тебе: «Цей «препод» знає предмет краще, ніж свою власну біографію».

Педагогічні прийоми можуть бути різними: використання наочності,

аудіо-, відео техніки, схем, таблиць, поживлення лекції індивідуальними спогадами, живими прикладами, дотепними жартами тощо. Однак при цьому потрібно усвідомлювати, що названі прийоми не самоціль, а допоміжні інструменти. Вони мають слугувати створенню в аудиторії атмосфери оволодіння знаннями, культу знань. Отримання знань має стати цікавим, захоплюючим дійством. Як мінімум слід привернути увагу до предмету розмови. Для цього, крім науковості й об'єктивності, ще потрібні артистичність і ораторське мистецтво.

Начальна лекція – специфічний жанр індивідуальної усної творчості. Певним чином лекція в студентській аудиторії – це театр одного актора. Тож лекція як публічний виступ не може бути простим озвученням монографії, «конспекту лекцій», тим паче – навчального посібника.

Люди старшого покоління можуть пригадати, яким успіхом користувалися в 60-70-ті роки минулого століття телевізійні передачі «В гостях у Іраклія Андронікова»: «Чи був Лермонтов знайомий з Пушкіним?», «Таманська знахідка», «Співає Федір Шаляпін», «Обід на честь Качалова», «Бородіно» та ін. [5]. У наукових колах Андронікова знали як видатного вченого-літературознавця, дослідника творчості М. Лермонтова. Його роботи характеризувалися глибокою аналітичністю, лаконічною науковою мовою, аргументованими висновками. Натомість публічні виступи Андронікова – сама артистичність, яскраві образи, емоційність, глибоке проникнення в людські душі, надзвичайне відчуття минулого. Нібито дві зовсім різні людини.

Пригадується спостереження протилежного характеру. У свій час вашому покірному слугі довелося слухати лекції корифеїв історичної науки в республіканській школі лекторів товариства «Знання». Серед них – провідний учений, автор багатьох монографій і статей з питань національної політики й міжнаціональних відносин, у майбутньому директор одного з академічних інститутів, ім'я якого він нині носить. Здавалось би, йому й карти в руки – донести до нас, молодих учених, свої глибокі знання актуальної й цікавої проблеми. Але нас чекало справжнє розчарування. Скучно, нецікаво. Справа в тім, що лектор обмежився тим, що зачитав нам свою останню публікацію в науковому журналі. Можливо, через брак часу на підготовку. Стаття, поза сумнівом, була вельми розумна, як і все, що він написав, а лекція – ніяка, тобто провальна. До речі, лектор і сам це зрозумів – вибачився за неї в нас (що зробило йому честь).

Буває й навпаки. Ось відомий характерний випадок з історії університетської освіти. У 40-50-х рр. XIX ст. у Московському університеті викладав професор історії Тимофій Миколайович Грановський. Сучасники згадували, що коли він читав лекції з всесвітньої історії, в аудиторіях ніде було яблуку впасти – приходили послухати знаменитого вченого й професора студенти інших факультетів, правдами й кривдами потрапляли в аудиторію навіть сторонні шанувальники історії. Одна біда – як зберегти цю спадщину, донести її до прийдешніх

покоління? Тож, щоб лекції шановного професора збереглися для нащадків, його учні вирішили застенографувати їх, після чого він вніс авторські правки. Зрештою лекції Т. М. Грановського з історії Пізнього Середньовіччя були надруковані. Двічі були передруковані в радянські часи [9; 10]. Певна річ, вийшла непогана книга. Але, як на мене, не більше того. Зникла чарівність живого спілкування. Отже, не можна плутати різні жанри.

Семинарське заняття також має свою специфіку. Це зовсім не переказ фактажу і не повторення лекції, а специфічний жанр пелагічної творчості. Семінар не може бути й формою перевірки знань. Тим більше не можна перетворювати заняття в обтяжливе опитування, перевірку домашніх завдань. Категорично заборонено робити з семінарського заняття суворий допит, де студенту заздалегідь відведена роль ледаря й нехлюя. Семінарське заняття існує насамперед для того, щоб студенти мали змогу висловити свої судження з тих чи інших питань.

Заняття буде набагато більш ефективним, якщо його провести у формі дискусії, де створено атмосферу повної єдності професора й студента, як цього, до речі, вимагає Велика хартія університетів: «Університет – це ideale місце спілкування студента і професора» [3].

Видатний російський історик ХІХ ст. В.О. Ключевський писав: «Викладачам слово дано не для того, щоб приховувати усипляти свою думку, а для того, щоб пробуджувати чужу» [6, с.397]. Зазначений афоризм якнайкраще відбиває дидактичний зміст семінарського заняття. Адже мета семінарського заняття – не тільки закріплення навчального матеріалу, але й насамперед формування навичок професійної полеміки. Завдання викладача вміло сформулювати запитання, загострити обговорення, диригувати ним, навіть спровокувати диспут, як колись це геніально робив Сократ, судячи зі знаменитих «Діалогів» Платона [12]. Щоправда, Сократу було, вочевидь, значно легше. Адже в його «аудиторії» на свіжому повітрі було 5-7 учнів, у нас – 30-і більше. Але методи активізації заняття мають бути тими ж самими – створення приводу для диспуту, розв'язання разом з учнями низки логічних проблем. Як пожартував один студент: «Історія – не математика, тут постійно слід думати».

Утім, у педагогічному арсеналі кожного досвідченого викладача є різноманіття методів, прийомів, форм роботи. На власний розсуд він обиратиме такі, що стануть найбільш ефективними саме для тієї чи іншої аудиторії. В цьому виявляється майстерність і індивідуальність ученого як педагога, а педагогічна наука набуває рис наукової творчості.

Бібліографічні посилання:

1. Алексюк А.М. Педагогіка вищої школи. Курс лекцій: модульне навчання/А.М. Алексюк. – К.: Вища шк., 1997. – 168 с.
2. Болюбаш Я.Я. Організація навчального процесу у вищих закладах освіти / Я.Я. Болюбаш. – К.,1997. – 63 с.

3. Велика Хартія Університетів (Magna Charta Universitatum) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [euroosvita.net/ ?category=17&id=1049](http://euroosvita.net/?category=17&id=1049).
4. Гладуш В.А. Педагогіка вищої школи: теорія, практика, історія: навч. посіб. / В.А. Гладуш, Г.І. Лисенко. – Дніпропетровськ: Акцент ПП, 2014. – 416 с.
5. Ираклий Андроников [Електронний ресурс]. – Режим доступу: 5mp3.org/music/Ираклий%20Андроников.
6. Ключевский В.О. Соч. в 9 т. Т.IX. Материалы разных лет / Под. ред. В.Л. Янина. – М.: Мысль, 1990. – 525 с.
7. Кнодель Л.В. Педагогіка вищої школи: посіб. для магістрів / Л.В. Кнодель. – К.: Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2008. – 136 с.
8. Кузьмінський А.І. Педагогіка вищої школи: навч. посіб./ А.І. Кузьмінський. – К.: Знання, 2005. – 486 с.
9. Лекции Т.Н. Грановского по истории средневековья / Т.Н. Грановский. – М. : Изд-во АН СССР, 1961. – 211 с.
10. Лекции Т.Н. Грановского по истории Позднего Средневековья (записи слушателей, с авторской правкой) / Т.Н. Грановский. – М.: Наука, 1971. – 172 с.
11. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. / З.Н. Курлянд, Р.І. Хмельюк, А.В. Семенова та ін. ; за ред.. З.Н. Курлянд. – К.: Знання, 2007. – 495 с.
12. Платон. Діалоги / Платон. – М.: Мысль, 1986. – 607 с.

УДК 165.191.312

В.А. Вершина,*

О.В. Михайлюк**

*Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара,

**Національна металургійна академія України

МІФ ТА СУЧАСНІСТЬ

Розглядається зв'язок міфу стародавнього і сучасного, показані характерні риси міфологічної свідомості. Досліджується особливості і механізм функціонування міфу в сучасній культурі. Показана неоднозначність ролі міфу в житті сучасного суспільства.

Ключові слова: міф, світогляд, ідеологія, культура

Рассматривается связь мифа древнего и современного, показаны характерные черты мифологического сознания. Исследуется особенности и механизм функционирования мифа в современной культуре. Показана неоднозначность роли мифа в жизни современного общества.

Ключевые слова: миф, мировоззрение, идеология, культура

Connection of ancient and modern myth is examined; the personal touches of mythological consciousness are shown. Features and mechanism of functioning of myth in a modern culture is investigated. The ambiguousness of role of myth in life of modern society is shown.

Keywords: myth, world view, ideology, culture

Про міф створена величезна література. Лише серед авторів ХХ ст. можна назвати Е.Дюркгейма, З.Фрейда, Л. Леві-Брюля, Вяч.І.Іванова, Андрія Білого, К.Ясперса, Е.Кассирера, М. Мосса, В. Я.Проппа, К.Леві-Строса, О. Ф.Лосева, Р. Барта, К.Г.Юнга, Дж.Кемпбелла, М. Еліаде, Я. Голосовкера, Є.М. Мелетинського, Ю.М. Лотмана, В.М. Топорова, К. Хюбнера,

О.М. Пятигорського та ін. З українських авторів, що дослідили проблематику міфу і міфологізації свідомості, слід назвати І. Бичка, Є. Головахи, М. Поповича, Г. Почепцова, Д. Усова та ін.

На відміну від первісної епохи, міф у сучасності присутній як цілком усвідомлений феномен: його існування визнається більшістю дослідників в різних областях соціо-гуманітарного знання, котрі відмічають універсальний характер міфологічних структур. Проте, єдиного погляду на суть міфу, який дозволив би встановити природу міфотворчості і прояснити його роль в соціокультурних системах сучасності, не існує.

Міфологія вважається історично першим способом духовно-практичного освоєння, «олюднення» світу. В цій ролі міфологія, за словами К.Маркса, «долає, підпорядковує і формує сили природи в уяві і за допомогою уяви» [7, 737].

Особливість виникнення міфу - несвобода людей, котра розуміється як залежність від природи, так і залежність від колективу. Згідно О.Ф.Лосеву, мислення здійснюється не стільки індивідом, скільки родовим колективом [6, 127]. Індивід бере участь в спільній духовній діяльності, не віддаючи собі в тому звіт. Тому міф виступає як результат несвідомої колективної творчості. Міф мислить чуттєво-наочними, зримими образами гранично широкого узагальнення. Але ці фантастичні універсалиї сприймаються як щось абсолютно реальне. Носій міфологічного мислення не відрізняє ідеальне від матеріального, суб'єктивне від об'єктивного, власну фантазію від реальної дійсності. Пояснюючи реальність, міф насправді створює «другу реальність», яка має для суб'єкта таку ж достовірність і наочність. Міф, таким чином, постає чи не більшою реальністю, ніж сама реальність. Звідси відмічена Л.Леві-Брюлем несуттєвість для «колективних уявлень» індивідуального досвіду [4, 9]. Носій традиції не порівнює міф з реальністю, а прагне утілити його в ній; міф для нього важливіший і має більшу цінність, ніж реальність. Перебуваючи в рамках міфу людина не усвідомлює того, що вона знаходиться в рамках міфу.

Міф узагальнює досвід пізнання світу безпосередньо, нерелексивно – тобто завжди просто, зрозуміло і доступно для кожного члена співтовариства. Згідно Е. Кассінеру, міф дає простоту безпосередній даності там, де розум шукає складності. Міф живе у світі чистих образів, що представляються йому цілком об'єктивними, більше того - як сама об'єктивність [3, 50]. Особливість міфу в простоті його безпосереднього сприйняття, коли звичайна і непередбачена людина усвідомлює, розуміє і сприймає міф відразу, безпосередньо і чуттєво. Мова міфу - це мова образів; він чітко структурований і здатний передавати знання про світ не менш ефективно, ніж мова абстрактної логіки.

Міфологічній свідомості притаманні нероздільність логічного і емоційного, суб'єкта і об'єкта, предмета і знака, речі і слова, істоти і її імені, простору і часу. Те, що в науковому аналізі виступає як, скажімо, подібність, в міфі - як тотожність. Це породжує властиві міфу містичні зв'язки речей і явищ: зв'язок на рівні простих асоціацій або значень сприймається і

переживається у міфі як реальність. Тут немає різниці між природним і надприродним, існує тільки одна, абсолютна реальність.

Міф не вимагає ніяких доказів і підтверджень, він не осмислюється раціональними засобами. У те, про що розповідають міфи, належить просто вірити. Міф – це те, у що людина повинна повірити безумовно і беззастережно, ототожнюючи себе з тим, в що вірить. Міф – це очевидність, а очевидність не вимагає доказів, не терпить критики, не підлягає сумніву. Більше того, всякий, хто не бачить очевидного – щонайменше, божевільний. У широкому сенсі міфом можна назвати будь-який феномен або будь-яку ідею, яка стає предметом ірраціональної віри.

Міф нерелексивний, оскільки принципово несумісний з раціонально-критичним підходом до будь-якого явища, віддаючи перевагу емоційному співзвуччю і суб'єктивній переконаності. Сприйняття, переживання і вольовий імпульс тут злиті воедино. Міф не містить абстрактних понять, він розповідається, переживається, танцюється, співається тощо – тобто, втілюється. Міф входить у свідомість не як сухий опис, а як емоційне переживання.

Міф – форма цілісного масового переживання і розуміння дійсності за допомогою чуттєво-наочних образів, які вважаються самостійними явищами реальності. Міфологічна свідомість відрізняється синкретизмом, сприйняттям картин, народжених творчою уявою людини, як «неспростовні факти буття». Світ міфу гармонійний, строго впорядкований і не підвладний логіці практичного досвіду. Функція міфу полягає не в поясненні походження речей, а в підтвердженні існуючого порядку і в мобілізації до дії. Характерні особливості міфу – спрощене пояснення дійсності, «чудодійний» характер, орієнтація на задоволення насущних потреб, підміна дійсного бажаним. Простір міфу закритий, завершений, і єдиний рух, можливий в нім, – повтор, відтворення того, що вже колись відбулися. Міф при цьому функціонує і як певний спосіб переживання реальності, так і у вигляді його продукту – завершеної картини світу.

У певному сенсі міф вічний, міфологічний вимір присутній в кожній культурі, а міфологічні образи і переживання укорінені в несвідомих основах людської душі. Елементи міфологічної свідомості неминуче супроводжують людство впродовж усієї його історії, включаючи і нашу «постмодерну» епоху. Міфи і зараз залишаються важливим компонентом суспільної свідомості. За словами К.Г. Юнга, притаманий віддаленим в часі епохам спосіб мислення продовжує і зараз цвісти пишним цвітом в найширших верствах населення. Безпосередньо у нашому середовищі, активніше, ніж будь-коли, розвиваються найбільш архаїчні міфології і магічні уявлення [12, 105].

Існує думка, що новий міф майже не пов'язаний зі стародавнім міфом, він не відтворюється, а створюється наново як конкретно-історична форма існування цього явища в новому часі [9]. Подібна міфотворчість лише зовні нагадує міф. Те, що називають «міфом» у даному контексті, К. Хюбнер називає «псевдоміфом» або «несправжнім міфом» [11, 334-340]. Варто розрізняти спонтанно виникаючі міфологічні шари і ділянки в індивідуальній

і громадській свідомості від обумовлених тими чи іншими історичними причинами свідомих спроб імітувати мифогенну свідомість засобами неміфологічного мислення. Такого роду тексти можуть **ВВАЖАТИСЯ МІФАМИ** (або навіть не відрізнятися від них) з позиції неміфологічної свідомості. Однак їх органічна включеність у неміфологічне коло текстів і повна можливість перекладу на неміфологічні мови культури свідчать про удаваність цього збігу [10, 308].

Поява розвинених систем раціонально-понятійного знання не призводить до одночасного витіснення з духовного життя суспільства елементів міфологічної свідомості. Останнє постійно відтворюється на рівні спонтанного життєвого досвіду і практичної свідомості, яка не формалізується повністю, а також в ситуаціях, пов'язаних з необхідністю колективної соціальної дії, заснованої на беззаперечному підпорядкуванні чужій волі. Роль міфу в житті сучасного суспільства неоднозначна. Міф як універсальна форма дотеоретического світогляду присутній в різних сферах духовно-практичного освоєння реальності як необхідний елемент, який має потужний продуктивний потенціал.

Усі ці напрями духовної діяльності зберігають свою певну і первинну спорідненість з міфологією, тобто усі вони прагнуть до того, щоб представляти реальність, проте вони втрачають початкові властивості міфу, стають внутрішньо диференційованими і частковими. В результаті цього масова суспільна свідомість час від часу відчуває своєрідну ностальгію за міфологією. Людина завжди інтуїтивно тягнеться до нерозчленованого світовідчуття, а міф надає людському існуванню сенс і надію, допомагає здолати безжальність критичної свідомості. Тому люди так часто відступають від раціональної думки, віддаючи перевазі світу мрії, міфу. Міфи невігубні, оскільки вкорінені в глибинних аспектах людського буття. Міф, в якості знакової структури, таким чином, іманентно присутній як в культурному просторі суспільства, так і у свідомості окремої людини, одночасно із створюваною науковою картиною світу і побутовим «здоровим глуздом», що визначає гетерогенний, багатошаровий характер дійсності.

Людям просто необхідно жити у міфологізованому світі, де звучання і значення, знак і предмет пов'язані, оскільки ця зв'язка у свідомості дозволяє організувати як роботу самої свідомості, так і дії людини у навколишньому світі. Знаки, таким чином, це міфологічні одиниці (міфологеми), які сприяють організації людської діяльності. Якщо почати їх аналізувати, то міф зруйнується, зупиниться і діяльність.

Міф завжди служив чинником консолідації суспільства і був надійним засобом управління і маніпуляції масовою свідомістю з боку владних структур. За словами К. Леві-Строса, ніщо так не нагадує міфологію, як політична ідеологія [5, 186]. Проте соціальні міфи мають значно ширшу базу в суспільній свідомості; їх зміст виходить за межі політичної сфери і охоплюють буквально усі сторони життя суспільства. У роботі «Міф держави» Е. Кассіерер описує міф як нову політичну технологію. Політичний міф, на відміну від міфу архаїчного, штучно створюється для конкретних

цілей. Тоталітаризм, на думку Кассіра, у своїй основі має технічно гармонійно поєднане відродження міфічних способів мислення і соціальної організації. У такому типі суспільства різні символічні форми, що поступово вирости з міфу, об'єднуються і втрачають усі ознаки автономного існування. Кассіра виділяє при описі техніки сучасних політичних міфів чотири основні моменти, а саме: маніпуляція засобами мови, ритуалізація дій, знищення усіх ідеальних цінностей і використання міфічної концепції «долі». Знаходячись в самій основі нашого суспільства, міф не може бути до кінця викореним з нашого життя. Міф історично здатний виживати тільки в цивілізованій культурі, оскільки будучи присутнім в кожній частині суспільства, але не має влади над цілим [2].

Дослідники навіть говорять, що в ХХ ст. фундаментальна культура стає тотально міфологічною [8]. Європа переживає своєрідний «міфологічний ренесанс». В результаті величезної раціоналізації життя, його технізації і технологізації виникла зворотна реакція - підсвідоме прагнення повернутися в живий, цілісний світ, пронизаний бажаннями, душевними поривами, живими пристрастями. Змінюється онтологічний статус міфу: з наївного способу перед-мислення епохи архаїки міф стає значимою реалією сучасної культури.

У ХХ ст. масовість стає загальною нормою життя. Переважаючою рисою людини масового суспільства стає конформізм, коли кожен повинен відмовитися від індивідуального на користь громадського і стати «як усі». Міфологізація стає невід'ємною частиною життєдіяльності сучасного суспільства, міфологічне мислення виступає одним із способів освоєння масовою людиною явищ навколишнього світу. Відбувається створення нових міфологічних конструкцій, активне, хоч іноді і непомітне впровадження їх в масову свідомість через засоби масової інформації з метою впливу і маніпулювання їм. В сучасному суспільстві роль «головного міфологізатора» виконують засоби масової інформації, можливості яких за останні десятиліття вирости в рази. Багато дослідників небезпеку сучасних міфологій бачать в їх здатності нав'язувати зразки соціальної поведінки, маніпулювати масовою свідомістю і спотворювати культурні сенси. Міф тут постає як штучно створений образ дійсності.

Сучасна людина вже нездатна бездумно вірити в міфи. Вона «вибудовує певну раціональну конструкцію-пояснення своєї віри. Відмінною рисою сучасної міфології є те, що вона тісно переплітається з науково-теоретичними обґрунтуваннями і ідеологією, доповнюючи їх, роблячи доступнішими. Уся сила раціональної аргументації спрямовується на захист, виправдання і обґрунтування міфологічних істин. І в результаті простір міфу має характерний суб'єктивно-раціональний вимір» [1, 674]. Такий міф працює інакше, ніж міф первісної людини. Сучасна людина також є міфологічною, але при цьому свою ірраціональну віру особа оточує різноманітними раціональними підпорами. Така «раціоналізована ірраціональність» і є міфом сучасної людини. Міф завжди ірраціональний, але він спирається на деякі уривчасті факти. Логічна аргументація може бути розгорнута до рівня

філософської концепції. Не так важливо, чи будуть приведені аргументи переконливими. Значимою є принципова установка на можливість і необхідність раціонального обґрунтування такого вірування. Міф стає своєрідним фільтром для інформації, яка поступає ззовні. Міфологічний світогляд, трансформуючись в сучасних умовах, породжує специфічні конструкції, які перешкоджають адекватному і критичному сприйняттю реальності. Отже, як підкреслює Е.Кассирер, подальші дослідження потенціалу міфу стають особливо актуальними, адже «зрозуміти міф» означатиме знайти можливість протистояти йому [2].

Бібліографічні посилання:

1. Гулыга А.В. Миф как философская проблема / А.В. Гулыга // Античная культура и современная наука. Сборник статей. – М.: Наука, 1985. – С. 271-276.
2. Кассирер Э. Техника современных политических мифов / Э. Кассирер // Феномен человека: Антология. - М.: Высш. школа, 1993. - С. 108-123.
3. Кассирер Э. Философия символических форм. Том 2. Мифологическое мышление / Э.Кассирер. - М.; СПб.: Университетская книга, 2001. - 280 с.
4. Леви-Брюль Л. Сверхъестественное в первобытном мышлении / Л.Леви-Брюль. - М.: Педагогика-Пресс, 1994. - 608 с.
5. Леви-Строс К. Структурная антропология / К.Леви-Строс. – М.: Наука. Главная редакция восточной литературы, 1983. – 536 с.
6. Лосев А.Ф. История античной эстетики (ранняя классика) / А.Ф. Лосев. - М.: Высш. школа, 1963. – 443 с.
7. Маркс К. Введение (Из экономических рукописей 1857 -1858 годов) //Маркс К., Энгельс Ф. Соч. 2-е изд. - Т. 12. -
8. Руднев В.П. Словарь культуры XX века. - М.: Аграф, 1997. - 384 с // <http://lib.rin.ru/doc/i/9946p88.html>
9. **Усов Д.В.** Міфологізація свідомості в сучасному суспільстві: автореф. дис... канд. філос. наук: 09.00.03 / Д. В. Усов; НАН України, Ін-т філософії ім. Г.С. Сковороди. - К., 2002. - 19 с.
10. Успенский Б.А., Лотман Ю.М. Миф - имя - культура // Успенский Б.А. Избранные труды. - М.: «Гнзи», 1994. - Т. 1. – С.298-320.
11. Хьюбнер К. Истина мифа. - М.: Республика, 1996. – 448 с.
12. Юнг К.Г. Современный миф о «небесных знаменьях» / К.Г.Юнг //Карл Гюстав Юнг о современных мифах: Сб. трудов. М.: Практика, 1994. – 251 с.

УДК:17

О.М. Корх

Дніпропетровського державного університету митної справи та фінансів

ПОСТМОДЕРНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ МОЛОДІ

*В статті викладений аналіз постмодерний засад формування ціннісних орієнтацій молоді. **Ключові слова:** постмодерн, ціннісні орієнтації, молодь, студентство*

*В статье изложен анализ постмодерных основ формирования ценностных ориентаций молодежи. **Ключевые слова:** постмодерн, ценностные ориентации, молодежь,*

студенчество

*The analysis of postmodern bases of forming of the valued orientations of young people is expounded in the article. **Keywords:** post-modern, valued orientations, young people, student*

Ціннісні орієнтації наших співвітчизників не залишаються поза постмодерними впливами. Під постмодерном зазвичай розуміють такий образ життя і думки, який намагається синтезувати риси сучасного і традиційного суспільств, зокрема орієнтацію на нове з урахуванням традиції, визнання великого значення виокремленої особистості і разом з тим схвалення і використання наявних форм колективності, поєднання локального і універсального тощо.

Зрозуміло, що поява суспільства, яке поєднує в собі формально протилежні риси, не могло не викликати взаємовиключних оцінок в діапазоні від констатації “кінця модерну”, “злиденності лібералізму” і, відповідно, “кінця суб’єкта” до заяв про народження “другого модерну”, “нового лібералізму” і “нового індивідуалізму”.

Щодо кінця модерну, то постмодерне суспільство слід розглядати не як відмову від модерну, а як новий виток модернізації, який відрізняється від попереднього більш зваженим відношенням до цінностей традиційного суспільства, орієнтацією на нове з урахуванням традиції; і, водночас, більш критичним ставленням до окремих положень доби модерну, передусім до безумовної віри просвітителів щодо можливості вичерпного пізнання світу і, на цій основі, побудови досконалого суспільства, тобто до так званої “логіки проекту”. Окремі дослідники взагалі вважають, що сутність постмодерну полягає не у відмові від цінностей модерну, а у подальшій його радикалізації. І в цьому є певний сенс. Адже загальним наслідком кризи влади, кейнсіанства, держави “загального добробуту” і наукової раціональності, що ознаменували початок переходу до постмодерного суспільства, стала поступова зміна положення особистості в суспільстві як цілісній системі, розпад багатьох дотеперішніх форм її соціальної ідентифікації і поширення її соціального простору.

Внаслідок цього індивід усе більше стає суб’єктом у своїх взаємовідносинах з владою та іншими соціальними інституціями, отримує різноманітну свободу, індивідуалізовану багатомірність. Його життя все більше виступає як результат його власних рішень, завдяки яким він у певних межах сам себе контролює і реалізує себе як особистість; як результат його власного творчого конструювання, внаслідок якого це життя все більше набуває вільного – ігрового характеру. Під впливом зазначених соціокультурних трансформацій цілком логічно розпочинається своєрідний ренесанс лібералізму, точніше – повернення до ліберальних ідей раннього модерну. І саме тому окремі дослідники (П. Вагнер) пропонують називати сучасний етап модерного розвитку “розширеним ліберальним модерном”.

Не так оптимістично на процеси, що відбуваються у сучасному світі дивляться дослідники, які працюють у річищі постмодернізму. Вони намагаються більш зважено осмислити все те, що ми отримали від

Просвітництва, передусім його віру в безумовний прогрес, торжество розуму, безмежність людських можливостей тощо і, водночас, продовжити його екзистенціально-індивідуалістичні інтенції.

Так, Ж. Бодріяр сучасний стан суспільства характеризує як “стан після оргії”, розуміючи під останньою бурхливе і майже неконтрольоване вивільнення людини від раніш необмеженої політичної, соціальної (зокрема сексуальної), естетичної тощо регламентації. Таке вивільнення має неоднозначні наслідки. Досить суперечливими, зокрема, є наслідки комп’ютерної революції. Насамперед тому, що за всіма комунікаціями та інтеракціями, так високо поцінованими Тоффлером та іншими провісниками комп’ютерної цивілізації, на думку Бодріяра, “немає ні вибору, ні можливості прийняття остаточного рішення. Будь-яке рішення, пов’язане з мережею, екраном, інформацією і комунікацією є серійним, частковим, фрагментарним, нецілісним... Відео, телебачення, комп’ютер... – ці контактні лінзи спілкування, ці прозорі протези – складають єдине ціле з тілом, аж до того, що стають генетично його частиною...” [1, с. 84-85]. Тобто людина стає продовженням машини, звільненим від власної волі і самостійних рішень. Вона настільки звикає до такого стану, що з часом починає відкидати все, що вимагає особистого розуміння, оцінки та вибору.

Не менш суперечливими є наслідки політичної та сексуальної революції. Адже відомий радикалізм у ствердженні відповідних ідеалів (скажімо сексуальної свободи) призводить до їхнього фактичного заперечення, в межах якого право особистості на самовизначення набуває гротескно-гіпертрофованого характеру. Так, порнозірка Чічоліна стає політиком, афроамериканець М. Джексон – “казковим мутантом” невизначеної раси. А кожна пересічна людина, за наявності бажання і певних коштів, може змінити свою стать на протилежну. Рух трансвеститів – “перебіжчиків з одної статі до іншої” – набуває масових форм. Можливо, що в їхньому прагненні до самовизначення, у тому, що “кожний шукає своє обличчя” [1, с.37] і немає нічого протиприродного. Непокій, однак, те, що в запалі цих пошуків особистість занадто часто потрапляє у стан невпевненості, невизначеності, більш того втрати власної ідентичності.

З огляду на це тривога Бодріяра цілком зрозуміла і слухна. І все ж у зазначеному стані речей немає нічого надзвичайного. Підсумком будь-якої революції є невизначеність і тривога. До того ж свобода, за відомими словами Монтеня, – це їжа занадто важка для тих, хто не звикнув до неї. Лише тривалий досвід життя у стані свободи робить наші рішення менш афективними і більш поміркованими. Тому розцінювати зазначені наслідки як безнадійно негативні навряд чи коректно. Позитивним є вже те, що зазначена революція (політична, соціальна, сексуальна, кібернетична), “надавши людині право на свободу і власну волю, з безжалісною логікою примушує її себе запитати, у чому ж полягає її власна воля, чого вона хоче насправді і чого вона може очікувати від самої себе” [1, с.38-39]. Адже саме з постановки такого питання, власне, і починається усвідомлено особистісний, а не стихійно масовий, схильний до бездумного негативізму, рух до дійсного

самовизначення і свободи.

Відрізняється Бодріяр і своєю оцінкою наслідків, що слідують із загального урізноманітнення і зростання вибору у світі речей. Якщо Тоффлер вбачає у цьому передумову загального зростання свободи вибору та індивідуалізації особистих рішень та вчинків, то на думку Бодрійяра, зазначене урізноманітнення дає лише ілюзорну свободу та індивідуалізацію, оскільки вибір так чи інакше нав'язується з боку суспільства. "...Вибір лише уявний: ми переживаємо його як свободу, але значно менше відчуваємо, що він нам нав'язується, а через його посередництво і ціле суспільство нав'язує нам свою владу. Обираючи той чи інший автомобіль, ви, можливо, і стверджуєте свою особистість, але головне – самим фактом свого вибору ви пов'язуєте свою долю з економічним ладом у цілому" [2, с.116-117].

Певний сенс у цих словах, безумовно, є. Маніпуляція потребами, зокрема через механізм реклами, дійсно має місце. Однак це не означає відсутності вибору як такого. Сам Бодріяр визнає, що вплив реклами не такий безумовний, як то вважають інколи. Реклама "...дуже швидко викликає перенасичення і реакцію відторгнення... З іншого боку, рекламне навіювання має своїм наслідком усілякі як раціональні, так і ірраціональні різновиди контрмотивації і психологічного опору... – людина не хоче, щоб нею "володіли"..." [2, с.137]. До того ж, навіть з урахуванням ефекту маніпуляції нашими потребами, слід визнати, що міра свободи вибору в суспільстві з розвинутим споживчим ринком значно більша, аніж у суспільстві загального, принизливого і знеособлюючого дефіциту. Щодо особистої долі, вільної від зв'язку з економічним ладом, то така свобода можлива лише в уяві. Захоплений критикою "системи речей" Бодріяр таку можливість цілком переносить у сферу дійсності.

З огляду на зазначені революційні зміни, недивним є і те, що сучасна культура знаходиться у стані невизначеності, своєрідної аномії. Визнає це і Бодріяр. "Добро не знаходиться більше по той бік зла, ніщо не має визначеного положення в системі абсцис і ординат. Кожна часточка, – пише він, – рухається у напрямку, заданому її власними імпульсами... переміщуючись повздовж ламаної лінії, лише інколи дотичної до траєкторій інших цінностей" [2, с.11]. Але ця невизначеність і гетерономія знову-таки не лише насторожують, оскільки породжують стан розгубленості й тривоги, а й обнадіюють необхідністю та можливостями особистого вибору. І саме тому, як визнає Бодріяр, права людини стають актуальною проблемою у всьому світі. Водночас, не менш актуальною, за словами Бодрійяра, стає "ідеологія прав Іншого" або "Права на Відмінність" [Див.: 1, с.184-185]. Адже без Іншого і Відмінного індивід виявляється незрозумілим і індиферентним навіть самому собі.

Неоднозначні тенденції у розвитку сучасності фіксує і М. Фуко. У своїй роботі "Наглядати і карати. Народження в'язниці" він проводить думку, за якою від доби Просвітництва сучасне суспільство успадкувало не лише ідеал особистої свободи та гідності, але й модель влади, яка позбавляє людину і того, і другого. Мова йде про нові форми та механізми покарання, нагляду,

дисциплінування, “приведення до норми” тощо, які інтенсивно поширюються не лише на злочинців, маргіналів, хворих та неповнолітніх, а й на законослухняних, “суспільно корисних”, здорових, дорослих; не лише на систему покарання, але й на армію, виробництво, управління, освіту, охорону здоров’я, фактично на всі верстви та сфери суспільного буття. Внаслідок цього суспільство поступово перетворюється на величезну, раціонально влаштовану і ефективно діючу в’язницю [3, с.333], в якій влада над індивідом стає все більш “витонченою” і всеохоплюючою.

Особлива роль у цьому процесі належить різного роду формам дисциплінування індивідів. З метою посилення залежності від влади останніх штучно відокремлюють один від одного, локалізують у просторі і найдетальнішим образом регламентують у часі відповідно до визначеної владою доцільності та суспільної користі. “Кожному індивіду відводиться власне місце, кожному місцю – свій індивід” [3, с.208]. Наслідком зазначеної локалізації та регламентації стає штучна атомізація та індивідуалізація і, водночас, взаємозамінність індивідів. “У дисципліні елементи взаємозамінні, оскільки кожний з них визначений місцем, що займається ним серед інших, і проміжком, що відокремлює його від інших... Вона (дисципліна. – О.К.) індивідуалізує тіла шляхом локалізації, яка означає не їхнє закріплення на визначеному місці, а їхній розподіл і циркуляцію у мережі відносин” [3, с.212-213]. Отже, корелятами дисциплінарної влади є штучна індивідуалізація і взаємозамінність.

З метою полегшення останньої відпрацьовуються численні механізми уніфікації індивідів, зведення їх до загальної моделі, норми. Тим самим, влада закону, слова, тексту, традиції поєднується з владою норми [3, с.269]. Норми проникають в освіту, охорону здоров’я, промисловість і у взаємодії з постійним наглядом стають одним з головних інструментів влади. При цьому, на думку Фуко, “нормалізація” не лише насаджує одноманітність, але й індивідуалізує, оскільки постійно вимірює індивідуальні відмінності, визначає “дійсну ціну” кожного, проводить постійну калькуляцію його особистих заслуг і провин. Універсальним механізмом постійного нагляду, оцінки та приведення індивіда до норми стає іспит. Життя людини перетворюється на суцільний іспит, який, з одного боку, приводить індивідуальні характеристики до загального знаменника, а з іншого – робить їх об’єктом постійної уваги та аналізу. Це знову-таки має суперечливі наслідки, оскільки посилює індивідуалізацію і, водночас, перетворює кожного індивіда на конкретний “випадок” нормалізації і застосування влади [3, с.281].

Отже, на думку М. Фуко, сучасна західна культура базується на успадкованих від доби Просвітництва ідеалі особистих прав і свобод, і, водночас, моделі влади, яка постійно контролює, наглядає і “нормалізує” всі прояви особистого життя, вимагає від індивіда автоматичного послуху, відповідності визначеним нормам. Суспільство завдяки усьому цьому стає дивно схожим на велетенську в’язницю, що у різні способи позбавляє

людину свободи. Тому ми повинні бути обережними зі спадщиною Просвітництва, недовірливими до різного роду метанаративів, які, стверджуючи нормативний характер майбутнього, суттєво обмежують особисті рішення наперед визначеними моделями. У сучасних умовах, на тлі зростання гетерогенності індивідуального життєвого досвіду, такі метанаративи перетворюються на небезпечну перешкоду для органічного суспільного розвитку. Ми взагалі повинні бути свідомими того, вважає Фуко, що гомогенне і загальне є потенційно небезпечним – знеособлюючим і репресивним. І саме тому особистість, її думки, рішення, вибір необхідно звільняти від неконтрольованого і необмеженого втручання з боку будь-яких соціальних інституцій. Цього вимагає успадкований від тих же просвітників ідеал свободи. Адже вільний вибір здійснює не той, хто грає за стандартними схемами, а той, хто вводить у дію нові правила гри, той, хто здатний протистояти всіляким утискам і обмеженням. І саме на цій підставі Фуко не сприймає прагнення Габермаса дати обґрунтування універсальних моральних норм: “Пошук форм моральності, прийнятних для всіх і кожного, в тому сенсі, що кожен мусив би їм підкорюватися, – зазначає він, – здається мені катастрофічним” [Цит. за: 4, с.147].

Критично до успадкованої від доби Просвітництва системи влади ставиться і Н. Луман. У контексті аналізу влади як засобу соціальної комунікації він обґрунтовує думку, за якою тягар суспільно значущих рішень, “вочевидь, не може бути покладено на одну-єдину інстанцію, яка б забезпечила управління з єдиного центру” [5, с.130]. З огляду на надзвичайну складність сучасного суспільного буття ефективно управління суспільними процесами вимагає певної децентралізації влади, залучення до прийняття рішень широкого кола недержавних інституцій, що створює більш сприятливі умови для особистої участі у визначенні та реалізації різних напрямків суспільного життя. Водночас, Луман застерігає проти простого зміщення балансу влади на користь мас. Масам “навіюється, що для них було б благом колективне використання влади, вибір представників, утворення органів, які б брали участь у прийнятті рішень. Завдяки такому кліше, як партиципація, або співучасть, ця ідея отримує широке розповсюдження, наслідком якого є хибна свідомість. Такого роду “емансипація” стала новомодною хитрістю менеджменту, який, заперечуючи відмінності між начальством і підлеглими, позбавляє останніх основ їхньої влади...” [5, с.168]. Колективно організована влада мас, на думку Лумана, ніяк не посилює їх неформальної влади, однак створює значні загрози. Тому необхідно шукати саме особистісні форми прийняття рішень, розвивати особистісні начала суспільного буття взагалі.

Схожі ідеї висловлює і Ліотар, за яким ідеологія абсолютного контролю над системою, який має покращити її результативність, показала свою неспроможність. “Ми дорого заплатили за ностальгію за цілим та єдиним, за примиренням поняттєвого та чуттєвого, за прозорим і комунікабельним досвідом” [6, с.114]. Адже за нашим спільним бажанням розслабитися і заспокоїтися, “охопивши й затиснувши в своїх обіймах реальність”, хочемо ми того чи ні, завжди приховується терор. Іншими словами, тоталітаризм і

дегуманізація суспільства щільно пов'язані з нашою первісною “ностальгією за цілим і єдиним”, з нашим безтурботним прагненням представити їх як необхідність, як норму. Тому ми повинні проголосити “війну цілому”, бути недовірливими до різного роду “метаповідань”, що вимагають від нас безумовного послуху по відношенню до ними встановлених цілей, і, навпаки, особливо уважними до одиничних, унікальних проявів життя, “чутливими до відмінностей”, “толерантними по відношенню до незрівнянного” [Див.: 6, с.96]. У своєму первинному сенсі слово “деконструкція” і означало спосіб подолання логоцентризму та ієрархізації світу, виховання у індивідів стійкого імунітету до стереотипів масової свідомості. Така артикуляція має і суто прагматичний сенс, адже сучасність надзвичайно підвищує суспільну значущість нестандартного, унікального індивіда, здатного продукувати і ефективно застосовувати принципово нове знання, яке, “у формі інформаційного товару, необхідного для посилення виробничої могутності... вже є і буде важливою, а можливо, самою значною ставкою у світовому суперництві за владу” [7, с.20].

Дельозівська стратегія свободи також зорієнтована на “світ відмінностей”, в якому втрачають свою безумовну абсолютність усі метафізичні абсолютні ідентичності та опозиції. “В рамках цієї стратегії людина не прикута до субстанціональної ідентичності; тут вона, а не влада вирішує приймати ту чи іншу умовну, короточасну мінливу ідентичність...” [Цит. за: 8, с.221] або відкинути її. Як зазначають В. Лях і О. Йосипенко, світ створений філософією Дельоза “...може комусь здатись незатишним внаслідок своєї безопорності, відсутності Абсолютів та чітких каркасів, на які завжди можна спертися, щоб переконатися в правильності власного знання. Але сучасна філософія давно вже вийшла із стадії продукування універсальних, всеохоплюючих систем, що претендують на абсолютну істинність” [9, с.42]. Автори з розумінням і навіть симпатією ставляться до тези Дельоза, за якою “там, де перестають говорити “Я”, зникає будь-яка індивідуалізація; там, де припиняється індивідуалізація, зникає можливість будь-якої сингулярності” [Цит. за: 9, с.32], а отже, і будь-яких відмінностей, без яких, власне, суспільне життя неможливе.

Виразну узагальнюючу характеристику зазначеної зміни акцентів у межах постмодерної думки дає П. Слотердайк. За його словами, сучасне мислення характеризується тим, що ми сприймаємо як надмірні і неприйнятні вимоги відкинути наші власні інтереси і включити себе у “Велике Ціле”, ставши його складовими. “Ми вже не можемо більше сприймати суб’єктивність у її відношенні до світу за принципом “частина – ціле”; суб’єктивне вперто усвідомлює себе як “світ-для-себе”, і якщо ми сьогодні і втратили гармонічну ідею індивіда як мікроскопічного дзеркала макрокосму, то сучасна суб’єктивність усе-таки постає в образі свавільного мікрохаосу в неосяжному для понять розуму Великому Безладі. Ми спеціалізуємося на суб’єктивності, по суті, тому, що не можемо навіть при всьому бажанні вірити в осмисленість і благовоління до нас Цілого... Традиційно-звичайні теорії об’єктивного розуму скомпрометовані тим, що в них розгледіли хитрощі, що служать

структурам влади і панування. Вони мали по краплинам улити членам суспільства внутрішнє прагнення приносити жертви соціальним цілісностям, які в кінцевому підсумку залишаються настільки невблаганними по відношенню до індивіда, начебто їм і не приносилось ніяких жертв... Сучасне Просвітництво привчило нас крок за кроком зводити нанівець свідомість жертвності як внутрішньої необхідності – до тих пір, поки наше життя не предстане як набуття яскраво вираженої індивідуальності без усяких жертвоприношень, але й без пов'язаності її з неможливим “Великим Цілим” – як агрегатний стан чистої волі до життя, озброєної суб'єктивним розумом, який вже не дає себе в образі і вимагає від існування всього” [10, с.574].

Цілком очевидним, таким чином, є виразний генетичний зв'язок постмодернізму з екзистенціальним типом філософствування і синергетичним поглядом на світ, “схильними” до індивідуалізації. Як зазначає І. Бичко, “орієнтуючись на плюралізм світу, постмодерн не шукає нового Універсуму, орієнтуючи думку перш за все на відмінності (Ж. Дельоз). Він рішуче виступає проти привілеїзації будь-якого напряму думки... Постмодерн спрямовує філософію на деконструкцію будь-якого “центризму” – логоцентризму, натуроцентризму, антропоцентризму і т.п... Постмодерн, проте, не є “прощанням з розумом” взагалі – він є “прощанням” з унітарним (“метафізичним”) розумом... Як бачимо, постмодерністи (Ж.Дерріда, М. Фуко, Ж.-Ф. Ліотар, Р. Барт, Р. Рорті, Ж. Дельоз та інші) орієнтовані на “простір свободи” в дусі С. Кіркегора” [11, с.72-73]. А відтак, – на визнання цінностей індивідуалістичного гатунку, їх історичної перспективності і, на великий рахунок, – безальтернативності.

Бібліографічні посилання:

1. Бодриар Ж. Прозрачность Зла. – М., 2000.
2. Бодриар Ж. Система вещей. – М., 1995.
3. Фуко М. Надзирать и наказывать. Рождение тюрьмы. - М., 1999.
4. Фливиберг Б. Хабермас и Фуко: мыслители для гражданского общества // Вопросы философии. – 2002. – № 2.
5. Луман Н. Власть. – М., 2001.
6. Лиотар Ж.-Ф. Ответ на вопрос: что такое постмодерн? // Общественные науки за рубежом. Серия 3. – 1992. – № 5-6.
7. Лиотар Ж.-Ф. Состояние постмодерна. – М., 1998.
8. Соболев О. Проблема свободы у постметафизическому дискурсу // Філософсько-антропологічні читання' 2000. – К., 2001.
9. Лях В., Йосипенко О. Світоглядно-методологічні інновації в західно-європейській філософії. – К., 2001.
10. Слотердайк П. Критика цинического разума. – Екатеринбург, 2001.
11. Бичко І.В. Постмодерн: спроба нового підходу до проблеми свободи//Філософсько-антропологічні читання' 99. – К., 2000.

УДК:17

О.В. Добридень

Государственное учреждение «Днепропетровская медицинская академия

СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ КОРНИ ПОТРЕБИТЕЛЬСКОГО САМООБМАНА

The article considers the complexity and intensity of global interactions, primarily in the areas of ecology, science and technology, information flows, international politics and economics have become the determining factor in the transformation of the old and the emergence of new behavioral patterns, the basis of which stands the need to respond to the risks of modern civilization and counter threats that destabilize the individual and social nature of man.

Key words: *economic and political profit of science, technological expansion, the mythologizing of consciousness, self-deception.*

Сегодня с грустью приходится признать, что коммерческо-прагматический привкус легко ощутим повсюду, его губительные симптомы с четко выраженной жаждой немедленной наживы и экономической рентабельности неизбежно обнаруживаются даже в исконно духовном мире религии и искусства, которые всегда были источником внутреннего обновления и обогащения человека. И уж совсем интенсивные преобразования в этом плане заметны во взаимоотношениях науки, власти и общества.

Усиливающаяся динамика экономических и политических подтекстов научной деятельности обусловлена колоссальными возможностями, которые открывает наука и техника в осуществлении замыслов относительно как глобального, так и местного доминирования. Еще одним немаловажным фактором, который способствует обострению проблемы во взаимоотношениях науки, политики и общества, является кардинально противоположное содержание целей рыночной экономики с типичными для нее спекулятивными механизмами в производстве товаров и обороте финансов и стандартами социальной защищенности и технологической безопасности.

В качестве яркого примера сразу же вспоминаются размышления современного французского ученого Б. Латура о применении асбеста: «Это был совершенный материал (его называли *magic material*), одновременно инертный, эффективный и рентабельный, и потребовались десятки лет, чтобы последствия его распространения и его влияние на здоровье человека наконец были соотнесены с ним самим, чтобы возникли сомнения в нем, а также в тех, кто его изобрел, в его изготовителях, сторонниках и инспекторах; потребовались десятки тревожных сигналов и судебных тяжб, чтобы профессиональные заболевания, рак, трудности с утилизацией привели к тому, что причина всего этого была установлена и что все это стало рассматриваться как часть свойств асбеста. Это привело к медленному изменению статуса последнего: из инертного и идеального материала он стал кошмарной смесью права, гигиены и риска. Объекты такого типа по-прежнему населяют большую часть мира здравого смысла, в котором мы

живем» [1, с. 24]. Действительно, чем дальше, тем более явной становится несоизмеримость между научными инновациями, экономико-политическими выгодами и постулатами духовности.

Известный украинский философ Н.Н. Киселев на III Национальном конгрессе по современным проблемам биоэтики по этому поводу совершенно справедливо отметил: «Лишенный духовности аморальный разум равнодушен к добру и злу, он беспощаден и страшен. Прогресс разума сопровождается духовным регрессом культуры – духовным бескультурьем» [2, с. 18]. Именно выдворение нравственных аспектов научного творчества и профессиональной ответственности на задний план событий приводит к противоречивости и двойственности современных технологий, когда на одной чаше весов баснословные доходы, власть, а на другой – риски, качество жизни и здоровье человечества. По словам днепропетровского философа В.А. Панфилова, «объявляя критерием научного и технического творчества только новизну, отказывая ему в нравственном и эстетическом измерениях, можно оправдать, например, создание атомной бомбы и реабилитировать «гениев злодейства». Философия творчества в науке и технике не может сводить критерии креативной деятельности к морально нейтральной, безразличной к человеческим чаяниям новизне, изъятой из ценностного и нравственного контекста» [3, с. 109].

Осознание этих обстоятельств дает веские основания предположить, что с позиции телесно-физиологической и душевной жизни человека координация научно-технической деятельности преимущественно в целях экономико-политической реконструкции общества представляет собой крайне негативный процесс для жизнестойкости и социально-психологической адаптации личности.

Косвенным подтверждением тому может послужить нерадостная статистика изменения численности населения в Украине. Согласно результатам всесоюзной переписи 1989 года эта цифра составила 51 млн. 707 тысяч человек. К 1993 году она увеличилась до 52 млн. 244 тысячи человек. По данным Государственной службы статистики Украины по состоянию на 1 декабря 2003 года общее количество постоянного населения составило 47 млн. 442 тысяч человек, на 1 декабря 2013 года – 45 млн. 439 тысяч. Разумеется, необходимо принимать во внимание миграционные процессы и количество естественного прироста народонаселения, но на фоне таких радикальных преобразований численности не менее впечатляющими выглядят растущие показатели заболеваемости. В частности, показатели болезней системы кровообращения возросли за период с 1990 года по 2013 год более чем в два раза. При этом речь идет только о диагностированных и зарегистрированных случаях.

Очевидно, что именно сложность и интенсивность глобальных взаимодействий в первую очередь в сферах экологии, науки и техники, информационных потоков, международной политики и экономики становятся определяющим фактором в трансформации старых и появлении новых поведенческих моделей, основой которых выступает необходимость

реагирования на риски современной цивилизации и противостояния угрозам, которые дестабилизируют индивидуальную и социальную сущность человека и превращают его в потребителя мифологизированной жизненной реальности.

Тем не менее, существуют достаточные основания предполагать, что человек, пусть и неосознанно в большинстве случаев, испытывает вынужденную необходимость пребывания в иллюзорном мире современного мифотворчества относительно лояльности научно-технических технологий к здоровью, психике. И дело вовсе не в пессимизме, скептическом отношении к возможности что-либо изменить при складывающихся ныне социально-политических обстоятельствах или покорном принятии нашего порой столь парадоксального бытия. Дело даже не в отсутствии знания о рисках. Напротив, осознанная ограниченность знания многими воспринимается позитивно, исходя из принципа «меньше знаешь – лучше спишь» либо «все вредно, от всего не защитишься». Действительно, зачастую оказывается гораздо комфортнее проживать жизнь без вселяющих трепет подробностей о неоднозначности технологических новшеств, о глобальных изменениях климата и его последствиях, без устрашающих данных об искусственных составляющих нашей повседневной пищи. По сути, без всего, что может потревожить благополучный обывательский уклад жизни. Самообман? Да, та самая защитная скорлупа самообмана, который во все времена был свойственен людям и рассматривается нами сейчас как особая вынужденная субъективно-психологическая модель восприятия человеком его собственной жизни.

Еще в начале XX века С.Л. Франк тонко подметил, что «вся практическая жизнь человека, по-видимому, вообще возможна лишь на почве такого инстинктивного самообмана и невежества, на почве целесообразного ограничения себя и искусственно подобранным уютным, знакомым, привычным мирком, сложенным по образу и подобию наших вкусов, желаний и стремлений. Конкретно для человека существует только то, что ему нужно, важно или чего ему хочется» [4, с. 569]. Но, как известно, незнание закона не освобождает от ответственности. И если сто лет назад еще можно было в некоторой мере игнорировать угрозы, и, что немаловажно, иметь реальную возможность оставаться при этом в стороне, то сегодня глобализационный вектор развития цивилизации никому не предоставляет шанса полной непричастности к происходящей технологической экспансии.

Сегодня информационные манипуляции вышли на качественно и количественно новый глобальный уровень. И без того ограниченное знание потребителей комфорта, которые руководствуются результатами своего воспитания и доминирующими стереотипами, все больше увязает в придуманной для большинства матрице.

При сложившихся обстоятельствах единственной возможностью даже не стабилизировать, а вывести на качественно новый уровень взаимоотношения науки, государства и общества стала бы открытая полемика независимых представителей научного сообщества в общечеловеческих интересах. При

этом необходимо понимать, что подобная полемика хоть и приподнимет тайную завесу в вопросах «за» и «против» столь своеобразной современной научно-технологической диктатуры, но при этом станет благодатным полем для дальнейшего манипулирования сознанием, оставляя, таким образом, человеку удел отличать семена от плевел самостоятельно.

Бібліографічні посилання:

1. Латур Б. Политика природы // Неприкосновенный запас. Дебаты о политике и культуре. – 2006. – №2(46).
2. Кисельов М.М. Предмет та статус біологічної етики / М.М. Кисельов // Сучасні проблеми біоетики. – К.: «Академперіодика», 2009. – 278 с.
3. Панфилов В.А. Духовное творчество как феноменальное основание метафизики гуманитарных знаний и философии науки: Монография. – Днепропетровск: «Инновация», 2010. – 136 с.
4. Франк С.Л. Предмет знания. Душа человека. – СПб.: «Наука», 1995. – 655с.

УДК 323.1(477.6)(045)

О.О. Поплавський

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

ІСТОРИЧНІ КОРИННЯ СУЧАСНОГО РЕГІОНАЛЬНОГО ПАТРІОТИЗМУ ДОНБАСУ

У статті проаналізовано вплив регіональних особливостей історичного розвитку Донбасу на формування ціннісно-сміслових орієнтацій населення краю та створення на їх основі його певної яскраво вираженої ідентичності. Розглядаються складові регіонального патріотизму та їх вплив на розгортання збройного конфлікту на південному сході України сьогодні.

Ключові слова: Донбас, історична пам'ять, ідентичність, патріотизм, регіон.

В статті проаналізовано влияние региональных особенностей исторического развития Донбасса на формирование ценностно-смысловых ориентаций населения края и создания на их основе его определенной, ярко выраженной идентичности. Рассматриваются составляющие регионального патриотизма и их влияние на развертывание вооруженного патриотизма на юго-востоке Украины сегодня.

Ключевые слова: Донбасс, историческая память, идентичность, патриотизм, регион.

The paper analyzes the influence of regional peculiarities of historical development Donbass to create value-semantic orientations of the population of the region and create on the basis of a clearly defined its identity. We consider the components of regional patriotism and their impact on the deployment of armed conflict in southeastern Ukraine today.

Key words: Donbass, historical memory, identity, patriotism, region.

Один із сайтів Донецької обласної ради прикрашають слова відомого радянського письменника К. Паустовського: «Що таке донбаський патріотизм? Це, перш за все, любов до Донбасу, як своєї Вітчизни, землі своїх предків. Це любов до наших земних просторів і териконів – незмінної частини нашого буття. Це збереження усього комплексу історичної спадщини, що включає в себе дореволюційний та радянський періоди, а особливо героїчні роки боротьби з німецько-фашистськими загарбниками. Це глибока повага до праці шахтарів, металургів, машинобудівників, тобто робітників, повага до ветеранів Великої Вітчизняної війни. Це збереження рідної мови, збагачення культури на основі багатонаціональних традицій, у тому числі і великої російської культури. Це неприйняття націоналізму, екстремізму, насилля з боку мови та віри. Це вірність канонічному православ'ю. Це захист соціально-економічних інтересів регіону. Це визнання себе дітьми Донбасу» [1].

Ці зворушливі, на перший погляд, рядки яскраво демонструють, що колективні уявлення про минуле мешканців південного сходу України суттєво відрізняються від сприйняття історичної спадщини населення більшості інших регіонів країни. Існування у суспільній свідомості українців двох принципово відмінних проєкцій історичної пам'яті – національно-

демократичної та постколоніально-радянської – виступає джерелом виникнення соціальних конфліктів в нашій державі, дезінтегруючим чинником на шляху інтеграції в єдиний національний історичний наратив історії національних меншин та етногруп регіону, для яких українські землі є природним життєвим простором.

Як відомо, історична пам'ять спільноти ґрунтується на подіях, персоналіях, топоніміці та ін., з якими ця спільнота себе ідентифікує, обумовлює їх ідеалізацію та міфологізацію. Причиною і підставою міфологізації є прагнення соціальної спільноти легітимізувати свою присутність, свою ідентичність, відокремити і протиставити себе іншим спільнотам-етнічним, соціальним, культурним, релігійним. Сьогоднішні події на Донбасі засвідчили глибоку кризу національної ідентичності населення південного сходу України, неодмінним чинником якої виступає історична пам'ять.

Тому *мета статті* обумовлена необхідністю аналізу впливу регіональних особливостей історичного розвитку Донбасу на створення своєрідних ціннісно-сміслових оцінок минулого та формуванні певної яскраво вираженої ідентичності населення краю.

Історія заселення південно-східного степового регіону як частини української етнічної території тісно пов'язана з перетворенням «Дикого Поля», що відділяло заселені на середині XVI ст. її частини від Кримського ханства, на укріплені лінії та адміністративно-територіальні військові одиниці спочатку Запорізької Січі, а потім російської держави. Саме у цей час на території між річками Луганню та Сіверським Дінцем з'являються перші сторожеві пости запорізького козацтва. Перші відомості про козаків у Донбасі припадають на початок XVI ст. Вже у середині XVI ст. тут повноцінно існувало козацьке населення. До 70-х років XVI ст. відносяться відомості про звернення московського царя Івана IV до донецьких козаків з грамотою про несення ними прикордонної служби на користь Московського царства та обіцянка винагородити їх за це [2, с.20]. У XVIII ст. цей регіон у складі Кальміуської паланки входить до території «Вольностей Війська Запорізького Низового».

Інтенсивне заселення цього краю припадає на 50-60-ті роки XVIII ст. Сюди, на ще не займані плугом родючі землі, перебралися з дозволу російського уряду лояльні до нього серби, хорвати, валахи, греки, чорногорці, болгари, молдавани, поляки та ін. З них формуються перші піші й кінні полки, які мали охороняти південні кордони російської держави від нападів турків і татар. У 1752 р. російським урядом на цій території створюється автономна адміністративно-територіальна одиниця Слов'яносербія з центром у м. Бахмут, яка підпорядковувалась Сенату і Російській Військовій Колегії. Серби були організовані на військовий лад і являли собою два полки на чолі з І. Шевичем та Р. Прерадовичем. У 1764 р. сербські полки були реорганізовані, Слов'яносербія втратила автономію і була включена до складу Новоросійської губернії, яка проіснувала до 1783 р. (у 1775 р. з неї була виділена Азовська губернія), коли увійшла до Катеринінського намісництва.

У 1796 р. знову відтворюється Новоросійська губернія, але проіснувала вона до 1804 р., коли на її місці були створені Катеринославська, Миколаївська і Таврійська губернії. У 1822 р. ці губернії були об'єднані у складі Новоросійського генерал-губернаторства, яке проіснувало до середини ХІХ ст., остаточно завершив територіальні перетворення Російської імперії в цьому регіоні.

Слідом за військовими поселеннями на ці території почали переселятись селяни з Харківської, Чернігівської, Курської і Смоленської губерній, а також торгові люди з різних країв Російської імперії, яких вабили пільгові умови торгівлі. У першій половині ХІХ ст. було завершено адміністративно-територіальні перетворення у межах цього регіону та формування місцевого апарату управління на зразок губерній центральної Росії. Значна частина території остаточно увійшла до складу Катеринославської губернії, а її східна частина – до Облaсті Війська Донського. Але, незважаючи на імперську політику царату, спрямованому на інтеграцію цих земель до складу Росії, регіон залишався українським. На думку відомого українського історика Ф. Турченка, головною причиною цього стало те, що не був сформований прийнятний для імперії етнічний склад населення регіону. Воно не сприймало домінуючу на протязі усього ХІХ ст. серед російської еліти ідею «триєдиного» російського народу, який включав до свого складу великоросів, малоросів і білоросів [3, с. 19]. Незважаючи на стрімкий індустріальний розвиток регіону у другій половині ХІХ ст., біля 80% населення мешкало в україномовному українському селі. На думку багатьох дослідників на початку ХХ ст. на території Катеринославської, Таврійської та Херсонської губерній проживало 7 млн. людності, тобто четверта частина «підросійської» України, при цьому 5,5 млн. становило сільське населення [4, с.10].

У промисловій частині проекту інтеграції цих земель у російський соціально-політичний організм царату вдалося куди більше. У другій половині ХІХ ст. у Донецькому басейні та Придніпров'ї був сформований новий гірничопромисловий комплекс, чому сприяли вигідні природно-географічні умови, наявність великих покладів кам'яного вугілля, залізної руди та марганцю, близькість до основних економічних центрів, азово-чорноморських портів. Створення великих індустріальних підприємств, будівництво Катеринославської залізниці, яка поєднувала донецьке вугілля з криворізькою рудою, приток іноземного капіталу, в першу чергу французького, бельгійського і англійського, позитивно вплинуло на розвиток промисловості в регіоні.

Напередодні Першої світової війни Донецько-Криворізький басейн давав 87% загальноросійського видобутку вугілля, 73% видобутку залізної руди, 57% виробництва сталі [5, с.7]. Регіон стає найпотужнішою вугільно-металургійною базою усїєї імперії, основою оборонної та машинобудівної промисловості, зосередженої в центрі Росії. Свідченням інтенсивної індустріалізації регіону стало швидке, у порівнянні з Лівобережною і Правобережною Україною, зростання міського населення. Урбанізаційні процеси другої половини ХІХ – початку ХХ ст. призвели до того, що на

Донбасі виникло багато містечок, фабрично-заводських, рудничних і залізничних селищ, а чимало сільських населених пунктів перетворилось на міста.

Важливою особливістю регіону була його поліетнічність. Основну масу населення краю, як було зазначено, складали українці. Наприкінці ХІХ ст. 90% українців були зайняті у сільськогосподарському виробництві. У національному складі міст українці не представляли більшості. Оскільки Південна Україна, як і вся українська територія, тривалий час входила до зони так званої осілості єврейського населення, в містах регіону євреї складали третину населення, ще одну третину – росіяни. Крім того, на думку українського дослідника Б. Кругляка, буржуазія в українських губерніях Російської імперії за своїм складом була багатонаціональною, серед якої 10,3% представляли українців, 11% росіян, 64% євреїв [6, с.78-79].

Стосовно регіональних політичних тенденцій український національно-визвольних рух на Донбасі у цей час, порівняно з іншими регіонами України, був слабозвинутий. За оцінками запорізьких істориків Ф. Турченко та Г. Турченко, головною причиною цього було те, що на політичній арені регіону домінуючою силою виступали представники російської етнічної групи, які в південно-східних областях взагалі не вважали себе меншиною [3, с.62]. Наприкінці ХІХ ст. на Донбасі 74% шахтарів і 69% заводських робітників складали вихідці з Орловщини, Курщини, Тамбовщини, Вороніжчини. До осені 1917 р. до них прилучилися також уродженці Калузької, Рязанської, Тульської губерній, деяких інших районів [7, с. 47]. Для більшості цих заробітчан регіон був здавна зросійщеним краєм. Звичайно, в ході повалення царизму, розгортання української національно-демократичної революції етнічні росіяни Донбасу своє майбутнє вбачали тільки у складі оновленої у відповідності з їх поглядами «єдиної та неподільної» Російської держави.

Особливе становище регіону призводило до того, що його громадсько-політична палітра на початку ХХ ст. не вичерпувалась тільки проімперськими і національно-визвольними тенденціями. Характерною ознакою суспільно-політичного життя Донбасу була наявність потужного регіонального руху. Регіональний (інакше місцевий) патріотизм породжував виникнення досить виразних територіальних цілей, прояви яких знаходили своє відображення у різних проектах трансформаційної перебудови регіону. Його носіями виступали різні соціальні верстви. Представники великого капіталу, які створювали монополні об'єднання (такі як «Продвугілля», «Продруда», «Продамет» та ін.), вимагали від центральної російської влади особливих економічних преференцій, пом'якшення фіскальної та тарифної політики для своїх підприємств. Місцеве самоврядування вимагало особливого статусу регіону з ширшими повноваженнями для себе. Різноманітні проекти федералізації в цілому Російської імперії з наданням Півдню України відповідних прав розробляла ліберальна інтеграція краю [3, с.69]. Але всі ці тенденції пригальмувала Перша світова війна.

Найбільшого сплеску регіональний рух на Донбасі набирає в період

національно-демократичної революції в Україні 1917-1921 рр. Саме в цей час повалення самодержавства, розв'язана більшовиками братовбивча громадянська війна призвели до критичного зростання центр обіжних настроїв, посилення регіоналізації, що проявилось у проголошенні на території регіону квазідержавного утворення – Донецько-Криворізької радянської республіки зі столицею в Харкові. Ключовою причиною її створення було те, що національний рух в Україні після революції був сильним і являв реальну загрозу для далекосяжних планів більшовиків по відтворенню імперії і тому приєднання до України стратегічно важливого Донецького вугільного, Криворізького металургійного басейнів, стратегічно важливих південноукраїнських портів заперечувалося. Керівники ЦК РСДРП(б) – РКП(б) не мали намірів допустити навіть у перспективі втрати цих територій. Тому шляхом створення плацдармів своєї влади у вигляді «радянських республік» більшовицьке керівництво приборкувало небезпечну для себе українську національно-визвольну ідею.

Автори ідеї відокремлення Донецько-Криворізького вугільно-металургійного басейну від України, а це, в першу чергу, В. Ленін, Ф. Сергєєв (Артем) та ін., чудово розуміли особливості українських порубіжних територій, про які писав японський історик Куромія Гіроакі. Головною специфікою території Донбасу автор вважав певну політичну свободу від центрів, як від Києва, так і від Москви [8, с.19 – 20]. Враховуючи це, більшовицька верхівка вміло використовувала гасло про право нації на самовизначення як тактичний засіб з метою забезпечення конкретних інтересів радянської Росії. Крім того, шляхом використання буферних радянських республік на Півдні України РСФРР вирішувала певною мірою завдання збройної боротьби з Центральною Радою та військами Четверного Союзу. Але невизначений державно-правовий статус, слабка соціальна підтримка самої ідеї створення ДКРР та шляхів її становлення з боку населення та політичних сил, не підтримуючих більшовиків, наступ військ УНР та німецько-австрійських дивізій навесні 1918 р. призвели до того, що проіснувавши неповних два місяці, ця «республіка» відійшла в історію. Але, історична пам'ять про ДКРР стала ще одним нарижним каменем в фундаменті «донбаського патріотизму». Вона підтримувалася впродовж усього радянського періоду і активно використовується сьогодні ідеологами сепаратизму в Україні. До речі, на початку лютого 2015 р. депутати так званої «Народної ради» самопроголошеної Донецької народної республіки заявили що ДНР виступає спадкоємницею Донецько-Криворізької радянської республіки.

Цей єдиний історичних експеримент щодо створення державності на Донбасі породив серед населення краю міф про більшовицького ватажка Ф. Сергєєва (Артема), який відіграв ключову роль у проголошенні Донецько-Криворізької радянської республіки, обіймав посаду голови уряду ДКРР, а після припинення її функціонування – очолив рух щодо об'єднання в єдине ціле вугільних районів басейну та створення на цій базі окремої адміністративної одиниці. Зусиллями Артема та його однодумців у лютому

1919 року Раднарком УСРР приймає декрет «Про створення Донецької губернії» з центром у місті Луганське. У склад губернії ввійшли Слов'яносербський і Бахмутський повіти Катеринославської губернії. Восени 1920 р. центр губернії перенесли в місто Бахмут (нині Артемівськ). У цей час московський більшовицький центр, будуючи жорстку вертикаль управління економікою і армією, починає боротьбу з «червоною отаманщиною» і регіональним сепаратизмом. Автори ідеї відокремлення Донбасу на чолі з Артемом були усунені від відповідальних посад в регіоні, переміщені подалі від української території – на ділянки роботи в РСФРР і навіть в міжнародні організації.

Діяльність Артема на посаді голови Раднаркому ДКРР, голови Донецького губвиконкому, голови ЦК Всеросійської спілки гірників, його раптова загибель у липні 1921 р. під час катастрофи аеровагону під Москвою перетворили цього радянського партійного і державного діяча на культову для Донбасу постать. Сьогодні іменем відомого ідеолога «донецької єдності» названі вулиці, проспекти, площі, селища, міста, райони Донбасу, та і не тільки Донбасу. Не випадково протягом багатьох останніх років прихильники так званої «федералізації України», її розколу та децентралізації обирали місцем своїх акцій на Донбасі саме місця біля пам'ятників цьому відомому більшовицькому вождю регіону.

В останні роки громадянської війни з метою відновлення Донбасу була створена Українська трудова армія, на чолі якої певний час стояв Й. Сталін. Мобілізації до її лав підлягали всі чоловіки віком від 18 до 46 років. Шахти перейменовувалися на полки, об'єднання кількох шахт – на бригади. У Донбас прибували тисячі добровольців та мобілізованих, переважно з територій радянської Росії. За словами К. Гіроакі: «...Цей рух був таким масовим, що його назвали великим переселенням народів» [8, с.208]. З метою чіткого розмежування території Донецької губернії постановою Ради Укртрудармії від 15 березня 1920 р. за підписом голови Ради Й. Сталіна, її членів М. Владимиrowa, Я. Берзина був визначений склад Донецької губернії, до якої були включені: від Харківської губернії – Слов'янська, Белянська, Миколаївська, Закотнянська волості Ізюмського повіту, Кремінська, Таганрозька волості Куп'янського повіту, Старобільський повіт весь цілком; від Катеринославської губернії – Бахмутський, Луганський, Маріупольський повіти цілком; від Облaсті Війська Донського – станиці Гундорівська, Кам'янська, Калітвянська, Усть-Білокалітвянська, волость Карбово-Орбінська Донецького округу, станиці Володимирська, Олександрівська Черкаського округу, Таганрозький округ весь цілком.

У міжвоєнний період територія Донбасу неодноразово підлягала під різноманітні територіальні перетворення, пов'язані як з розширенням або скороченням розмірів територіальних одиниць, так і з перейменуванням селищ, міст, районів та ін. У 1924 р. Донецька губернія була злегка урізана – частина Таганрозького і Олександрівсько-Грушівського округів відійшла РРФСР. 15 серпня 1925 р. згідно адміністративно-територіальної реформи, яка проводилася тоді в УРСР, усі губернії були ліквідовані. Замість них на

території Донбасу виникли п'ять округів – Артемівський, Луганський, Маріупольський, Сталінський, Старобільський.

У липні 1932 р. рішенням відповідних республіканських органів вказані округи були знову об'єднані у межах тепер вже Донецької області. Чергова адміністративна реформа була проведена влітку 1938 р., коли зі складу Донецької області були окремо виділені Ворошиловоградська та Сталінська області.

На 30-ті роки минулого століття припадає бурний ріст місцевого патріотизму, тепер вже у радянському обличчі. У цей час Донбас стає перлиною у сталінській короні радянського соціально-економічного розвитку – прикладом радянського центрального планування. Саме тут був даний старт кровавим сталінським репресіям, коли з наказу Й. Сталіна органи державної безпеки сфабрикували справу про «шкідницьку» організацію з господарників та інженерів, які працювали головним чином у кам'яновугільній і металургійній промисловостях Донбасу (т. з. «шахтинська справа»). Саме тут партійне керівництво зробило показовий майданчик успіхів індустріальної гонитви наприкінці 20-х – початку 30-х років ХХ ст. – були побудовані металургійний велетень Азовсталь, машинобудівний Краммашбуд, докорінно реконструйовані Луганський паровозобудівний завод, Макіївський та Алчевський металургійні комбінати, відкриті десятки нових вугільних шахт. Саме тут бере свій початок масовий робітничий рух за підвищення продуктивності праці, досягнення високих виробничих показників, який отримав назву «стаханівський» на честь О. Стаханова (до речі, уродженця Липецької області РРФСР, який приїхав на Донбас заробити грошей). Цей пропагандистський рух, який був вельми потрібний більшовицькій верхівці задля роздмухування рекордоманії, став результатом втілення в життя славетних принципів профанації праці. Але, для мешканців Донбасу всі ці показники особливого статусу регіону як індустріального серця країни, де народжується все нове, завдяки чому вона стає однією з наймогутніших у світі, поступово стає основою самосприйняття особистої значущості кожного.

Подібним же плодом ідеологічного замовлення слід вважати міфологізовану історію юнацької підпільної організації «Молода гвардія» з невеличкого шахтарського напівселища-напівміста Краснодона. Серед сотен підпільних груп, партизанських загонів різноманітних ідейних напрямків, що діяли впродовж Другої світової війни на теренах колишнього СРСР саме цим підпільникам дісталась найгучніша слава. Ця організація була популяризована в СРСР пропагандистським романом О. Фадєєва, де її активісти були зображені як незламні комсомольці та ідейні радянські патріоти.

На наш погляд, подібні міфологеми радянського минулого не заслуговували б на серйозну увагу сучасних дослідників, якщо б сьогодні вони не використовувалися різними політичними силами у вихованні молоді регіону, ідеологічній боротьбі, а іноді – і відвертому підживленні сепаратистських настроїв на Донбасі. При цьому, подібна пропаганда

замовчує багато фактів, які випадають з потрібного ідеологічного кліше – про те, що досягнуті показники видобутку вугілля не враховували кількість гірників, які брали участь у забезпеченні роботи О. Стаханова, М. Ізотова та інших «рекордсменів», що сам засновник славнозвісного руху після випробування «мідними трубами» почав випивати і помер у психологічній лікарні, що справжня історія «Молодої гвардії», за оцінками дослідників, відрізняється від тієї версії, яку запропонував О. Фадєєв у своєму романі. Але, незважаючи на зазначене, ці та інші чисельні стереотипи попередньої епохи залишаються й сьогодні основою колективних уявлень мешканців регіону на минуле, перетворюючи історичну пам'ять на інструмент політичної боротьби.

Регіональні особливості Донбасу продовжили свій розвиток й у повоєнний період. Після відновлення зруйнованих війною заводів, шахт, колгоспів та інфраструктури був продовжений сталінський курс на домінування в регіоні підприємств, які виробляють засоби виробництва, а не товари народного споживання. Партійне керівництво цілеспрямовано проводило політику укріплення Донбасу в його значущості. Центральною фігурою радянських хронік, газетних шпальт стає пролетаріат, працюючий на підприємствах важкої промисловості.

Основна частка великої промисловості краю переходить в підпорядкування загальносоюзних відомств. Використовуючи високу зарплатню, якісне забезпечення міст, налагоджену соціальну базу у вигляді лікарень, дитячих садків, піонерських таборів, ці органи переконували шахтарів, металургів, що вони – привілейована категорія суспільства, представники класу-гегемону. У свідомість населення регіону були цілеспрямовано закинуті зрозумілі, прості, чітко вивірені гасла «Донбас годує всю країну», «Донбасс нікто не ставил на колени», «Донбасс порожняк не гонит» та ін. Донбас впевнено стає одним з найвпливовіших промислових, культурних та наукових центрів СРСР.

Відбуваються зміни й у топоніміці регіону. Внаслідок процесу десталінізації у січні 1961 р. Сталінська область було перейменовано на Донецьку. У 1958 р. Ворошиловоградську область було перейменовано на Луганську й так вона проіснувала до січня 1970 р., коли їй знову було повернено назву Ворошиловоградська. У травні 1990 р. на мапі України знову з'являється Луганська область. При цьому, якщо на Донеччині через надлишок коштів радянське керівництво отримувало гламурну обгортку (відповідно у 1958 р. та у 1970 р. Донецька область була нагороджена орденами Леніна), то Луганщина поступово занепадала, перетворюючись на стагнуючий регіон.

Наприкінці 80-х рр. ХХ ст., на останньому етапі існування СРСР, Донбас перетворюється на осередок спалаху масового шахтарського страйку. Різні політичні сили, використовуючи високий соціальний статус шахтарів у суспільстві, їх добру організованість, намагалися досягти своїх цілей. Вимоги шахтарів виконувалися щільно до зміни голів регіону, міністерств, уряду, що не могло не впливати на розвиток колективних уявлень про виключну місію

Донбасу, підвищенні його статусу. Такі емоції були пов'язані також із самосприйняттям регіону в якості промислової бази, яка «годує» всю Україну. Економічна вага Донбасу у порівнянні з іншими регіонами України створювала у його мешканців відчуття природного права на провідну політичну роль в країні, або, принаймні, на переконливе слово в українській політиці.

Після здобуття незалежності України розвиток Донбасу пішов на спад. Розвал української економіки через її неготовність функціонувати в умовах відсутності центрального планування, політичні зловживання та економічна експлуатація посткомуністичними керівниками, корумпованими регіоналами, організованими злочинцями та жадібними олігархами перетворили індустріальне серце України на економічну пустку, місце екологічного кошмару та соціальної катастрофи. Донбас втратив свою перевагу як промисловий центр, крім того, такі робочі професії, як шахтар, металург перестали бути популярними. Так звана «людина праці», яку протягом десятиліть оспівувала ідеологія СРСР, відійшла на другий план. Були зруйновані усі зв'язки, масово закриті величезні, часто містостворюючі, підприємства, шалених темпів набули безробіття, інфляція, ріст цін. У населення Донбасу чітко склалося переконання, що зниження життєвого рівня відбулось через розпад СРСР, становлення незалежної України. Найбільш активними виразниками цих настроїв виступали маргінальні проросійські або комуністичні ЗМІ регіону, які взагалі заперечували саму ідеологію української державності.

Різке зниження низки найважливіших показників тривалості життя та людського розвитку, які зазнав посткомуністичний Донбас, було наслідком постійного зниження державних витрат на охорону здоров'я та інші соціальні послуги та в цілому низьким рівнем державної участі в системі забезпечення соціальних потреб. Хижий монополістичний капітал, який був сформований за дуже короткий час в Донбасі в основному політичними, кримінальними та іншими позаекономічними методами накопичення, консолідувався до кінця 1990-х років, заблокував доступ в регіон конкурентам та захопив політичну владу за допомогою Партії регіонів. В обмін на підтримку, яка була надана Президенту Леонідову Кучмі (1994-2005 рр.) у Донбасі цей капітал забезпечив собі велику економічну автономію та значні привілеї, що забезпечило унікальне положення регіону та створило матеріальні передумови для поступового проникнення елітних груп до державного управління. При цьому ті, до кого перейшла влада та усі важливі активи в регіоні (а це, в першу чергу, червоні директори, комуністи, представники новонародженої української олігархії) відволікали увагу людей червоними прапорами, порожніми обіцянками, заявами про мовну дискримінацію та федералізацію.

Перший регіональний референдум з питання федерального устрою був проведений у березні 1994 р. На той час за федералізацію та надання російській мові статусу другої державної віддала свої голоси велика кількість населення Донбасу. Ще одна спроба провести референдум з цього питання

була здійснена під час Помаранчевої революції, але відповідне рішення було скасовано. Наприкінці 2004 р. Луганська обласна рада запропонувала створити так звану Південно-Східну Українську автономну республіку. Потім цю ідею підтримали учасники славнозвісного з'їзду депутатів усіх рівнів у Северодонецьку.

До речі, на початку XXI ст., а особливо після президентської кампанії 2004 року, коли експансія донбаського монополістичного капіталу привела його до першої спроби захопити владу в Києві шляхом фальсифікації виборів та по мірі зміцнення регіональної економічної і політичної еліти, Донбас повертає статус політичного, економічного, наукового та спортивного центру країни. Майже десятирічне правління на Донбасі В. Януковича та його Партії регіонів надало мешканцям регіону почуття особистої політичної впливовості та захищеності від дискримінації з культурних або етнічних ознак. Але за всі роки незалежності України регіональний патріотизм Донбасу формувався на основі цінностей колишнього СРСР та спадку радянського способу мислення, що є цілком природно, зважаючи на близькість регіону до Росії. Донбас залишався заповідником так званого «совку» на теренах сучасної України. Культурні цінності населення регіону та його політичні очікування корінним чином відрізнялися від сучасних, які, серед іншого, включають ефективні ринкові стосунки, верховенство права та демократію. Населення Донбасу залишалось ізольованим, йому було складно уявити себе в контексті глобалізованого світу, змін, що відбувались в Європі чи навіть стагнуючій Україні. Крім цього, це населення завжди вважало свій регіон вершиною цивілізації і дуже ображалось, коли йому натякали, що це може бути не зовсім так. Партія регіонів, основу якої становили бізнесово-олігархічні кола регіону, використовувала величезний фінансовий ресурс на роботу з медіа, агітацію і відверту пропаганду «автономістського» патріотизму і його протиставлення Центральній та Західній Україні. Ця пропаганда сформувала у багатьох мешканців Донбасу віру в свою першість, незамінність, хибну думку про свою визначну місію, яка полягає в прогонуванні усієї України, і, особливо, відсталого «націоналістичного» Заходу.

За допомогою та активної участі регіоналів на Донбасі були створені та функціонували такі організації, як «Донецька республіка», «Донбаська Русь» та ін. Ці організації формально не були пов'язані з провідними політичними силами і регіональною владою, але мали представництво в місцевих органах влади і проявляли серйозну політичну активність, спираючись при цьому на розвинену інформаційну інфраструктуру. Партія регіонів завжди використовувала такі організації у своїх цілях коли треба було заявити те, чого не могли зробити її формальні лідери. Це лялькові, маріонеточні організації були своєрідною продакшн-студією різного роду провокацій. Сьогодні їх використовує Кремль, вони стали опорою для фактичного вторгнення Росії в Україну. У концентрованому вигляді радикальна програма «донецького патріотизму» виражена в ідеології організації «Донбаська Русь». На сайті організації оголошена її місія: «Донбас (як і деякі інші регіони) – не

природний Україні, через що всі намагання підігнати його під киево-львівські шаблони кістоломні і пагубні... І тому, поки не пізно, звернемося до поняття «Донбаський патріотизм». Що ж означає бути сьогодні патріотом Донбасу? Перш за все – це значить жити по правді. А правда в тім, що душа Донбасу – російська. І історія – російська. І навіть не стільки в плані «великоросійському», стільки взагалі - висхідна до Давньої Русі. Донбас, так як і Крим, включений у склад Української РСР виключно з адміністративних, а ніяк не історичних і культурних міркувань. Це не означає якихось претензій до України, це просто факт. Донбас – російський край. І це потрібно розуміти і пам'ятати... Отже, наша ціль – відновлення і збереження істотно російських, істотно Донбаських принципів:

- Православ'я.
  - Російська культура від докиєвської Русі по цей день.
  - Російська мова як мова спілкування і культурного життя.
  - Економічна справедливість по відношенню до доходів регіону.
  - Захист інтересів нашої Вітчизни – Донбасу – всюди і назавжди.
- Донбас – назавжди російський! Донбас – назавжди наш!» [9].

Спираючись на подібні ідеологеми, регіональна еліта, як ми вже казали, завжди наголошувала на виключному статусі регіону. Але раптовий кінець більш ніж десятирічного правління на Донбасі Партії регіонів став також раптовим кінцем для політично привілейованого статусу регіону. Після падіння режиму В. Януковича донецька політична та економічна еліта, яку позбавили державної влади, вирішила відступити на Донбас, до своєї твердині, щоб утримати владу принаймні там – ввести автономію регіону, на цей раз вже політичну, прийняти підтримку російського імперіалізму, а, при необхідності, військову, пригрозити відокремленням.

Події останнього року яскраво довели, що на наших очах відбувається остаточний ментальний відрив України від Росії. Проросійський Південь України пішов у минуле. Цивілізаційно Слобожанщина, Придніпров'я та Причорномор'я стали суттєво відрізнятися від Донбасу та Криму. Це засвідчили вибори до Верховної Ради України у 2012 р., коли в зазначених областях перевага проросійських сил вже не була абсолютною. Фактично на початок 2014 р. проросійсько-радянськими анклавами в Україні залишалися Донбас і Крим. Остаточного удару по цим центрам антиукраїнського світогляду завдала Революція гідності.

Все це призвело до втрати усталених уявлень про єдність Донбасу. Анексія Криму і війна на Донбасі призвели також до остаточного краху стереотипу про російськомовних українців, які за сподіваннями проросійських ідеологів мають підтримувати ідеї «руського миру». Донбас виявився не таким вже єдиним і монолітним, як про це мріяли кремлівські режисери сучасних подій на південному сході України. Він поділяється на декілька різних частин, які склалися історично і, відповідно, по різному відгукнулися на ці події. Північна частина Луганщини (а це – історична Слобожанщина) як район, де переважна більшість населення, на відміну від іншого Донбасу, розмовляє українською мовою та зайнята в аграрному

секторі економіки, не підтримала сепаратистські рухи. Південна частина Донеччини, центром якої є місто Маріуполь, також виявилася байдужою до ідей «народних республік». Західні райони Донецької області, на території яких у травні 2014 р. було проведено опитування за приєднання до Дніпропетровщини, продемонстрували, що вони все більше тяжіють до неї. Власне Донбасом, у політичному і історичному сенсі залишились найбільш урбанізовані промислові райони, які й виявились центрами антидержавного спротиву.

Сьогодні збройний конфлікт на Донбасі став результатом складної взаємодії різного роду причин. При цьому було б дуже легковажно звинувачувати у всіх бідах Росію. Спроба змусити всіх «почути Донбас» за допомогою ГРАДів має суттєві внутрішні передумови. При їх відсутності, сприятливіших зародженню збройного сепаратизму, зовнішні впливи не змогли б привести до виникнення життєздатного та широкомасштабного повстанського руху. Ті, хто сьогодні очолив цей рух, усього лише використовували давно існуючі ідеї та гасла, обіперлись на історичну пам'ять, колективні уявлення мешканців регіону.

Підводячи підсумки, треба підкреслити, що історично склалося так, що Донбас завжди мав яскраво виражену регіональну специфіку. Її вплив завжди був настільки відчутним, що дозволяв говорити про певну регіональну ідентичність населення Донбасу. Сьогодні головними маркерами регіональної ідентичності населення Донбасу виступає українсько-російська біетнічність, «антиєвропейскість», домінування російської мови, індустріальний тип культури, територіальний патріотизм, щире шанування радянського минулого та його символів, компліментарність до російської історії та держави, а відповідно з цим – проросійський або ж євразійський вектор розвитку. Вульгаризація специфіки Донбасу завжди призводила до закріплення в регіональній свідомості гіпертрофованого почуття регіонального патріотизму, віру в свою першість, незамінність.

Життя в умовах української державності для регіону є новою суспільною практикою. Означені вище риси регіональної свідомості треба сприймати не як ворожі, а як природний продукт складного та специфічного розвитку Донбасу. Вирішення проблеми адаптації регіону до сучасних українських реалій бачиться в обережному ставленні до своєрідності регіону, відмові від спроб розповсюдити тут загальну культурну матрицю, нейтралізації найбільш дратівних, конфліктогенних маркерів, поступовому усуненні із символічного простору Донбасу рудиментів комуністичної міфотворчості у топоніміці, монументальних пам'ятниках, святкуванні історичних дат, пошук об'єднуючих чинників не в минулому, а в сучасності. Тож грамотна і ефективна державна політика по відношенню до Донбасу має стати одним з ключових пріоритетів майбутньої України.

Бібліографічні посилання:

1. Донецкая область; [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrgold.net/donetskaya_oblast. - Назва з екрану.

2. Турченко Галина, Турченко Федір. Проект «Новоросія»: 1764 – 2014. Ювілей на крові / Галина Турченко, Федір Турченко. – Запоріжжя, ЗНУ, 2014. – 116 с.
3. Турченко Ф. Г., Турченко Г. Ф. Південна Україна: модернізація, світова війна, революція (кінець XIX ст. – 1921 р.) : Історичні нариси / Ф. Г. Турченко, Г. Ф. Турченко. – К.: Генеза, 2003. – 304 с.
4. Гвоздик В. С. Південь України в революції 1917 – початку 1918 років : автореф. дис. ...канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / В.С. Гвоздик. – Запоріжжя, 2002. – 19 с.
5. Кихтев С. П. Коммунисты Донбасса в период подготовки и проведения Великой Октябрьской социалистической революции / С. П. Кихтев. – К., Политиздат Украины, 1954. – 314 с.
6. Кругляк Б. А. Промислові монополії та внутрішня торгівля на Україні / Б. А. Кругляк // Український історичний журнал. – 1989. – №10. – С. 81 – 90.
7. Семененко В. І. Історія Східної України. Поновлення кайданів (1917 – 1922 рр.) / В. І. Семененко. – Х.: Основа, 1995. – 400 с.
8. Куромія Гіроакі. Свобода і терор у Донбасі. Українсько-російське прикордоння 1870 – 1990-і роки / Гіроакі Куромія: пер. с англ. Г. Кіорьян, В. Агєєв, передм. Г. Немирі. – К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2002. – 510 с.
9. Офіційний сайт громадської організації «Донбасская Русь»; [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://donbassrus.dn.ua/about.php>. – Назва з екрану.

УДК 355.011

**В.В. Білополий,
С.Г. Руденко**

*Державний вищий навчальний заклад
"Придніпровська державна академія будівництва та архітектури"*

ВІЙНА ЯК МИР, МИР ЯК ВІЙНА МІЖ РОСІЄЮ І УКРАЇНОЮ

В статті розкривається деякі аспекти сучасних міжнародних відносин, зокрема, українсько-російських, особливості гібридної війни, ставлення провідних країн світу до конфлікту на Донбасі.

Ключові слова: міжнародні відносини, Україна, Росія, війна, мир, реформи.

В статье раскрываются некоторые аспекты современных международных отношений, в частности, украинско-российских, особенности гибридной войны, отношение ведущих стран мира к конфликту на Донбассе.

международные отношения, Украина, Россия, война, мир, реформы.

The article is devoted to the some aspect of the modern international affairs, particularly ukrainian-russian and essential parts of hybrid war attitude y the leading states in the world to the Donbass conflict.

Key words: international affairs, Ukraine, Russia, war, peace, reforms.

Загальновідомо, що історія вчить нас пам'ятати її уроки, й вона ж змушує нас платити за безпам'ятність. Зверніть увагу на те, що 2014 рік мав стати річницею двох подій. Першою подією був 1814 рік, коли лідери провідних європейських держав створили систему, що дала Європі відносний мир (він переривався лише короткими війнами). Другою подією був 1914 рік, коли європейський "концерт" розпався і Європа увійшла, того не помітивши, в найкривавішу війну у своїй тодішній історії. Без сумніву, ці річниці мали стати предметом історичних дискусій і суперечок про те, чому сталося те, що сталося. Але вийшло так, що ці річниці стали підтвердженням того, що лідери й політичні еліти так і не навчилися розуміти історію і засвоювати уроки з минулого.

Підтвердженням цього є російська війна проти України й те, як на цю війну реагує світ. Варто зазначити, що анексувавши Крим і порушивши повоєнні кордони в Європі, а потім розпочавши воєнні дії на території України, Росія фактично зруйнувала не лише світовий порядок, що встановився після падіння Радянського Союзу, а й підірвала цілу систему міжнародних домовленостей, які довгий час скріплювали європейське поле: домовленості між Росією і Україною; Будапештський меморандум ядерних держав, що гарантує Україні територіальну цілісність у якості без'ядерної держави; Гельсінські угоди; Ялтинсько-потсдамські домовленості, суттю яких було консенсусне розділення сфер впливу; нарешті, Вестфальську систему,

яка робила акцент на суверенітеті держав.

Видатний воєнний теоретик Карл фон Клаузевіц у своїй класичній праці "Про війну" (1832–1834 рр.), фундаментальні постулати якої актуальні й нині, писав: "Війна є продовженням політики іншими засобами" [2, 25]. Українські події дали Кремлю можливість перейти до політики військового режиму і відкрито повернутися до мілітаризації як способу консолідації суспільства довкола влади, а також промацати здатність західних держав стримати нову російську агресивність. Проте давайте чітко скажемо: ця війна навряд чи була б можлива в разі жорсткої реакції Заходу й міжнародних інститутів на факт анексії Криму. Стовідсотково, ця війна навряд чи була можлива, якби західні держави не виявили повної розгубленості на першому етапі агресії й готовності розглядати її як "внутрішньо український конфлікт".

Це свідчить про те, що ця війна так і не визнана як така з боку міжнародних інститутів, робить її ще цинічнішою й важкою для завершення. Адже досі немає чіткого розуміння – де війна, а де мир. І саме перемир'я є лише формою продовження війни. Феномен такої неоголошеної й невизнаної війни сьогодні створює величезну й іще неусвідомлену світом загрозу для міжнародної стабільності та безпеки, ставши прецедентом зміщення станів війни й миру.

Лише тепер ми починаємо усвідомлювати можливі наслідки цієї війни для України, для Росії, для всієї системи світового порядку. Ми ще не цілком усвідомлюємо ці наслідки й ті тектонічні зрушення, які викличе ця війна. Ще раз звернемо увагу на те, що ця війна стала обґрунтуванням для переходу Росії до військово-патріотичної консолідації й мілітаристської парадигми виживання, що, можливо, означає перехід російського самодержавства в стадію агонії. У будь-якому разі Росія вже почала жити в іншому вимірі, відчуваючи кінець цілої епохи й тимчасовість нинішнього політичного устрою.

Відродження незалежності України в 1990-х роках неминуче було пов'язано з відновленням її національної пам'яті та окремішньої національної історії і відповідно робило історію Росії урізаною, руйнує міф, що тисячолітню державність, європейську ідентичність та нібито споконвічну і природну належність останньої до європейського цивілізаційного простору. Тому російські імпершівіністи розуміли, що без повернення України (з її територіями, ресурсами та людським потенціалом) у лоно Росії будь-які спроби відновити її імперський статус є безперспективними.

Виходячи з цього російська політична еліта і пересічні громадяни здебільшого переконані, що: росіяни і українці є одним народом, возз'єднання їх в одній державі має завершитися формуванням потужного над етносу та утворенням "Русского мира" з однією церквою, однією мовою та однією культурою; Україна є частиною Росії і не повинна існувати окремо від неї; Україна винна в дезінтеграції радянської імперії і викликаних цим негараздах Росії; незалежна державність України є геополітичною аномалією і становить стратегічну загрозу для Росії; Росія без України є геополітично незавершеною і не може відродитися як світова наддержава.

Варто зазначити, що укорінені в російській ментальності антиукраїнські ідеологеми та реваншистські прагнення визначають зміст зовнішньої політики Росії щодо України та її кінцеву стратегічну мету, яка передбачає тотальне знищення останньої як національної одиниці суб'єкта міжнародного права та геополітичної реальності. У сформульованій ще в середині 1990-х років відомим російським філософом, політологом, фундатором євразійського руху Олександром Дугінім геополітичній доктрині Росії було, зокрема, відверто заявлено: "Суверенитет Украины представляет собой настолько негативное для русской геополитики явление, что, в принципе, легко может спровоцировать вооруженный конфликт...Существование Украины в нынешних границах и с нынешним статусом "суверенного государства" тождественно нанесению чудовищного удара по геополитической безопасности России, равнозначного вторжению на ее территорию. Дальнейшее существование унитарной Украины недопустимо" [1, 25]. Цей висновок Дугіна супроводжується описом сценарію розчленування України.

Слід наголосити на тому, що за фасадом відносин, притаманним цивілізованим зв'язкам між суверенними державами, Росія давно здійснює щодо України спецоперацію домінуючими, в якій є три ключові імперативи: 1) протидія інтеграційній політиці України в західному напрямку, оскільки її членство в НАТО та ЄС роблять саму ідею відродження російської (під маркою євразійської) неоімперії нездійсненою; 2) викорінення всього українського в межах і поза межами Росії, оскільки лише нищення української ідентичності може стати передумовою створення та запорукою існування такої імперії; постійне підтримання в Україні стану керованого хаосу та провокування сепаратистських рухів, спрямованих на ослаблення державних інституцій, розчленування країни та руйнація її державності.

Варто зазначити, що реалізацію цих імперативів покладено на дипломатію, спецслужби, Збройні сили Росії. Головними методами в їх арсеналі є підривна діяльність агентури та агентів впливу, дезінформація і шантаж, погрози й тиск, підкуп і задіяння у спецопераціях кримінальних елементів, залучення найманців, підрозділів регулярної армії без розпізнавальних знаків тощо.

Важливою складовою антиукраїнської політики є особистість президента Російської Федерації Владіміра Путіна. Він, маючи чекістське минуле, є нерозбірливим у виборі засобів досягнення мети, діє підступно й цинічно, претендує на роль пожиттєвого національного лідера, покликаного історією виконати високу місію відродження Російської імперії, з ледь прихованою зверхністю ставиться до лідерів західних демократій та демонструє параноїдальну ненависть і зневагу до українців та України.

Крах режиму Януковича та усунення його від влади в лютому 2014 року, відкрили перспективи припинення руйнівного для державності України знищення її національної ідентичності та відновлення курсу на європейську і євроатлантичну інтеграцію. Відчуваючи втрату контролю над країною, Путін удався до збройної агресії, яка не лише стала помстою українцям за Євромайдан а й планувалася як засіб швидкого і силового упокорення нашої

держави, раз і назавжди.

Відомий американський історик, політолог Тімоті Снайдер якось зауважив: якщо ми хочемо зрозуміти Владіміра Путіна та його Росію, прочитаємо антиутопію Джорджа Орвелла "1984". Насамперед йшлося про "дводумство", яке давало змогу мешканцям Океанії дотримуватися двох суперечливих і навіть взаємовиключних істин водночас. Навички, набуті внаслідок пригноблення, доводять людину до стану, в якому вона здатна переключитися з однієї істини на іншу, тільки-но усвідомить: перше переконання не діє, час переходити до другого, якщо ви примудряєтесь вкласти в голову такі два несумісні факти, як відсутність російських військ у Криму (адже ніхто так і не визначив походження загадкових "зелених чоловічків") та обмежена військова присутність їх там для допомоги місцевому населенню, можете себе привітати: ви успішно склали іспит на дводумство. Те саме, вочевидь, стосується й Донбасу: там немає військових РФ, лише якісь "ополченці", однак необхідно вести переговори з Москвою щодо регіону, статус якого визначається виключно Україною та її законодавством. "Ми тут, і водночас нас тут немає" - політична загадка, яку під силу розгадати лише тим хто не втратив безпомильної інтуїції щодо примх та привілеїв можновладців.

Збройний напад Росії на Україну у політичній та інформаційній сферах називають різними термінами. З одного боку, це такі визначення, як "гібридна війна", "неоголошена війна", "агресивна війна". Український дослідник Віктор Скорик називає її терміном "ітераційна війна", коли поступки з боку противника досягаються крок за кроком поєднанням силових методів, підкупу, шантажу, обману, пропаганди й іншого [5]. Правляча українська еліта вела й веде "дивну війну": одні воюють – інші торгують. Вітчизняні бізнесмени ще й досі ведуть свій бізнес в окупованому Криму. Ті, які продають продовольство на півострові, годують окупаційну армію. Якщо вони сплачують податки до бюджету окупанта то сприяють убивству українських вояків на Донбасі.

Експерти "Майдану закордонних справ" повідомили інформацію про те, що підприємства, які належать двом українським бізнесменам Петрові Порошенку та колишньому заступнику глави Адміністрації президента Косюку, перереєструвалися на півострові за нормами законодавства РФ. Адже це де-факто означає визнання російської анексії. Чи не тому пан Петро Порошенко так рідко й неохоче згадує про Крим [3, 13].

Слід наголосити на тому, що знову приміряє на себе роль мецената та благодійника Рінат Ахметов, який нібито допомагає людям на території, де власноруч перед тим зробив усе, щоб розпалити пожежу війни. Бізнес цього олігарха в зоні контролю сепаратистів, до речі, працює без перебоїв. І звичайно, ніхто не збирається нічого в Ахметова відбирати. Його шахти ніхто не "націоналізував", зарплату там платять, видобуток вугілля триває [6, 23].

Саме ця внутрішня гнилість української політичної верхівки, а зовсім не надміру перебільшена могутність Путіна робить наші перспективи вельми невиразними. До речі, ще й тому, що в політичному арсеналі української

правлячої еліти завжди як останній аргумент зберігається зрада.

Слід зауважити, що можливо зазначений підхід є спробою словесно відобразити специфіку розв'язаної Росією війни, яка за методами свого ведення відрізняється від традиційних класичних війн. А можливо, то лише спосіб уникнути використання точного і юридичного вивіреного терміна "агресивна війна": застосування евфемізмів цілком відповідає сумнозвісній don`tirritateRussiapolicy, тобто політиці "не дратувати Росію", на якій схибилися багато як західних так і українських політиків та інтелектуалів.

Ми вже писали про те, що сьогодні немає чіткого розуміння – де війна, а де мир, тому що перемир'я є лише формою продовження війни. Опір українських збройних сил, консолідована позиція західних держав щодо засудження агресії Росії, застосування проти неї санкцій та перспектива їх посилення змусили російську сторону сісти за стіл переговорів. Росія розпочала дипломатичну гру, мета якої полягала не в пошуку прийнятих для всіх сторін шляхів урегулювання, а в запереченні своєї участі в агресії, маскування силового нав'язування Україні згубних для її державності умов налагодження конфлікту, руйнації єдності політики західних держав у питанні запровадження і розширення санкцій, легалізації фіктивних квазідержавних утворень "ДНР" і "ЛНР"; уведення в оману світові спільноти щодо природи та причин ситуації породженою російською агресією. Підписання Мінських документів не забезпечило ні припинення застосування зброї російськими найманцями, ні виведення з території України російських військ. Більш того, війна розгорілась з новою силою, де кульмінацією стало Дебальцеве, та знову комплекс зустрічей у "норманському" форматі та підписання нових Мінських угод, по яких військові дії також не припиняються.

Слід зазначити, що вдаючись до дипломатичних методів Україна, проте, має право, може і повинна чинити збройний опір агресорові хоча він є мілітарно потужнішим і володіє ядерною зброєю. Західні держави, якщо вони дбають про власну безпеку, мусять рішуче стояти пліч-о-пліч з Україною в її протидії агресорові. Безпека заходу не може бути досягнута шляхом умиротворення агресора і задоволення його протиправних примх за рахунок легітимних інтересів нашої країни. Для захисту своїх життєво важливих інтересів Захід не повинен допустити виникнення на геополітичному терені колишнього СРСР нової російської імперії, яка за визначенням буде агресивним тоталітарним утворенням вороже налаштованим до європейських цивілізаційних цінностей, принципів демократії та збереження фундаментальних прав і основоположних свобод людини, прагнучим до територіального розширення та домінування у світі.

Необхідно підкреслити, що у протидії російській агресії первинну роль має відігравати сама Україна, виходячи з розуміння, що Росія веде проти неї тотальну війну, війну на знищення української державності й української нації і вестиме її навіть після зупинення застосування збройної сили, продовжуючи гуманітарну агресію, спрямовану на руйнації державності України "мирними" засобами. При чому в майбутньому залишатимуться

реальними і перспективи нових збройних нападів на нашу державу. Отже, Україна може захистити себе лише тотальною мобілізацією всього суспільства і всіх ресурсів держави для відсічі як збройній, так і гуманітарній агресії.

Паралельно із заходами, спрямованими на протидію військовій загрози з боку Росії, чинну увагу слід приділити загрозам національній безпеці України в гуманітарній сфері. Вони здаються матеріально невідчутними, але за своєю природою становлять стратегічну загрозу № 1, яка є міною уповільненої дії під спорудою української державності.

Україна має шанси вистояти у протиборстві з Російською Федерацією лише як українська Україна. Тотальнозросійщено (лінгвістично і змістовно) Україна становитиме лише периферійну частину "русского міра", а не повноцінну національну суверенну державу. Не випадково сучасні російські імпер-шовіністи виснули гасло "Нам нужна не пророссийская, а русская Украина".

Варто зазначити, що головним знаряддям реалізації цього гасла є гуманітарна агресія, яку Росія здійснює одночасно в кількох напрямках, ведучи проти Нашої держави інформаційно-пропагандистську, історіософську та Конфесійну війни. Наступ на українську ментальність, традиційні цінності, мову, культуру, систему освіти, історичну пам'ять народу, національні церкви має стратегічну мету: знищення ідентичності української нації, яка є системоутворюючим складником громадянської нації та Української національної Держави.

Необхідно підкреслити, що спланована в Кремлі й здійснена за допомогою режиму Віктора Януковича гуманітарна агресія Росії цинічно ігнорувала Конституційні права українців, які становлять більшість населення України, руйнувала підвалини єдності країни і прирікала Українську державу на занепад, а в подальшому, загибель.

Відсутність україноцентричної гуманітарної політики київської влади зробило населення Криму та південно-східних регіонів України об'єктом зомбування з боку кремлівської пропаганди, сприяло зародженню їхньої відчуженості від решти країни, створила живильне середовище для культивування сепаратистських настроїв, породила зраду в лавах місцевих силових та правоохоронних органах України під час збройної агресії Росії.

Президент України Петро Порошенко, презентуючи двадцять п'ятого вересня 2014 року пріоритетні напрями своєї "стратегії-2020", виділив серед них реформу системи безпеки й оборони й заявив про намір збільшити витрати на оборону до 5% ВВП [4]. Однак серед пріоритетних пунктів стратегії розвитку української держави немає гуманітарної сфери. Виникає питання: чи розуміє президент та його оточення стратегічне значення гуманітарної політики, чи це свідоме ігнорування гуманітарних проблем, від вирішення яких залежить збереження державності України?

Поряд із відродженням всього сектору безпеки та підвищення обороноздатності Збройних сил України серед державних пріоритетів має бути системна україноцентрична гуманітарна політика, покликана дати ефективну відсіч російській гуманітарній агресії та слугувати інструментом

зміцнення єдності українського суспільства й підвалин незалежної державності України.

Отже, проблеми закінчення війни й встановлення дійсного миру, доля Криму й Донбасу нині вирішуються в Києві. Чи буде сформовано справжню нову, не олігархічну, не популістсько-демагогічну, не клептократично, а справді патріотично, відповідальну й конструктивну владу? Адже чинне керівництво поки що може похвалитися лише втратою територій, розвалом фінансової системи та продовженням 100%-ї толерантності до корупції. І допоки в Україні не з'явиться повноцінна європейська влада, не буде ліквідована олігархічно-кланова система, не будуть проведені європейські, прозорі реформи, не стане домінуючий в розвитку економіки малий та середній бізнес, Крим й Донбас для нашої держави будуть далекими, а не близькими.

Бібліографічні посилання:

1. Дугин А. Основы геополитики. Проблема суверенной Украины. – М.: АРКТОТЕЯ – ЦЕНТР, 2000. – 928 с.
2. Клаузевиц К., О войне (Москва, Госсвоэиздат, 1934): переиздание 2007. – М.: ЭКСМЭ, СПСП6: Мидгард, 2007. – 450 с.
3. Мосев І. Півострів близький і далекий. Український тиждень. – 2014.-№ 349 (369). – 5-11 грудня. – С. 13.
4. Порошенко П. Стратегія – 2000. – WWW.president.dou.ua
5. Скорик В. Повномасштабна війна незворотно наближається. Преса України. – jun.2014 at 3.08 pm.
6. Фірсов Є. Союз Кремля та Донецьких. Український тиждень. – 2014. - № 50 (357). – 12-18 грудня. – С. 23.

УДК 378.147

У.М. Шумей

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

РОЛЬ ОРГАНІВ СТУДЕНТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ В СИСТЕМІ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДДАЕУ

У статті розкрито досвід роботи органів студентського самоврядування Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету щодо патріотичного виховання молоді.

Ключові слова: *патріотизм, патріотичне виховання, національна ідея, досвід виховної роботи.*

В статье раскрыт опыт работы органов студенческого самоуправления Днепропетровского государственного аграрно-экономического университета по патриотическому воспитанию молодежи.

Ключевые слова: *патриотизм, патриотическое воспитание, национальная идея, опыт воспитательной работы.*

The article deals with the experience work of the student government of Dnipropetrovsk state Agrarian and Economic University.

Key words: *patriotism, patriotic education, national idea, education work experience.*

Процес виховання – це система заходів спрямованих на формування всебічно і гармонійно розвиненої особистості [1, С. 3]. Одним із пріоритетних напрямків роботи Комітету у справах сім'ї та молоді ДДАЕУ є активне формування у молодій людини відчуття патріотизму, любові до власної Вітчизни та рідного краю. Відзначимо, що патріотизм (від гр.patriotes – батьківщина) – любов до своєї батьківщини, відданість своєму народу, гордість за свій народ, прагнення захистити його надбання, продовжити примноження його загальнолюдських і національних морально-духовних цінностей. Як зазначав В. Сухомлинський: «виховання громадянина патріотом – це гармонія розуму, думки, ідеї, почуттів, духовних поривів, вчинків» [2, С. 16]. Патріотичне виховання покликане виховувати у молодій людини високі моральні ідеали, почуття жертвовного служіння Батьківщині. Відомо, що основні риси громадянина формуються в молодому віці під впливом загальнонародних цінностей, у взаємодії особистості з суспільством, яке на кожному етапі репрезентують родина, школа та різноманітні колективи [3, С. 170]. Справжній патріот любить Батьківщину, не відвертаючись від неї через те, що їй нічим заплатити йому за це і що її народ не досяг рівня культури характерної для європейських суспільств. А головне – патріот не обмежується пасивною любов'ю до рідного краю, він активно працює для свого народу. Його добробуту, розбудови культури й господарства. Він захищає честь своєї держави, примножує її багатства [4, С. 246].

Органи студентського самоврядування – це один із видів об'єднання студентів за спільними інтересами, метою яких є вирішення проблем студентства, поліпшення умов навчання та культурного дозвілля студентства тощо. Студентське самоврядування у вищому навчальному закладі – невід'ємна частина громадського самоврядування, що забезпечує захист прав і інтересів осіб, які навчаються у вищому навчальному закладі, й їхню участь в управлінні вищим навчальним закладом. Головна мета діяльності органів студентського самоврядування полягає передусім у створенні умов самореалізації молодих людей в інтересах особистості, суспільства і держави. У вищих навчальних закладах також активно функціонують клуби за інтересами, творчі гуртки, наукові товариства, волонтерські групи тощо. Ці види поза навчальної діяльності студентів, маючи різні завдання та напрямки діяльності, своєю метою вбачають творчий, науковий розвиток студентів, сприяння їхньої соціалізації.

Студентське самоврядування як діяльність студентів, спрямована на захист прав та інтересів, виховання та самовиховання, поліпшення умов навчання та поза навчального життя студентства, на сьогодні має досить розвинену структуру, ґрунтовний досвід та перспективи розвитку в умовах демократичної держави. Крім того, органи студентського самоврядування є невід'ємним елементом управління вищим навчальним закладом, вагомим фактором виховання та соціалізації студентської громади.

Студентське самоврядування ДДАЕУ – це та сфера впливу, це та сфера діяльності, яка зараз старається всіма своїми ресурсами сформувати і показати патріотизм студентства університету. Патріотичне виховання

студентів є досить важливим пунктом в роботі Комітету сім'ї та молоді. Завдяки дружності колективу і одній меті студенти проводили безліч заходів патріотичної спрямованості. Беручи до уваги той факт, що студенти під час діяльності в органах студентського самоврядування працюють на волонтерських засадах, натхненні спільною ідеєю, не отримуючи матеріальної винагороди, то така діяльність має спільні риси з волонтерським рухом, оскільки волонтерський рух, виступаючи частиною кожного студентського осередку, є внеском зробленим кожним учасником навчально-виховного процесу ВНЗ у виховання і соціальну допомогу на засадах неприбуткової діяльності.

Студенти – це основна рушійна сила сьогодення і з цим неможливо не погодитися, якщо провести аналіз подій, які відбулися за останні роки: революція гідності, події, які відбуваються на південному сході України, розпочаті реформи у галузі вищої освіти. Саме студенти завжди виступали та виступають рушійною силою цих процесів, відстоювали свою ідеологію і думку.

Студентська молодь завжди чуттєво відносились до політичних змін у суспільстві. Але нерідко студентські об'єднання, надмірно зацікавлені політикою, ставали знаряддям влади в політичній боротьбі, що гальмувало розвиток студентського самоврядування. Зараз, після довгого затишшя, саме студентські групи починають піднімати патріотизм країни, міста, університету. Саме студенти-волонтери-патріоти не однократно доводили, що вони можуть знайти потрібні речі, зібрати або знайти для цього кошти. Головне в таких справах не опускає руки.

Сьогодні переважна більшість науково-педагогічних працівників та студентів проявляють патріотизм і чітку громадянську позицію, надаючи моральну та матеріальну підтримку Збройним Силам, Національній Гвардії України, добровольцям у справі захисту територіальної цілісності й державного суверенітету України.

У складний для країни час у нашому університеті проведено ряд заходів з метою моральної та матеріальної підтримки української армії. Так викладачами та студентами факультету ветеринарної медицини надана матеріальна допомога сім'ї загиблого героя Кандели Володимира Васильовича – випускника факультету ветеринарної медицини, який проходив службу в 25-й окремій повітряно-десантній бригаді і загинув 19 серпня 2014 року під час бойових дій на території Донецької області за Єдність і цілісність України. Викладачі, співробітники та студенти цього факультету також зібрили 7118 грн., на які були закуплені комплекти теплої натільної чоловічої білизни, камуфляжні комплекти-дошовики, медикаменти, сигарети. Разом із теплими речами, ковдрами, куртками, які були зібрані студентами, все це 19 вересня було відправлено в зону АТО. На факультеті механізації сільського господарства подібна матеріальна допомога була зібрана для випускника факультету – Мороз Олексія Володимировича, який отримав важке поранення, втратив кінцівку під час бойових дій в зоні АТО.

З початку нового навчального року Комітет у справах сім'ї та молоді університету провів ряд заходів щодо вдосконалення роботи з патріотичного виховання студентів. Одним із підтверджень небайдужості молодого покоління до долі своєї Батьківщини стала участь студентів в акції «Хто, як не ми», соціально-екологічній акції «Надія є», «Здай макулатуру – допоможи зібрати кошти для АТО». Студенти Навчально-наукового інституту економіки 8 жовтня провели благодійний осінній ярмарок, зібрані кошти з якого будуть спрямовані на допомогу бійцям АТО. Студенти агрономічного та еколого-меліоративного факультету у рамках акції «Добра справа» здали кров для поранених бійців нашої армії. 19 листопада в університеті відбувся благодійний ярмарок «Фестиваль вареників», присвячений Дню працівника сільського господарства, організований студентами Інституту економіки. Кошти зібрані на ярмарку були спрямовані на допомогу бійцям АТО. В університеті активно діє волонтерський рух щодо підтримки армії та поранених, що перебувають у військовому госпіталі, лікарні ім. Мечнікова.

14 квітня 2015 року за ініціативою студентів Навчально-наукового інституту економіки ДДАЕУ був проведений благодійний ярмарок. Гроші, зібрані під час його проведення були передані на допомогу бійцям АТО. Дієвим наслідком вмілого проведення патріотичного виховання у стінах університету є розвішування державних прапорів у вікнах та на стінах гуртожитків, пофарбування труб в кольори Державного прапора України, розмалювання стін національною символікою.

Розпочата робота у закладі піднесла у студентів дух патріотизму, єдності та віри у Перемогу нашого народу. Сьогодні дуже важливо знайти у своєму серці місце не тільки для болю та скорботи, а і для дієвих та реальних вчинків.

Таким чином, проаналізований досвід свідчить про те, що у ДДАЕУ здійснюється значна робота із патріотичного виховання студентської молоді. Змістом патріотичного виховання в університеті є формування особистості зорієнтованої на національні цінності, прагнучої розбудови демократичної, незалежної української держави. Студенти впродовж навчання в університеті усвідомлюють свою приналежність до українського народу, проймаються почуттям поваги до національної історії культури, традиції, звичаїв. Молодь оволодівши українською мовою, поглиблює знання іноземних мов міжнародного спілкування, толерантно ставиться до етнічних груп і національних меншостей, які проживають на території України. Комітет у справах сім'ї та молоді агрономічного університету, органи студентського самоврядування факультетів, гуртожитків та студентських груп звертають увагу на дієвому служінню Батьківщині, що передбачає не тільки визнання поваги і любові до всього рідного (територія, предки, мова, історія), а й готовність самовіддано працювати в ім'я і на благо України. Визначений зміст патріотичного виховання реалізується у ході проведення цілої низки культурно-просвітницьких заходів, заходів з відзначення державних і пам'ятних дат.

Бібліографічні посилання:

1. Фіцула М.М. Педагогіка: навчальний посібник для студентів вищих навчальних педагогічних закладів освіти. – 3-тє вид., перероб і доп. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2007. – 232 с.
2. Сухомлинський В.А. Родина в серце. – 2-е изд. – М: Молодая гвардія, 1980. – 175 с.
3. Кухаренко П.М., Резнікова О.О. Формування громадської позиції сучасної молоді // Україна на зламі тисячоліть – 20 років незалежності (1991-2011): зб. наук. пр. / Редкол.: Кобець А.С. (відп. ред. та ін.) – Д.: Видавництво «Придніпров'я», 2011. – Вип. 3. – С.169-174.
4. Вишневський О.І. Теоретичні основи сучасної української педагогіки. Посібник для студентів вищих навчальних закладів. – Дрогобич: Коло, 2003. – 528 с.

СЕКЦІЯ І
ІЗ ІСТОРІЇ ФОРМУВАННЯ У МОЛОДІ
ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКИХ ТА ПАТРІОТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ

УДК 172.15

В. В. Білополий,
І. О. Філіпченко

*Державний вищий навчальний заклад
"Придніпровська державна академія будівництва та архітектури"*

ПАТРІОТИЗМ – АЛЬТЕРНАТИВИ НЕ БУДЕ!

В статті розкриваються актуальні проблеми сучасної України, а саме патріотизм, як важлива умова розбудови незалежної успішної держави, труднощі, недоліки у формуванні патріотичності, в тому числі, серед молоді, українського суспільства.

***Ключові слова:** патріотизм, Україна, Батьківщина, український патріотизм, формування громадянської свідомості.*

В статье раскрываются актуальные проблемы современной Украины, а именно патриотизм, как важное условие строительства независимого успешного государства, трудности, недостатки в формировании патриотичности, в том числе среди молодежи, украинского общества.

***Ключевые слова:** патриотизм, Украина, Родина, украинский патриотизм, формирование гражданского сознания.*

The article deals with actual problems of present Ukraine, exactlier patriotism as important condition of reconstruction of independent successful state, difficulties, disadvantages in the formation of patriotism as well as young people, Ukrainian community.

***Key words:** patriotism, Ukraine, Motherland, ukrainian patriotism, formation of civil consciousness.*

*Любіть Україну, як сонце любіть,
Як вітер і трави і води,
В годину щасливу, і в радості мить,
Любіть у годину негоди!...[1]*

Перехідний стан українського суспільства ставить перед ним вкрай важливі задачі. Вони обумовлені складністю розбудови фактично нової держави, нової моралі, та вироблення нових цінностей, нових переконань, світогляду, які б сприяли вирішенню цих складних, без перебільшення, історичних завдань.

Специфіка української історії, зокрема останніх місяців, показує, що все більшого значення для сьогодення, а особливо для майбутнього країни набуває патріотизм. Радий помилятися, але думаю що це найбільший дефіцит сучасного українського суспільства. Заїжджений в радянські часи, про нього майже не згадували двадцять років (з початку існування України як незалежної держави) і прикро констатувати, але подекуди сприймали навіть як щось таке глумливе!

А що ж таке патріотизм? Нагадаємо, патріотизм – це "любов до Батьківщини, почуття відповідальності за її долю, готовність і здатність служити її інтересам та сприяти її успіхам у сферах внутрішнього життя й на міжнародній арені" [2]. Це одна з базових складових національної самосвідомості народу, що виражається в почутті відданості своєму народові, гордості за його історію, культуру, традиції та побут, в почутті морального обов'язку захисту Батьківщини, а також у визнанні самотності і самоцінності інших спільнот, в усвідомленні їх права на самотність і існування без конфронтації один з одним.

Патріотизм – це почуття цінності і необхідності життя кожної людини, її включення у велику цілісну індивідуальність народу і, з іншого боку, інстинкт самозбереження народної індивідуальності та самотності.

Сенс і функція патріотизму полягає в об'єднанні держави та збереженні нації як нероздільної єдності (культурної, територіальної, державно-політичної, економічної). Це та духовна сила, яка приводить в дію потенціали і засоби, що підтримують єдність народу: мову, національну культуру, почуття історичної традиції та спадкоємності, національні риси його релігії, цілісність і недоторканість території.

Патріотизм – багатогранне і багатоаспектне явище, що представляє складний комплекс властивостей і характеристик, які по-різному проявляються на різних рівнях функціонування соціальної системи.

Треба додати, що патріотизм - це вибір на основі світоглядних цінностей народу, які дозволяють людині у соціумі зберігати накопичений досвід попередніх поколінь. Тому згасання патріотизму – найвірніша ознака кризи соціуму, а його штучне руйнування – шлях знищення народу.

І зараз, коли головною проблемою стала, фактично, боротьба за незалежність України, збереження її як цілісної, суверенної держави в умовах агресії з боку Росії, кращі сини українського народу підтверджують "ще не вмерла Україна і слава і воля", ціною великої жертвності доводять, що Батьківщина, Україна, не пусті слова, не порожній звук. Як справжні патріоти свого народу, виявляють вірність Батьківщині, яка веде боротьбу з ворогами, готовність на самопожертву.

Поряд з тим доволі велика частка громадян України перебуває в аурі зовсім інших рудиментарних цінностей, не властивим тим, хто прагне сучасного розвитку. Тому і виходить на вулиці з прапорами іншої держави сукупність людей, що прагнуть залишитися просто населенням, а не народом. Якщо не зберегти притаманні нам, українцям цінності, волю, це призведе до деградації, переоцінки світоглядних позицій, втрати накопиченого досвіду. Таке населення, потрапляючи під управління, вплив зовнішнього агресивного світогляду, буде розпорошено, переформатовано, аж до повного знищення самоідентифікації. Саме населення – жертва, і буде підкорена іншим світоглядом, сповідувати цінності переможця. От і спостерігаємо ми сьогодні існування великої так званої «п'ятої колони», яка вже воює у східних областях, загрожує центральним та південним.

Також патріотизм це бережливе господарське відношення до оточуючого

природного і культурного середовища, піклування і збереження, розуміння його неповторності. В будь-якій сфері діяльності робити справу так, щоб була не тільки особиста, а й суспільна користь. Людина повинна розуміти, що працюючи на себе, вона створює матеріальні або духовні цінності і для інших. Патріотизм – це і сумлінно сплачувати податки, підтримуючи бюджетну, невиробничу сферу, а також дітей, хворих, непрацездатних.

Але, на жаль, практично стало нормою життя брутално-споживче ставлення до всього, що нас оточує: вирубаються ліси, йдуть під сокиру зелені зони в містах, у що перетворюються малі і великі річки, порушуються аквасистеми, забруднюється земля, із сільгоспкористування виводяться родючі українські чорноземи, жахливі, незворотні для середовища наслідки несе індустріальне виробництво. За всім цим стоїть діяльність людини корисливої, егоїстичної, малокультурної, яка діє за принципом: "Після нас – хоч потоп". Зразки цього демонструють влада, на всіх її рівнях, бізнес, і не тільки. Патріотична влада повинна жорстко виступати на захист національних інтересів своєї країни, піклуватися про життєвий рівень своїх громадян, а не обмінювати державні інтереси на свої власні, особистий комфорт та благополуччя. Цілком зрозуміло, що якби ми мали у владних структурах патріотично налаштованих реформаторів, фахівців, то радикальні соціальні перетворення, розвиток економіки, солідна, зважена зовнішня політика були б не мріями і обіцянками кожного уряду, а реальністю. Як влада може працювати на користь всієї своєї держави, коли вона комплектується не цивілізовано – "помаранчеві" міняли "синіх", "сині" – "помаранчевих". Тут більше корпоративізму ніж патріотизму. Все більше вимальовується образ не демократичного суспільства європейського типу, а "дикого" капіталістичного латиноамериканського зразка – з різкими соціальними контрастами, мафіозною елітою, всепроникаючою продажністю і розгулом насильства. Корумпованість чиновників тільки акумулює такі "цінності" суспільства, в якому все продається і все купується. Суспільство все більше деградує, своїми «проектами», «результатами», ми дуримо самі себе, все далі відсуваючись від омріяної Європи. Є великі сподівання, що запрацюють прийняті закони про боротьбу з корупцією.

Перед Україною стоїть задача створення сучасної національної європейської держави. У більшості країн Європи є позитивний досвід сприймання патріотизму як найважливішої цивільної чесноти. Люди знаходять прекрасне у найменших речах, будують патріотизм на збереженні традицій, адекватному сприйнятті своєї історії. Наприклад, не дивлячись на події другої світової війни, 65% громадян Німеччини пишаються своєю країною (футболом як національним видом спорту та ін.), при цьому засуджують злочини Третього рейху. В протигагу можна привести приклад Росії, де маніпуляції з ідеєю патріотизму нагадують те, що відбувалося при тоталітарному режимі в СРСР: спекуляції на реальних і уявних успіхах держави, розпалювання ненависті до зовнішніх і внутрішніх "ворогів", залучення інакомислячих критиків до кримінальної відповідальності "за образу патріотичних почуттів" і підігравання безчинствам доморощених

неонацистів.

Всі наші негаразди в недооцінці патріотизму. Згадаємо, що поняття патріотизму виникло ще у давнину. Патріотизм як любов до Батьківщини, відданість своєму народові, мав різний соціальний зміст у різні історичні епохи: повстання, визвольні війни проти польських, австрійських, російських гнобителів та ін. Патріотизм має глибоке природне та етнічне коріння, яке уходить у підсвідомість людини.

Століттями в українцях виховували "комплекс неповноцінності", комплекс "молодшого брата". На жаль є українці, які зневажливо ставляться до української мови, культури. Ми повинні знати свою дійсну історію, яка в минулому часто писалася не нами і за межами України, на фальшивих сторінках якої виховувалися цілі покоління.

Патріотизм це також усвідомлення ідентичності України, спільності долі її громадян, піклування про землю, на якій живемо, відповідальність за нашу країну.

Без патріотизму, тобто без усвідомлення своєї належності до України, без пробудження національної самосвідомості, самоповаги нашого народу ми не зможемо вирішити задачі, які стоять перед нами (якщо самі себе не поважаємо, ніхто нас поважати не буде). Нереалізованість національної ідеї зайвий раз показує, що без патріотизму все одно неможливо об'єднати український народ, який складається з людей різних національностей, різної релігійної приналежності, різних етнічних і політичних поглядів, в єдину українську націю.

Хочеться вірити, що останні події у нашій країні пробудять в українців почуття патріотизму, допоможуть усвідомити, що патріотизм передбачає глибоке розуміння важливості суспільно-корисної діяльності чи то в бізнесі, освіті, спорті, культурі. Особливо освіті і культурі. Освітня система: дитячі садки, навчальні заклади покликані закладати підвалини формування патріотичних почуттів – національної гордості, спільності, відповідальності, аби не допустити існування в молодіжному середовищі "формального" патріотизму, а натомість прививати риси, притаманні оптимістичному патріотизму (образу "світлого майбутнього", насамперед, щоб компенсувати негативні відчуття, пов'язані із складним сьогоденням).

Патріот – скоріше це висококультурна, духовно багата, моральна людина, яка толерантно ставиться до людини інших національностей. Всі ці високі характеристики чогось варті тоді, коли вони перетворюються в глибокі особисті переконання у норми поведінки людини. Тільки патріоти своєї Батьківщини, а в конкретних умовах патріоти свого міста, села тощо здатні внести суттєві позитивні зміни в життя нашого нестабільного суспільства.

Бібліографічні посилання:

1. <http://poetry.uazone.net/default/pages.phtml?place=sosura&page=sosura13>
2. Політологічний енциклопедичний словник: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. - К.: Генеза, 1997, – С.25.

УДК 94 (744)

Ю.В. Берестень

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

МИ – НІ КРОКУ НАЗАД!

Присвячено світлій пам'яті випускника агрономічного факультету Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету (випуск 2006 р.), заступника командира 2 роти 40 мотопіхотного батальйону «Кривбас» 17 танкової бригади ЗСУ старшого лейтенанта

АРТУРА МІСКІВА

який героїчно загинув 10 лютого 2015 року під час виконання бойового завдання в бою під м. Дебальцево Донецької області

На початку березня 2015 року Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет облетіла сумна звістка: 10 лютого 2015 року під час виконання бойового завдання під м. Дебальцево Донецької області загинув смертю хоробрих випускник агрономічного факультету 2006 року, старший лейтенант 2 роти 40 мотопіхотного батальйону «Кривбас» 17 танкової бригади Артур Валерійович Місків. Скорботний рахунок загиблих у бойових діях на Сході України бійців колишніх випускників Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету поповнився новим ім'ям. Ім'ям Героя, який до останнього подиху життя виконав свій військовий обов'язок, залишившись вірним присязі.

Артур Валерійович Місків народився 23 квітня 1983 року в селищі Березнуватівка Солонянського району Дніпропетровської області в звичайній родині сільських трударів [1]. Батько – Місків Валерій Тимофійович – робітник сільськогосподарського підприємства, технік-механізатор, уродженець міста Торез, який через перипетії долі оселився в Солонянському районі Дніпропетровської області, де він згодом одружився та розпочав свій трудовий шлях; мати – Наталя Василівна – завідувача місцевим поштовим відділенням [1].

З самого малку батьки привчали своїх дітей до нелегкої селянської праці на власній присадибній ділянці. За спогадами молодшого брата Віталія Артура, в дитинстві хлопця понад усе дуже цікавила техніка, в яку він був несамовито закоханий, заповняючи кожен вільну хвилину працею з різноманітними пристроями та механізмами. «Вся робота з обслуговування та ремонту будь-яких технічних пристроїв, що є в нашому господарстві, була на ньому. Він з дитинства любляв лагодити велосипеди, мопеди, а в юнацькі роки самостійно відремонтував старенького батьківського мотоцикла, який кілька років простояв до цього у нашому гаражі. Артур завжди був на «ти» з технікою», – згадує під час бесіди молодший брат.

«З дитинства Артур працював по господарству, ввечері треба було пригнати корів, прополоти огород,» – ділиться своїми спогадами про сина батько Валерій Тимофійович [2]. Розуміючи важливість інтелектуального зростання дітей, сам спраглий до знань батько хлопця, намагаючись займатися власною самоосвітою, зібрав значну бібліотеку, яка нараховувала понад 3000 томів. Саме домашня бібліотека стала невичерпним джерелом корисної інформації для допитливого юнака, який захоплювався крім техніки ще широким колом проблем з агрономії, історії, художньої літератури. Книга була постійним атрибутом його дозвілля. Як згадує батько Артура – Валерій Тимофійович: «Ми вимагали від нього вчитися та вчитися! Прохолоджуватися в компанія було ніколи. Через це у нього були складні стосунки з однокласниками, які виховувалися в більш м'яких умовах» [2]. Батьківська наука не минулася даремно. Допитливий хлопець методично працював з книгою, намагаючись знайти відповіді на ті питання та проблеми життя, які його турбували.

Справжнім інтелектуальним захопленням Артура в шкільні, а згодом й в університетські роки стала філософія, яку він намагався самостійно осягнути, з цікавістю читаючи й осмислюючи праці І. Канта, Г. Гегеля. Особливий інтерес викликали в Артура філософські роботи Ф. Ніцше, погляди якого він цінував за парадоксальність, влучність та точність думки, цікаву афористичну манеру викладу, максималізм, неоднозначні оціночні судження, які відкривали для нього приховані від пересічного людського ока глибинні таємниці буття. Філософія та історія стали своєрідним інтелектуальним хобі юнака, який згодом, в окопах під Дебальцевим наполегливо студіював історичні та філософські праці, що приносили йому інтелектуальну розраду, давали необхідну допомогу у розв'язанні практичних питань організації бойового злагодження та управління, заставляли замислитися над проблемами минулого та сучасності, надаючи потужний імпульс для інтелектуального та професійного зростання.

В школі Артур навчався добре, здебільшого переймався тими дисциплінами, які викликали у нього цікавість, відповідали характеру та інтелектуальним нахилам. Улюблені предмети вчив з ентузіазмом, до інших ставився прохолодно. Шкільні роки, як і у більшості сільських однолітків, у юнака проходили в постійній праці на присадибній ділянці, нескінченному поточному ремонту сільськогосподарської техніки та реманенту, доглядом за худобою й читанням книг, які вмотивовували творчий пошук, розвивали здатність до критичного мислення та аналізу.

Під час закінчення середньої школи перед хлопцем постало складне питання професійного вибору. За спогадами молодшого брата Віталія, юнак досить довго вагався, беручи до уваги свої захоплення. Ким стати? Який фаховий профіль обрати? Технічний або агрономічний? Зробити остаточний вибір допомогла порада батька, який звернув увагу на професію агронома. Не останню роль відіграли й економічні чинники – агрономічна освіта була більш доступною для незаможної родини сільських трударів ніж технічна. В 2000 році Артур поступив на контрактну форму навчання до агрономічного

факультету Дніпропетровського державного аграрного університету, а згодом, маючи за плечима відмінні результати, перевівся на бюджетне місце, що звільнилося. Мрія про навчання в університеті стала реальністю [1].

Академічне життя дуже подобалося хлопцеві: цікаві лекції, лабораторні та семінарські заняття, спортивне та студентське дозвілля швидко захопили його у свій шалений вир. В університеті серед однокурсників у хлопця з'явилися щирі та вірні друзі, які поділяли його погляди на життя, спільно проводячи навчання та дозвілля. Однокурсники та викладачі Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету згадують Артура як інтелектуально розвиненого, комунікабельного, наполегливого, цілеспрямованого та принципового юнака, вірного та щирого товариша, який завжди був готовим першим прийти на допомогу, підставивши плече у скруті. Він завжди був їй лишаться для них уособленням широти та щирості людської душі.

Агрономічні дисципліни досить легко давалися Артуру, оскільки з дитинства хлопець знав всі аспекти складної організації сільськогосподарської праці та виробництва. Сільськогосподарська нива була його справжнім захопленням, полем для цікавих агрономічних дослідів та експериментів. Так, намагаючись продемонструвати близьким та рідним свої вміння та навички, довести собі фахову спроможність самостійно вирішувати виробничі завдання, Артур перетворив присадибну ділянку батьків та сад на своєрідний дослідницький полігон, де проводив власні агротехнічні експерименти та досліді з рослинництва й плодівництва. Так, наприклад, молодим агрономом був закладений цілий сад, в якому були посаджені алича, абрикоси, черешні, декілька сортів високопродуктивних яблунь, виноград. Беручи до уваги сучасні методи обрізки плодкових дерев, аграрій-початківець миттєво взявся до справи – кардинальним чином обрізав сад бабусі Лідії Опанасівни, яка від нової методики прийшла у розпач: «Що ти накоїв, онуче? Знищив садок!». «Давайте, бабусю, подивимося, що буде в восени». А в восени в саду був такий врожай, якого Лідія Опанасівна не пам'ятала за всі 40 років існування саду [2]. Земля щедро віддячила молодому садоводу. Перші успішні кроки в професії надихнули хлопця, заставили повірити у власні сили, продемонстрували значущість набутих знань, засвідчили правильність обраного професійного шляху. Знання-сила! І ця сила спонукала вперто йти вперед складними звивистими дорогами нелегкої професії агронома. Стало очевидним, що агрономія – це покликання його життя, його доля та, власне, майбутнє.

В 2002 року, користуючись нагодою, юнак, склавши відповідні випробування з фізичної підготовки, поступив на військову кафедру Дніпропетровської металургійної академії, на базі якої навчалися студенти Дніпропетровського державного аграрного університету. З 30 осіб з Аграрного університету на ній проходило навчання тільки 4 агрономи, в складі яких був Артур. Спонукала навчатися на військовій кафедрі хлопця любов до механіки та наявність спеціальності з ремонту та експлуатації військової техніки. Так, захоплення дитинства перетворилося на нову

військову професію – спеціаліста техніки з експлуатації та ремонту бойової техніки. Артур успішно навчався на військовій кафедрі, де отримав необхідні теоретичні та практичні знання, ознайомився з військовими статутами, організацією життя та структурою військових підрозділів. Після закінчення навчання, юнак урочисто склав військову присягу на вірність народу України й отримав офіцерське звання молодшого лейтенанта [1; 2].

Наприкінці 2005 року Артур розпочинає дослідницьку роботу над дипломним проектом, який виконувався під керівництвом досвідченого науковця, доктора сільськогосподарських наук, професора Л.І. Храмцова. Виходячи з актуальних завдань сільськогосподарського виробництва та власних зацікавлень, молодий агроном обрав для наукових досліджень проблематику пов'язану з дослідженням порівняльної врожайності сорти сої. З цією метою він приїздить на Криничанську дослідну сільськогосподарську станцію, де займається спостереженням та експериментами на дослідному полі. Саме дані напрацювання, здійсненні впродовж низки польових сезонів, будуть ними покладені в основу його бакалаврської та магістерської дипломних робіт, які він захистив на «відмінно» [1]. Працюючи над дипломним проектом юнак на практиці продемонстрував своє вміння вільно оперувати здобутими в університеті знаннями, використовувати сучасні інновації при вирішенні складних проблем організації сільськогосподарського виробництва.

В 2006 році Артур Місків закінчив Дніпропетровський державний аграрний університет, здобувши фах агронома [1]. В цей період він замислюється над необхідністю здобуття другої вищої освіти, яка повинна відкрити нові професійні обрії, беручи до уваги реформаційні та економічні зміни, які переживала Україна в період з 2004-2006 рр. Увагу хлопця привернув Дніпропетровський регіональний інститут державного управління національної Академії при Президенті України. Так, влітку 2006 року Артур успішно складає вступні іспити на спеціальність «державне управління» та поступає до магістратури вишу. Розпочинається черговий етап нового студентського життя. Маючи за плечима досвід навчання в Дніпропетровському державному аграрному університеті, хлопець досить легко в березні 2008 року здобуває диплом зі спеціальності «державне управління» [2]. Тепер перед ним відкриваються нові перспективи та кар'єрні злети.

В червні 2008 року Артур Місків був прийнятий на роботу до Управління масових протокольних заходів Дніпропетровської обласної державної адміністрації, де обіймає відповідальну посаду спеціаліста. Розпочинається не легке життя державного службовця, який щоденно вирішує значну кількість організаційних питань протокольної служби, пов'язаної з підготовкою візитів вищих посадових осіб держави до Дніпропетровської області [2].

Вперта й сильна вдача, стійкість до стресів, вміння приймати нестандартні рішення, аналітичний розум, готовність до розв'язання складних управлінських проблем, непересічні організаторські здібності та

комунікабельність – дані риси сприяли швидкому кар’єрному зростанню хлопця в якості державного службовця. Керівництво по-справжньому оцінило здібного службовця. З часом Артур отримав підвищення – став головним спеціалістом Управління протокольних та масових заходів Дніпропетровської обласної державної адміністрації. Це був його перший успіх у професійній кар’єрі державного службовця, який став закономірним результатом плідної багатомісячної роботи. В цей період він активно бере участь в роботі Патронатної служби губернатора, які збагачують його новим управлінським досвідом, загартовують характер, навчають життєвій мудрості, вчать складному мистецтву управління людьми.

Прихід нових політичних сил до влади в 2010 році, що зумовила зміну внутрішньополітичного курсу країни, характеризувалася проведенням специфічної кадрової політики, сутність якої полягала у витісненні з державної служби представників опозиційних політичних сил, наповнення її своїми кадрами. Дана обставина унеможливила перебування в структурах державного управління молодого спеціаліста. В серпні 2011 році Артур був змушений залишити державну службу. Проте юнак не впав у розпач та депресію, усвідомлюючи той факт, що має за плечима корисний та конкурентоспроможний фах агронома.

Хлопець починає активно шукати роботу за спеціальністю, розсилаючи свої резюме до офісів провідних агрохолдингів, сільськогосподарських кампаній та підприємств Придніпровського регіону й України. Доля в черговий раз усміхнулась юнаку. Його резюме було розглянуто менеджерами компанії «Кернел-Трейд», що входить до групи кампаній «Кернел», які запропонували йому пройти місячне стажування. Молодого та амбітного агронома було направлено на підготовчий семінар до м. Умань Черкаської області [4]. Впродовж стажування Артуру Місківу вдалося продемонструвати свою високу обізнаність в сучасних агротехнічних інноваціях, зарекомендувати себе справжнім фахівцем, який добре розуміється на всіх особливостях технологічного процесу вирощування сільськогосподарських культур, добре знає технічну частину, умови організації праці, вміє приймати оптимальні рішення. Хлопець успішно захистив випускную роботу, яка відкрила йому шлях до нової посади, повернувши до професії агронома-практика.

З серпня 2011 року по серпень 2012 року Артур працює в компанії «Кернел-Трейд», займається розробкою технологічних карт вирощування сільськогосподарських культур: цукрового буряку, кукурудзи, сої, озимої пшениці, соняшника, рапсу. Навесні 2012 року він переймається проблемами агротехнічного супроводу посівної кампанії в ООО «Аршица» Полтавська область, земельний фонд якої складає 10000 га. угідь. Паралельно впродовж літа 2012 року Артур консультує та займається агротехнічним супроводом сільськогосподарського виробництва кампанії ООО «Стіомі Холдинг», Хмельницька область [4]. Активно працюючи в господарстві, молодий агроном стикається з косністю управлінської структури кампанії, небажанням окремих менеджерів та агрономів впроваджувати у виробництво сучасні

агротехнічні інновації, відсутністю необхідного розуміння щодо необхідності вдосконалення агротехнічних прийомів та технологій. На свій страх і ризик він проводить агрономічні дослідження з вирощування озимої пшениці та рапсу, намагаючись емпіричним шляхом довести правоту своїх теоретичних узагальнень та спостережень. Практика підтвердила обґрунтованість висновків молодого агронома щодо необхідності впровадження вдосконалених методів агротехніки, раннього висіву сільськогосподарських культур. Врожайність зернових культур на експериментальних ділянках поля була в декілька разів вище ніж на звичайних. В черговий раз він успішно склав життєвий іспит на професійну придатність агронома.

В даний період, підсумовуючи набутий практичний досвід організації сільськогосподарського виробництва, аналізуючи певні здобутки в галузі розведення плодкових культур, Артур замислюється над написанням кандидатської дисертації з садівництва – стара пристрасть до науки давала про себе знати [2].

Саме на посаді агронома застали хлопця буремні події першої половини 2014 року, коли країна поринула у вир політичного протистояння. В серпні батькові Артура Валерію Тимофійовичу зателефонували з райвійськкомату, повідомивши про те, що хлопець повинен з'явитися за місцем приписки. Артур без вагань вирішує йти до райвійськкомату [2]. Відданість Батьківщині та честь офіцера були для нього не пустим звуком.

Наприкінці серпня-на початку вересня 2014 року розпочинається період військової служби в біографії молодого агронома. У відповідності до мобілізаційного плану Артур Місків був зарахований до 2 роти 40-го територіального батальйону «Кривбас» 17 танкової бригади на посаду заступника командира роти з технічної частини – однієї з ключових посад у будь-якому військових підрозділів. В обов'язки молодого офіцера входила організація та проведення заходів з технічного обслуговування й ремонту військової техніки у ввіреному йому підрозділі [2]. В процесі служби хлопцеві довелося самостійно вирішити цілу низку поточних проблем, пов'язаних з ремонтом бойових машин, технічний стан який був далеким від ідеального. За свідченням самого офіцера часто-густо бракувало найелементарніших речей, починаючи від простого інструменту, закінчуючи генераторами, акумуляторами, запасними частинами. Проте, ініціативному юнаку вдалося частково розв'язати ці питання. Сільськогосподарське підприємство, в якому він працював напередодні призову, надало йому не тільки необхідне військове спорядження, але й відповідну матеріально-технічну допомогу. Впродовж 45 днів, що провів молодший лейтенант Артур Місків на полігоні під містом Артемівськом, йому вдалося ціною надзвичайних зусиль полагодити частину військової техніки підрозділу. На полігоні час летів швидко, оскільки служба займала весь час молодого офіцера. Згодом, після закінчення польових випробувань на полігоні, Артур повертається назад в місце розташування своєї військової частини. Командування високо оцінило внесок молодого офіцера в справу підвищення боєздатності військового підрозділу. Артур Місків 28 жовтня 2014 року

отримав перше підвищення – чергове військове звання старшого лейтенанта. Одночасно йому була надана чергова відпустка терміном на десять діб [2].

Після закінчення відпустки хлопець повертається до частини. В середині грудня 2014 року у зв'язку з ускладненням загальної оперативної ситуації на Донбасі, командування вирішило направити підрозділ, де проходив службу Артур, в зону проведення Антитерористичної операції. Новим місцем дислокації 2 роти 40 мотопіхотного батальйону «Кривбас» стали позиції сектору «С» ЗСУ під містом Дебальцево Донецької області – однієї з найбільш небезпечних ділянок фронту, яка до ротації довгий час утримувалася військовими з 25-го батальйону «Київська Русь» [3].

Загітував Артура до відрядження на передову заступник командира батальйону з озброєння майор Олександр Вакулєнко, якому імпував дисциплінований та вправний старший лейтенант, який оперативно виконував його накази. З часом вони потоваришували. За спогадами бійців підрозділу майор ставився до Артура як до власного учня, успіхам якого він завжди щиро радів. Згодом, під час виконання бойового завдання з очищення околиць місця Дебальцево майор загине, прийнявши нерівний бій з диверсійно-розвідувальною групою противника [3]. Так, війна поєднає долі військових побратимів...

Військовий підрозділ, який складався переважно з необстріляних мобілізованих солдат та офіцерів, відразу попав у зону активних бойових дій. Непідготовленість особового складу давалася взнаки, ускладнюючи організацію управління та бойового злагодження, створюючи об'єктивні труднощі та проблеми. Навчатися військовій справі особовому складу 40 батальйону «Кривбас» довелося безпосередньо в локальних боях, які характеризувалися особливою запеклістю та надзвичайною інтенсивністю. Українським військовим складно було протистояти противнику, який мав значну тактичну перевагу у живій силі, був краще озброєний та екіпірований.

Військовий підрозділ, яким командував старший лейтенант А. Місків, займав на кордоні Луганської та Донецької областей поблизу селища Жовтневе один з ключових пунктів оборони ЗСУ – укріплений пост «Мойша», який весь час перебував в епіцентрі збройного протистояння. Інтенсивний характер військових дій, брак елементарних речей для поточного ремонту військової техніки, що постійно виходила з ладу, складні природно-кліматичні умови зимової кампанії – всі ці чинники об'єктивно позначалися на рівні боєздатності підрозділу. Проте, молодий офіцер з гідністю витримав ці складні випробування, демонструючи особистим прикладом бійцям вірність військовому обов'язку, непохитну витримку та мужність. Не раз під час ремонту військової техніки офіцер обморожував руки, проте не залишав свого місця, намагаючись докласти всіх зусиль та зробити все можливе для того, щоб полагодити та ввести в експлуатацію зламани БМП та «Урали», яких так бракувало для вивозу поранених та хворих бійців батальйону, підвозу боєприпасів та продовольства.

Наприкінці січня – на початку лютого 2015 року оперативна ситуація в місці дислокації 40 батальйону «Кривбас» значно погіршилася: почався

період оборонних боїв, який характеризувався високою інтенсивністю вогню, масованими ударами по позиціях українських військ важкого озброєння противника, який намагався створити необхідні тактичні умови для оперативного оточення українського угруповування, постійними ударами розвідувально-диверсійних груп. Проте, чисельні атаки противника наштовхнулися на запеклий опір українських військових, які намагалися рішуче стояти на обороні відповідної ділянки фронту.

Зв'язуючись телефоном останній раз з рідними на початку лютого 2015 року, Артур сказав батькові: «Тато, ми – ні кроку назад!». Як вдалося з'ясувати рідним офіцера, загальна ситуація в військових підрозділах 40 мотопіхотного батальйону «Кривбас» в це час була надскладною. Блокпост «Мойша» опинився в оперативному оточенні. Противник вів по ньому дошкульний вогонь з мінометів, важкого озброєння й БМ-21 РСЗО «Град», які нищили чисельні укріплення підрозділу. У бійців закінчувалися боєприпаси та харчі. Одночасно, батальйон отримав від противника ультиматум – здати позиції та вийти без зброї. Артур мужньо тримався до останнього, намагаючись не втрачати надії, зберігати спокій та бути мужнім. Пропозицію бойовиків щодо здачі в полон він для себе вважав неприйнятною, залишаючись вірним присязі.

Опитування колишніх однополчан Артура не дає можливості повністю реконструювати детально картину загибелі офіцера. За одними свідченнями хлопець загинув від поранення стрілецької зброї на опорному пункті, за іншими – від час ремонту техніки в ході вивезення тяжкопоранених 10 лютого 2015 року, за 2 дня до початку перемир'я.

Тіла загиблих військових вивозили Уралом... Бойовий побратим Артура, офіцер 40-го батальйону Віктора Коваленко в своєму щоденнику, який він вів під час дебальцевського котла, лаконічно описав даний епізод: «За збігом обставин, в тому покинутому УРАЛі в полі за Дебальцевим лежало тіло 32-річного старшого лейтенанта Артура Міськіва — учня майора Вакуленка. Він дуже болісно переживав загибель Артура від кульових поранень в передостанній день перед оголошенням перемир'я. Кілька днів тіло Артура пролежало на морозі в нашому таборі, й якось уночі при світлі ліхтариків та під звуками розривів мін ми з майором ходили з ним прощатися. Я не міг уявити, що буквально через 2 доби не стане і самого майора, й мені доведеться нести його понівечене окривавлене тіло на носилках до залізного павільйону та знову підніматися тими страшними сходами, щоб проститися ще з одним бойовим товаришем.»[3]. Понад місяць тіло Артура знаходилося у бойовиків в м. Луганську. Тільки після багатотижневих перемовин за участі посередників воно було відправлене на Батьківщину... Поховали Артура в суботу, 14 березня 2015 року у його рідному селі Березнуватівка Солонянського району Дніпропетровської області. В останній путь старшого лейтенанта 40-го батальйону територіальної оборони Дніпропетровської області «Кривбас» проводжали близькі, рідні, друзі, однокурсники та односельці. Панахиду за спочилим воїном відслужив благочинний Солонянського району митрофорний протоієрей Микола Марчук. Панотцеві

співслужили: голова капеланського відділу Дніпропетровської єпархії протоієрей Дмитро Поворотний, настоятель храму протоієрей Ярослав Малерик.

Старший лейтенант Артур Місків віддав своє життя, як герой. Він є для всіх нас прикладом того яким має бути офіцер української армії і як треба боронити власну Вітчизну. Вічна йому шана і світла пам'ять! Пам'ять про нього навічно вкарбується в наші серця як вірного сина своєї Батьківщини!

Бібліографічні посилання:

1. Архів Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету. Особова справа студента агрономічного факультету Місківа Артура Валерійовича. – Арк. 1-10.
2. Мисник Е. Он сражался за Родину!/Е. Мисник// Наше місто. – 2015. – 20 березня 2015.
3. В. Коваленко. Дебальцевський щоденник. Майор Вакуленко. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/Society/131003>
4. Мискив Артур. Анкета. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://jobs.ua/minicv/view/737844/>.

УДК 378.147

В.Г. Вікторів

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

*В статті проаналізовані окремі аспекти виховання студентської молоді як важливої складової особистості. **Ключові слова:** студентська молодь, виховання, особистість.*

*В статье проанализированы отдельные аспекты воспитания студенческой молодежи как важной составляющей личности. **Ключевые слова:** студенческая молодежь, воспитание, личность.*

*In the article the separate aspects of education of student young people are analysed as to important making personality. **Keywords:** student young people, education, personality.*

Розвиток освіти в Україні тісно пов'язаний з історією та розвитком української нації, яка формувалася на території сучасної держави. На протязі цих тисячоліть розвивалася освіта, наука, культура, а це було позначено створенням Острозької та Києво-Могилянської академій, Харківського та Київського університетів, освітянських центрів Катеринослава.

Сьогодні в Україні, як і в інших високорозвинених країнах світу, освіта вважається однією з головних складових загальнолюдських цінностей, пріоритетною сферою соціально-економічного, духовного і культурного розвитку суспільства [2].

Сучасний стан розвитку нашої держави висуває до вищої школи все

нові і нові вимоги. Глобалізація, швидка зміна технологій, встановлення ринкових засад економіки зумовлюють необхідність відповідних реакцій у змісті та організації навчально-виховного процесу у вищій освіті.

Україну на початку XXI сторіччя справедливо вважають однією із інтелектуальних країн світу. На теренах нашої держави на початку 2011 року працювали 854 вищих навчальних закладів усіх рівнів акредитацій та форм власності, з них III-IV рівня – 369 (43,2 %), I-II рівня – 485 (56,8 %), у яких навчалися майже 2,5 млн. студентів [10].

У цьому сенсі, доречно навести одне з положень Закон України «Про освіту»: «Навчально-виховний процес забезпечує можливість здобуття особою знань, умінь і навичок у гуманітарній, соціальній, науково-природничій і технічній сферах; інтелектуального, морального, духовного, естетичного і фізичного розвитку особи, що сприяє формуванню знаючої, вмілої та вихованої особистості» [2. Ст. 41].

Загальноприйняті підходи виділяють наступні види виховання людини:

- *За змістом:* розумове, фізичне, естетичне, правове, екологічне, економічне та ін.
- *За інституційними ознаками:* родинне, релігійне, соціальне, корегуюче та ін.
- *За домінуючими принципами:* авторитарне, вільне, демократичне.

Формування особистості може здійснюватися через взаємодію наступних детермінант: 1) виховний вплив середовища життєдіяльності особистості; 2) навчання в школі і виші; 3) вплив засобів масової інформації та культури; 4) самовизначення особистості в контексті національного та загальнолюдського. Тож розглянемо деякі з них.

Великий український педагог Василь Олександрович Сухомлинський у свій час писав: «Ідеалом освіти є те, аби у життя не вступала жодна людина не вихована в розумовому відношенні. Невігласи небезпечні для суспільства незалежно від того чи є вони освічені або неосвічені. Невіглас не може бути щасливим сам, але може заподіяти шкоду іншим. Той хто закінчив школу може чогось не знати, але він обов'язково має бути розумною людиною. Ще і ще раз слід повторити: розумова вихованість не рівнозначна обсягу придбаних знань. Вся суть в тому, як відбувається життя самих знань в складній і багатогранній діяльності людини. Не можна вбачати мету освіти в тому аби будь-якими засобами добиватися засвоєння учнями програмного матеріалу. Не можна ефективність засобів та методів навчання оцінювати лише по тому, який обсяг знань опанували учні. Мета навчання полягає в тому, щоб процес опанування знань забезпечував оптимальний рівень загального розвитку. Не можна відокремити родинні справи від справ суспільних. Ваша активність в суспільстві або на роботі повинна мати віддзеркалення і у родині, ваші рідні повинні бачити ваше політичне і громадське обличчя «...». Все, що відбувається у країні, через вашу душу і вашу думку повинно приходити до дітей. Вони повинні знати, що ви є

громадський діяч. І тоді вони будуть пишатися вами, вашими успіхами, вашими заслугами перед суспільством» [9, 33].

Власне, у *формуванні діяльної особистості*, що проектує й організує своє особисте та професійне життя з урахуванням, як ситуації, та що виникла, так і очікуваних наслідків від реалізації прийнятих рішень, *полягає важливе призначення сучасної системи освіти*.

Буде спрощеним ствердження, про те що зовнішні умови визначають саму життєдіяльність. Саме зовнішній світ перетворює людину в ту, якою вона зрештою стає. Середовище мешкання діяльної людини формується значною мірою нею самою. Воно немов би «затиснуте» між існуючим діяльним «Я» та зовнішніми умовами. Саме тому середовище мешкання двох близьких людей буде мати деяке розходження. Середовище мешкання це світ, саме той що існує на кордоні зустрічі «Я» і «само —» зі зовнішніми умовами. Тож середовище мешкання – це подвійність людського «Я» і зовнішніх умов, внаслідок чого воно носить характер перетворення дійсності. Звідси, моральні та діяльні люди, створюючи своє, сприятливе для їхньої життєдіяльності середовище мешкання, змінюють на краще й оточуючий зовнішній світ.

Цю особливість та призначення середовища мешкання показав Герберт Саймон, коли стверджував, що штучний світ зосереджений саме у точці зустрічі внутрішнього і зовнішнього. Його призначення саме й складається в пристосуванні першого до другого. Тож, пасивна людина, не самовизначена до фізкультурної діяльності і будівництва здоров'я, сильнішим чином піддається впливу зовнішніх умов. Вона не є вільною, її життя в повній мірі залежить від характеру все нових і нових ситуацій. Г. Саймон підкреслює, у тій мірі, в якій людина здатна до адаптації (прижитися, притерпітися, пристосуватися до зовнішніх умов), її поведінка буде в основному віддзеркалювати характеристики зовнішнього середовища. [8].

У педагогів існує закономірне питання, а з якого саме віку слід сприяти процесу становлення молоді людини, як суб'єкта власної діяльності? Сьогодні прийнято вважати, що тільки після досягнення статевої зрілості (умовно в 14-16 років, а деколи і пізніше) запускається процес «народження духовної сутності людини – вона здобуває інтелект, здатність до міркування та абстрагування». Але очікувати вже у цьому віці повного розкриття інтелектуальних функцій ще зарано: «Єдина діяльність, що може претендувати на адекватну відповідність своєрідності соціальної ситуації розвитку молоді людини – це є діяльність самовизначення» [3, 89].

Відтак, влаштовуючи власне життя, і дбаючи про своє здоров'я, покладатися лише на саму медицину люди не повинні.

Різні педагогічні процеси мають вплив й на різні сфери людини: *навчання і підготовка* – роблять наголос головним чином на засвоєнні й забезпеченні виконання наперед визначених вправних дій, а також на вдосконаленні тілесності людини (наприклад, фізичної, комп'ютерної, трудової, військово-патріотичної підготовки тощо);

виховання – робиться наголос на душевне, внаслідок правильного

виховання формується людина «сердечна», тактовна, уважна до інших;

освіта – упор робиться на ментальність, що формує людину з проблемним мисленням, її результатом є становлення різних типів людської діяльності.

Дійсна освіта неможлива без усвідомлення ролі і місця культури, цінностей, відповідних знань і діяльностей, якими людина опанувала, без прагнення до глибокого оволодіння ними і застосування у своїй подальшій життєдіяльності.

Зауважимо, завдяки можливостям педагогічної антропології до порядку денного у вищій школі вже поставлене актуальне завдання розгортання одного з напрямів освіти, а саме становлення потенційних будівничих власного здоров'я [6,17]. У такий спосіб пропонується поєднати зусилля закладів охорони здоров'я і самої діяльної особи, яка вміє відстежувати зміни у стані власного здоров'я, піклуватись про те, аби знайти і видалити причини у думках і почуттях, емоціях і діях, що призводять до виникнення захворювань.

Тільки тепер виникає бажаний ланцюг у формуванні відповідальної і діяльної особи: освіта – стан освіченості – творення власного життя. Саме у такий спосіб засобами антропотехніки й реалізуються положення педагогічної антропології. Адже *життя повноцінне*, не плотське, примітне діяльністю людини по періодичному створенню ідеальних об'єктів (задумів і образів, проектів і програм майбутнього) і переведенню їх у реальність свого буття.

У поданому контексті важливим наступним кроком видається уточнення понять «людина» і «особистість». Перше більш повно відображує сутність природи Людини, тоді як друге, її соціальність, здатність до актуалізації, присвоєння й розвитку цінностей людської цивілізації. Людина, згідно поглядів Й. Гердера, – перший і єдиний вільновідпущеник природи, котра втім не позбавила його таких, що захищають і підтримують саме її життя, інстинктів і здібностей [4, 161].

Наведемо роздуми про будівництво здоров'я: «Здоровий стан, писав Аристотель, утворюється наступним ходом думки (того, хто зцілює): оскільки здоров'я є те-то й те-то, потрібно, якщо хтось повинен бути здоровим, аби в ньому було те-то й те-то «...», і так (той, хто зцілює) розмірковує все далі й далі, аж поки нарешті не прийде до того, що сам у змозі зробити. Рух, що починається від цього часу, направлений на те, аби (тілу) бути здоровим, називають творінням. І таким чином виходить, що у якомусь сенсі здоров'я виникає із здоров'я» [4, 199].

Відтак, майбутній будівничий власного здоров'я, виходячи у простір мислення, сприймає й актуалізує цінності та ідеї досягнення здорового стану. А вже потім, розпочинаючи практику будівництва здоров'я, формує нові програми життєдіяльності і власне саме життя. Таким чином, ефективно розв'язувати завдання «підняття» студента як «людини звичайної» до простору мислення задля щирого сприйняття нею ідей здоров'я, формування онтології «здоров'я для себе», прагнення і здатності формувати і запускати

програми будівництва здоров'я – це і є чи не головне призначення сучасної гуманістичної педагогіки.

Ми виходимо з розуміння, що *те якими мусять бути направленість і зміст виховання та освіти*, до яких викладач вищої школи має професійне відношення, більшим чином *визначається через його власне сприйняття і рефлексії спілкування із студентами*, аніж у високих чиновницьких освітянських кабінетах. Адже ніхто інший як викладач виконує особливу місію, а саме «запалює глаголом» серця свої вихованців (або ж не запалює, тобто не виконує її, нехай навіть він сприяє у той чи інший спосіб накопиченню у студентів фахових знань). Саме тому, будь-який чесний педагог через спільну із студентами дискусію спостерігає, визначає та розуміє до чого йому варто докладати свої головні зусилля у процесі їх формування як *особистостей*.

Педагоги вищої школи знають з якою неприязню студенти сприймають повчальний тон, як важко піддаються найменшому формальному виховному впливу із зовні. У той же час існують колосальні можливості кожної людини до зміни своїх власних думок і поведінки. Але вони реалізуються лише тоді, коли студент у той чи інший спосіб постає як суб'єкт навчальної діяльності, як суб'єкт власної самозміни та саморозвитку. Тоді мова може іти про *антропну дію, яка спочатку поступово усвідомлюється, планується і здійснюється підготовленою до цього людиною*.

Бібліографічні посилання:

1. Аристотель. Соч. В 4-х т. (Серия философское наследие) / Аристотель. – М.: Мысль, 1975. – Т.1. – С. 52.
2. Закон України «Про освіту». – Режим доступу: <http://www.zakon.gov.ua>. – Назва з екрану.
3. Зинченко В.П., Мещеряков Б.Г. Совокупная деятельность как генетически исходная единица психического развития / В.П. Зинченко, Б.Г. Мещеряков // Психологическая наука и образование. – 2000. – № 2. – С. 86–95.
4. Кулиниченко В.Л. Валеософия и валеозтика как формы современной практической философии / В.Л. Кулиниченко // Практична філософія. –2001. – №1. – 158–174.
5. Митрополит Амфилохий (Радович). Человек – носитель вечной жизни / Пер. с серб. С. Луганской. / Митрополит Амфилохий (Радович). – М.: Изд. Стретенского монастыря, 2005.–С.34 с.
6. Приходько В.В. Педагогічний вимір антропологічної катастрофи (Або про неминучість дійсної реформи вітчизняної вищої школи) / В.В Приходько. // Гуманітарний журнал. – Дніпропетровськ, 2007. – Зима-Весна. – С.28 –34.
7. Приходько В.В., Кузьмінський В.П. Креативна валеологія. Концепція і педагогічна технологія формування студентів технічних і гуманітарних спеціальностей як будівничих власного здоров'я: навч. Посібник / В.В Приходько., В.П. Кузьмінський / Заг. ред. і передм. А.Г. Чічкова. – Д.: НГУ, 2004. –230 с.
8. Саймон Г. Модель человека. – Режим доступу: <http://www.mirslovarei.com>. – Назва з екрану.
9. Сухомлинский В.А. Об умственном воспитании / В.А. Сухомлинский / Сост. и авт. вступ. ст. М.И.Мухин. – К.: Рад. школа, 1983. – 224 с.
10. Топ – 200 Україна. – Режим доступу: <http://www.euroosvita.net>. – Назва з екрану.

НІХТО, КРІМ НАС!

Присвячено світлій пам'яті випускника факультету ветеринарної медицини Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету (випуск 2011 р.), молодшого сержанта 2 роти 1 батальйону 25 окремої Дніпропетровської повітрянодесантної бригади, кавалера ордена «За мужність III ступеня» (померло)

ВОЛОДИМИРА КАНДЕЛИ

який героїчно загинув в бою 19 серпня 2014 року під час виконання бойового завдання на Савур-Могилі (Донецька область)

Серед розлогих пагорбів на берегах степової річки Чаплинка розкинулось невеличке селище Першотравенка Магдалинівського району, історія якого нараховує понад 200 років. З давніх-давен на території села розміщувалися козацьку хутори, де крім войовничих запорожців, проживали селяни-втікачі з Полтавщини. Свого часу на цих землях осіла й родина Кандел. З польської мови прізвище «Kandela» перекладається як «свічка». Так у далекі прадавні часи в Україні називали вправних ремісників, які виробляли добрі воскові свічки. За іншими історичними свідченнями гострі на язик запорожці прозивали канделами чоловіків стрункої статури та запальної військової вдачі, яка їм нагадувала свічку. Саме з цих козацьких країв походить й Володимир Кандела – молодший сержант 1 батальйону 2 роти 25 окремої повітрянодесантної бригади, який героїськи загинув в бою з терористами 19 серпня 2014 року на Савур-Могилі...

Кандела Володимир Васильович народився 26 лютого 1988 року в с. Першотравенка Магдалинівського району Дніпропетровської області в багатодітній родині ветеринарного лікаря. Батько Василь Григорович – державний інспектор ветеринарної інспекції Магдалинівського району, ветеринарний лікар, випускник факультету ветеринарної медицини Дніпропетровського державного сільськогосподарського інституту 1985 року, мати – Алла Василівна – працівник соціальної сфери. [1, 2].

Як й більшість сільських дітей, Володимир з самого малку працював на присадибній ділянці, допомагаючи по господарству своїм батькам. Особливу зацікавленість в нього викликали тварини, яких було так багато на батьківському дворі. Вже в шкільному віці хлопець за сприянням батька Василя Григоровича Кандели опанував базові практичні навички професії ветеринарного фельдшера, оскільки досить часто асистував йому під час організації лікувального процесу та діагностики тварин, проводячи необхідні маніпуляції й терапевтичні заходи. За спогадами батька, хлопець мав особливий хист ветеринарного лікаря – він гостро й точно відчував поведінку тварини, намагаючись завдати їй якомога менших страждань та болю [7, 1]. Поміж інших тварин юнак особливо любляв собак, з якими міг возитися цілими днями, надаючи невідкладну медичну допомогу або просто гратися [7, 1].

«В нашій родині, – ділиться спогадами Василь Григорович Кандела, –

Володя був своєрідним координатором та успішним модератором будь-якого виробничого та комунікаційного процесу. Йому вдавалося добре ладити з усіма оточуючими людьми, він завжди міг запросто знайти спільну мову з будь-ким, правильним чином zorganizувати й упорядкувати роботу, що в кінцевому підсумку успішно позначалося на її результатах» [7, 1].

Володимиру в всіх поточних справах по господарству допомагав старший брат. «Ми завжди були дружні, з самого дитинства разом, ніколи не билися, нас виховали так, що ми ніколи не могли підняти руку один на одного. У нас різниця у віці рік та три місяці, ми виростили разом, ділилися й добрим й поганим, працюючи разом» – згадує про Володимира брат Микола, який займається фермерською справою у рідному селі [2].

В 1995 році Володимир Кандела поступив до Першотравенської середньої школи, яку він закінчив в 2005 році [1, 1]. Під час навчання він проявив себе старанним, наполегливим та цілеспрямованим учнем. Навчався юнак добре. Науки легко давалися Володі, який мав допитливий розум та добру пам'ять, намагаючись завжди з'ясувати справжні причини відповідних явищ та процесів, з якими він стикався в реальному житті. Улюбленими предметами в школі у парубка були всесвітня історія, історія України, географія, біологія, українська та зарубіжна література [7, 1]. Колишній директор школи, вчитель історії й далекий родич Кандела В. А. (1985-2005 рр.) прищепив юнакові любов до історичного минулого степового краю, його непересічних народних традицій та давніх козацьких звичаїв, на які була так багата щедра на історичну минульщину магдалинівська земля. Історія стає справжнім захопленням Володимира, який в шкільні роки марить цікавими сторінками минулого, знаходячи в них аналогії з сучасними подіями [7, 1].

В старших класах середньої школи юнак зацікавився історією українського козацтва XVI-XVIII століть, плідно та наполегливо студіює праці українських істориків, які були присвячені цим аспектам історичного минулого країни. Неабиякий інтерес у Володимира викликали історичні та краєзнавчі розвідки відомого українського вченого-історика, професора Дмитра Яворницького, що детально відтворювали загальні історичні етапи становлення Запорізької Січі та українського козацтва. Одночасно, юнака цікавили буремні й карколомні військово-політичні події Великої вітчизняної війни, особливо її початкового періоду (червень – грудень 1941 року). Намагаючись докладно розібратися в причинах та обставинах військових прорахунків радянського політичного керівництва на початковому етапі конфлікту, Володимир не тільки зібрав значну колекцію книг та документальних фільмів, але й простудіював весь доступний йому корпус історичних джерел, присвячених даним подіям війни. Згодом, ці самостійно здобуті знання з історії Великої вітчизняної війни стануть йому в пригоді під час несення військової служби. За спогадами близьких, хлопця настільки захопили у свій вир історичні події минулого, що він почав серйозно замислюватися над доцільністю здобуття вищої освіти на історичному факультеті Дніпропетровського національного університету ім. О. Гончара [7, 1]. Історія вабила молодого парубка своїми загадками та прихованими від

людських очей військовими та політичними таємницями, відкриваючи непізнані обрії історичного досвіду минулих поколінь.

Під час навчання у Першотравенській середній школі, Володимир брав активну участь в громадському та культурному житті навчального закладу. Він був постійним учасником концертів шкільної самодіяльності та КВК, де демонстрував свій яскравий акторський талант, який викликав щире захоплення у глядацької аудиторії та однокласників, які дивувалися широкому діапазону мистецьких здібностей юнака, який міг довершено співати, добре декламувати вірші та гарно танцювати. За спогадами близьких, юнак завжди брався за складні мистецькі завдання, які вимагали значних інтелектуальних зусиль, особливого творчого підходу, нестандартного сценічного втілення [7, 1].

В шкільні роки у В. Кандели як фізично розвиненого та загартованого юнака була ще одна особлива пристрасть – спорт, за досягнення в якому він щорічно отримував від керівництва школи та району чисельні Почесні грамоти та відзнаки [1, 1]. Володимир, як й тисячі звичайних сільських парубків, щиро захоплювався легкою атлетикою. Виснажливі кроси, біг на короткі та довгі дистанції були для хлопця звичайною справою, з якою він вправно та легко справлявся, здобуваючи призові місця на шкільних, районних та обласних змаганнях легкоатлетів [7, 1]. В старший класах школи він почав займатися силовими видами. Згодом хлопець продовжить заняття силовими видами спорту під час проходження військової служби.

Час навчання у Першотравенській середній школі став й періодом духовного становлення та зростання сільського парубка, який починає перейматися цікавими проблемами й аспектами релігійного життя, відкриваючи для себе незнані до цього часу багатотисячолітній світ православної релігійної традиції і культури. Як впливає зі спогадів близьких та рідних, Володимир досить часто відвідував релігійні відправи в місцевій православної церкві, багато читав різноманітної духовної літератури, намагаючись знайти відповіді на актуальні для себе питання духовного життя, часто спілкувався з місцевим священиком та вірянами [7, 1]. Євангеліє стало його настільною книгою, над читанням якого він проводить багато часу, розмірковуючи над складними аспектами людського буття та Божественного провидіння. Згодом, коли юнак став студентом факультету ветеринарної медицини, він бере участь в організації та проведенні серед студентів факультету прощі до Почаївської лаври. Лавра захопила його своєю неперевершеною церковною архітектурою, наочно продемонструвала яскравий приклад нелицемірного служіння Богу, вона стала для Володимира переконливим свідченням щирої відданості православними духовним цінностям, їх релігійним принципам та засадам, справжнім джерелом багатих духовних скарбів. За спогадами однокурсників, в Почаївській лаврі в якості паломника-прочанина Володимир прожив декілька днів, впродовж яких відвідував службу, брав участь у розлогіх духовних бесідах з ченцями та настоятелем, здобуваючи для себе новий духовний досвід спілкування з горішнім світом вічного Добра, долучаючись до глибин віковичної істинності

православної духовності. Згодом, він разом з одногрупниками здійснить ще декілька прощ до Почаєва, Свято-Успенської Святогорської лаври Української православної церкви Московського патріархату. В цей час він мріє відвідати Свято-Успенську Києво-Печерську лавру, про яку багато читає у вільний від навчання час [7, 1].

В останньому 11 класі школи перед парубком постало складне питання подальшого вибору життєвого шляху. З одного боку, він прагнув й надалі займатися цікавими проблемами історичного минулого, з іншого боку – йому подобалась біологія та ветеринарна справа, яку він добре знав з практичного боку. Вирішити цю складну життєву дилему професійного вибору допоміг випадок. Навесні 2005 року до Першотравенської середньої школи завітали представники Дніпропетровського державного аграрного університету, які провели співбесіду та тестові випробування для тих сільських абітурієнтів, хто висловив бажання отримати відповідну сільськогосподарську освіту й спеціальність. За порадою батька хлопець успішно склав всі випробування, після яких він був зарахований за контрактом на денну форму навчання на факультет ветеринарної медицини Дніпропетровського державного аграрного університету. Так, Володимир Кандела обрав професію ветеринарного лікаря, продовжуючи тим самим родинну династію ветеринарних лікарів [7, 1]. Проте, навіть поступивши на факультет ветеринарної медицини, Володимир не полишає ідеї про навчання на заочному відділенні історичного факультету Дніпропетровського національного університету ім. О. Гончара. Історія глибоко запала в душу, серце та розум молодого ветеринарного лікаря.

Зміна обстановки, нові враження від самостійного дорослого студентського життя в гуртожитку університету великого міста, суттєвим чином не вплинули на хлопця, не змінили його характер та поведінку. Попри чисельні спокуси та запаморочливий смак абсолютної, ніким не контрольованої свободи, місто його не зіпсувало. Володимир дуже швидко при звичаївся до нових академічних умов організації навчального та виховного процесу в вищій школі. В складних життєвих та професійних ситуаціях Володимир консультиється з батьком, який мав багатий досвід роботи в якості практикуючого ветеринарного лікаря та завжди підтримував хлопця своїми слухними порадами [7, 1].

З часом серед одногрупників у Володимира Кандели з'явилися й вірні товариші, які поділяли його світоглядні настанови та життєві принципи, переживаючи з ним всі радості та біди багатого на події студентського життя. За спогадами одногрупників, Володимир завжди був привітним, стриманим та допитливим юнаком, цікавим співрозмовником та чудовим приятелем, який був здатний на справжні вчинки. Так, за свідченнями однокурсників, коли вони одного разу ввечері поверталися з чергового концерту, їм на зустріч вийшла чисельна компанія молодиків на підпитку, які почали провокувати студентів, задираючись до них. Володимир змушений був вступитися за друзів. Сталася бійка, в результаті якої він вийшов переможцем, де-факто врятувавши своїх однолітків від побиття п'яною компанією. Однокурсники запам'ятали Володимира як відважного юнака, який визначався зі

студентського загалу цілковитою безстрашністю й справжньою відвагою, яку він не раз демонстрував в скрутних обставинах та життєвих ситуаціях [7, 1].

Знайомий з дитинства з основами професії ветеринарного лікаря в Дніпропетровському державному аграрному університеті він з цілеспрямованою допитливістю систематично відвідує чисельні лекції, семінарські та лабораторні заняття, наполегливо й старанно студіює складні дисципліни ветеринарної медицини. Як впливає з матеріалів особової справи Володимира Кандела, юнак мав особливі академічні успіхи у вивченні філософії, зоології, патологічної анатомії, внутрішніх хвороб, ветсанекспертизи, організації ветеринарної справи, клінічної діагностики та зоогієни та інших. Хлопець, в цілому, досить успішно навчався на факультеті ветеринарної медицини, дуже часто викликаючи професійний подив у викладачів факультету своїми ґрунтовними знаннями з практичної та невідкладної ветеринарії [1, 2-6].

Під час навчання на факультеті ветеринарної медицини Дніпропетровського державного аграрного університету у молодого ветеринара певний інтерес викликають фактографічно змістовні та цікаві лекції професорів Л.М. Степченко, О.А. Ткаченка, П.М. Гавриліна, В.Г. Грибана, Л.І. Шендрик та інших. На 5 курсі факультету, коли відбувалося розподілення студентів за напрямками професійної спеціалізації, Володимир Кандела обрав спеціалізацію «Ветеринарна санітарія й ветеринарно-санітарна експертиза», де він успішно опановує змістовною фактографічною складовою спецкурсів курсів з мікробіології м'яса, молока, державного ветеринарного контролю й нагляду, технології продуктів тваринництва, ветеринарної санітарії, готуючи себе до роботи в сільськогосподарських підприємствах або ветеринарній інспекції району [1, 2-7].

Здобуваючи вищу освіту на одному з найскладніших факультетів Дніпропетровського державного аграрного університету – факультеті ветеринарної медицини, хлопець знаходив вільний час для участі у громадському житті вишу, виступаючи в чисельних програмах традиційних самодіяльних концертів, які організовувалися силами студентського активу продовж навчального року.

Обравши для себе наукову спеціалізацію за кафедрою епізотології та інфекційних хвороб молодий ветеринар багато доклав зусиль для допомоги кафедрі в оснащенні наочними матеріалами, ремонті студентських аудиторій й лабораторій. Так, за спогадами доцента кафедри епізотології та інфекційних хвороб Дніпропетровського державного аграрно-економічного факультету О.М. Кулішенка Володимир Кандела намалював пару портретів відомих лікарів-інфекціоністів, якими прикрасив зараз одну з навчальних аудиторій кафедри на третьому поверсі корпусу ветеринарної медицини.

В період навчання на факультеті у Володимира з'являються й перші наукові зацікавлення, пов'язані з дослідженнями проблем інфекційних захворювань у ставкових риб. Природна допитливість та невгамовна вдача стимулювали наукову евристику молодого ветеринара, який демонстрував

певну природну схильність до самостійної наукової діяльності й інтелектуального пошуку щодо вирішення практичних виробничих проблем розведення ставкової риби в одному з місцевих господарств Магдалинівського району. Так, через 4 роки після опанування всім спектром необхідних теоретичних знань та навичок, юнак плідно досліджував проблеми організації моніторингу інфекційних захворювань у ставкових риб на базі місцевого сільськогосподарського підприємства «Потемкін» (с. Першотравенське Магдалинівського району Дніпропетровської області), яке успішно спеціалізувалося в той час на селекції та розведенні ставкової риби. Здобуті в господарстві фактографічні дані з цілого комплексу проблем виникнення та протікання інфекційних захворювань у ставкових риб, будуть ним змістовно проаналізовані, досліджені та покладені в основу написаної в 2010-2011 роках дипломної роботи на тему: «Моніторинг епізоотичної ситуації та удосконалення протиепізоотичних заходів із заразних хвороб ставкової риби в умовах приватного підприємства «Потьомкін» Магдалинівського району Дніпропетровської області». Успішний захист дипломної роботи став закономірним результатом багатомісячних дослідів з моніторингу загальної епізоотичної ситуації в господарстві [1, 2-7]. Директор приватного підприємства Д. Потьомкін пригадує, що Володимиру вдалося провести цілу серію вдалих експериментів з відбору, обміру, калібрування та розтину риби, зробити чисельні лабораторні аналізи, на підставі яких розробити практичні рекомендації з проведення цілого комплексу протиепізоотичних та заходів на ставках підприємства, які стали в пригоді господарству та принесли відчутний економічний ефект.

В лютому 2011 року Володимир Кандела успішно складає державний іспит з незаразних хвороб, а 25 лютого 2011 року рішенням державної екзаменаційної комісії він здобуває кваліфікацію «лікар ветеринарної медицини». Ще одна мрія дитинства знайшла своє реальне втілення [1, 2-8].

Після закінчення навчання та отримання довгоочікуваного диплому молодий спеціаліст вирішує повернутися назад до рідної оселі в с. Першотравенське Магдалинівського району. Згодом хлопець починає шукати роботу за своїм фахом. Після череди тривалих пошуків, йому вдалося влаштуватися на посаду ветеринарного лікаря в місцевому сільськогосподарському підприємстві, що спеціалізувалося на розведенні птахів. В процесі роботи на птахофермі, молодий спеціаліст не раз стикався з складними діагностичними випадками захворювання птахів, проблемами організації ветеринарно-санітарного контролю. Проте, часто-густо завзяття молодого спеціаліста, його ентузіазм та вимогливість щодо дотримання суворих норм санітарного контролю наштовхувалися на відверте нерозуміння з боку керівництва сільськогосподарського підприємства, яке бажало працювати по-старому, ігноруючи сучасні стандарти та норми ветеринарно-санітарних вимог. Саме остання обставина змусила згодом Володимира залишити роботу ветеринарного лікаря, що спричинило певне розчарування в обраній професії [7, 1].

В цей час він захоплюється фотографією, багато фотографує з натури,

робить вдалі пейзажі мальовничої природи поблизу власної оселі. Взагалі Володимира, за спогадами рідних та близьких відрізняло від решти однолітків особливе відчуття прекрасного та гарного. Він дуже любляв природу, з задоволенням їздив з батьками до Криму, де брав участь в чисельних туристичних походах, милуючись та захоплюючись невимовно мальовничими краєвидами кримських гір та Чорного моря [7, 1].

Брак у районі робочих місць за фахом, складні умови праці змусили Володимира серйозним чином замислитися над подальшими перспективами професійного життя. Завзятий юнак, який звик успішно долати життєві труднощі та негаразди, не міг сидіти склавши руки, просто спостерігаючи за плином часу. Навесні 2013 року парубок приймає для себе непросте рішення – йти на військову службу. Саме проходження строкової армійської служби було необхідною умовою до вступу до лав правоохоронних органів, робота в яких дуже зацікавила на той момент молодого парубка [7, 1]. Так, гени далеких козацьких пращурів дали про себе знати. Через 2 місяці бюрократичної тяганини мрії молодого спеціаліста здійснилися – він став військовим, поступивши на строкову службу. Солдатська доля закинула Володимира Канделу до військової частини А1126 25 окремої Дніпропетровської повітрянодесантної бригади Збройних сил України, яка розташована в селищі Гвардійському Новомосковського району Дніпропетровської області. Хлопцю дуже сподобалося в частині, що вразила його, насамперед, своєю чистотою, бездоганним взірцевим порядком, справжнім армійським вишколом, продуманою та злагодженою організацією побутового життя, розміреним ритмом військової служби, яка була логічно впорядкована та унормована. Все це викликало у молодого спеціаліста щире захоплення. З дитинства Володимир був надзвичайно організованим хлопцем, тому армійська служба з її впорядкованістю та орієнтованістю на порядок й дисципліну припала йому до душі, оскільки відповідала внутрішнім настановам характеру [7, 1].

За свідченнями бойових побратимів, хлопець відносно легко, адаптувався до умов несення військової служби, швидко пройшовши курс молодого бійця [8, 1]. Справжньою подією життя для Володимира стало прийняття військової присяги у частині навесні 2013 року. Рідні та близькі розділили з ним радість цього моменту, щиро вітаючи з початком кар'єри справжнього військового [7, 1]. Так, юнак став справжнім воїном-захисником української Вітчизни, змінивши білий халат ветеринарного лікаря на військовий камуфляж, смугастий тільник та блакитний берет десантника 25 окремої повітрянодесантної бригади.

Після урочистої присяги розпочалися суворі будні нелегкої військової служби Володимира, де чисельні виїзди на полігон чергувалися з плановим ремонтом техніки, тривалою підготовкою до стрибків з парашутом, виснажливими багатоденними фізичними та психологічними навантаженнями, черговим несенням караульної служби. Молодий новобранець спокійно та терпеливо зносив всі військові тяготи та поневіряння, оскільки змалечку був привчений до тяжкої та виснажливої

праці, був невразливий до психологічних стресів та постійних фізичних перевантажень. Служба подобалася юнаку, який здавалося знайшов себе та своє покликання в новій для себе професії військового [7, 1].

Непосидюча вдача хлопця, його гострий та допитливий розум стали йому в пригоді й під час проходження строкової військової служби. Так, наприклад, на початковому етапі служби молодому солдату вдалося не тільки відремонтувати та полагодити систему сигналізації в ротній зброярні, але технічно її вдосконалити. Саме завдяки цьому вчинку він здобув схвальну подяку військового керівництва підрозділу, яке примітило організаційні та технічні здібності молодого новобранця. Досить скоро, завдячуючи власній дисциплінованості, високому рівню самоорганізації, чудовим особистим характеристикам та якостям характеру Володимиру Канделі було присвоєно військове звання молодшого сержанта. Тепер він став командиром одного з підрозділів 2 роти 1 батальйону 25 окремої повітрянодесантно-штурмової бригади [7, 1].

За свідченнями побратимів-десантників, які служили з Володимиром в одній роті, хлопець був надійним бойовим товаришем, здатним на сміливі, вольові та мужні вчинки. Як впливає зі спогадів головного сержанта 1 роти 1 батальйону 25 повітрянодесантної бригади Олександра Котенка, Володимир завжди був серйозним, зосередженим на поставленій задачі, мовчазним, стриманим та дисциплінованим військовим, який сумлінно виконував у своєму підрозділі покладені на нього обов'язки молодшого сержанта [8, 1]. Ставлення, за словами О. Котенка, в роті до Володимира, було дуже позитивним. Сержант по праву вважався серед солдатів фахівцем з військової справи, добре знав матеріальну частину, непогано розумівся на стрілецькій зброї, якою майстерно володів. Товариші по службі цінували його за рівний характер, вимогливість та щирість душі. Володимир, не дивлячись на свій вік та молодість, вважався серед сержантського складу роти одним із самих перспективних сержантів, здатних до нестандартних рішень та сміливих вчинків. За свідченнями рядових солдат, Володимир був по-справжньому ініціативним, хоробрим та вольовим командиром [8, 1-2].

Військовий підрозділ, яким командував юнак, був укомплектований здебільшого контрактниками та мобілізованими солдатами, які були за віком були набагато старшими за нього. Проте й серед них молодший сержант В. Кандела користувався значною повагою та авторитетом, тримаючись з ними на рівних. Як згадують колишні товариші по службі, хлопець відзначався серед солдатів гострим розумом та наполегливим характером, який не раз демонстрував в складних умовах мінливої військової та бойової обстановки. «Він ніколи не був боягузом, а девіз десантників «ніхто, крім нас!» – був його життєвим кредо» – згадують про свого товариша бойові побратими [2].

Буремні політичні події кінця 2013 – початку 2014 року внесли свої корективи в розмірений характер військової служби молодшого сержанта, перегорнувши чергову сторінку його життєвої долі.

Як впливає з спогадів близьких, Володимир завжди цікавився

обставинами політичного життя країни, намагаючись ретельно розібратися в складних перепиттях розвитку сучасного політичного процесу. Певні політичні симпатії в нього викликала лідер партії «Батьківщина» Юлія Тимошенко, стиль політичної діяльності якої, як й манера триматися на публіці, імпонували молодому парубку [7, 1]. Події на Майдані він сприйняв з певним внутрішнім хвилюванням, розраховуючи на мирне розв'язання громадянського конфлікту між правлячим режимом та українським суспільством. Проте, політична ситуація через суттєві прорахунки політичних лідерів, виходила за межі правового поля, супроводжуючись посиленням дестабілізаційних політичних процесів, які зумовлювали руйнування політичної системи держави, спричинивши гостре збройне протистояння між політичними опонентами, що призвело до чисельних людських жертв. Спостерігаючи за ескалацією політичної напруги в українському суспільстві, молодший сержант розумів, що рано чи пізно в ці політичні процеси будуть втягнуті й ЗСУ [7, 1].

Драматичні події кінця лютого – початку березня 2014 року значно підвищили рівень військової загрози територіальній цілісності та державному суверенітету незалежної української держави, змусивши її політичне керівництво провадити невідкладні термінові заходи щодо підвищення обороноздатності країни.

В середині березня 2014 року, після закінчення активної фази протистояння на Майдані, розпочалася перша хвиля військової мобілізації до лав Збройних Сил України, яка повинна була стати своєрідною відповіддю країни на активне розгортання деструктивних політичних процесів, що спричинили формування нових квазідержавних утворень місцевих сепаратистів – ДНР та ЛНР. Військова частина, де проходив службу Володимир, почала швидко наповнюватися мобілізованими солдатами, які активно призивалися на службу місцевими районними військоматами на підставі закону України «Про мобілізацію до Збройних Сил України» від 17 березня 2014 року.

Володимир з тривогою та хвилюванням спостерігав за поточною політичною ситуацією в країні, не полишаючи надії на мирне врегулювання збройного протистояння, що почало набирати загрозливих обертів, швидко поширюючись на значну частину території Донбасу та Луганщини. Наприкінці березня – на початку квітня 2014 року він проводить весь час в частині, намагаючись підготувати особовий склад свого підрозділу до виконання поточних бойових завдань військової служби. Це був надзвичайно тяжкий та складний організаційний період в сучасній історії Збройних сил України й зокрема 25 окремої повітрянодесантної бригади. Мобілізованим солдатам, а подекуди й контрактникам, бракувало найелементарніших речей: військової амуніції, устаткування та медикаментів. В їх розпорядженні була тільки застаріла стрілецька зброя радянських часів, яка через свій вік, погано працювала, або взагалі, іноді, повністю виходила з ладу [2]. Часто-густо бійці за власні кошти купували собі необхідне військове спорядження, намагаючись в такий спосіб якимось себе екіпірувати. Значна частина військової

техніки вимагала суттєвого оновлення та ґрунтового поточного ремонту. Загальний моральний та бойовий дух десантників в той був не достатньо високим, оскільки на них впливали деморалізуючим чином деструктивні політичні процеси, які мали місце в українському суспільстві, що не встигло оговтатися від бурхливих подій Майдану та революції Гідності [2]. Незважаючи на складні обставини служби, молодому сержанту вдалося стійко витримати та гідно пройти через усі складні випробування долі. Бойові побратими відзначають, що в даний період Володимир сумлінно виконував військові накази, намагаючись у будь-який спосіб ввести в експлуатацію стареньку військову техніку, посилити всіма наявними силами та засобами загальну боєздатність особового складу підрозділу.

В наприкінці березня – другій половині квітня 2014 року спостерігається значне загострення військово-політичної ситуації в південно-східних регіонах України, яке супроводжувалося критичними зростанням терористичної загрози, масовим безладом та активними політичним протистоянням між прибічниками старої влади та представниками нового політичного режиму. В середині квітня 2014 року група бойовиків під командуванням російського терориста Гірка (Стрелкова) здійснила масштабну збройну атаку на місто Слов'янськ Донецької області, захопивши адміністративні будівлі міста та роззброївши місцевих міліціонерів. У відповідності до наказу українського політичного керівництва, наявні військові підрозділи 25 окремої повітрянодесантної бригади висунулися в район міст Слов'янська та Краматорська. Перший батальйон, до складу якого входив й військовий підрозділ молодшого сержанта В.Кандели, був також відряджений на Схід країни. Як впливає з джерел, 16 квітня 2014 року під час виконання бойового завдання у місті Краматорську частини бригади були заблоковані сепаратистами. Бойові підрозділи втратили техніку, частина особового складу була обеззброєна та взята сепаратистами. Інша колона з 15 БМД (біля 500 десантників) була заблокована місцевими жителями у селищі Красноторовка поблизу залізничного переїзду «Пчолкіне». Після переговорів, виконуючи наказ, який надав командувач ВДВ України полковник Олександр Швець, ці підрозділи здали йому затвори від стрілецької зброї та повернулися до місця постійної дислокації у Дніпропетровській області. Згодом частина десантників були перекинута для блокування терористів в містах Краматорську та Слов'янську.

Ускладнення загальної суспільно-політичної та військової ситуації в регіоні змусило військове командування країни терміново впровадити в життя комплексну програму заходів щодо організації прикриття стратегічно важливих транспортних магістралей у Волноваському та Тельманівському районах Донецької області, які відривали супротивнику оперативний вихід на стратегічні міста регіону [8, 1]. Так, 1 батальйон 25 окремої повітрянодесантної бригади був частково розквартирований на теренах Волновахського району поблизу селища Андріївки, прикриваючи стратегічну трасу в напрямку міста Волновахи [8, 1].

В нових умовах несення військової служби молодший сержант сумлінно

виконував бойові завдання та накази, брав участь в облаштуванні бойових позицій та польового розташування військового підрозділу яким командував. Зі зміною військової обстановки, появою нових військово-політичних оперативних загроз його взвод на початку травня 2014 року був переміщений до центру Волноваського району. В травні-липні 2014 року частина військових підрозділів першого батальйону 25 окремої повітрянодесантної бригади, до складу якого входила 2 рота молодшого сержанта Володимира Кандели, була передислокована на позиції поблизу прикордонного районного селища Донецької області – Амвросіївки [8, 1]. Військові отримали бойовий наказ виконувати комплекс оперативно-тактичних заходів з організації щільного прикриття державного кордону України з Російською Федерацією, оскільки на той момент виникла серйозна загроза проникнення через державні кордони бойових угруповань й диверсійно-розвідувальних груп російських найманців. Варто відзначити, що військова служба в Амвросіївці була вкрай небезпечною через постійні сутички з озброєними бойовиками, які постійно чинили напади на блокпости українських десантників, систематично обстрілюючи їх зі стрілецької зброї та мінометів [8, 1].

Під час служби під Амвросіївкою молодший сержант Володимир Кандела вправно організовує бойове чергування, вміло бере участь у військових заходах з прикриття кордону, ефективно здійснює постійний моніторинг та спостереження за місцевістю, організує патрульну та секретну службу охорону підрозділу. Одночасно, хлопець намагається налагодити систематичне продовольче та матеріально-технічне забезпечення потреб взводу, турбуючись щодня про особовий склад та військову техніку підрозділу. За свідченнями близьких, саме в даний період, виконуючи чергове бойове завдання, Володимир отримав легке поранення й контузію середньої тяжкості, проте не полишив свого взводу, успішно виконавши бойове завдання з прикриття державних кордонів країни [7, 1].

Наприкінці червня після виконання бойових завдань в зоні АТО молодому сержанту 25 бригади була надана чергова відпустка. Володимир, після тяжких бойових випробувань та подій, повертається до мирної й затишної батьківської оселі. Під час відпустки парубок багато допомагає батькам по господарству, проводить чисельні зустрічі з родичами та друзями, де ділиться своїми враженнями про поточну суспільно-політичну ситуацію на Сході країни, специфіку проведення й організації Антитерористичної операції. В господарських турботах й клопотах, швидко спливали дні. На вмовляння батьків, пройти необхідну медичну реабілітацію з подальшим лікуванням наслідків контузії та поранення, відповів категоричною відмовою, оскільки не допускав навіть самої думки про можливість кинути на призволяще своїх бойових побратимів під час виконання ними бойових завдань [7, 2].

«Його тягнуло назад, до своїх десантників, він не міг залишатися в шпиталі, мирно відпочиваючи на ліжку, оскільки усвідомлював той факт, що якщо не зупинити сепаратистів на Донеччині, то війна, руйнування та морок голоду й хаосу прийдуть до рідних осель Дніпропетровщини. Саме в цей

момент, я зрозумів, що в ньому остаточно вмер ветеринар, та народився десантник, бо по-своєму бойовому духу він був справжнім десантником – захисником своєї Вітчизни!» – ділиться спогадами про сина батько Василь Григорович Кандела [7, 2]. Після закінчення відпустки хлопець знову повертається до своєї військової частини [7, 2].

На початку липня 2014 року на Сході України склалася відносно сприятлива оперативна ситуація, яка створювала оптимальні передумови для ефективного вирішення поточних військово-політичних завдань проведення Антитерористичної операції. Військові підрозділи Збройних Сил України, Національної гвардії починають успішні тактико-оперативні дії, спрямовані на очищення населених пунктів Донецької та Луганської областей від збройних загонів місцевих сепаратистів, російських найманців та бойовиків. Так, 7 липня 2014 року було звільнено місто Слав'янськ, яке з середини квітня 2014 року було головною базою російських терористів. Майже одночасно з ним було взято під контроль української влади місто Краматорськ. Розвиваючи локальний успіх, відстоюючи територіальну цілісність та суверенітет країни, військові підрозділи АТО починають поступовий процес витіснення бойовиків з території України. Так, 2 рота 1 батальйону 25 повітрянодесантної бригади в складі якого служив молодший сержант В.Кандела, бере участь у практичній реалізації оперативних військових заходів та планів українського командування, звільняючи чисельні українські міста та села Донеччини від незаконних збройних формувань сепаратистів. Наприкінці липня 2 рота опинилася у складі 1 батальйону під містом Шахтарськ Донецької області, де були розташовані за даними розвідки досить значні сили терористів, які були озброєні важкою технікою: артилерією, танками та реактивними системами залпового вогню «Град» [8, 1]. Місто Шахтарськ мало стратегічне значення для оборони сепаратистів, оскільки пов'язувало транспортні магістралі Донецька з Луганськом та Російською Федерацією, тому за цю територію розгорнулися влітку 2014 року найзапекліші бої.

Як впливає зі спогадів однополчан, командуванням було розроблено операцію по звільненню міста від озброєних угруповань бойовиків. У відповідності до оперативного плану командування, ударна група ЗСУ повинна була зайти в місто декількома колонами, закріпитися в центрі та провести зачистку міста від невеликих груп озброєних сепаратистів [8, 1]. Вранці 30 липня взвод, яким командував молодший сержант В.Кандела з повним боєкомплектom, на Камазах, у складі колони військової техніки почав висунення до центру міста. Десантникам вдалося успішно зайняти одну зі стратегічних транспортних розв'язок поблизу вугільного складу, створивши сприятливі умови для подальшого просування військ. Друга колона десантників під командуванням полковника, командира бригади Ю. І. Содоля вранці 30 липня теж увійшла до Шахтарська з іншого боку, де закріпилася поблизу багатопверхових будинків [8, 1]. Вранішній виступ українських військ не лишився не помічений сепаратистами, які розпочали відразу активні бойові дії, що мали на меті вибити українські війська з міста,

знищивши його живу силу та військову техніку. Активний вогонь противника по колоні дніпропетровських десантників мав відчутні наслідки – серед військових почалися з'явилися перші втрати: поранені та вбиті. Під час бойових дій в місті противнику вдалося підбити та спалити частину військової техніки, завдати втрат її екіпажам. Намагаючись врятувати особовий склад ударної групи від надмірних втрат, командир 1 батальйону Масюк під вогнем сепаратистів, змушений був прийняти єдине вірне в цій непростій ситуації рішення – вивести колону з центра на позиції на околиці міста, де військові повинні були отаборитися та організувати дієздатну й ефективну оборону. Під час здійснення маневру колона десантників потрапила в засідку бойовиків, які були сконцентровані поблизу футбольного стадіону. Так, недалеко від стадіону "Олімп" танк бойовиків прямим влучанням знищив БТР-Д сил АТО. Другу бойову машину бойовикам вдалося захопити, в їх ЗМІ повідомлялося, що вона була підбита в гусеницю. Сепаратисти, користуючись своєю чисельною перевагою в живій силі, раптовістю атаки та добрим знанням місцевості, розстріляли бойову техніку та особовий склад колони з стрілецької зброї, АГС, РПГ та систем залпового вогню «Град», завдавши відчутного удару [8, 2]. Так, у даному бойовому зіткненні загинув смертю хоробрих командир 3 взводу 1 роти 1 батальйону 25 окремої повітрянодесантної бригади старший лейтенант Збройних Сил України Володимир Градиський – випускник механіко-математичного факультету ДНУ, кавалер ордену Богдана Хмельницького III ступеню (посмертно), дніпропетровський програміст, активний блогер, один з співзасновників та активних діячів дніпропетровського Клубу української культури, старий знайомий та товариш автора цих рядків...

Взвод Володимира Кандели разом з іншими підрозділами бригади при виході з Шахтарська зайняв кругову оборону на околиці міста, навколо одного з териконів, що височів над містом та прилеглими районами, забезпечуючи збройне прикриття виходу для мобільних груп десантників, що залишалися у місті. Дані позиції військові обороняли 4 доби, зв'язуючи сили противника та надаючи вогневу підтримку своїм товаришам, які поступово виходили з міста невеликими групами, що несли певні втрати пораненими та вбитими. 5 серпня 2014 року, після докладного аналізу бойової обстановки, з огляду на недостатність наявних засобів та живої сили, командуванням операції було прийнято рішення про остаточне відведення з Шахтарська військових підрозділів [8, 3]. Звільнити місто через брак військових засобів та сил не вдалося...

Відхід військових груп відбувався під щільним шквальним мінометним та артилерійським вогнем противника, який активно застосовував проти українських військових й реактивні установки залпового вогню «Град». Близько 4-ї години ранку в ході виконання бойового завдання в районі села Орлово-Іванівка (пригород м. Шахтарська) підрозділ 25 повітрянодесантної бригади потрапив у засідку. Під час обстрілу російськими бойовиками снаряд влучив у самохідну артилерійську установку 2С9 «Нона», 7 членів екіпажу САУ загинули, коли долали залізничний переїзд. Ситуація ускладнювалась й

втратами серед офіцерського складу. Так, в даних боях було тяжко поранено в спину уламком міни лейтенанта Легкодуба [8, 2]. Оборона нових позицій значно ускладнювалась специфікою місцевих кам'янистих ґрунтів, які не давали змогу десантникам швидко та ефективно окопатися, що позначилося в кінцевому підсумку на результативності та успішності ведення ними бойового зіткнення. Під час боїв за Шахтарськ, за свідченнями військових товаришів, Володимир Кандела проявив себе вправним командиром, який добре керував власним підрозділом, демонструючи бойову звитягу й міцну витримку, оперативно реагуючи на всі зміни бойової обстановки, приймаючи вірні тактичні рішення, які відповідали реаліям бойового зіткнення [8, 2; 9]. У локальних боях з супротивником стали в пригоді й отримані за студентською лавою медичні знання та навички: молодий сержант, не полишаючи керування підрозділом, особисто надавав медичну допомогу пораненим, накладаючи їм на кінцівки кровоспинні жгути, роблячи перев'язки ран та ін'єкції знеболювального.

Після відходу від Шахтарська військові підрозділи 25 повітрянодесантної бригади були стягнуті під місто Дебальцево Донецької області, де була облаштована тимчасова база їх ідрозділу. Взвод Володимира Кандели перебував у місті Дебальцево до середини серпня 2014 року. В цей період молодий сержант у складі зведеного підрозділу, який був сформований з декількох підрозділів 1 та 2 батальйону 25 окремої повітряно-штурмової бригади ЗСУ брав участь в надзвичайно запеклих боях за місто Вуглегірськ Артемівського району Донецької області (13-16 серпня 2014 року) [8, 2].

Під час штурму Вуглегірську, Володимир обіймав посаду командира екіпажу 3-ої БМП, яка знаходилась в складі штурмової колони ударної групи, що входила до міста. За спогадами безпосередніх учасників бойових подій, військовим підрозділам було надзвичайно складно просуватися вузькими вуличками міста, які значно ускладнювали можливість маневру техніки та особового складу. Крім того, противник намагався знизити темп атаки українських підрозділів, відкриваючи цільний мінометний та артилерійський обстріл, використовуючи активно й стрілецьку зброю. Під час штурму частина екіпажів перших машин ударної групи понесла втрати. Так, наприклад, через пряме влучення міни був вражений екіпаж першої машини, серед яких було 6 поранених, в тому числі й декілька осіб тяжко. Володимир, не дивлячись на загрозу бути ушкодженим уламком мінометної міни або кулею сепаратистів, надавав невідкладну медичну допомогу пораненим товаришам, допомагаючи їх вантажити для вивезення до пунктів надання першої медичної допомоги. Після вдалого штурму Вуглегірська та ліквідації чергового озброєного угруповування місцевих сепаратистів, зачистки найближчих сіл, підрозділ Володимира повертається назад до Дебальцево [8, 3]. Згодом головні сили бригади були направлені командуванням на інші позиції. Частина особового складу ремонтних підрозділів бригади залишалась на місці попередньої дислокації, переймаючись проблемами організації поточного ремонту військової техніки та спорядження. Саме з цих десантників буде згодом сформована невелика група добровольців, яка стане

захисниками славетної Савур-Могили...

В середині серпня 2014 року на Сході України спостерігалось значне погіршення військово-політичної ситуації. Об'єктивно розуміючи неминучість військової та політичної поразки так званої Донецької народної республіки, яка влітку 2014 року почала швидкими темпами інтенсивно втрачати контроль над своїми територіями, російське політичне керівництво приймає рішення про початок відкритої фази військової агресії проти України, вводячи військові підрозділи своїх збройних сил на її територію з метою організації артилерійського прикриття військових сил сепаратистів. Масштабна участь російських військ в військовому конфлікті на боці бойовиків зумовила різку зміну військово-політичної ситуації на сході України. В даний час підрозділ Володимира Кандели опинився фактично в епіцентрі активного військового протистояння, знаходячись поблизу стратегічної висоти «Савур-Могила», звідки українська армія мала можливість контролювати прилеглу місцевість на багато десятків кілометрів навкруги до кордону з Російською Федерацією. Введення військових загонів РФ на даному напрямку було можливим тільки в тому випадку, коли дана висота перейшли б до рук військових загонів сепаратистів. Саме ця обставина пояснює запеклий характер збройного протистояння, яке розвернулося впродовж декількох діб навколо панування над цією стратегічною висотою.

Безпосередньо реконструювати обставини останніх днів військової служби та загибелі молодшого сержанта 2 роти 1 батальйону 25 повітрянодесантної бригади Володимира Кандели дозволяють спогади полковника Петра Потехіна, якій обіймав посаду начальника відділу парашютно-десантної техніки командування Високомобільних десантних військ, здійснюючи загальне керівництво невеликим військовим з'єднанням добровольців, які тримали оборону на Савур-Могилі [6]. В своєму розлогіму інтерв'ю, яке він дав головному редактору сайту «Цензор.нет» Юрію Бутусову, полковник досить яскраво описує ці події, засвідчивши й невідомі обставини загибелі молодшого сержанта 2 роти 1 батальйону Володимира Кандели (мовою оригіналу): «18 августа меня вызвал командующий сектором "Д" генерал-лейтенант Литвин. Он сказал: "На Саур-Могиле тяжелая ситуация. Там осталось всего десять добровольцев. Им надо помочь, потому что иначе они не удержатся. Они уже неделю под обстрелами отбивают атаки. Вертолет туда посылать нельзя – собьют. Наши части сейчас далеко – в Амвросиевке, дорога к Саур-Могиле под контролем противника, туда придется найти дорогу. В ваше распоряжение поступает группа десантников в 50 бойцов из состава 25-й воздушно-десантной бригады. Проводников даст 3-й полк спецназа. Противник имеет превосходство в этом районе, а у меня других резервов нет. Получите танк и две БМП. В том районе проблемы со связью. Если выйдет из строя армейская радиостанция – вот вам на всякий случай еще один мобильный телефон. Здесь записан мой номер. В том районе есть наша батарея "Градов" – если будет атака, постарайтесь выйти на связь. Постараемся прикрыть огнем. Боевой приказ начальника Генштаба –

закрепиться на Саур-Могиле и держаться до подхода подкреплений".

Все было предельно ясно. Я постоянно работал в этом районе, и прекрасно знал, что происходит в районе Саур-Могилы. Отряды наемников при поддержке российских войск контролировали все подходы к Саур-Могиле и вышли к Амвросиевке. Наши подразделения были очень немногочисленны и измотаны постоянными боями и обстрелами. Мы знали, что высота подвергается постоянным артиллерийским ударам, а в ее гранитной вершине почти нет надежных укрытий. Само выдвижение на высоту было колоссальным риском.

Прежде всего я встретился с командиром 3-го полка Пикулиным и мы направились к приданной мне бронетехнике 30-й механизированной бригады. Это был крайний в Амвросиевке блок-пост, на котором размещались бойцы батальона "Прикарпатье". Экипаж танка и одной из БМП отказался выполнять боевую задачу. Сказали: "Мы не самоубийцы, мы туда не поедем". Но один отличный сержант, командир БМП сказал: "Я не боюсь, я тоже когда-то служил в 3-м полку, мы задачу выполним". Я поблагодарил его за мужской поступок. [...] Потом я пошел к отряду десантников. Но они узнали, что танк с нами не пойдет, и не захотели ехать без поддержки. Тогда я построил 50 бойцов в две шеренги, и обратился с речью: "Ехать или не ехать на Саур-Могилу – это дело чести и совести каждого. Да, я не стану скрывать, да вы и сами знаете – мы едем туда, и это, скорее всего, билет в один конец. Мы можем не вернуться. Не могу попрекать вас тем, что вы не хотите идти на смерть. Но мы военные люди, и умирать за Родину – это наш долг. И там на Саур-Могиле нас ждут наши товарищи, их всего десять бойцов. И никто другой кроме нас их не спасет. Я сам вас поведу, я вас не брошу. Добровольцы – три шага вперед". Когда я говорил, была очень напряженная тишина. Я очень боялся, что никто не выйдет из строя.

Но сразу из строя вышел один человек – это младший сержант Александр Славин. Безмерно благодарен этому воину за его решительный поступок. Мы стояли дальше. И через минуту из строя вышла группа саперов под командованием старшего сержанта Сергея Стегаря – с ним были младший сержант Василий Кандела, солдаты Руслан Заблоцкий, Денис Мищенко, Денис Перевозник. Затем из строя вышел 45-летний старший сержант Самойлов. Он сказал: "Я не прощу себе, если молодые погибнут, пока я в тылу".

Я доложил, что у меня для выполнения боевой задачи 7 добровольцев. После этого для усиления моей группы прибыло 19 бойцов какой-то добровольческой части, старшим у них был подполковник из Харькова, позывной "Сокол". Я запомнил только то, что он преподавал на кафедре в каком-то вузе. Затем к нам присоединились еще каких-то десять военнослужащих-артиллеристов – я не знаю из какой они части. Бойцы 3-го полка спецназ увидели как нас мало и помогли – они стали нашими проводниками на одном БТРе.

Очень здорово нам помогли бойцы "Прикарпатье" – они дали нам все, что у них было – боеприпасы, гранатометы РПГ-26, воду, сухпай.

В результате наша колонна на трех грузовиках, двух БТРах и 1 БМП вышла на Саур-Могилу. Мы не ехали по основным дорогам – шли по проселкам и по полям. В селе Петровское у подножия Саур-Могилы мы встретили небольшое подразделение 51-й механизированной бригады. Мы заехали на вершину. Там нас встретило небольшое подразделение – около десяти человек, под командованием полковника Генерального штаба Игоря Гордийчука – позывной "Сумрак". С ним были добровольцы-татары из группы "Крым". Гордийчук удивился: "Это и все подкрепление?" Он остался с нами на вершине, но вывел на отдых бойцов "Крыма" в Петровское. Машины мы отпустили – там на голой вершине они были бы легкими мишенями. Гордийчук держался уверенно, сказал, что без приказа никто не собирается отступить. Он поставил мне задачу держать подножие горы.

Мы вскоре поняли, насколько сложно держаться на Саур-Могиле. Каждый полчаса мы подвергались обстрелу из различных видов оружия. Укрытий там на горе было очень мало. Самое неприятное – оказалось, что закрытая военная связь на горе вышла из строя. И я не могу доложить командованию о своем прибытии. А по мобильному телефону дозвониться не получалось – там или глушили периодически связь, или она появлялась в зависимости от погодных условий. [...]

Мы едва нашли разбитое основание одного из памятников, и я с десантниками укрылся в нем. Бойцы провели поиск у подножия горы – там, где отряды наемников атаковали в минувшие дни. Там было брошено большое количество оружия, боеприпасов, снаряжения. Мы нашли гранатометы, целые цинки патронов, спальники. Было видно, что противник понес большие потери – мы везде находили на подступах к горе и в укрытиях остатки символики наемников, следы перевязок и крови. Против нас воевали подразделения российских наемников – отряды казаков и осетин, при поддержке хорошо подготовленных экипажей танков и российской артиллерии.

19 августа примерно в 14.000 начался массированный обстрел наших позиций – стало ясно, что после такой лавины огня российские наемники предпримут атаку, чтобы захватить вершину. И вскоре я услышал по радиации голос "Сумрака": "Внимание! Атака танков и пехоты!" Наши позиции были накрыты плотным огнем стрелкового оружия, а танки били по всем укрытиям прямой наводкой. Моя небольшая группа из четырех человек заняла позиции чуть ниже вершины. Бой начался. Но очевидно, что передвижение нашей группы и укрытие было обнаружено противником, и маневрировать под огнем нам было негде – окопаться на Саур-Могиле нельзя, там камень. Один из танков открыл прицельный огонь по нашему укрытию. И вот прямое попадание! Я почувствовал страшный удар. Позицию передо мной занимал сержант Кандела – отважный молодой парень. Его бросило на меня, и своим телом он заслонил меня и спас мне жизнь. И тут второй снаряд. Третий. Все мы получили очень серьезные ранения.

Тяжелей всех был Кандела – он прямо на мне истекал кровью. Я не мог

пошевелиться, Кандела тоже не мог двигаться, нас завалило обломками, и он лежал на мне, он смотрел на меня в упор, но сказать ничего не мог, из его рта шла кровь... Я вспомнил, как услышал разговор по телефону Канделы с его девушкой – они собирались расписаться в сентябре... Я не мог оказать помощь ни ему, ни себе. Я получил тяжелую контузию, ожог, тяжелое ранение в плечо, переломы ребер, множественные осколочные ранения. Меня спасла германская армейская кевларовая каска, которую перед этой командировкой мне купил родственник. Она спасла меня от обломков, несколько осколков срикошетили, а один вошел прямо в лобовую часть каски, и не пробил ее. Я успел оценить обстановку – шел ожесточенный бой, крупные силы пехоты при поддержке танков прорывались на вершину, наша позиция находилась под сильным обстрелом. Надо спасать Канделу, иначе он истечет кровью, и надо спастись самому – потому что без перевязки мы погибнем вместе. Рация была разбита, и сообщить нашим на вершину я уже не мог. Два других бойца тоже были ранены. Особенно тяжелые ранения получил сержант Славин. Осколками ему перебило кисти рук, выбило зубы, срезало нос. Кровь хлестала из него, и он ничем не мог нам помочь. Александр Славин спас всю нашу группу. Каким-то невероятным образом он выбрался из-под завала, и пополз на вершину на одних локтях! Это было невероятно. На виду противника сержант полз, и за ним тянулась кровавая полоса. Ему надо было преодолеть несколько сот метров – шансов было немного. Бой продолжался, и после очередного разрыва рядом с нами, я потерял сознание. Вся жизнь пролетела перед глазами... Я очнулся от того, что услышал: "Бекер", "Бекер", держись!" "Бекер" – это был мой позывной. Славин все-таки дополз на вершину и вызвал подмогу. Бой по-прежнему грохотал со всех сторон, но нас не бросили. Я увидел, как в наш разбитый блиндаж впрыгнул "Сокол" с бойцами. Он сделал мне укол, и я ожил. Ребята оказали помощь всем раненым. "Сокол" увидел, что мы с Канделой тяжелые и нас надо вытягивать немедленно, несмотря на огонь. И вот он сказал по связи: "Мужики, здесь "трехсотые", их надо забирать наверх. Прикройте нас все, кто может!" И нас потащили на вершину.

И тут я увидел картину, которой я никогда не забуду в жизни. Как в фильме "9-я рота" все наши ребята на вершине встали в полный рост, чтобы взять под обстрел мертвые зоны, и стоя открыли огонь из всех стволов по наемникам, чтобы прикрыть отход нашей группы. Они не пригибались под пулями, и они нас спасли. Нас дотащили до вершины, и укрыли в единственном самом глубоком укрытии. Оказали помощь. К сожалению, сержант Кандела, прикрывший меня собой, погиб... После того, как нас вытащили, обстрел начался с новой силой. Со мной был боец. И тут у него заработала рация: "Они лезут со всех сторон! Все наверх! Кто может - все наверх!" Он схватил оружие, но я остановил его. Он наклонился, и я сказал, что надо вызвать артподдержку. Он сказал, что рация вышла из строя. Я сказал ему взять из кармана телефон, который дал мне Литвин, и попробовать набрать.

На Саур-Могиле связь как правило не работала, но иногда в определенных точках горы можно было сделать звонок. И вот боец побежал под огнем, и набрал Литвина. Назвал пароль, мой позывной, и вызвал помощь. Атака была отбита, противник снова откатился к подножию горы, и тут по врагу ударила батарея наших "Градов"! Я слышал разрывы, и после этого бой начал стихать. Ребята пришли ко мне с телефоном после боя, сказали: "С нас бутылка виски после войны". Я сказал: "Вместе отметим". Вечером за нами пришла БМП – меня переправили в Петровское. Перед отъездом я попросил Гордийчука отпустить на базу моих десантников. А надо сказать, что группа Сергея Стегаря очень достойно сражалась. Но Гордийчук никого не отпустил, он стоял до конца, и они отступили только по приказу. В Петровском ночью начался сильнейший артобстрел. В дом, где лежали раненые пришлось снова прямое попадание. Я получил новые ранения - перебиты кости таза осколками. Я потерял сознание, и очнулся в реанимации больницы Амвросиевки. [...].

Когда меня переправили в Днепропетровск, в больницу Мечникова, ко мне приехали два моих друга, жена, и обе дочери. [...]. Я могу двигаться, и посвящаю много времени розыску тех, кто был со мной на Саур-Могиле. Я нашел всех героев-десантников, кто пошел со мной, и всех героев-добровольцев. На 40 дней со дня гибели Василия Канделы, отец отвез меня к нему домой, в село Першотравневе Магдалиновского района Днепропетровской области. Я рассказал родителям об их сыне-герое, о его гибели в бою... "[6; 3; 4; 5].

Молодшого сержанта 2 роти 1 батальйону 25 окремої повітрянодесантної бригади Володимира Канделу наприкінці серпня 2014 року був похований у рідному селі Першотравенська Магдалинівського району Дніпропетровської області. На сільський цвинтар селища домовину з тілом загиблого молодого сержанта накриту національними прапором України бойові побратими за давнім козацьким звичаєм несли від самої батьківської оселі, не змінюючи плечей...

Указом Президента України №873/2014 від 14 листопада 2014 року за особисту мужність та героїзм, виявлені у захисті державного суверенітету та територіальної цілісності України, вірність військовій присязі молодший сержант Володимир Кандела був нагороджений орденом «За мужність» III ступеня (посмертно) [5].

А 7 березня 2015 року у Володимира народилася донька Олександра... Життя триває, проте пам'ять про героїчний подвиг Володимира Кандели назавжди залишиться в скрижалях історії Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету, серцях рідних, близьких, друзів та бойових побратимів!

Вічна слава полеглим бійцям в боях за незалежність та територіальну цілісність України! Слава Україні!

Бібліографічні посилання:

1. Архів Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету. Особова справа студента факультету ветеринарної медицини Кандели Володимира Васильовича. – Арк. 1-10.
2. Загиблій Герой АТО, вмираючи просив піклуватися про вагітну дружину. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.depo.ua/ukr/life/pogibshiy-geroy-ato-umiraya-prosil-zabotitsya-o-beremnoy-28102014190600>.
3. Загиблі в АТО. 794. Кандела Володимир Васильович. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zona-ato.org/zagibli-v-ato/>
4. Кандела Володимир Васильович. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://uk.wikipedia.org/wiki/Кандела Володимир](http://uk.wikipedia.org/wiki/Кандела_Володимир).
5. Кандела Володимир Васильович [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://memorybook.org.ua/14/kandela.htm>
6. Полковник Потехин: «Я сказав солдатам: «Савур-Могила – це дорога з квитком в один кінець, і 7 добровольців вийшли зі строю». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://army.unian.net/1009904-polkovnik-potehin-ya-skazal-desantnikam-saur-mogila-eto-bilet-v-odin-konets-i-7-dobrovoltsev-vyishli-iz-stroya.html>
7. Стенограма бесіди з Василем Григоровичем Канделою. Знаходиться в особистому архіві автора. Арк. 1-2.
8. Стенограма бесіди з головним сержантом 1 роти 1 батальйону 25 окремої повітрянодесантної бригади О. Котенко. Знаходиться в особистому архіві автора. Арк. 1-3.
9. Стенограма бесіди з старшим лейтенантом, командиром 2 роти 1 батальйону 25 окремої повітрянодесантної бригади С. Смоляком. Знаходиться в особистому архіві автора. Арк. 1.

УДК 94 (477) (1941 - 1943)

В.Л. Борисов

Український державний хіміко-технологічний університет

РУХ ОПОРУ ТА ПРОЯВИ КОЛАБОРЦІОНІЗМУ НА ДНІПРОПЕТРОВЩИНИ В ПЕРІОД НІМЕЦЬКО-ФАШИСТСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ В 1941-1943Р.: МАЛОВІДОМІ СТОРІНКИ

*На основі нових архівних даних висвітлюються маловідомі сторінки партизанського та підпільного руху на Дніпропетровщині в період німецько-фашистської окупації 1941-1943 р. **Ключові слова:** Дніпропетровщина, німецько-фашистська окупація, партизанський рух, колабораціонізм*

*На основании новых архивных данных освещаются малоизученные страницы партизанского и подпольного движения на Днепропетровщине в период немецко-фашистской оккупации 1941-1943г. **Ключевые слова:** Днепропетровщина, немецко-фашистская оккупация, партизанское движение, колаборционизм.*

*On the basis of the new archived data the insufficiently known pages of partisan and underground motion are illuminated on Dnipropetrovsk Oblast in the period of fascist occupation of 1941-1943г. **Keywords:** Dnipropetrovsk Oblast, fascist occupation, partisan motion.*

Майже сім десятиліть відділяє нас від трагічних подій німецько-фашистської окупації України в 1941–1944 р. Однак не вщухає інтерес дослідників до актуальних питань цього періоду Вітчизняної історії, його місця і ролі в процесі виховання сучасної студентської молоді. Радянська історична наука приділяла багато уваги вивченню історії партизанського руху на тимчасово окупованих у роки Великої Вітчизняної війни територіях СРСР. Насамперед висвітлювалася «керівна» роль КПРС в організації та розвитку партизанського руху, його зв'язок з «великою землею» /радянським тилом/ та взаємодія з органами НКВС і Червоною Армією, тощо. Нині досліджується ширше коло питань, присвячених історії становлення та розвитку руху опору на тимчасово окупованих територіях УРСР в 1941–1943 р.

Дослідники висвітлюють соціальний склад його учасників, їх політичні переконання, причини, що змусили багато в чому різних людей об'єднатися для боротьби з окупантами і колабораціоністами та протиріччя, що заважали діяльності антифашистського руху на різних етапах його розвитку. Однак слід зазначити, що додаткового вивчення потребує історія партизанського руху на регіональному рівні, з урахуванням географічних, соціальних, етнічних особливостей розвитку різних областей України в умовах штучного їх розподілу окупантами в 1941–1944 р.

Поділивши українські землі на декілька адміністративних одиниць, Німеччина та її союзники досягли певних ідеологічних, політичних та економічних результатів. Так, західноукраїнські землі на правах окремого району /«дистрикту»/ увійшли до німецького «третього рейху». Фашистські

ідеологи – Й. Гебельс та М. Борман, переконали А.Гітлера в тому, що західні українці мають не слов'янське, а германське /«нащадки кельтів»/ коріння [1; с.196]. Мабуть, тому і відносини між окупантами та населенням західних областей на початку війни не мали відверто конфронтаційного характеру. Лівобережжя та частина Правобережжя увійшли до складу рейхскомісаріату «Україна», територія якого розглядалась окупантами як «німецька Індія» – база для постачання «третього рейху» продовольством, сировиною, дешевою робочою силою. Все це обумовило різницю в причинах, хронології, соціальній та етнічній структурі руху опору в названих регіонах України.

Окупована у другій половині жовтня 1941 р. Дніпропетровська область увійшла до складу рейхскомісаріату «Україна», який очолив Е. Кох. У самому місті влада належала німецькому штадткомісару Клостерману, були створені міська та обласна «допоміжні управи», що обслуговували потреби окупантів та вирішували питання місцевого самоуправління. Територія окупованої Дніпропетровської області ввійшла до складу рейхскомісаріату „Україна”. 2 вересня 1941 р. у Дніпропетровську, з дозволу окупантів, було створено міську управу, яка вважалась „допоміжною”, оскільки була підпорядкована німецькому штадткомісару Клостерману.

За своєю структурою управа складалася з тринадцяти „секторів”, серед яких найбільш важливими були: шкільний сектор, загальний сектор, сектор „народної здравоохорони”, правовий сектор, господарський сектор, сектор культурно-масових установ та пропаганди. Головою міської управи було призначено доктора технічних наук П. Соколовського, його заступниками – інженера Є. Фабера та доцента металургійного інституту М. Кокольського. Міський голова П. Соколовський був послідовним та впевненим провідником німецької влади на території міста. Улітку 1942 р. він очолив делегацію міської управи до Німеччини. Делегати відвідали Берлін, Дрезден, Нюрнберг, Нейштадт, Лейпциг. „Категорично можна стверджувати, – заявив П. Соколовський після повернення, – що націонал-соціалістична партія за короткий період – всього за 9 років створила тверду соціалістичну, культурну, господарську та побутову основу для власного народу. Могутність націонал-соціалістичної партії, воля її фюрера – Гітлера, подана рука допомоги германським народом повинні допомогти в короткий термін знищити більшовицьку владу та її керівників Сталіна і Кагановича”. За активну пропаганду ідей націонал-соціалізму відділ політики і пропаганди рейхскомісаріату нагородив П. Соколовського бронзовою медаллю.

Більшість керівного складу міської управи були представниками „старої” інтелігенції, з освітою та науковими ступенями, здобутими ще до революції. Деякі з колабораціоністів мали свої „рахунки” з радянською владою. Зокрема колишній підполковник царської армії В. Васильєв, призначений на посаду начальника Центрального міського району „української народної поліції”, писав у рапорті на ім'я міського голови: „Я 23 роки зазнавав репресій від більшовиків...Я хочу працювати і бути корисним великій справі, кому як не мені бути в перших рядах...”. 13 жовтня 1941 р. місцева поліція під керівництвом підполковника В. Васильєва зіграла до центрального універмагу

11 тис. мирних мешканців, переважно єврейської національності, і на території Ботанічного саду університету протягом двох днів розстріляла їх. Усього за період окупації фашистами та місцевими колабораціоністами на території Дніпропетровська було знищено 29,5 тис. мирних жителів та 30 тис. військовополонених, 75 тис. осіб було вивезено до Німеччини. 10 листопада 1941 р. комісія міської управи на чолі з доктором О. Станкевичем вилучила рогату худобу, зареєстровану по місту, до господарського відділу німецької комендатури було доставлено 1100 голів.

Однак, слід відзначити, що „допоміжна” управа не тільки обслуговувала потреби окупантів. Керівництво управи зробило багато і для відновлення інфраструктури міста, господарських підприємств, культурно-освітніх установ. Так у жовтні 1941 р. розпочали роботу 35 загальноосвітніх шкіл, було відкрито шість ремісничих шкіл, землевпорядний, залізничний, індустріальний технікуми. До початку 1942 р. працювали Дніпропетровський інститут інженерів транспорту, політехнічний інститут, Український державний університет. Навесні 1942 р. завдяки діяльності П. Козара (учня Д. Яворницького) та професора В. Коренева було відремонтовано Художній музей, у грудні 1942 р. у приміщенні Історичного музею було відкрито виставку творів художників міста – В. Коренева, Г. Максименко, М. Погрібняка. З 15 вересня до 1 жовтня 1942 р. під керівництвом археологів П. Козара та О. Бодяньського було проведено археологічну експедицію для дослідження порожистої частини Дніпра. Але в умовах насильницького розподілу території України та відвертого небажання окупаційної влади підтримувати культурно-освітні процеси дії місцевого самоуправління були спорадичні та мали дуже обмежений характер.

Уже наприкінці літа – на початку осені 1941 р. на окупованій території Дніпропетровщини почали діяти підпільні групи та партизанські загони. Формувалися вони з числа радянських та партійних активістів, співробітників НКВС, які залишилися для диверсійної діяльності в тилу ворога, з бійців Червоної армії та винищувальних батальйонів, які не встигли евакуюватися. Так в серпні 1941 р. у с. Кочережки Павлоградського району було створено диверсійну групу з тринадцяти бійців на чолі з командиром Червоної армії М. Солов'яненком та політруком І. Дендеберею. Після початку окупації, у жовтні 1941 р., ця група об'єдналася з партизанськими загонами із с. Перещепино та Новомосковська; у боях з окупантами партизани знищили 84 німецьких солдати, визволили 150 радянських військовополонених. Однак і самі партизани зазнали втрат – 7 чоловік було вбито, серед них і командир та політрук загону. У с. Булахівка було організовано партизанську групу з 37 бійців, яку очолив Г. Кучеренко. Група діяла з 15 жовтня до 15 грудня 1941 р.; партизани знищили 140 німецьких солдатів та офіцерів, 19 автомашин, 7 мостів (у тому числі два залізничних) та ін. При цьому шестеро партизанів загинули, одинадцять – дезертирували. 15 грудня група була знищена окупантами. Урятувався тільки Г. Кучеренко, який організував нову партизанську групу у складі вісімнадцяти осіб, яка діяла до 15 лютого 1942 р. та знищила 25 окупантів. Трагічною була доля диверсійних груп у

с. Троїцьке та у с. Богуслав, які складались з десяти бійців кожна. Вони були відразу знищені окупантами, а їх керівники (командири Н. Васильєв та З. Шишов) були видані місцевими мешканцями [2; арк. 11-12]. У жовтні 1941 р. розпочав дії партизанський загін у складі 200 бійців на чолі з М. Назаренком. Загін цей було створено на базі винищувального батальйону. Однак, вже у грудні загін було розгромлено – місце його дислокації видав окупантам С. Микулевич, колишній 3-й секретар Марганецького міському КП(б)У. Деякий період М. Назаренко переховувався у м. Марганець у Котрус-Есингер, фольксдойче, яка працювала у німецькій комендатурі перекладачем. Котрус-Есингер мала радіоприймач, слухала московське радіо та розповсюджувала „сводки Совінформбюро”. Однак, на початку 1943 р. вона була заарештована співробітниками зондеркоманди „Петерс” І. Жарком та С. Кринициним, не витримавши тортур видала керівників підпілля м. Марганець – О. Покашкіна, О. Розенвайца, І. Васильєва [3; арк. 11-12].

Ще на початку окупації за розпорядженням ЦК КП(б)У в Дніпропетровській області було створено підпільний обком КП(б)У, який очолив М. Сташков. У травні 1942 р. секретарем підпільного міському КП(б)У було призначено Г. Савченка. Місцем перебування підпільного обкому став Павлоград. Під керівництвом обкому в області діяло 25 партизанських загонів та 6 підпільних груп. У Дніпропетровську діяло близько 200 підпільників, які в січні 1942 р. підірвали на вул. Лагерній (нині проспект Ю. Гагаріна) склад із боєприпасами, а в квітні – склад з нафтопродуктами на ст. Нижньодніпровськ. Один із підпільників – Я. Самарський, деякий час працював керівником „загального сектору” у міській „допоміжній” управі. Користуючись своїм службовим становищем, він сприяв визволенню сотень радянських військовополонених із концтабору, розташованого на вул. Чичеріна, видавав підпільникам та колишнім в’язням посвідчення та паспорти, що дозволяло їм вільно пересуватися окупованою територією.

У липні 1942 р. гестапо заарештувало М. Сташкова, а в жовтні – Г. Савченка та інших членів міської підпільної організації (Я. Самарського, З. Дем’яненко, Е. Кулакова, Б. Сондака, В. Хітько та ін.). У грудні 1942 р. – січні 1943 р. майже всі керівники підпільної організації Дніпропетровська були розстріляні окупантами. Вже після визволення області від окупантів бюро обкому КП(б)У на своєму засіданні, підводячи підсумки партизанської та підпільної боротьби з окупантами в 1941 – 1942 рр. констатувало, що при формуванні партизанських та підпільних груп партійні та радянські органи області „недостатньо перевіряли бойові якості людей, які були погано підготовлені. Розрізнені нечисленні групи партизан та підпільників не мали єдиного керівництва, не були дисциплінованими, не мали відповідної конспірації. Вони вступали у бій розрізнено з регулярними частинами ворога, що призводило до масових арештів та розстрілів” [3; арк. 13].

Розгром німецьких військ під Сталінградом та початок визволення України від окупантів активізували партизансько-підпільний рух у східних районах області. Так у Павлограді наприкінці 1942 р. розпочала діяльність підпільна група на чолі з майором Червоної армії П. Кравченком. Його

заступником була К. Новікова-Таблер, яка працювала спочатку перекладачем, а потім очолила німецьку транспортну жандармерію, до обов'язків якої входила охорона залізниці у Павлоградському напрямі та складів з продовольством та боєприпасами. Заступником К. Новикової-Таблер став колишній лейтенант Червоної Армії С. Чумак. Значна частина особового складу батальйону жандармерії була сформована із колишніх радянських військовополонених та озброєна трофейними французькими гвинтівками. Загін з п'ятдесяти жандармів став головною ударною силою під час антифашистського повстання у Павлограді в ніч з 13 на 14 лютого 1943 р. 16 лютого повстання охопило місто повністю, а 17 лютого у Павлоград увійшли радянські війська. Однак, стратегічна ініціатива залишилась на боці німецько-фашистських військ. Після численних бомбардувань та авіанальотів протягом чотирьох днів 22 лютого 1943 р. ворог знову захопив Павлоград [3; арк. 110-118].

У Нікопольському районі, між селами Покровським та Червоним Кутом у вересні – листопаді 1943р. діяв партизанський загін, до складу якого входили 4 роти, група парашутистів з «великої землі». У загоні працювало радіо, виходила газета «Месник», в якій друкувались повідомлення «Совінформбюро». 7 листопада 1943 р. партизани отримали допомогу з «великої землі»: автомати, кулемет «Дегтярьова», продовольство. Використав отриману зброю партизани знищили ворожий пароплав та підбили транспортний літак. Після цього окупанти кинули проти партизанів каральні підрозділи «козаків, калмиків, поліцаїв та німців» [4; арк. 26]. У самому місті Нікополі діяла підпільна група, яку очолив Л.Хлястіков.

Підпільники організували аварію німецького поїзда, отруїли продовольство яке вживали окупанти, знищили декількох німецьких солдатів та заволоділи їх зброєю. За наказом Л.Хлястікова науковий співробітник місцевого краєзнавчого музею М. Голуб заховав від окупантів архівні документи, старовинну зброю, посуд «часів Запоріжжя», скіфські золоті прикраси, тощо. Однак, після зради 60 підпільників (у тому числі Л.Хлястіков) були заарештовані і після чисельних тортур розстріляні 1 грудня 1941 р. [4; арк. 17-25]. У 1947 р. співробітники Дніпропетровського обкому КПБУ, які «перевіряли» партизанську та підпільну роботу в Нікопольському районі, зробили «висновок», що «партизанської діяльності не проводилось» [4; арк.32]. Тільки в 1959р., після публікації повісті М. Голуба «Патріоти», почала змінюватись офіційна точка зору щодо діяльності руху опору в Нікопольському районі. Виходячи з цього можна зробити висновок, що висвітлення «білих плям» історії руху опору на Дніпропетровщині є перспективним для подальшого дослідження.

Бібліографічні посилання:

1. Семененко В. И. Великая Отечественная война: как это было... / В. И. Семененко, Л. А. Радченко. – Х. : Книжный клуб, 2008.
2. Державний архів Дніпропетровської області (далі ДАДО). – Ф.19. – Оп 4. – Спр.52.
3. ДАДО. – Ф.19. – Оп.8. – Спр.251.
4. ДАДО. – Ф.19. – Оп.8. – Спр.247.

УДК 930.1

В.К.Якунин

Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара

ПРОБЛЕМЫ ИСТОРИИ ОУН И УПА В ГОДЫ ВЕЛИКОЙ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ВОЙНЫ В ИСТОРИОГРАФИЧЕСКОМ ОСМЫСЛЕНИИ

Розкривається зміст і наукова основа деяких основних історіографічних розробок проблеми.

Ключові слова: класифікація історіографічних джерел, наукова методологія, «героїзація» ОУН і УПА.

Раскрыто содержание и научная основа некоторых основных историографических разработок проблемы.

Ключевые слова: классификация историографических источников, научная методология, «героизация» ОУН и УПА.

The main ideas and scientific foundation of some main historiographical elaborations of the problem are revealed.

Key words: classification of historiographical sources, scientific methodology, “heroization” of Organization of Ukrainian Nationalists (OUN) and Ukrainian Insurgent Army (UPA)

Проблеме истории ОУН и УПА в годы Великой Отечественной войны посвящено большое количество исследований, преимущественно историков Киева, Львова и других городов Западной Украины. Несмотря на то, что она носит локальный характер в масштабах Второй мировой войны, в Украине она стала весьма острой и болезненной, вызвала большое количество дискуссий среди историков и политических деятелей, фактически расколола научную общественность на две части: одни историки, отбросив всякую научную методологию, стали на путь апологетики и «героизации» ОУН и УПА, следуя идеологическим постулатам ОУН. Они в последнее время получили поддержку официальных властей, которая насильственно навязывает историкам и обществу свое видение проблемы. Институт национальной памяти при Президенте Украины стал инструментом не познания проблемы, а директивного, в духе сталинского тоталитаризма, навязывания «правильного» понимания этой проблемы. Об этом свидетельствуют четыре закона Верховной Рады, разработанных этим Институтом под руководством В. Вятровича: 1) «Про увіковічення перемоги над нацизмом Другій світовій війні 1939 – 1945», который отбрасывает и запрещает термин «Великая Отечественная война» как сталинский пропагандистский; 2) «Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917 – 1991 років»; 3) «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» 4)

«Про правовий статус та вшанування пам'яті учасників боротьби за незалежність України у ХХ столітті».

Приняты Верховной Радой в нарушение Конституции означают утверждение нового, националистического тоталитаризма во всей духовной сфере Украины. Причем, никакой научной экспертизы со стороны академических институтов и ведущих университетов не сделано. Этим самым Институт национальной памяти становится выше всех научных инстанций. На него должны ориентироваться все историки.

Все указанные законы полностью разрывают с научным подходом к проблеме, отбрасывают все научные исследования и достижения. Историческая наука тем самым становится инструментом политики правящих кругов, которые ориентируются на постулаты интегрального национализма, ставшего вопреки Конституции государственной идеологией.

Другие историки, а их подавляющее большинство в Украине, стремятся изучить проблему на основе признанной у нас и за рубежом классической методологии истории, подлинно научного подхода и осмысления. Такие историки данную проблему освещают всесторонне, используя всю полноту исторических фактов, не замалчивают «неудобные» и не выпячивают «нужные» для власти.

В такой историографической ситуации назрела потребность исследовать хотя бы в общих чертах историографию проблемы. К числу первых следует отнести работы Ю. Киричука и И. Патриляка. В статье Ю. Киричука дан анализ и краткая характеристика научных работ, которые он поделил на четыре группы: 1) советскую, изначально апологетическую времен существования СССР; 2) диаспорную и эмигрантскую того периода; 3) современную украинскую (и отечественную, и диаспорную) после провозглашения независимости Украины; 4) зарубежную [3, с. 92]. Такую классификацию нельзя назвать научно обоснованной. Абсолютно не соответствует истине общая оценка советской историографии за все годы существования СССР. Она имеет свою периодизацию и качественные отличия одного периода от другого. Если уж называть одним термином, то первый период – 1940-е до второй половины 1960-х годов можно назвать преимущественно публицистически-обличительным и мало познавательным. Весьма узкой была источниковая база. Она формировала первые идеологические штампы, далекие от реальной картины. Слово «апологетический» применительно к советской историографии просто безграмотно.

Второй период можно обозначить такими годами – конец 1960-х – до 1987 гг. Он отличался существенным расширением источниковой базы, углублением анализа, усилением научно-познавательного потенциала. В то же время проявлялась определенная односторонность, расширились идеологизированные штампы.

Третий период – это 1987 г. – 1991 г. Он качественно отличался от всех предыдущих периодов. Политика гласности и сужение действия цензуры привели к открытию многих архивов и к использованию ранее засекреченных

документов. Появляются фундаментальные историко-публицистические работы А. Кентия («Катам не бути героями» – «Радянська Україна», 6, 8, 12, 14, 18, 19. VI. 1990 г.), Н. Горелова («Ідеолог розбрату» – «Радянська Україна», 23, 25, 26, 28. XII. 1990 г.; 3, 9, 11, 16. I. 1991 г.), В. Довганя («Кем был Бандера? Штрихи к политическому портрету» – «Правда Украины», 3, 14, 16, 19, 21, 22, 23, 25. XII. 1990 г.), В. Масловского («Бандера: прапор чи банда» – «Правда Украины», 14, 18, 20, 25, 26. VI; 2. VII. 1991р.), А. Войцеховского («Не шкодуючи української крові» – «Радянська Україна», 13, 14, 19, 26. II. 1991 р.), В. Заречного («Осенённые свастикой. Альянс ОУН – фашизм. По материалам Комитета госбезопасности Украинской ССР. – «Рабочая газета», 29, 30. XI; 1, 2, 5. XII. 1990 г.), В. Шестака («Тропой обречённых. Документальная повесть»», – «Правда Украины», 13, 14, 15, 16, 18, 19, 20, 21, 23. X. 1990 г.), В. Заречного, О. Листовца («Бандеровщина», – «Правда Украины», 9–17. VIII. 1991 г.) и многих других. Вся эта литература третьего периода написана на весьма широкой источниковой базе, на впервые введенных в оборот документах, с которых был снят гриф секретности. В литературе данного периода обличительный аспект усилился. Он стал более аргументированным, так как опирался на архивы отечественные и зарубежные.

Вместо того, чтобы анализировать указанную литературу, методы исследования и источниковую базу, выводы историков, Ю. Киричук ограничился общим пропагандистским штампом – раз литература советская, значит не научная, идеологизированная. Это примитивно. Ю. Киричук показал полную профессиональную несостоятельность в области историографии. Судя по всему, он не имел понятия, что такое историографический анализ.

Вызывает удивление попытка автора объединить в 3-й группе современную украинскую – отечественную и диаспорную литературу после провозглашения независимости Украины. Ведь вся эта литература развивалась на совершенно различной основе: теоретико-методологической, историографической традиции, источниковой базе, при различном содержании социальной функции исторической науки в целом. Не видеть этого, значит проявлять дилетантизм и невежество.

Также вызывает удивление 4-я группа – зарубежная литература. А разве диаспорная литература не является зарубежной? Здесь автор явно путается в понятиях и не понимает критериев классификации, поэтому получился наукообразный и логически противоречивый сумбур и путаница.

А теперь о конкретном анализе литературы. Вначале о советской. Отмечая одну из первых коллективных работ С. Стефаника, А. Корнейчука, К. Пелехатого, Б. Дудкевича, В. Беляева, П. Вершигоры, М. Рудницкого, Н. Крипьякевича «В рідній сім'ї радянських народів», автор возмущается, что в ней понятия «бандеровцы» и «бандиты» имели синонимическое значение. Безусловно, это упрощение. Советским авторам надо было бы применить термин «коллорационисты». Бандитами их называли немецкие оккупанты и советские спецслужбы. Хотя по сути они зачастую вели себя как

настоящие бандиты, устраивая террор и грабёж населения. Себя бандеровцы называли революционерами, что было далеко от истины, ведь настоящие революционеры, по опыту Европы, не осуществляют массовый террор и геноцид в отношении мирного населения. А бандеровцы это делали, это была их повседневная практика.

Не утруждая себя анализом конкретных фактов, приводимых советскими историками, Ю. Киричук первые работы советских публицистов называет как пропагандистские для идеологической борьбы с оуновскими нелегалами. Возникает вопрос, а разве этого не нужно было делать, не разоблачать бандеровскую пропаганду, несущую в себе ложь, ненависть и злобу? В таком случае надо было бы сказать, что бандеровская пропаганда несла в себе идеи гуманизма, человеколюбия, дружбы народов, правды истории, неприятия фашизма и нацизма. Но такое было бы смехотворным. Автор просто отмахнулся от историографического явления.

Усиливает свою неприязнь Ю. Киричук в отношении книги В. Белякова и М. Рудницкого «Під чужими прапорами» (1956). По его мнению, они выполнили роль политических мародёров и поглумились над памятью участников украинского национально-освободительного движения. И ни одного факта не привёл. Просто облаял авторов книги. Но разве это историография? Чем же в таком случае Ю. Киричук отличается от настоящих политических мародеров?

Далее он верно отметил, что в конце 1950-х годов развитие советской историографии проблемы углубляется [3, с.93]. Но где же конкретика анализа? Автор не привел ни одного факта познавательного «углубления» истории проблемы. Он указал только на расширение проблематики исследований, да и то не всей. Разве это историография?

Касаясь литературы 1970-х–1980-х годов, автор отмечает, но не анализирует, работы В. Чередниченка, С. Даниленка, К. Дмитрука, сосредоточив внимание на их подлинных фамилиях. По его мнению, С. Даниленко (С. Карин) сфальсифицировал роль А. Шептицкого и униатов. Но не привёл ни одного факта фальсификации. О книгах К. Дмитрука (К. Гальского) сказал, что они касаются истории греко-католической церкви в межвоенный и военный период и «Значний фактичний матеріал використувався запрограмовано – скомпроментувати, дискретувати Греко-католицьку церкву, зокрема на український національно-визвольний рух 40–50-х років ХХ ст. загально». [3, с.94]. А где же конкретный анализ исторических фактов и источников, выводов К. Дмитрука? Их нет. Такое однобокое суждение к исторической науке отнести нельзя. Это примитивное суждение не историка, а апологета ОУН и УПА и греко-католической церкви. Ему не известно, что такое правда истории и научная этика.

Далее он характеризует диаспорную литературу, справедливо отметив, что не ней отразилась борьба между бандеровцами, мельниковцами, «двійкарями». [3, с. 95]. Здесь только следует заметить, что никакой украинской исторической науки за рубежом не было. Были лишь отдельные исторические исследования и воспоминания участников ОУН и УПА.

Понятие «наука» предполагает социальную функцию науки: если есть система украинского массового исторического образования, центры подготовки историков для общегосударственной системы образования, историческая периодика, исторические общегосударственные архивы. Но ничего этого украинская диаспора не имела. Поэтому статус науки здесь неуместен, Ю. Киричук просто не знает всего этого.

Обобщающий вывод Ю. Киричука в отношении указанной литературы носит скорее политический, нежели научный историографический характер: «Загалом національно-патріотична історіографія української діаспори й еміграції зібрала багатющій фактичний матеріал стосовно українського національно-визвольного руху 40-х–50-х років ХХ ст. Однак всі дослідження були просякнуті міфологемами. Підтвердилась істина, що історія і політична ідеологія чужі одна одній, як вода і вогонь. Вони мають рівні права на існування. Але не можуть жити поряд, не пригнічуючи одна одну». [3, с. 96].

С этим можно было бы согласиться. Не хватает только конкретики, поэтому это рассуждение вообще, а не историография.

Ю. Киричук отмечает среди диаспорных исследований работу В. Косика «Україна і Німеччина у другій світовій війні», которая, по его мнению, отличается научным подходом, хотя по политическим взглядам является приверженцем ОУН (Б). Конкретного анализа автор не делает.

Так само он говорит и о монографиях А. Кентия об ОУН и УПА. Кроме того, что они написаны на серьёзной источниковой базе, автор ничего конкретного о них не сказал. Что же нового они внесли в историографию проблемы, каковы были его выводы, автор не говорит.

Упомянул он и книгу В. Полищука «Політична і юридична оцінка ОУН і УПА». Но было бы уместнее сказать о его книге «Гірка правда». Судя по всему, Ю. Киричук не читал этих работ, отметив лишь, что эта книга коммунистического направления. А раз так, то по его логике она не заслуживает внимания. Антикоммунистическая заангажированность ослепила разум автора. К тому же следует отметить, что В. Полищук никогда не был коммунистом и никогда не впадал в апологетику советской историографии.

В этом ключе Ю. Киричук характеризует и книгу В. Масловского «З ким і проти кого воювали українські націоналісти в роки Другої світової війни». По его мнению, «автор також намагається безапеляційно довести прислужницький характер політики українських націоналістичних сил перед гітлерівським нацизмом у роки Другої світової війни». [3, с. 99–100]. Но конкретного анализа автор не делает. По-видимому, он не знает, что это такое. Следует только отметить, что своё утверждение В. Масловский подкреплял многими документами.

В итоге Ю. Киричук делает вывод, что проблему надо изучать и дальше. Статья в целом оставляет удручающее впечатление. Автор взялся за историографию УПА непрофессионально. Получилась не историография, а крайне идеологизированная и тенденциозная историческая библиография.

Другая работа принадлежит профессору КНУ И.К. Патриляку. В книге

«Військова діяльність ОУН (б) у 1940–1942 роках» має сюжет «Історіографія та джерельна база дослідження». Параграф 1.1. «Загальний огляд історіографії теми» посвящений основним тенденціям изучения ОУН и УПА. Автор тоже выделяет несколько направлений в историографии. К первой группе, по его мнению, следует отнести работы, написанные отечественными учёными «з яскраво виражених антинаціоналістичних позицій... Вони стали своєрідним штампом однією з багатьох «непосильних» аксіом радянської історичної науки. Особливо велику пропагандистсько-дезінформуючу роль відіграли твори з історії ОУН, написані радянськими націоналістами...

Серед анти національних пасквілів радянської епохи особливою ненавистю та непримиренністю відзначаються роботи В. Беляєва, С. Даниленка, (він же С. Карін), К. Дмитрука (він же К. Гальський), Б. Стекляра. Усі вищеназвані «вчені» були високопоставленими співробітниками радянських спецслужб, їхня професійна діяльність у 1940–1960-х рр. була тісно пов'язана з ліквідацією націоналістичного підпілля, греко-католицької церкви, переслідуванням дисидентів.

Крайне негативні оцінки історії ОУН у всіх її вимірах та аспектах були запозичені епігонами радянської історіографічної школи – багатьма сучасними авторами, які й досі продовжують писати твори з антинаціоналістичних позицій, навіть не намагаючись якимось чином критично проаналізувати чи переосмислити роботи, написані до 1991 року. Характерною рисою їхніх праць є відверта пропаганда псевдоісторичних міфів радянської епохи, суб'єктивність, упереджений підхід до розгляду проблеми, брак широкої джерельної бази (дуже часто ці науковці посилялися винятково на своїх попередників або на радянські агітаційні матеріали), препарування документів, намагання за будь-яку ціну дискретувати український національно-визвольний рух 1940–1950-х рр.» [4, с. 14-15].

К следующей большой группе исследований относит работы авторов, которые отошли от традиционных идеологизированных концепций и стереотипов советской эпохи. К числу первых он относит работы львовского историка Ю. Киричука, «який найшвидше зорієнтувавшись у бурхливому морі політико-ідеологічних пристрастей, змінив свої яскраво анти націоналістичні погляди, відображені в його кандидатській дисертації, на беззастережне возвеличення ОУН» [4, с.15].

Далее он перечисляет работы того же Ю. Киричука, И. Андрухива, П. Фирсова, А. Русначенка, В. Трофимовича, А. Боляновського, В. Вятровича, ограничившись общими характеристиками их идейной направленности, но без анализа конкретных фактов.

К третьей группе исследований И. Патриляк относит работы эмигрантских авторов. С его общей характеристикой, которая не полная и не точная, можно было бы согласиться: «Попри цілу низку беззаперечних достоїнств, для робіт виконаних у діаспорі характерні дві важливі вади. Перше – це майже обов'язкове відображення у дослідженнях партійних поглядів автора (бандерівець, мельниківець, уенерівець, гетьманець і т.д.), а

друга – це, як правило, вузька джерельна база й недостатнє використання вітчизняних архівних документів. Окрім того, деякі еміграційні історики були безпосередніми учасниками описуваних ними подій і ця обставина зумовила, з одного боку, переплетіння історичних досліджень з власними поглядами і враженнями авторів, а з іншого – стала причиною вкрай суб'єктивного опису та оцінки дій ОУН (б), в тому числі й у сфері військового будівництва». [4, с.22].

В числе работ указанной группы он отмечает в общей форме исследования З. Кныша и С. Ленкавского, П. Мирчука. За этими вполне обоснованными замечаниями было уместно указать конкретные факты. Тогда можно было бы считать этот анализ историографическим. В данном случае это не что иное, как идеологизированная историческая библиография. В таком же плане И. Патриляк отмечает работы П. Добrivлянского, М. Юркевича, П. Потичного, Т. Гунчака, В. Косика, Р. Ильницкого.

Эти общие оценки преднамеренно поданы в общей расплывчатой форме. Он не желает анализировать конкретные факты, иначе ведь будет неизбежное обличение и разоблачение антинаучности и тенденциозности. А по «своим» он «стрелять» не намерен.

Что же касается «не своих», а «прокоммунистических» авторов, то здесь он явно уклоняется даже от общих характеристик.

К четвертой группе исследований он относит работы заграничных историков, которые не являются представителями украинской диаспоры. Это работы польских историков и американского Д. Армстронга. И всё это тоже без конкретного анализа.

А теперь вернёмся к характеристике первой группы исследований – советской историографии. Он называет эти работы пасквилями. Без конкретного анализа фактов. Они-де все были сотрудниками советских спецслужб. А это априори, по его мнению, означает, что их работы ненаучные. Отмечает также их узкую источниковую базу. Но достаточно посмотреть работы Б. Беляева, С. Даниленко, В. Замлинского, К. Дмитрука, Б. Стежляра, на которые указывает И. Патриляк, чтобы убедиться в противоположном. Как раз источниковая база этих авторов была весьма обширной даже для нашего времени. Например, В. Замлинский в книге «Шлях чорної зради» (Л., 1969) использованы такие источники: Госархивы Волынской, Львовской, Ровенской областей, Национальный архив США, архив Института истории ЦК КПУ; публикации документов: «Они же встали на колени. Сборник воспоминаний и документов о концлагере Береза Картузская» (Минск, 1966), «Проти розламівців та зрадників за Комінтерн. Збірник документів» (Л., 1978), «Під прапором Жовтня. Документи і матеріали» Ч.2.» (Л., 1964), «Венгрия и вторая мировая война. Секретные дипломатические документы из истории кануна и периода войны» (М., 1962), «Нюрнбергский процесс: Т.1» (М., 1965), «Преступные цели – преступные средства. Документы об оккупационной политике фашисткой Германии на территории СССР (1941–1944)» (М., 1968), «пограничные войска в годы Великой Отечественной войны. Сборник документов» (М., 1968), «Борьба

трудящих Волині за визволення з-під гніту панської Польщі і воз'єднання з Радянською Україною 1921–1939 рр. Ч. 1. 1921–1928 рр. Збірник документів і матеріалів» (Луцьк, 1957), «Радянська Ровенщина. 1939–1959. Документи і матеріали» (Л., 1962), «СС в действии. Документы о преступлениях СС» (М., 1960), «Правда про унію. Документи і матеріали» (Л., 1966), «Боротьба трудящих Львівщини проти німецько-фашистських загарбників. (1941–1944 рр.). Збірник документів і матеріалів» (Л., 1949); периодические издания (газеты): «Наш клич» (1933, 1938), «Сила» (1930, 1931), «Праця» (1934), «Діло» (1930, 1934), «Мета» (1932), «Сяйво» (1930), «Наш голос» (1935), «Комуніст» (1939), «Красная звезда» (1965), «Правда» (1947), «Неделя» (1966), «Волянь» (1941), «Нове українське слово» (1942), «Известия» (1962), «Радянська Волянь» (1944, 1945), «Вільне життя» (1944), «Радянська трибуна» (1960), «Українське слово» (1941), «Шлях Жовтня» (1962), «Литературная газета» (1968), «Радянская Ровенщина на Сарненщині» (1943); журналы: «Більшовик України» (1926, 1928), «Военно-исторический журнал» (1967), «Вопросы истории» (1965), «Жовтень» (1967), «Войовничий атеїст» (1963), «Вестник» (1961).

А кроме того издания Польши, США, Великобритании, ФРГ. Также весьма обширный список литературы.

На все эти источники и литературу, использованные советскими историками, И. Патриляк не обратил внимания. Но разве это историография? Это и есть те самые пасквили, которые применяются историком, выступающим в роли адвоката национализма и коллаборационизма. Его сознание деформировано штампами национализма и антисоветизма эпохи холодной войны. И всё это под видом нового научного подхода. Но по сути в историческую науку привносится антинаучная методология и примитивизм.

Имеются небольшие историографические сюжеты в книге В. Вятровича «Ставлення ОУН до євреїв» (Л., 2006), и историка РФ А. Дюкова в книге «Второстепенный враг. ОУН, УПА и решение «еврейского вопроса» (М., 2009). Два очерка на одну тему. В. Вятрович в основном ссылается на книги историков украинской диаспоры – И. Лысяка-Рудницкого, Ж. Ковбы, Т. Гунчака, а также на некоторые работы отечественных (украинских) историков – А. Русначеснка, И. Патриляка, Ю. Киричука. Отдельно указывает на работы польского историка Г. Мотыки, канадского В. Полищука, еврейских Я. Хонигсмана, М. Мицеля, Ш. Редлиха, российских историков А. Гогуня и А. Вовка. Фундаментальные работы российского историка А. Дюкова автор не упоминает. Что собою представляет историографический очерк В. Вятровича и можно ли вообще назвать его историографией? Безусловно, нельзя. В лучшем случае это идеологизированная историческая библиография. Никакого историографического анализа в нём нет. Да автор, судя по всему, и не знает, что это такое. Это по сути идеологические дилетантские рассуждения апологета бандеровщины.

Совершенно иной, действительно научный подход к историографии проблемы представлен в книге А. Дюкова. Автор обстоятельно анализирует источниковую базу исследований. Вот пример характеристики мемуарной

литературы: «Послевоенные воспоминания – наименее надёжный источник, использование которого возможно лишь постольку, поскольку содержащая в них информация подтверждается архивными документами. Так, например, в начале главы мы приводили цитату из мемуаров Я. Стецько, Н. Лебеда и Б. Казановского. Сопоставление этих воспоминаний с документами позволяет сделать вывод об их ложности. Несмотря на содержащиеся в воспоминаниях бывших оуновцев заявления, Я. Стецько в первые дни войны принимал непосредственное участие в создании милиции для «устрашения жидов»* (*Українське державотворення. Акт 30 червня 1941. С.77; ЦДАВОВ.Ф.3833. Оп.1.Д.12.Л.10). И. Климов готовил листовки Краевого провода ОУН (б) с антисемитскими призывами* (*ОУН в 1941 році. Ч. 1. С. 261; Ч. 2. С. 453, 483, 576; Українське державотворення. Акт 30 червня 1941 С. 129;) и участвовал в работе принявшей антиеврейские тезисы первой военной конференции (ОУН (б)*, (*Поляки і українці між двома тоталітарними системами. Ч.1. С. 208–210;), а служба безопасности ОУН, непосредственное отношение к которой имел Н. Лебедь, уничтожала вступивших в УПА «жидов-неспециалистов»* (*Борьба проти УПА і націоналістичного підпілля: Інформаційні документи ЦК КП (б) У, обкомів партії, НКС–МВС, МДБ–КДБ, 1943–1959... Київ – Торонто, 2002. Кн.1.; літопис УПА. Нова серія. Т.4.). Достаточно характерно, что несмотря на многочисленные опубликованные к настоящему времени документы, ветераны ОУН и УПА по-прежнему продолжают отрицать очевидные вещи. Так, например, бывший военнослужащий батальона «Нахтигаль» Мирослав Кальба отрицает сам факт антиеврейского погрома во Львове в июне-июле 1941 года...

Трудно представить себе более циничную ложь, чем заявление М. Кальбы. Однако, как это ни странно, именно в этом направлении идут официальные украинские историки, пытающиеся всеми силами «очистить» репутацию ОУН. Становясь на сторону оуновских мемуаристов, они настойчиво пытаются проигнорировать обнародованные их коллегами многочисленные документальные свидетельства об участии ОУН и УПА в уничтожении евреев». [2, с. 26].

Таким образом, можно сделать вывод: историография историографии в работах украинских историков профессионально слаба, примитивна и крайне тенденциозна.

Библиографические ссылки:

1. Вьятрович Володимир. Ставлення ОУН до євреїв: Формування позиції на тлі катастрофи. – Львів: «Мс», 2006. – 144 с.
2. Дюков Александр. Второстепенный враг. ОУН, УПА и решение «еврейского вопроса» Изд.2-е, испр. и доп. – Дюков Александр. – М., 2009. – 176 с.
3. Киричук Юрій. Історіографія української повстанської армії // Дрогобицький краєзнавчий збірник / Ред. кол. К. Кондратюк (відпов. редактор), В. Футала (упорядник), Л. Зашкільняк, Я. Ісаєвич та ін. – Спецвипуск до 60-річчя УПА. – Дрогобич, 2002. – 608 с.

4. Патріляк І.К. Військова діяльність ОУН (Б) у 1940–1942 роках. К.: КНУ, Ін-тут історії України НАН України, 2004. – 598 с.

УДК 37.035.6

**І.О. Касьянова,
О.Л. Левін**

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

ІЗ ІСТОРІЇ ФОРМУВАННЯ У МОЛОДІ ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКИХ ТА ПАТРІОТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ

У статті розглядається питання, пов'язані з формуванням патріотизму молодого покоління. Також зроблено спробу окреслити сучасні особливості, стан та перспективи розвитку патріотизму в Україні.

Ключові слова: *патріотизм, Батьківщина, виховання, молодь.*

В статье рассматриваются вопросы, связанные с формированием патриотизма молодого поколения. Также сделана попытка очертить современные особенности, состояние и перспективы развития патриотизма в Украине.

Ключевые слова: *патриотизм, Родина, воспитание, молодежь.*

This article discusses issues related to the formation of patriotism of the younger generation. Also attempted to outline the features of modern, state and perspectives of development of patriotism in Ukraine.

Keywords: *patriotism, homeland, education and youth.*

В умовах становлення української держави патріотичному вихованню належить пріоритетна роль. Питання виховання свідомого громадянина, патріота своєї батьківщини, що постало перед людством ще в часи створення першої держави, і донині залишається актуальним, оскільки стабільність та могутність будь-якої країни багато в чому залежить від патріотизму громадян, їх готовності самовіддано служити її інтересам. Сьогодні важливо відтворити в українському суспільстві почуття істинного патріотизму як духовно-моральної та соціальної цінності, сформувані у молоді громадянсько-активні, соціально значущі якості, які вона зможе проявити в усіх видах діяльності, і, перш за все, пов'язаних із захистом інтересів своєї родини, рідного краю, народу та Батьківщини, реалізації особистого потенціалу на благо української держави. У різні часи та епохи, в усіх цивілізованих державах сім'я, школа, суспільство ставили перед собою завдання – виховати громадянина, патріота своєї країни.

Провідним шляхом вирішення означеного завдання є створення ефективної системи патріотичного виховання молоді, змістовним компонентом якої є духовно-культурна спадщина народу України.

Завдання нашої статті: окреслити сучасний стан, розвитку патріотичних цінностей; показати особливості та перспективи становлення патріотичного виховання в сучасній Україні.

Здобувши незалежність, молода українська держава на початку ХХІ сторіччя переживає тяжкі часи – політична і економічна кризи та інші

проблеми, які неодмінно з'являються у переломні для суспільства часи, коли визначаються орієнтири, відбувається переоцінка цінностей.

Побудова і розвиток держави як цивілізованого члена світового співтовариства неможлива без патріотичного виховання її громадян. Тому на сучасному етапі в Україні патріотичне виховання розглядається як один з найважливіших компонентів політичної соціалізації.

Але в деяких регіонах країни патріотизм став перероджуватися в націоналізм. Тому виникла необхідність розробки державних програм виховання патріотизму й толерантності. Неабияку значимість має формування патріотизму шляхом патріотичного виховання. У період соціальних перетворень у сучасному українському суспільстві актуальність здобувають формування ціннісних світоглядних підстав виховання, нового виховного потенціалу системи освіти; забезпечення спадкоємності між поколіннями на основі громадської згоди у дусі формування культури миру й терпимості. Тому духовно-моральне становлення молоді, підготовка її до самостійного життя є найважливішою складовою розвитку суспільства та держави [5, с. 10-11]. І тут на перший план виходять питання визначення конкретних цілей і завдань виховання, моделювання виховного простору з метою забезпечення самовизначення особистості, створення умов для її самореалізації.

Патріотизм у науковій літературі визначається як одне із найглибших і найбільш стійких людських почуттів. Упродовж практично всього ХХ ст. робота національно свідомої інтелігенції по прищепленню молоді українського патріотизму зустрічала не тільки сильну протидію з боку органів державної влади, але й суттєвий психологічний опір самого населення [1, с. 65]. За роки державної незалежності у східних і південних регіонах країни цей опір не тільки не ослаб, але й подекуди набирає навіть агресивних форм. Тим більше, що проблема національного та патріотичного виховання на практиці нерідко зводиться до бюрократичних заходів на зразок тих, якими відзначались колись революційні свята та дні народження вождів. Тому, своєчасним та важливим для політичної науки та практики політичного процесу є визначення конкретних цілей і завдань патріотичного виховання, моделювання виховного простору з метою забезпечення самовизначення особистості, створення умов для її самореалізації.

Історія патріотичного виховання в Україні нараховує не одне сторіччя й у різні періоди мало різну специфіку. При цьому коріння його залишалося незмінним і традиційно було обумовлене боротьбою й боями із зовнішніми ворогами. Саме боротьба за незалежність дозволила справді розкритися патріотичному потенціалу українського народу.

Проблеми соціально-економічного становища українського суспільства на сучасному етапі, зниження рівня життя більшості населення, його розшарування, знецінення традиційних моральних норм і цінностей, пропаганда жорстокості, бездуховності, насильства, невизначеність в оцінці подій історичного минулого українського народу негативно вплинули на моральні цінності підрастаючого покоління. Рівень масової культури досить

низький. Культ насилля і розпусти практично заповонив наші екрани, де мало не на кожному каналі ми можемо побачити аморальні чи агресивні сцени. Зарубіжні фільми часто пропагують західну систему цінностей, виховуючи у молоді культ споживацтва, прагнення до насолоди, вседозволеності. Загрозливого поширення серед молоді набули такі соціально-небезпечні хвороби, як туберкульоз, СНІД, наркоманія, хвороби, що передаються статевим шляхом. Україна за темпами розповсюдження ВІЛ-інфекції/СНІДу займає одне з перших місць серед європейських держав. Порівняно з початком 90-х років скоротилася кількість молоді, що займається фізичною культурою та спортом.

На наших очах виростає покоління молодих людей позбавлених почуття національної гідності, гордості, якому насаджується безкультур'я, нівелюється совість, деградується мораль, честь, справедливість та меркантилізм, манкурство.

Постає необхідність розв'язання на державному рівні найгостріших проблем, пов'язаних з вихованням патріотизму та формування національної свідомості населення України як основи консолідації суспільства і зміцнення держави. В Стратегії національної безпеки України зазначається, що заради консолідації українського суспільства слід поширювати серед різних соціальних, вікових, освітніх, культурних верств Українського народу ідею спільності історичної долі, переваг тісної співпраці і взаємодопомоги, безпосередньої залежності успішності кожного громадянина України від рівня єдності українського суспільства, що сприятиме формуванню національної ідеї в її широкому, світоглядному розумінні.

Але особливу увагу потрібно приділяти саме молоді. Патріотичне виховання молоді сьогодні є одним з найголовніших пріоритетів гуманітарної політики в Україні, важливою складовою національної безпеки України. Ставлення владної еліти до виховання молоді на кращих зразках історії рідного народу, його досвіду, традицій, освіти та культури, вищих християнських ідеалів, є лакмусовим папірцем її справжніх намірів у будівництві соборної самостійної держави національного типу.

Метою національно-патріотичного виховання є формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття любові до України, пошани до видатних вітчизняних історичних діячів, готовності до виконання громадянських і конституційних обов'язків. Патріотичне виховання включає у себе соціальні, цільові, функціональні, організаційні та інші аспекти. Головною складовою патріотичного виховання є формування у молоді любові до рідної країни, що здійснюється в першу чергу сім'єю, безпосереднім соціальним оточенням через передавання певних культурних традицій, звичаїв, обрядів, вірувань. Значну увагу патріотичному вихованню молоді приділяють органи державної влади, які здійснюють його переважно через формування готовності до захисту Вітчизни, поваги до чинного законодавства та засад демократичної, правової держави, до української історії, видатних пам'яток культури.

Виховання молоді на кращих прикладах життя борців за становлення

української державності є одним з найбільш важливих шляхів формування історичної пам'яті, через донесення до молоді правдивої інформації про героїчне минуле українського народу та звільненню історії від ідеологічно заангажованих, а то й відверто маніпулятивних трактувань радянсько-імперської доби.

Організуючи виховну роботу з патріотичного виховання, потрібно враховувати, що в Україні історично склався широкий спектр регіонально-політичних та регіонально-культурних відмінностей, існує неоднозначне ставлення населення до багатьох подій минулого та сучасності. Саме патріотизм, громадянськість повинні об'єднувати українців, зберегти те, що протягом століть було нашою метою, – вибороти незалежність держави. Одним із важливих об'єднувачих чинників у суспільстві може слугувати збереження культурної та історичної спадщини.

Сьогодні основною метою патріотизму є формування морально-політичних, професійних, психологічних і фізичних факторів, що визначають усвідомлене прагнення особистості, соціальної групи до патріотичної діяльності. Патріотизм починається з пізнання цінності Батьківщини [2, с. 28]. Тому одним з найважливіших завдань сучасної освіти є формування понять Батьківщина та Вітчизна. Батьківщина містить у собі все розмаїття соціальних і природних факторів, що поєднуються поняттями батьківщина, мікрорайон або село, місто або район. У процесі свого розвитку людина поступово усвідомлює свою приналежність до родини, колективу, класу, школи, народу. Вершиною патріотичного виховання є усвідомлення себе громадянином України [3, с. 159].

У пострадянській Україні ідеологічна робота в колишньому її виді виявилася згорнутою, втратила властивий їй раніше системний характер. І це цілком зрозуміло, тому що змінилися всі ідеологічні конструкції державного "фундаменту". Але помилково було б думати, що ідеологічна робота й сам виховний процес зникли зовсім. Просто ті підходи й цінності, на основі яких вони починали будуватися, ішли врозріз із інтегрованою, консолідованою системою духовних цінностей більшості українців, і ця обставина не дозволяла набувати їм явних форм. У результаті створювалася видимість відсутності ідейної основи виховання, його цільової спрямованості, методологічних та ідеологічних орієнтирів, певного русла й фарватеру [4, с.75].

Поступово починає вимальовуватися державно орієнтована модель громадсько-патріотичного виховання підростаючого покоління.

Основними напрямками патріотизму стають:

- ставлення до держави (державно-патріотичне виховання, орієнтоване на національні інтереси, - патріотизм, почуття відданості);
- ставлення до суспільства (громадське виховання, орієнтоване на виховання соціальних якостей особистості - громадянськості, поваги до закону, соціальної активності й відповідальності);

- ставлення до культури (повага до культурних цінностей і досягнень, виховання духовності, національної самобутності);
- ставлення до професії (розуміння суспільної значимості своєї професії, відповідальність за якість своєї праці);
- ставлення до своєї власної особистості як унікальної цінності.

Відповідно до цієї моделі, Україна розглядається як держава із самобутньою національною й політичною культурою, з особливим українським національним характером, неповторною специфікою українського. Формування нової української ідентичності означає побудову нової політично сильної й економічно багатой української держави, зі збереженням кращих традицій української національної й політичної культури.

Формування патріотизму - це процес, що має лише відносну завершеність на кожному своєму етапі. З віком цей процес видозмінюється в тому розумінні, що в ньому все більшу роль починають відігравати вже сформовані риси, установки, орієнтації людини, а вплив нових життєвих ситуацій, нових ідей неминуче переломлюється через грані вже сформованої особистості .

Таким чином, політичні перетворення, які відбуваються в українській державі, необхідність гуманістичної спрямованості суспільного розвитку, зміна ідеологічних орієнтирів, перетворення в економічному житті, впровадження ринкових механізмів вимагають формування вільної, активної і, головне, творчої особистості, яка здатна не лише правильно зорієнтуватися в нових умовах, досягти повної реалізації власних здібностей та можливостей, а й здійснити цілеспрямовані перетворення навколишньої дійсності на користь усього суспільства.

Бібліографічні посилання:

1. Андреева Т.М. Социальная психология. - М: МГУ, 1980. - 415-с.
2. Арефьева Г.С. Общество, познание, практика. - М., Мысль, 1988.
3. Безпалько Т.Г. Патріотичне виховання учнів в системі історичного краєзнавства / Т.Г. Безпалько, Л.Г. Лис // Історичне краєзнавство в системі освіти України: здобутки, проблеми, перспективи: Наук, зб. - Кам'янець-Подільський, 2002. - С. 158-161.
4. Виховання національно свідомого, патріотично зорієнтованого молодого покоління, створення умов для його розвитку як чинник забезпечення національних інтересів України: інформаційно-аналітичні матеріали / Кол. авторів: В. Головенько та О. Яременко (керівники) та ін. К.: Державний ін-т проблем сім'ї та молоді, 2003. - 191 с.
5. Пащенко Д. Патріотичне і національне виховання - складові становлення громадянина // Шлях освіти. - 2002. - № 1. - С. 9-14.

УДК 378.147

Г. П. Євсєєва

ДВНЗ «Придніпровська державна академія
будівництва та архітектури»

РОЛЬ ВИКЛАДАННЯ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН У ФОРМУВАННІ ПАТРІОТИЗМУ ТА ВИХОВАННІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Розглянуто питання патріотизму як духовної складової у вихованні студентської молоді. Визначено особливості і підходи до питань виховання патріотизму серед молоді. Розкрито роль гуманітарних навчальних курсів у формуванні патріотичних настроїв серед студентської молоді. Серед низки питань у цьому руслі найактуальнішим видається питання виховання молодого покоління, зокрема студентської молоді, оскільки саме вона у найближчому майбутньому буде формувати культурно-політичну еліту держави, а відтак, стане тією рушійною силою від якої залежатиме майбутнє всієї нації. Виховати таку молодь можна за умови розвитку національної освіти, в якій система виховання та навчання ґрунтується на ідеях української героїчної історії, багатій культурі, звичаях народу та глибокому знанні рідної мови, літератури, поваги до національних символів, та основ християнської релігії.

Ключові слова: патріотизм, виховання, громадянин, національна самосвідомість, гуманістична моральність, культурно-політична еліта держави.

Рассмотрены вопросы патриотизма как духовной составляющей в воспитании студенческой молодежи. Определены особенности и подходы к вопросам воспитания патриотизма среди молодежи. Раскрыта роль гуманитарных дисциплин в формировании патриотических настроений среди студенческой молодежи. Среди ряда вопросов в этом русле актуальным представляется вопрос воспитания молодого поколения, в частности студенческой молодежи, поскольку именно она в ближайшем будущем будет формировать культурно-политическую элиту государства, а следовательно, станет той движущей силой от которой будет зависеть будущее всей нации. Воспитать такую молодежь возможно при условии развития национального образования, в котором система воспитания и обучения основывается на идеях украинской героической истории, богатой культуры, обычаях народа и глубоком знании родного языка, литературы, уважения к национальным символам, и основ христианской религии.

Ключевые слова: патриотизм, воспитание, гражданственность, национальное самосознание, гуманистическая нравственность, культурно-политическая элита государства.

The question of patriotism as a spiritual component in the education of students. The features and approaches to education of patriotism among young people. Among the issues in this line seems to be the most urgent problem of educating the younger generation, especially students, because it will be in the near future to form a cultural and political elite of the state, and therefore, will be the driving force of which depends the future of the nation. Bringing such young people can be subject of national education, in which the system of education and training based on the ideas of Ukrainian heroic history, rich culture, customs of the people and a thorough knowledge of the native language, literature, respect for national symbols, and the

foundations of the Christian religion. Key words: patriotism, education, citizen, national identity, humanistic morality, cultural and political elite of the state.

Постановка проблеми та актуальність. Проблеми соціально-економічного та соціально-політичного становища українського суспільства на сучасному етапі викликали гостру необхідність визначення позиції представників держави та кожного громадянина щодо патріотичного ставлення до своєї Батьківщини. Розбудова незалежної Української держави неможлива без оновленої національної освіти, розробки прогресивних технологій, гуманізації, диференціації та інтеграції навчання, науково обґрунтованої системи патріотичного виховання майбутніх громадян ХХІ століття. Тому на сучасному етапі становлення правової демократичної держави та інтеграції України до загальноєвропейського співтовариства дедалі більшої гостроти набуває проблема відтворення в суспільстві духовної, високоморальної особистості – творця власного майбутнього, гуманіста, громадянина – патріота України. Адже зміцнити і розвинути демократичну правову державу, яка ввійшла б повноправним суб'єктом до європейської спільноти можуть громадяни, які люблять свій народ, свою Україну, готові самовіддано захищати й розбудовувати її, які мають людську гідність, національну самосвідомість, гуманістичну моральність, знають свої права і свободи та вміють цивілізовано відстояти їх, сприяючи громадянському миру і злагоді в суспільстві. Серед низки питань у цьому руслі найактуальнішим видається питання виховання молодого покоління, зокрема студентської молоді, оскільки саме вона у найближчому майбутньому буде формувати культурно-політичну еліту держави, а відтак стане тією рушійною силою від якої залежатиме майбутнє всієї нації. Виховати таку молодь можна за умови розвитку національної освіти, в якій система виховання та навчання ґрунтується на ідеях української героїчної історії, багатій культурі, звичаях народу та глибокому знанні рідної мови, літератури, поваги до національних символів, та основ християнської релігії. Саме тому національно-патріотичне виховання молоді є найактуальнішим завданням сьогодення.

Аналіз попередніх досліджень. На теренах України першооснови патріотичного виховання були закладені ще в народній педагогіці – в легендах, казках, міфах, літописах, повчаннях, прислів'ях. Багатогранні аспекти патріотичного виховання особистості знайшли своє відображення у працях педагогів Х. Алчевської, Г. Ващенка, О. Духновича, І. Огієнка, С. Русової, К. Ушинського, Я. Чепіги, які велику увагу приділяли вихованню любові до своєї землі, рідної мови, формуванню національної самосвідомості, поваги до історичного минулого. А. Макаренко, В. Сухомлинський радили прищеплювати молоді високі почуття вірності й відданості Батьківщині, пошани до її трудівників. Психологічні засади патріотичного виховання досліджували П. Блонський, Л. Виготський, Г. Костюк, О. Леонт'єв, О. Петровський, І. Синиця, П. Якобсон.

У сучасній педагогічній науці окремі аспекти патріотичного виховання розробляли і розробляють О. Бандура, Н. Волошина, А. Капська, В. Неділько,

Є.Пасічник, Б.Степанишин. Нині молоде покоління науковців продовжує започатковані традиції розробки наукових обґрунтувань питань національно-патріотичного виховання молодого покоління, зокрема студентської молоді, [1; 3 – 8; 16], але життя щоразу ставить нові і нові проблеми вирішення яких потребує колективного обговорення та сумісних рішень.

Виклад основного матеріалу. Перш чим говорити про патріотичне виховання, спробуємо визначити механізми патріотичного виховання молоді, з'ясувавши спочатку як ми розуміємо поняття «патріотизм». На наш погляд, від надмірного вживання «всує» поняття патріотизм втратило свій первородний зміст. Як нам здається, патріотизм – це глибинне особистісне, зацікавлене ставлення до власної Батьківщини, глибинне почуття любові до Батьківщини. Більш того у цьому словосполученні «любов до Батьківщини» головним словом виступає слово Батьківщина. Говорячи про Батьківщину, ми найчастіше говоримо про «свою країну», а це поняття потребує розшифрування. Країна – в географічному аспекті (територія), і країна – в політичному аспекті (держава, її історія). Разом з тим «географії з історією» недостатньо для усвідомлення молодого людиною почуття патріотизму до власної Батьківщини. Тут потрібна власна особиста зацікавленість, тобто сформована цінність власної Батьківщини, яка народжується в результаті виховання молоді людини в соціально-культурному середовищі, яке створює образ Батьківщини. Мабуть саме тому в Україні живуть люди, які поруч (в одному місті, в одному навчальному закладі) працюють чи навчаються, але мають різне уявлення щодо образу власної Батьківщини. Батьківщина – це духовна реальність, яка зрозуміла, відкрита лише тому, хто зацікавлений нею. Батьківщина вимагає від кожного з нас не стільки любові, стільки – соціальних дій. Згадаймо відомий вислів американського президента Дж. Кенеді: «Не питає, що для тебе зробила Америка, спитай, що ти зробив для Америки». Саме соціальні дії, в яких виявляється наше ставлення до «Своєї Батьківщини, породжують, створюють образ «своєї країни».

Як зазначав В. Сухомлинський: «виховання громадянина патріотом – це гармонія розуму, думки, ідей, почуттів, духовних поривів, вчинків» [18, с.16]. Патріотичне виховання покликане виховувати у молоді людини високі моральні ідеали, почуття жертвовного служіння Батьківщині. Відомо, що основні риси громадянина формуються в молодому віці під впливом загальнонародних цінностей, у взаємодії особистості з суспільством, яке на кожному етапі репрезентують родина, школа та різноманітні колективи [8, с. 170]. Справжній патріот любить Батьківщину, не відвертаючись від неї через те, що їй нічим заплатити йому за це і що її народ не досяг рівня культури характерної для європейських суспільств. А головне – патріот не обмежується пасивною любов'ю до рідного краю, він активно працює для свого народу. Його добробуту, розбудови культури й господарства. Він захищає честь своєї держав, примножує її багатства [1, с. 246].

Основний практичний прояв патріотизму – захист своєї країни від ворогів і праця на її благо. У широкому розумінні – це участь у соціальних перетвореннях країни, зацікавлені зусилля направлені на зміну суспільства в

якому живеш. Щодо напрямку цих змін, то він може бути різним (тобто у кожного своє бачення). Головне відчувати внутрішню потребу служіння Батьківщині. Серед внутрішніх потреб служіння Батьківщині слід виокремили активну громадянську позицію, котра формується через усвідомлення особистості, що «від мене і моїх дій» залежить все, що відбувається в суспільстві; любов до свого народу, гордість за свою націю, гордість за свій край в якому ти живеш. Невипадково патріотизм інколи трактують як єдність зі своїм народом. Історія, культурні традиції, мова стають тоді справжніми символами Батьківщини, тобто об'єктами гордості для громадян держави, регіону, міста тощо.

На нашу думку, національно-патріотичне виховання є складовою загального виховного процесу молодого покоління, головною метою якого є набуття молодими громадянами соціального досвіду, готовності до виконання громадянських і конституційних обов'язків, успадкування духовних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин, формування особистісних рис громадянина Української держави, фізичної досконалості, моральної, художньо-естетичної, інтелектуальної, правової, трудової, екологічної культури. Здійснення системного національно-патріотичного виховання є однією з головних складових національної безпеки України. Національно-патріотичне виховання формується на прикладах історії становлення Української державності, українського козацтва, героїки визвольного руху, досягнень у галузі політики, освіти, науки, культури і спорту. Національно-патріотичне виховання включає в себе соціальні, цільові, функціональні, організаційні та інші аспекти, охоплює своїм впливом усі покоління, пронизує всі сторони життя: соціальну-економічну, політичну, духовну, правову, педагогічну, спирається на освіту, культуру, науку, історію, державу, право. Серед найвагоміших завдань **національно-патріотичного виховання, на нашу думку, слід виокремити:** забезпечення сприятливих умов для самореалізації особистості в Україні відповідно до її інтересів та можливостей; виховання правової культури, поваги до Конституції України, Законів України, державної символіки – Герба, Прапора, Гімну України та історичних святинь; сприяння набуттю молоддю соціального досвіду, успадкування духовних та культурних надбань українського народу; формування мовної культури, оволодіння та вживання української мови як духовного коду нації; формування духовних цінностей українського патріота: почуття патріотизму, національної свідомості, любові до українського народу, його історії, Української Держави, рідної землі, родини, гордості за минуле і сучасне на прикладах героїчної історії українського народу та кращих зразків культурної спадщини; підтримання кращих рис української нації – працелюбності, прагнення до свободи, любові до природи та мистецтва, поваги до батьків та родини. Як одне з пріоритетних завдань варто визначити створення умов для розвитку громадянської активності, професіоналізму, високої мотивації до праці як основи конкурентоспроможності громадянина, а відтак, держави. Важливо, щоб студентська молодь, незалежно від їх національності та регіону проживання, ідентифікувала себе з Україною,

прагнула жити в Україні; розуміла необхідність дотримання конституційних та правових норм, володіння державною мовою; сприймала регіональну історію як частину загальної історії України, відчувала власну причетність до майбутньої долі рідного краю як невід'ємної складової єдиної країни. Саме з цією метою викладачами кафедри українознавства разом зі студентами академії підготували проект «Історико-краєзнавчий трамвай» у рамках міського конкурсу «Молодь – рідному місту». У запропонованому проекті студенти розробили історико-краєзнавчий аудіосупровід найпопулярнішого першого трамваю. Цей проект сприятиме поширенню історичних знань про місто, а відтак виховуватиме як творців проекту так і пасажирів трамваю.

Важливу роль у патріотичному вихованні студентської молоді відіграє педагог, його особистий приклад, його погляди та практичні дії, що мають бути взірцем для наслідування: відвертість, емоційність, оптимізм та активна патріотична позиція педагога. Патріотичне виховання громадянина має здійснюватися кожним педагогом на кожному занятті та за його межами.

Події останніх місяців дають підстави стверджувати, що переважна більшість громадян України, серед яких є і молодь, виявили високу патріотичну свідомість та міцну громадянську позицію. Це є свідченням системної виховної роботи педагогічних колективів навчальних закладів. Тому одним із найважливіших завдань педагогів є продовження роботи з формування у молоді громадянських якостей, розуміння приналежності до Українського народу. Особливу увагу слід приділяти студентам, які переїхали із території військових дій (наша академія прихистила понад сто студентів), сприяти їх адаптації у нових умовах та нових колективах, залучати їх до активної діяльності та участі у виховних заходах, надавати можливість реалізовувати свій інтелектуальний, творчий, фізичний потенціал на благо України.

Патріотичне виховання має наскрізно пронизувати весь навчально-виховний, органічно поєднуючи національне та громадянське. Патріотичне виховання має охоплювати всіх учасників навчально-виховного процесу, сприяти формуванню у студентів та утвердженню у педагогів національних та загальнолюдських цінностей, особистісних якостей, що притаманні громадянину України.

Проявом патріотичного духу, свідченням формування Української політичної нації стало масове використання української національної та державної символіки, українського традиційного одягу, жовто-блакитних кольорів. При цьому важливо не підмінити зовнішніми ознаками патріотизму його глибокої ідейної сутності – готовності своєю працею, науковими, творчими й спортивними досягненнями, службою із захисту країни сприяти розвитку української демократичної держави.

Громадянський компонент виховання найвиразніше втілено у змісті навчальних предметів суспільно-гуманітарного циклу. Вивчення української мови, культури, історії, спрямоване на формування переконливого почуття патріотизму й громадянської свідомості студентської молоді, знань про права і свободи громадян, сутність громадянського суспільства. Пізнаючи свій

народ, студенти пізнають самих себе, оцінюють себе як частину народу, у них формується почуття обов'язку і відповідальності перед Батьківщиною. Велике значення на заняттях історії мають героїчні подвиги особистостей, які стали патріотичною гордістю українського народу, бо як зазначав В. О. Сухомлинський «найголовніше, найяскравіше і найміцніше, що на все життя западає в серце патріота, що втілює в собі Батьківщину – це люди» [19]. Важливим є висвітлення правдивої історії українського народу, повернення до культурних надбань, відкриття призабутих пам'яток нашої спадщини, повернення імен видатних українських вчених, художників, композиторів, видатних політиків.

Виховання патріотизму та національної самосвідомості відбувається також на уроках української мови. К. Ушинський наголошував, що мова – найважливіший, найбагатший і найміцніший зв'язок, що зв'язує віджилі, живущі і майбутні покоління народу в одне велике, історично живе ціле. Коли зникає народна мова, – народу немає більше [20, с. 123]. Рідна мова – кров національної культури, її титульна сторінка. Кожній людині незалежно від її волі властива схильність до своєї рідної мови. Чужа мова рідною не стане [1, с. 460]. На превеликий жаль освітянське керівництво країни, захопившись надмірною європеїзацією освіти, відповідно до чинного закону України «Про вищу освіту» [14] зняло статус «обов'язкових дисциплін» у вищих негуманітарного профілю з курсів «Українська мова», «Історія України», «Історія української культури» тощо. У дискусіях, що точилися на різних форумах, було висловлено різні «за» і «проти». Та як би там не було саме ці дисципліни є базовими у формуванні вищезазначених виховних процесів у вищих негуманітарного профілю. Викладаючи ці дисципліни, у навчально-виховній роботі представники викладацького складу намагаються дотримуватись принципів єдності активних та інтерактивних методів виховання, досягаючи їх інтеграції в кожному окремому виховному національно-патріотичному заході. Відзначимо, що в організації позанавчальної роботи зі студентською молоддю викладачі широко використовували такі методи, як екскурсії, бесіди, тематичні диспути та дискусії, «круглі столи», вікторини, рольові ігри, конференції, лекції, тренінги, «відкриті трибуни», ділові ігри, різні форми роботи з книгою, періодичною пресою, безпосередньо пов'язані з тематикою національно-патріотичного виховання і покликані ознайомити студентів з найбільш яскравими сторінками нашої героїчної історії. Так, наприклад, кафедрою українознавства Придніпровської державної академії будівництва та архітектури організовуються серед студентства цікаві виховні заходи: щорічні студентські наукові конференції «Історія і традиції українського хатобудування», «Державна мовна політика та мовна ситуація в Україні і світі», «Забуттю не підлягає», «Ніколи знову» тощо; творчі зустрічі та конкурси: творча зустріч з лауреатом Державної премії ім. Т. Шевченка Мирославом Дочинцем, класиками сучасної української літератури та кіномистецтва Юрієм Андруховичем, Юрієм Гармашем, Сергієм Жаданом та ін..

Переведення вищезазначених дисциплін до числа «рекомендованих» [15] чи «вибіркових» спрацює не на користь державі. Як свідчить освітянський досвід того-таки європейського простору вивчення власної (національної) культури та мови відбувається впродовж усього життя.

Разом з тим слід зазначити, що гуманітарні кафедри є базовими для втілення **нормативно-правової бази з питань патріотичного виховання** [2; 12; 13; 17], **яка доволі вагома** [9; 10; 11].

Висновки. Змістом патріотичного виховання у вишах негуманітарного профілю є формування особистості зорієнтованої на національні цінності, прагнучої розбудови демократичної, незалежної української держави. Студенти впродовж навчання, вивчаючи дисципліни гуманітарного циклу та працюючи з викладачами гуманітарних кафедр, усвідомлюють свою приналежність до українського народу, проймаються почуттями поваги до національної історії культури, традицій, звичаїв. Визначений зміст патріотичного виховання реалізуються також у ході проведення цілої низки культурно-просвітницьких заходів. Вихованню сучасного громадянина-патріота Української держави, підготовці молоді у вишах негуманітарного профілю до виконання ролі активних громадян, формуванню громадянських навичок і цінностей, необхідних для ефективної участі у житті громади, сприяють курси гуманітарних дисциплін.

Бібліографічні посилання:

1. Вишневський О. І. Теоретичні основи сучасної української педагогіки. Посібник для студентів вищих начальних закладів. – Дрогобич: Коло, 2003.– 528 с
2. Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття») Документ № 896-93-п, чинний, поточна редакція — редакція від 29.05.1996, підстава 576-96-п // Режим доступу <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF>
3. Долженко В.О. Виховання духовних цінностей у студентської молоді в полікультурному просторі: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.07 / В.О. Долженко ; Східноукр. нац. ун-т ім. В.Даля. – Луганськ, 2006. – 20 с.
4. Жаровська О. П. Національна свідомість як складова патріотичного виховання студентів педагогічних університетів / Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб.наук.праць. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. – Вип. 18, кн. 1. – С. 233 – 242.
5. Жеребцова М. В., Бородін С. Е., Ніколаєв О. С. Скаутинг та краєзнавство – система патріотичного виховання молоді / Збірка статей з історії українського скаутингу. – К. ПП «Стародавній світ», 2013. – 312 с.
6. Івженко Ю. В. Молодіжні громадські організації як інститут формування соціальної активності особистості / Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб.наук.праць. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. – Вип. 18, кн. 1. – С. 289 – 296.
7. Кузь В.Г., Руденко Ю.Д., Сергійчик З.О. Основи національного виховання / В.Г.Кузь, Ю.Д.Руденко, З.О.Сергійчик. – К: ІВЦ «Київ», 1993. – 152 с.
8. Кухаренко П.М., Резнікова О.О. Формування громадської позиції сучасної молоді//Україна на зламі тисячоліть – 20 років незалежності (1991-2011): зб. наук. пр. /Редкол.: Кобець А.С. (відп. ред. та ін.) – Д.: Видавництво «Придніпров'я», 2011. – Вип. 3. – С.169-174.
9. Методичні рекомендації на допомогу кураторам за темою «Видатні особистості України періоду незалежності» для проведення кураторської години зі студентами усіх

- напрямів підготовки денної форми навчання/ Укладачі: Євсєєва Г. П., Перетокін А. Г., Єгорова В. С. – Д.: ПДАБА, 2014. – 53 с.
10. Методичні рекомендації на допомогу куратору «Календар пам'ятних дат і подій на 2014 – 2015 навчальний рік» / Укладачі: Г. П. Євсєєва, Ю. П. Дірявка, В. А. Бабенко, Г. І. Лисенко, О. Ю. Баранник, О. В. Христя. – Дніпропетровськ: ПДАБА, 2014. – 145 с.
  11. На допомогу куратору академічної студентської групи у вищому навчальному закладі: Нормативно-методичний посібник з організації виховної роботи у ДВНЗ «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури». – Д.: ПДАБА, 2014.– 206 с.
  12. Національна доктрина розвитку освіти від 17.04.2002 документ №347/2002 чинний // Режим доступу <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>.
  13. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (Указом Президента України від 25 червня 2013 року № 344/2013 (чинний) Режим доступу <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>
  14. Про вищу освіту. Закон України від 01.07. 2014. 1556-18, чинний // Режим доступу <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
  15. Про організацію вивчення гуманітарних дисциплін. Лист МОН № 1/9-120 від 11.03.15 року // Режим доступу <http://old.mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/>
  16. Свиренко Ж.С. Виховання гуманізму в студентів вищих технічних навчальних закладів у процесі вивчення предметів гуманітарного циклу: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.07 / Ж.С. Свиренко ; Східноукр. нац. ун-т ім. В.Даля. – Луганськ, 2009. – 20 с.
  17. Стратегія розвитку державної молодіжної політики на період до 2020 року: схвалено Указом Президента України від 25 червня 2013 року № 344/2013 (чинний) // Режим доступу <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>
  18. Сухомлинський В. А. Родина в серце. – 2–е изд. – М: Молодая гвардия, 1980. . – 175 с.
  19. Сухомлинський В.О. Як виховуватисправжнюлюдину // Вибр. твори: В 5-ти. – К: Рад.школа, 1976. – Т.2 – с. 158-416.
  20. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічнітвори: в 2 т. – К: Рад школа, 1983. –Т.1– 348 с.

УДК: 94(477)"1917-1918"

Ю.Г. Пахоменков

Дніпропетровський аграрно-економічний університет

ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО ПАТРІОТИЗМУ НА ПРИДНІПРОВ'Ї В ЧАСИ РЕВОЛЮЦІЇ 1917 РОКУ

*В статті аналізується процес формування української ідентичності у Південно-Східній Україні. Досліджується утворення та діяльність українських громадських та політичних організацій, можливості та досягнення української пропаганди для формування національної ідентичності на прикладі проведення виборчих кампаній до Всеросійських та Українських Установчих зборів. Оцінюється роль політичних партій, громадських груп та зміни їх образу у сприйнятті виборців упродовж осені 1917 – зими 1918 рр., що проявилось як у зміні електоральних симпатій, так і у наростанні «абсентеїзму» виборців. **Ключові слова:** «Просвіта», Східна Україна, Українські Установчі збори, Катеринославська губернія.*

В статье анализируется процесс формирования украинской идентичности в Юго-Восточной Украине. Исследуется организация и деятельность украинских общественных и политических организаций, возможности и достижения украинской пропаганды для формирования национальной идентичности на примере проведения избирательных

кампаний во Всероссийское и Украинское Учредительное собрания. Оценивается роль политических партий, общественных групп и изменения их образа в восприятии избирателей в течении осени 1917 – зимы 1918 гг., что проявилось как в изменении электоральных симпатий, так и в нарастании «абсентеизма» избирателей. **Ключевые слова:** «Провита», Восточная Украина, Украинское Учредительное собрание, Екатеринославская губерния.

*The article analyzes the process of formation of Ukrainian identity in the South-Eastern Ukraine. Study the organization and functioning of the Ukrainian public and political organizations, opportunities and achievements of Ukrainian propaganda for the formation of national identity on the example, election campaigns in Russian and Ukrainian Constituent Assembly. It assesses the role of political parties, social groups and change their image in the perception of voters during the autumn 1917 - winter 1918., which was manifested in a change of electoral preferences, and in the growth of "absenteeism" voters. **Keywords:** Prosvita, Eastern Ukraine, Ukrainian Constituent Assembly, Ekaterinoslav Province.*

Патріотизм не можливий без усвідомлення своєї національної приналежності. Проте сам процес самоідентифікації не лінійний і залежить від ряду внутрішніх та зовнішніх чинників, серед яких немало важливу роль відіграє історична пам'ять, закріплена у традиціях народу та патріотичне виховання, зосереджене на відтворенні героїзованого минулого. Цей образ розробляється і закріплюється у історичних дослідженнях, популяризується в публіцистиці та меморіальних заходах, відбивається засобами культури. Природно, відбувається деформація історичної дійсності, яка доповнюється відвертими фальсифікаціями ангажованих представників соціуму.

Серед проблем українського минулого, питання утвердження української ідентичності на Сході та Півдні України залишається доволі гострим. В історіографії ХХ ст. це питання розглядалося виключно з етнографічних позицій і набуло значення тільки після 1991 р. На сьогодні дослідженнями формування української ідентичності у цьому регіоні займаються Г. Турченко, В. Гвоздик [1, 2]. Водночас, трапляються твердження, нібито ці території були штучно приєднані до складу України лише у 1920-х рр. всупереч волі населення, а «українізація» була штучним процесом, який спотворив культуру «Новоросії» [3, с. 126]. В останньому випадку автор просто не володіє матеріалом, діє у полемічному полі, проте претендує на науковість свого опусу. Відтак, виникає необхідність розглянути витоки української ідентичності у нашому регіоні, чому присвячена дана стаття.

Соціальні та культурні умови Російської імперії не створювали умов розвитку національної культури у протиставленні іншим національним групам. В імперії українці-малороси користувалися всіма правами повноправних громадян на особистому рівні. Як відмічає російський історик О. Міллер, така рівність будувалася виключно на принципі рівності індивідуумів з одночасною відмовою в інституціалізації цих груп як національних меншин, чого не спостерігалось у ставленні до неслов'янських та західнослов'янських (поляки) етнічних груп, де принцип індивідуальної рівності відкидався, але статус національної меншини не викликав питання. Відтак, з моменту прийняття «малоросом» української ідентичності, він, на відміну від німців, поляків, євреїв, ставав для російської влади і російського суспільства «відступником»

[4, с. 40]. Певні незручності виникали тільки на початковому рівні освіти, про що говорив, спираючись на матеріали зокрема і з Олександрівського повіту Катеринославської губернії, видатний діяч просвіти Росії барон М. Корх [5, с. 372].

Особливості для розвитку української самоідентичності у регіоні не залишалися непоміченими для зовнішніх спостерігачів. У спогадах Д. Дорошенка та І. Мазепи залишилися дві протилежні оцінки можливостей розвитку національного руху на Катеринославщині. Порівнюючи українців Придніпров'я з українцями Північної України Д. Дорошенко не міг утриматися від захоплення: «Селяни Катеринославщини відрізнялися від селян, яких я знав на Київщині та й на своїй Чернігівщині, сміливою, незалежною вдачею, з великим почуттям своєї особливої гідності... мене приємно здивувала їх висока національна свідомість, нічого подібного я досі не бачив, і тому, скажу по правді, я з захопленням пристав до культурно-освітньої праці, що вже велася по селах» [6, с. 146 – 147]. Натомість для І. Мазепи, якому довелося працювати у Катеринославі у роки війни та революції Катеринослав та губернія 1917 – 1918 рр. не викликав такого піднесення: політичні організації відставали від російських, «місто було чуже», селянство – колиска української нації, дезорієнтоване, пролетаріат – русифікований [7, с. 43, 44, 50]. Дві протилежні оцінки, зроблені одночасно, вказували на неоднозначність національних процесів, їх суперечливість та політичну неорганізованість.

У формуванні українського руху на Придніпров'ї чітко можна виділити два етапи. Активісти національного руху на Придніпров'ї першого покоління як правило, потрапляли до Катеринославу не з власної волі. Впродовж перших років ХХ ст., під тиском зовнішніх обставин до Катеринославу переїхали А. Синявський, І. Труба, Д. Яворницький, І. Рудичев, Д. Дорошенко, С. Іваницький. Паралельно з цією вимушеною міграцією, в регіоні формується місцеві групи українських активістів, тісно пов'язані з місцевими громадами за походженням та родом занять. До останніх належали М. Стасюк, К. Корж, С. Бачинський, Г. Воробйов (Горобець), Ф. Сторубель, І. Шабля.

Центром українського життя була Катеринославське товариство «Просвіта», яке виконувало роль надпартійного політичного клубу для людей різного соціального, майнового, освітнього рівнів. Серед них були землевласники та земські діячі М. Биков, А. Кулиниченко, А. Кащенко, К. Макаренко, купець В. Хрінніков, викладачі В. Біднов, С. Липківський, Д. Дорошенко, інженер І. Труба. Чисельнішою, у порівнянні з аналогічними організаціями України, була група промислових та сільськогосподарських робітників приміських селищ Катеринославського та Новомосковського повітів: до 1915 р. були відкриті 15 філій у приміських селах. Кількість членів українського літературно-мистецького гуртка «Просвіта» перевищувала пів-тисячі членів. Це в свою чергу дозволяло українським організаціям виступати з політичними та соціокультурницькими вимогами перед російськими партіями вже на передодні світової війни.

Піку передреволюційного піднесення український рух досягає на початку 1914 р. Розмах урочистостей присвячених 100 річчю від дня народження Т. Шевченка у м. Катеринославі був першою маніфестацією рівня української організованої громади у, в цілому, в неукраїнському центрі. Ліквідація Катеринославської «Просвіти» на початку 1916 р., арешти і засудження ряду активістів національного руху не зупинили українських діячів. Водночас із ліквідаційними зборами «Просвіти», 24 лютого 1916 р. відбулося створення видавничого товариства. При Катеринославському «Науковому товаристві» члени забороненої «Просвіти» організували комісію для вивчення місцевого краю [8, с. 53].

Скасування національних обмежень часів Російської імперії стало одним із перших результатів Лютневої революції. Проте в документах Тимчасового уряду на весні 1917 р. відсутні згадки про українців та Україну. Розглядаючи можливість державного устрою Фінляндії, Польщі, російські політичні кола не бажали ставитися рівнозначно до українських вимог вважаючи українців вигадкою, фарсом «нашої групи південних інтелігентів». На першому, організаційному етапі, українці не ставили собі за мету створення «сепаратних» організацій. Революція розглядалася як загальноросійський процес, національні особливості розглядалися, принаймні українцями як складова цього явища. У повній мірі ці процеси знайшли своє відображення і в подіях Катеринославщини. Однак взаємини між українськими та загальноросійськими політичними партіями та громадськими організаціями майже відразу набули конфліктності. До 1917 р. в соціально активній частині російського суспільства «українське питання» розглядалося виключно як можливий засіб впливу на урядову політику. В громадській думці утвердилося уявлення про відірваність, маргінальність національних програм та очікувань. Стрімкий і масовий національний рух в українських губерніях був несподіваним і незрозумілим явищем для носіїв російської ідентичності, що зумовлювало насторожене, а часто і прямо вороже ставлення до вимог українських партій.

З іншого боку, політичні гасла українських партій часто мали радикальний соціалістичний характер, що зближувало їх з програмами лівих есерів та більшовиків. Програмні розходження в соціальних питаннях між українськими партіями ускладнювали і без того нелегкі завдання розширення соціальної бази національного руху.

Вже після перших повідомлень про події в Петрограді, в ніч на 1 березня 1917 р. у Катеринославі було сформовано Об'єднаний комітет товариства українських поступовців, який став першою формою організації українців Придніпров'я в часи революції [9, 18 березня]. 11 березня відбулися установчі вибори відновленої «Просвіти» у Катеринославі, на яких були представники від українських громад м. Верхньодніпровська, Олександрівська, Києва, Одеси, с. Мануйлівка, Лоц-Кам'янка, солдати та офіцери гарнізонну. Важливе значення мало рішення про створення просвітянської газети у Катеринославі – першого у 1917 р. українського друкованого органу на Придніпров'ї. Редакційну комісію очолили Любов і Василь Біднови, до її складу були обрані Є. Вировий,

П. Щукін [9, 24 березоля].

До серпня 1917 р. «Просвіти» вже діяли в усіх міських центрах багатьох сільських волостях губернії. Так, у Катеринославському повіті «Просвіта» створила 13 філій, серед яких Діївська філія нараховувала 100 членів, окрім звичайних секцій організовано оркестр та дитячий співочий гурток [10, арк. 32 зв.]. У Новомосковському повіті діяли 12 філій організації, у Верхньодніпровському - 7 (до листопада вже 13), в Олександрівському – 6 [8, с. 57]. Вже у червні 1917 р. Павлоградська «Просвіта» діє як самостійна організація в якій налічувалося 9 філій із чисельністю до 15 тис.чоловік, видавало власну газету «Степ» [9, 11 червня]. «Просвіти» були засновані в усіх містах Катеринославської губернії. В ряді місць створення та діяльність українських осередків зіштовхувалося з протидією. Так, Луганська «Просвіта», заснована 15 травня, зіштовхнулася з ворожістю російської громади. Нереалізованим залишився план відкриття української школи [10, арк. 32]. «Просвіта» Вознесенського рудника (Бахмутський повіт) існувала лише завдяки байдужості місцевої організації ПСР [10, арк. 36 зв.].

Суттєвою відмінністю нової «Просвіти» від попередньої організації була її політично-виховна мета. Виховання національної свідомості визначалося пріоритетним завданням, в якому культурно-просвітня діяльність була засобом. На першому етапі «Просвіта» виступає як надпартійний національний клуб, що відповідало ідеї «єдиного національного фронту». Лише у серпні, у зв'язку із змінами у державній політиці Росії, рада «Просвіти» звернулася до всіх місцевих організацій з закликом про обов'язок скрізь і всюди ширити думки про потребу домагатися національно-територіальної автономії для Катеринославщини. П. Єфремов (В. Юноша) охарактеризував нові завдання просвітянських організацій: «взяти якнайдіяльнішу участь в цьому визвольному українському рухові, в цій боротьбі за автономію України в межах, заселених нашим народом, і подбати, щоб Катеринославщина, колишні запорізькі «Січмати» й великий «Луг-батько», раніше, а не пізніше приєдналися до неї» [9, 20 серпня].

Український рух не віддалявся від політичних гасел російської революції. На першому етапі українські активісти виходили із необхідності роз'яснення масам саме поняття «українець» та «Україна», бажані форми державного устрою. На Катеринославському повітовому з'їзді Селянського союзу 28 травня доповідачі зупинилися на роз'ясненні основних понять національного руху. Виступаючи від імені Української губерніальної ради Ю. Павловський, зупинився на різниці понять «хохол» і «українець», а В. Біднов доводив делегатам, що «мужицької мови» не має, а є українська [11, арк. 27, 28]. Проте у цей час поширення національної ідеї в масах часто мало випадковий характер, що зафіксовано в спогадах та резолюціях зборів і залежало від емоційно насиченої агітації. Типовими для сільських сходів були резолюції, в яких містилася нагадування про козацькі часи: «ми є нащадки запорожців».

Новий етап розгортання національного руху пов'язаний з розширенням сфери впливів Української Центральної Ради. Утворення національного центру

в Києві мало важливе значення для організації українського руху на місцях, який набуває київоцентричного характеру. Важливим завданням став процес утворення місцевих українських рад для координації діяльності українських організацій в регіонах та представництва національних інтересів перед органами центральної і місцевої влади. Загалом, за розширеним списком членів Центральної Ради, зареєстрованих на VI сесії (5 – 9 серпня 1917 р.) вдалося встановити 42 кандидатів від Катеринославщини, в тому числі від національних меншин: М. Болоховський (єврейський прогресист), М. Олексієв (ПСР), Й. Бергман, кандидат від «Бунд» В. Альтер І. [12, с. 235 – 241].

Відповідно до завдань по утворенню місцевих українських організацій, в українських губерніях відбулися ряд національних з'їздів. Губернський український з'їзд проходив у Катеринославі 21 – 22 травня 1917 р. [9, 4 червня]. Постанови з'їзду, витримані в дусі національної програми, ухваленої Центральною Радою, висловлювали повну підтримку встановленню автономії України у складі Російської республіки: «щоб надалі доля українського народу не була ще раз зломлена байдужістю широкого російського громадянства, треба усі справи українського народу обороняти через народні українські організації – Центр. Укр. Раду і місцеві губ. Ради під прапором: «Автономія України в Російській Федеративно-демократичній республіці»» [13, с. 329].

Упродовж липня – жовтня українські організації охопили всю територію губернії. Так, 23 липня відбулося перше засідання Маріупольської повітової української ради до якої увійшли представники гарнізону, українських товариств робітничих колективів, «Просвіти» с. Карлівка та Маріуполя, Селянської спілки та УПСР [14, 9 августа]. 20 серпня повітовий з'їзд Олександрівська обрав повітову раду з 9 осіб [15, 6 сентября]. 9 вересня на повітовому з'їзді в Павлограді обрано українську раду [15, 19 сентября]. До 9 вересня відбулися повітові українські з'їзди у Бахмутського та Слов'яносербського повітів.

Одним із дієвих засобів залучення мас в процес розвитку національного руху впродовж першого року революції були маніфестації з нагоди урочистостей. Порівнюючи українські демонстрації в Катеринославі 12 березня та 21 травня з святом III Універсалу 10 листопада, спостерігачі відмічали зростання кількості учасників. В той же час місто залишалось осторонь від участі у важливих для українців подіях. Якщо в травні делегатів на I Український губернський з'їзд зустрічали насторожена та холодна зацікавленість «купки байдужих людей» [15, 15ноября], то у листопаді неукраїнська більшість губернського центру очікувала погромів. В освітніх закладах міста були скасовані заняття через чутки, які циркулювали серед громадян [15, 12 ноября].

Звітуючи про лекційно-агітаційні заходи у Павлоградському повіті, С. Бачинський вказував на непрості відносини в громадах. Хоча загалом настрої селянства прихильні, проте в окремих пунктах відмічено конфліктні настрої: у с. Роздори пущено чутки про мінування зали в якій мала відбуватися лекція, у с. В'язовок відмічено неприхильне ставлення до української організації освіти.

[15, 21 октября]. У звіті відділу шкільної освіти Павлоградської народної управи про українізацію на Павлоградщині, відмічалось, що ці заходи зіштовхувалися з протидіями правого «чорносотенного», і лівого «більшовистського» елементів: «з гурту меншої частини несвідомого вчительства, так і з боку такого ж селянства (в незначній мірі), особливо ж – з боку міщанства м. Павлограду й містечок недалеких від залізниці». В семи селах були складені приговори проти українізації школи, проте в подальшому в двох селах громади висловилися за підтримку української мови у школі, а в інших під тиском дітей в школах приступили до навчання «державною мовою» [16, арк. 120].

Своєрідною кульмінацією «боротьби за Україну» на Катеринославщині стала кампанія з виборів до Всеросійських та Українських Установчих зборів, які мали затвердити результати революції. На відміну від деяких інших регіонів України, українці Катеринославщини виступили за складання єдиного національного соціалістичного блоку, відкинувши думку про блокування із загальноросійськими партіями [13, с. 864].

Агітація під час виборчої кампанії виявила принципові розбіжності між основними кандидатами. Окрім соціально-економічних та політичних проблем, несподіваної гостроти набуло національне питання, яке в окремих регіонах губернії стало головним. 22 жовтня в Олександрівську відбулася приватна нарада представників 11 волосних Рад селянських депутатів, на якій було вирішено підтримати український виборчий блок [15, 11 ноября].

Загалом, За підрахунками Катеринославської окружної виборчої комісії, загалом участь у виборах взяли: в Катеринославському повіті 126 408 (71,8%), Олександрівському 115 281 (73,4%), Новомосковському 117 231 (74,5%), Павлоградському 108 488 (70,1%), Верхньодніпровському 97 578 (69,3%), Бахмутському 212 355 (69,0%), Словоносербському 126 029 (62,4%) та Маріупольському 99 538 (59,0%) виборців [17, арк. 13]. За український список проголосували 487918 виборців (44,9%), він отримав більшість голосів у Катеринославській, Олександрівській, Верхньодніпровській, Новомосковській, Павлоградській повітових та Бахмутській міській комісії. Російські есери набрали 220563 голоси (20,3%), отримавши більшість у Бахмутському та Маріупольському повітах. Більшовики отримали 201806 голосів (18,6%), виборовши першість у містах Катеринославі, Олександрівську, Луганську, Маріуполі, Юзівці, Амур-Нижньодніпровську та Словоносербському повіті [18, 23 ноября].

Закріпити здобутки українського національного руху в мали Українські Установчі збори. Ідея проведення виборів до національного представницького органу, як прояв «найсправедливішої волі демократії», була заявлена в Декларації Генерального секретаріату від 29 вересня 1917 р. [13, с. 323]. Третій Універсал визначав днем проведення виборів 27 грудня 1917 р., днем скликання – 9 січня 1918 р. Закон про вибори до УУЗ був розроблений на основі положення про вибори до Всеросійських Установчих зборів.

При організації виборів особливих проблем з органами місцевого самоврядування не виникало. Наростання політичного радикалізму

наприкінці 1917 – на початку 1918 рр. Уживалося з певною повагою до норм демократії. У грудні 1917 р. більшовики та підконтрольні їм Ради брали участь у проведенні передвиборчої агітації, особливу увагу звернувши на агітацію серед селянства. При всіх ексцесах, якими супроводжувався процес захоплення влади ліворадикальними групами, виборчі комісії продовжували працювати. Навіть після розгону Всеросійських Установчих зборів місцеві Ради відкрито не заважали проведенню виборів. Водночас нова влада не заважала активності солдат-фронтовиків, які розцінювалися як передовий загін завоювання села. Ставлення більшовиків до ідеї національної державності змінюється після проголошення IV Універсалу УЦР.

Якщо відносини з органами влади залишалися робочими, то радикалізація настроїв мас створювала напругу в роботі комісій. П. Феденко, кандидат від УСДРП, згадував ту напругу, яка супроводжувала його агітаційну поїздку по Верхньодніпровському повіту [19, с. 304, 307].

Проведення виборів співпало з початком бойових дій між українськими частинами та загонами «Червоної гвардії». У Катеринославі виборчі дільниці у Катеринославі відкрилися 27 грудня, водночас із вуличних боїв. Проте вже 30 грудня комісія зголосилася на перенос виборів на 14 – 16 січня, констатуючи, що стан в Катеринославі не покращився. Водночас було узгоджено питання про відтермінування виборів у м. Бахмуті на 6 – 8 січня, а в м. Луганську на 7 – 9 січня [20, арк. 24 зв., 25, 26 зв., 27]. Вчасно вибори були проведені тільки у Верхньодніпровському, Маріупольському, Олександрівському повітах, тоді яку Павлоградському повіті – з 30 грудня по 2 січня, у Новомосковському – з 2 по 4 січня, у Бахмутському – 6, 7 і 9 січня, у Слов'яносербському – з 7 по 9 січня [21, арк. 102, 87, 24, 163].

Настрої населення позначилися на поведінці виборців. Незважаючи на задекларований в III Універсалі федеративний ідеал держави, поширеним серед громад було побоювання про можливий розрив з Росією. Ряд громад прийняли рішення утриматися від голосування через національний чинник. У Маріупольському повіті через відсутність окремого грецького списку 15 грецьких волостей утрималися від голосування, в Павлоградському повіті відмовилися брати участь в процесі громадяни дільниці №1 Богданівської волості, у Бахмутському повіті аналогічно вчинили жителі м. Дебальцево [21, арк. 35 зв.; 13 арк. 103, арк. 32 зв.]. Як видно із матеріалів переданих до Головної виборчої комісії, вибори на Катеринославщині були зірвані, або про них відсутня інформація по 177 дільницям (14% від загальної кількості). З них в Бахмутському повіті не надали інформації 51 дільниця, в Слов'яносербському – 49, в Маріупольському – 30, в Павлоградському – 24, Олександрівському – 21, Катеринославському – 2. Лише у двох повітах губернії усі виборчі дільниці надали повні звіти про перебіг виборів на своїй території [21, арк. 6, 8, 53, 67, 81, 99].

Вибори виявили високу активність громадян, незважаючи на складні, часто критичні події, які співпали з часом голосування. Результати голосування спростовують твердження про «абсентеїзм» виборців. Лише у Бахмутському повіті, внаслідок важких умов праці виборчих комісій,

спостерігається ігнорування виборів громадянами. Пояснюючи такий стан роботи, повітова комісія вказувала на комплекс причин, які впливали на активність виборців: громадяни ігнорували вибори, на виборців чинився тиск, члени виборчих комісій не отримали оплати своєї роботи і як правило «дільничні комісії працювали в'яло, неохоче і якщо прийняти сучасні умови виборів взагалі, то стає зрозумілим «абсентеїзм», проявлений виборцями...» [21, арк. 24]. Навіть у східних повітах Катеринославської губернії українські списки конкурували з більшовиками та есерами. У Слов'яносербському повіті чітко простежується поділ симпатій виборців: в зайнятих сільським господарством волостях більшість голосів збирав український список № 5, тоді як в рудничних та заводських поселеннях – більшовицький список № 9.

Остаточні підрахунки результатів виборчої кампанії на Катеринославщині були опубліковані лише в квітні 1918 р. Відтак, за список № 5 віддали голоси 348 564 (55%), за список № 9 – 156642 (24,7%), за № 3 – 35826 (5,6%), за список № 4 – 18760 (3%), за список № 15 – 16 640 (2,6%) голосів [15, 17 (4) квітня].

Найбільших втрат в симпатіях виборців зазнали загальноросійські соціалістичні та ліберальний політичні проекти. На виборах до Українських Установчих зборів у повітах, у порівнянні з попередніми виборами, кількість прихильників російських есерів знизилася на 83,7%, ліберальної Партії народної свободи на 76,%, тоді як українські списки – на 30,7% та більшовики – на 19,7%. Українці майже зберегли свої показники в Катеринославському та Новомосковському повітах, в п'ять з половиною разів збільшили своїх симпатиків в Маріупольському, але втратили 36% голосів в Олександрівському повіті. Наприклад, російські есерита меншовики несли тягар відповідальності за прорахунки непопулярного Тимчасового уряду. В рівній мірі голоси віддані за есерів на виборах до Всеросійських Установчих зборів розподілилися між УПСР та РСДРП(б).

Втрата владою авторитету на місцях вела до пошуку альтернатив, що відбилося на позиціях політичного українства. З групи на початку 1917 р. українці стали достатньо впливовою силою в колишній Новоросії. Вибори 1917 р. на Катеринославщині виявили наростання втоми і розчарування громади від політичного хаосу, ігнорування права вибору, зневіру в демократію як інструменту подолання кризи. Та водночас результати виборів показали слабкість «російського миру» в регіоні, що і зумовило поразку загальноросійських політичних проектів на початку ХХ ст. в Південно-східній Україні.

Звіти повітових виборчих комісій визначають, що загалом інтерес до Українських Установчих зборів у містах був нижчим від активності виборців в селах. В повітових містах явка виборців загалом була вища, ніж в містах позаштатних. У першому випадку більшість виборців обирали українські списки, тоді як в позаштатних містах участь громадян була мінімальною, а лідерами політичних симпатій були національні єврейські та більшовицькі списки.

У певному сенсі, на весні 1918 р. ідея скликання Українських

Установчих зборів мала мобілізуючий характер навіть для політичних партій та громадських організацій, які в цілому були налаштовані опозиційно до української ідеї чи до практики внутрішньої політики в Україні. Проте, не маючи логічного завершення, вибори до Установчих зборів набули характеру історичного плебісциту на якому визначилися симпатії громадян відносно самовизначення народів, коли «голосування за національні партії фактично стало вибором тієї чи іншої форми» [22, с. 252].

Вибори до Всеросійських та Українських Установчих зборів були своєрідним «барометром» громадських настроїв населення регіону. Виборчі кампанії продемонстрували активну позицію громад, засвідчили зміни політичних симпатій громадян упродовж кількох місяців та визначили національний характер Східної України.

Упродовж всього року українцям у більшості повітів губернії не вдалося об'єднати населення за суто національними чинниками. До листопада 1917 р. в міських думах губернії тільки у Катеринославі та Амур-Нижньодніпровську українці створили чисельні фракції. В м. Амур-Нижньодніпровську завдяки конфлікту між есерами та більшовиками вдалося призначити головою українця І. Романченка (УСДРП) [15, 11 листопада]. Певною перемогою українського національного руху були результати перевиборів Ради депутатів Криворіжжя в жовтні 1917 р. Тут більшість отримали представники УСДРП. Головою виконкому був обраний член УЦР, інструктор з організації «вільного козацтва» на Криворіжжі К. Речмедило.

З початком революції намітилися і подальшому вже не зникали регіональні особливості українського руху Катеринославщини. Першість Придніпров'я зумовлена активністю українців Катеринославу, Новомосковську, Верхньодніпровську, Павлограду і порівняно слабкий розвиток національних процесів в південній частині (Олександрівський та Маріупольський повіти) та Донбасі (Бахмутський та Слов'яносербський) виявилася критичною під час боїв за Україну в цьому регіоні. На початок 1918 р. національний рух пройшов тільки організаційний етап, що зумовило обмеження завдань і можливостей національної революції в губернії. Фактично втраченими для українців опинився схід Катеринославщини. Український рух ґрунтувався переважно на емоційному а не на соціальному ґрунті, що стало однією з причин поразки української революції у регіоні.

В історії українського національного руху Південно-Східна Україна залишається недооціненою, як територія з невизначеними політичними симпатіями. У порівнянні з іншими українськими землями початку ХХ ст., в регіоні високого значення набували соціальний та економічний аспекти. В цьому Катеринославщина залишалась частиною Росії, і передумовою розгортання національного руху стали послаблення та поступове згортання цих зв'язків впродовж першого року революції. Водночас у регіоні не склалося підґрунтя для сепаративних ідей, достатньо поширених в інших територіях Росії. Спроба утворення на землях Східної і Південно-Східної України «Донецько-Криворізької республіки» виявила повну відсутність підтримки населенням таких авантур. В чисельних резолюціях і постановах

часів революції постійно наголошується на загальноукраїнському характері подій у регіоні, хоча форми державного облаштування могли уявлятися по різному.

Бібліографічні посилання:

1. Гвоздик В.С. Політична боротьба у Запорізькому регіоні у період революції // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – Запоріжжя: Просвіта, 2009. – Вип. XXV. – С. 21 – 42.; Гвоздик В.С. Участь українського селянства півдня України у політичній боротьбі // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – Запоріжжя: Просвіта, 2005. – Вип. XIX. – 152 – 160.
2. Турченко Г.Ф. Запорізький регіон за доби Центральної Ради // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – Запоріжжя: ЗНУ, 2009. – Вип. XXVIII. – с. 7 – 21; Турченко Г.Ф. Національні і територіальні тенденції в Україні напередодні Першої світової війни // Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. – Запоріжжя: Просвіта, 2002. – Вип. XV. – с. 53 – 70; Турченко Г.Ф. Південноукраїнський регіон у контексті формування модерної української нації (XIX – перша чверть XX ст.): Навч. посібник. – Запоріжжя: Запорізький нац. ун-т, 2008. – 342 с.
3. Корнилов В.В. Донецко-криворожская республика / В.В. Корнилов. – Харьков: Фолио, 2011. – 603 с.
4. Миллер А. И. «Украинский вопрос» в политике властей и русском общественном мнении (вторая пол. XIX в.). – СПб: Алетей, 2000. – 260 с.
5. Корх Н.А. Этнографический элемент в деле организации народной школы// Наши педагогические вопросы. – М., 1882. – С. 372.
6. Дорошенко Д. Мої спогади про давнє минуле (1901 – 1914 роки): Науково-популярне видання / Д. Дорошенко. – К.: Темпора, 2007. – 272 с.
7. Мазепа І.П. Україна в огні й бурі революції. 1917-1921: I. Центральна Рада – Гетьманщина – Директорія. II. Кам'янецька доба. – Дніпропетровськ: Січ, 2001. – 415 с.
8. Чабан М. Діячі січеславської «Просвіти» (1905-1921). Біобібліографічний словник.– Дніпропетровськ: ІМА–прес, 2002.— 536 с.
9. Вісник т-ва «Просвіта» у Катеринославі: газета Катеринославської організації «Просвіта». – Катеринослав. – 1917.
10. ЦДАВОУ. – Ф. 2581. – Оп. 1. – Спр. 157.
11. ДАДО. – Ф. 831. – Оп. 1. – Спр. 5.
12. Українська Центральна Рада: Документи і матеріали. У 2-х т. /Упорядник Верстюк В.Ф. та ін. Т. 1: 4 березня – 9 грудня 1917 р.– К.: Наукова думка, 1996.– 591 с.
13. Український національно-визвольний рух. Березень-листопад 1917 р.: Док. і мат-ли./ Упорядник В.Верстюк. – К.: Вид.-во ім. Олени Теліги, 2003.– 1024 с.
14. Мариупольская жизнь. – Мариуполь. – 1917.
15. Народная жизнь: издание Екатеринославского губернского земства. – Екатеринослав. – 1917 – 1918.
16. ЦДАВОУ. – Ф. 2581. – Оп. 1. – Спр. 53.
17. ЦДАВОУ. – Ф. 1133. – Оп. 1. – Спр. 53.
18. Наша борьба: орган губернского комитета и Екатеринославской организации Российской социал-демократической рабочей партии. – Екатеринослав. – 1917 – 1918.
19. Феденко П. Исаак Мазепа – борець за волю України // Чабан М. У старому Катеринославі. (1905 – 1920 рр.). Хрестоматія. Місто на Дніпрі очима українських письменників, публіцистів і громадських діячів. – Дніпропетровськ: ІМА-прес, 2001. – С. 285 – 328.
20. ЦДАВОУ. – Ф. 1146. – Оп. 1. – Спр. 4.

21. ЦДАВОУ. – Ф. 1146. – Оп. 1. – Спр. 2.
22. Протасов Л.Г. Всероссийское Учредительное собрание: История рождения и гибели. – М.: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 1997. – 368 с.

СЕКЦІЯ 2
НАЦІОНАЛЬНО-ДЕРЖАВНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ

УДК 378.147

**Сокол С.П.,
Муренко О.О.**

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

**ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПОЗИЦІЇ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ
СЕРЕД ЮНАКІВ ФАКУЛЬТЕТУ МЕХАНІЗАЦІЇ ДДАЕУ**

У статті проаналізовано виховні заходи та етапи формування активної громадської позиції студентської молоді. Розглядаються за різними критеріями види громадянського виховання.

Ключові слова: *громадянська позиція, громадянське виховання, молодь, студентство.*

В статье проанализированы воспитательные мероприятия и этапы формирования активной общественной позиции студенческой молодежи. Рассматриваются по разным критериям виды гражданского воспитания.

Ключевые слова: *гражданская позиция, гражданское воспитание, молодежь, студенчество.*

Educator measures and stages of forming of active public position of student young people are analysed in the article. The types of civil education are examined on different criteria.

Keywords: *civil position, civil education, young people, student.*

Сьогодні в Україні ми спостерігаємо дуже глибокі суспільні та політичні зміни, які викликали необхідність перебудови системи освіти та її адаптації до нових реалій й вимог. Особливо суттєвий вплив на соціалізацію молоді, її підготовку до суспільної взаємодії чинять трансформаційні зміни, які відображають об'єктивні процеси. За останній рік в Україні ми спостерігали неймовірний сплеск, розквіт громадянської позиції, усвідомлення національної гідності та патріотизму. Та велику загрозу несе не тільки воєнні дії на території України, а й інформаційний та економічний тиск на державу.

Сучасні політологи пропонують сім основних видів війн, ефективність яких досить різна:

- Класична техногенно-силова війна, яка полягає у збройному вирішенню конфлікту. Вона досить небезпечна, оскільки може призвести також і до сильних екологічних наслідків;
- Більш дієва та безпечніша – економічна війна, яка складається з економічних санкцій, нееквівалентному обміну товарами та послугами, валютній експансії, енергетичній блокаді тощо;
- Неоголошений геноцид проти держави-суперника (знищення генофонду протилежної сторони шляхом широкого застосування наркотичного, алкогольного, табачного „геноциду”, широким використанням штучних домішок у їжу та дешевих генетично-модифікованих продуктів);
- Організаційна війна – імплантація в національне тіло супротивника чужих або відкрито ворожих йому організаційних форм;
- Інформаційна війна – масове впровадження вигідної інформації з одночасним замовчуванням невідповідної, а також тенденціозної інтерпретації подій;
- Хронологічна війна – вигідна інтерпретація масштабних історичних подій та цивілізованих процесів, постійне комбінування історичних фактів з метою довести протилежне та зруйнувати причинно-наслідковий зв'язок минулого, теперішнього та майбутнього. Наприклад: „Україна”- спотворене від „окраїна”, „прохідний двір”, українська історія – трагедія взаємної ненависті та взаємознешкодження українців.
- Духовна війна – цілеспрямоване нав'язування чужих життєвих цінностей, спотворене субстанціональне уявлення про природу добра та зла, дружби та ненависті, честі та обов'язку.

З власного досвіду чітко бачимо, що всі перераховані види війн активно використовуються проти України. За таких умов особливого значення набуває громадянська освіта, а саме: формування громадянської позиції сучасної молоді.

Мета даної статі є дослідити і проаналізувати виховні заходи з формування активної громадянської позиції студентської молоді, а власне юнаків, сутність якого полягає у підготовці молоді особистості до життя у демократичному суспільстві, визнанні й прийнятті цінностей, що є визначальними для даного суспільства, реалізації особистісних цінностей, власних прав, свобод і обов'язків, здатності до соціальної взаємодії.

Об'єктом даного дослідження є юнаки факультету механізації ДДАЕУ, а **предметом** – засоби формування активної громадської позиції.

Як ми вже писали у попередніх статтях, громадянське виховання - формування громадянськості як інтегрованої якості особистості, що дає людині можливість відчувати себе морально, соціально, політично і юридично дієздатною та захищеною.

Покликано воно виховувати у молоді людини високі моральні ідеали,

почуття любові до своєї Батьківщини, потреби у служінні їй. Відомо, що основні риси громадянина формуються в молодому віці, під впливом загальнонародних, національних цінностей, у взаємодії особистості із суспільством, яке на кожному етапі представляють сім'я, школа, різноманітні колективи.

Орієнтоване на формування свідомого громадянина, патріота, професіонала, людини зі шляхетними особистісними якостями і рисами характеру, світоглядом і способом мислення, почуттями, вчинками та поведінкою, спрямованими на саморозвиток.

В Україні воно зумовлене завданням державотворення на засадах гуманізму, демократії, соціальної справедливості.

Одним із критеріїв і результатів громадянського виховання є громадянськість особистості, яку складають моральна, політична та правова культура, почуття власної гідності, внутрішньої свободи і водночас вболівання за суспільні ідеали, за пріоритети держави, благо свого народу і його дружні взаємини у світовому співтоваристві. [4] Сьогодні цей критерій зумовлений воєнними діями на території України та необхідністю моральної підтримки воїнів та молодих людей призовного віку.

Активна громадянська позиція формується під час залучення молоді у систему оточуючого соціального середовища. У процесі соціалізації в молодій особистості формується відчуття суспільної приналежності та розвивається здатність успішно виконувати свою соціальну роль, мати певну життєву позицію.

Позиція - думка з приводу питання; певна оцінка факту, явища, події; дія, поводження, зумовлені цією оцінкою.

Громадянська позиція містить два чинники - особистісний і суспільний, згідно з якими й формується оцінка події, а потім і поведінки, зумовленої цією оцінкою. Громадянська позиція формується в процесі громадянського виховання, завданням якого, на нашу думку, є:

1. Опанування молоддю понятійного апарату, що дає уявлення про основні категорії сучасного демократичного суспільства, правової держави, громадянського суспільства (Конституція, закон, права та обов'язки, серед них виборче право, громадянська ініціатива, громадянська самосвідомість, цивільна позиція тощо).

2. Залучення молоді в життя соціуму через систему спеціальної освітньої діяльності, що організується за участю людей, які частіше всього спілкуються із студентом (батьків, кураторів, викладачів) через суспільно корисну діяльність та систему дослідницької роботи. Як зазначає Г. Сорока, інтерактивні методи передбачають спільну взаємопов'язану діяльність педагогів, учнів, сім'ї, студентського колективу та інших суб'єктів процесу виховання з метою формування поглядів, переконань, навичок поведінки [3, с. 12].

3. Формування навколишнього соціуму молоді як простору громадянського суспільства, що дає їй змогу реалізувати свої цивільні права та свободи. Усе це становить систему виховних заходів. [1, с. 16].

Для ДДАЕУ головне – це різнобічний розвиток особистості майбутнього конкурентоспроможного фахівця з вищою професійною аграрною освітою, з високою культурою, інтелігентністю, соціальною активністю, якостями громадянина – патріота. Виконання першого завдання видається можливим завдяки освітній діяльності системи неперервної економіко-правової освіти та базових гуманітарних курсів; другого - завдяки залученню молоді до освітньої діяльності системи неперервного громадянського виховання завдяки навчально-виховній роботі у ВУЗі за напрямками виховання національної свідомості, громадянського та патріотичного виховання, естетичного, виховання здорового способу життя та фізичної культури, морально-правове виховання, трудове та професійне, інтелектуальне виховання; третього - завдяки системі педагогічних технологій соціального проектування навколишнього суспільства, наприклад, студентське самоврядування або комітет у справах сім'ї та молоді. Також провідною ланкою діяльності цієї системи є взаємодія освітніх установ з міською владою, з органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями, підприємцями, волонтерами.

Тож у сучасному суспільстві громадянське виховання молоді:

- є одним із головних соціальних замовлень суспільства й державних структур системі освіти, тому воно є складовою освітньої діяльності у ВУЗі;
- як інтегруюча мета освітньої діяльності дає змогу узгоджувати різні навчальні програми, технології, критерії результативності з урахуванням соціалізації;
- залучає широке коло суб'єктів соціального життя у виховний процес.

Виховні заходи громадянського змісту можна **класифікувати за різними критеріями**, а саме:

- **за метою** — поглиблення знань молоді з історії й культури народу, його традицій, розвиток творчих здібностей і талантів учнів, формування вмінь і навичок збирати й записувати зразки народної творчості, навчання технологій виготовлення художніх виробів, сприяння здобуттю громадянської компетентності;
- **за формою** - навчальні, ігрові, змагальні, художні, індивідуальні, групові, клубні форми виховної роботи;
- **за методами** — роз'яснювально-ілюстративні методи виховної роботи (бесіди, розповіді, повідомлення, диспути, зустрічі, тематичні конференції) і дослідницько-пошукові (експедиції, екскурсії, вивчення історичних джерел, обробка зібраних матеріалів тощо);
- **за місцем проведення** - виховна робота в школі, у ВУЗі, громадських місцях, на природі, в домашніх умовах тощо.

За **метою реалізації** виховні заходи з громадянського виховання учнів поділяються: на *суспільно корисні* (волонтерська діяльність, охорона пам'яток історії й культури, районні, обласні та інші екологічні рухи тощо); *трудові* (освоєння традиційних ремесел і народних промислів); *пізнавально-розвивальні* (вікторини, турніри, диспути, літературні студії, клуби народної творчості, конкурси, народні університети мистецтв, наукові товариства, музейно-етнографічна робота); *художньо-естетичні* (розважальні вечори поезії, пісні, танцю, свята рідної мови, фестивалі дитячої народної творчості, ярмарки народних промислів і ремесел); *військово-спортивні* (спартакіади з народних видів спорту, змагання, естафети національних ігор, військово-спортивні ігри).

Метою громадянського виховання є формування в памолоді громадянської позиції, що сприятиме активній участі в житті правового демократичного співтовариства.

Громадянська позиція особистості – це, по-перше, ціннісно-правовий зв'язок людини й суспільства, заснований на знанні й додержанні певних прав та обов'язків, по-друге, особистісне прийняття людиною основних проблем і мети суспільства, здатність бути членом соціального співтовариства й упевненість у захищеності своїх прав з боку суспільства; по-третє, готовність особистості погоджувати перспективи й мету свого розвитку з перспективами й метою розвитку суспільства. Пропонуємо таку типологію громадянської позиції, активно-очікувальна (приспосовницька); активно-перетворювальна (наступальна); критична; оптимістична; песимістична (страждальна) і утопічна (популістська).[2, с. 244].

В основі громадянського виховання лежить ідея спрямованої соціалізації особистості в суспільстві й формування її чіткої громадянської позиції. Соціалізацію при цьому розглядають не лише як соціальну адаптацію, але і як позитивний вплив особистості на життя суспільства. Таким чином, громадянське виховання є поетапним залученням молоді до життя суспільства, підкріпленням відповідною системою педагогічної підтримки. Результатом такого громадянського виховання є:

- 1) позитивне світосприйняття молоддю, яке формується на основі знань про історію суспільства й перспективи його розвитку;
- 2) сформованість усвідомленого образу життєдіяльності людини в суспільстві, що формується в ході соціального проектування молоддю програм, проектів тощо своєї життєдіяльності, в процесі профорієнтації й допрофесійної підготовки. Визначальними поняттями образу життєдіяльності є цінності праці й особистої **відповідальності людини** за її (життєдіяльності) результати.
- 3) здатність людини бути членом соціального співтовариства. Ця здатність формується через систему етико-правових знань.

Актуальність громадянського виховання й формування громадянської позиції особистості в сучасному українському суспільстві значною мірою зумовлюються потребою здійснювати державотворення на засадах демократії, гуманізму, соціальної відповідальності й справедливості. Як

відомо, громадянське виховання покликано давати можливість кожній людині почуватися морально, соціально, політично та юридично дієздатною й захищеною у своїй країні.

Доцільність і важливість вивчення досвіду теорії й практики громадянського виховання молоді зумовлюється тим, що Україна стала на шлях розбудови громадянського суспільства, кожному членові якого має бути забезпечено право на вільний розвиток особистості. З одного боку, молода держава має створити всі умови для виховання вільних та свідомих громадян, а з іншого - забезпечити духовне й матеріальне зростання суспільства загалом. Міцна Українська держава можлива лише за умови активної позиції **громадян, об'єднаних** національною ідеєю - ідеєю незалежності й державності, тому нині виховання громадянськості в молоді набуває (особливого значення, що пов'язано з розбудовою єдиного європейського освітньо-виховного простору. Громадянська позиція розглядається як ядро національного патріотизму, засіб виховання законотворчого громадянина своєї держави й водночас компетентного повноправного громадянина Європи.

Бібліографічні посилання:

1. Кендзьор П. І. Інноваційні форми організації громадянського виховання старшокласників у позакласній роботі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 / П. І. Кендзьор. – К., 2004. – 20 с.
2. Лавриченко Н. М. Педагогіка соціалізації: європейські абрисы / Н. М. Лавриченко. – Київ: ВіРА ІНСАЙТ, 2000. – 444 с.
3. Сучасні виховні системи та технології: навчально-методичний посібник для керівників шкіл, вчителів, класних керівників, вихователів, слухачів ІПО / Г. І. Сорока. – Харків : Веста: Видавництво “Ранок”, 2002. – 128 с.
4. www.obljust.te.ua

УДК 37.035.6:378

В.І. Андрєєва

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ В ПОЗНАВЧАЛЬНИЙ ЧАС

В статті розкриваються основні заходи щодо національно-патріотичного виховання студентів в позанавчальний час.

Ключові слова: національно-патріотичне виховання, національна самосвідомість, позанавчальний час.

В статье раскрываются основные мероприятия по национально-патриотическому воспитанию студентов во внеучебное время.

Ключевые слова: национально-патриотическое воспитание, национальное самосознание, внеучебное время.

The article describes the main activities of the national-patriotic education of students during extracurricular time.

Keywords: national-patriotic education, national awareness, extracurricular time.

Виховання є найважливішою функцією суспільства з часів виникнення людської цивілізації. Без передачі суспільно-історичного досвіду від одного покоління до іншого, без залучення молоді до соціальних і виробничих відносин неможливий розвиток суспільства, збереження та збагачення його культури, неможливе існування людської цивілізації.

Виховний процес тісно пов'язаний із станом суспільства, він спирається на рівень освіченості й виховання, умов, в яких живе суспільство й конкретно індивід. У сучасному ідеологічному просторі Україна постійно стикається з інтересами певних політичних, владних, провладних і опозиційних структур, які мають характер протистояння та відкритої боротьби. В ці процеси втягуються якнайширші верстви населення і серед них – молодь. Сучасний етап розвитку українського суспільства висуває нові вимоги до виховання студентської молоді. Процеси глобалізації, швидка зміна технологій, економічні, соціальні трансформації, інформаційна перенасиченість – усе це обумовлює необхідність відповідних змін у змісті й організації виховного процесу у вищому навчальному закладі.

При цьому потрібно враховувати, що розв'язання нових завдань у виховній роботі доводиться здійснювати на загальному фоні деяких негативних моментів життя країни: зневіра та розчарування в суспільних цінностях, маргіналізація суспільства, розшарування населення за доходами, незабезпеченість роботою на ринку праці, невпевненість багатьох у майбутньому, втрата життєвої перспективи.

В умовах, коли нові моральні та етичні інституції знаходяться у процесі становлення та не діють достатньо ефективно, коли засоби масової інформації частіше виконують не виховну, а антивиховну роль, основна відповідальність за виховання громадянина-патріота покладається саме на вищий навчальний заклад. Для молодої людини, якій не байдужа доля її країни і народу, не бути патріотом у наш час рівноцінно зраді національних інтересів.

Без почуття причетності до великої справи створення сильної, єдиної, процвітаючої України, без почуття особистої відповідальності за сьогодення й майбутнє своєї країни – активну свідому участь наших молодих людей у прийдешніх епохальних перетвореннях забезпечити неможливо.

У критичні, переламні, воєнні моменти історії саме високе почуття патріотизму об'єднувало, надихало і приводило народ до перемоги над будь-яким ворогом і допомагало долати труднощі і перешкоди.

Патріотичне виховання завжди виступало одним з головних елементів духовної свідомості молоді, виступаючи наріжним каменем суспільно-політичного, історико-культурного та правового життя особистості.

Активно беручи участь у процесі підготовки фахівців різних спеціальностей викладачі дисциплін гуманітарного блоку в поза аудиторний час в гуртожитках, у філії наукової бібліотеки ДДАЕУ у студентському містечку проводять багато заходів, яскравих за формою й цікавих за змістом,

які мають на меті виховання справжніх патріотів і свідомих громадян своєї Батьківщини.

У виховній роботі викладачі кафедри філософії, соціології та історії намагаються дотримуватися принципів єдності активних та інтерактивних методів виховання, досягаючи їх інтеграції в кожному окремому виховному національно-патріотичному заході. Це такі методи як екскурсії, бесіди, конференції, вікторини, «круглі столи», диспути, засідання клубів «Джерело», «Діалог», театралізовані вистави в театрі української звичаєвості.

Традиційно, у жовтні, у студентських гуртожитках проводяться засідання клубу «Джерело», присвячених визволенню Дніпропетровщини від гітлерівських загарбників під назвою «Дніпропетровськ в роки Великої Вітчизняної війни», «Наш край у перші місяці війни», «Бої на Аульському плацдармі», «Оборонні бої на теренах Дніпропетровщини», «Форсування Дніпра».

Студенти всіх факультетів університету брали участь у засіданнях клубу «Джерело» під назвами «Герої Небесної сотні», «Не згасне пам'яті свіча!», «Герої не вмирають!» присвячених патріотичному подвигу наших земляків у зоні АТО та у революції Гідності.

Під час проведення екскурсій до меморіального комплексу «Діорама», «Битва за Дніпро» студенти знайомляться з головними віхами історичного минулого пов'язаними з обставинами форсування Дніпра.

В арсеналі виховної роботи викладачів в позааудиторний час чільне місце приділено залученню студентів до краєзнавчих та родинно-сімейних досліджень. Так, до дня українського козацтва студенти взяли участь в урочистостях щодо цієї дати в меморіальному будинку-музеї імені Д.І. Яворницького – катеринославського краєзнавця, провідного дослідника історії українських козаків.

Щорічно у філії бібліотеки ДДАЕУ проводяться вечори-реквієми до вшанування пам'яті жертв голодомору в Україні 1932-1933 рр. «Дзвони пам'яті».

Введення у практику виховної діяльності в позанавчальний час різноманітних проектів, спрямованих на інформування студентської молоді та залучення її до кращих зразків української культури, до їх збереження та примноження традицій дає позитивні результати, активізує молодь, формує духовні цінності та соціальні орієнтири, громадську свідомість, розвиває патріотизм. Лише молода людина такого типу зможе прислужитися своєму народові й у разі потреби вивести суспільство із загальної кризи.

Так, зокрема, цьому сприяють вечори-вистави театру української звичаєвості, які мають на меті знайомити студентство з накопиченими знаннями про традиційні українські ремесла, українську вишивку, народний орнамент, сімейні традиції у вихованні дітей, страви: «Розцвіла на вітрах Петриківка – незабутня моя сторона», «Світ надбань народних творців-краєзнавців», «Українські обряди», «Українські народні та релігійні свята», «Декоративно-прикладні традиції».

Загальний сенс патріотичного виховання полягає у систематичному

цілеспрямованому впливі на свідомість, волю та поведінку молодої людини з метою формування цілісної громадської пропозиції, що ґрунтується на високих морально-етичних ідеалах, цілях, переконаннях та норм поведінки, самосвідомості особистості.

Такі форми позанавчальної роботи користуються значною популярністю серед студентства, свідченням чого є їх активна участь в організації та проведенні даних заходів.

А.Ю. Шевченко

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ У СУЧАСНОЇ МОЛОДІ В КОНТЕКСТІ ХРИСТІЯНСЬКОГО СВІТОРОЗУМІННЯ

У статті досліджуються проблеми формування ціннісних орієнтацій у сучасній молоді на основі християнського світорозуміння. Аналізуючи моральний стан посттрадиційного суспільства, автор розглядає осягнення релігійних цінностей як найбільш плідний шлях гуманістичного розвитку людини.

Ключові слова: християнство, православ'я, ціннісні орієнтації, молодь, духовність, сучасність.

В статье исследуются проблемы формирования ценностных ориентаций у современной молодежи на основе христианского миропонимания. Анализируя нравственное состояние посттрадиционного общества, автор рассматривает постижение религиозных ценностей как наиболее плодотворный путь гуманистического развития человека.

Ключевые слова: христианство, православие, ценностные ориентации, молодежь, духовность, современность.

Problems of values formation of modern youth based on Christian world perception is examined in the article. Analyzing moral state of posttraditional society, the author observes the comprehension of religious values as the most favorable way of humanistic personal growth.

Key words: Christianity, Orthodoxy, values, youth, spirituality, modernity.

Сучасна цивілізація переживає нині складні трансформації як соціально-політичного, так й духовного характеру. Світ на наших очах змінився до невпізнання, і ті метаморфози, котрі відбуваються, далеко незавжди дають привід для оптимізму. Якщо брати до уваги традиційну класифікацію історичних епох, як «органічних» і «критичних», то не залишиться сумнівів у тому, що теперішній час виявляється періодом критичним з переважанням надзвичайних напруженостей.

Ще у 50-х роках ХХ століття протоієрей Георгій Флоровський відзначав: «Людство зараз проходить через «великий вододіл» – драматичну зміну в історії цивілізації набагато більш значну і радикальну, ніж перехід від античності до Середніх віків або від Середньовіччя до Нового часу. За твердженням Г. Гегеля, «світова історія – є страшний Суд», тобто історія не тільки судить, але й засуджує себе на загибель. Цивілізації з'являються і розпадаються, і немає ніякої особливої причини вважати, що сучасне людство уникне долі своїх попередників. А тому історичне майбутнє може очікувати зовсім іншу цивілізацію, інакшу, ніж наша» [7, 635].

Проминуло шістьдесят років відтоді, коли були написані ці слова, і сьогодні можливо спостерігати розвиток «іншої цивілізації». «Великий вододіл» ознаменований як масштабними науково-технічними здобутками,

так і трагічними соціальними потрясіннями ХХ століття, відійшов у минуле. В умовах посттрадиційного суспільства колишні панівні світогляди поступилися місцем аксіологічному плюралізму, що є однією з фундаментальних ідеологічних основ нашого часу.

У сучасній вітчизняній гуманітаристиці проблема ціннісних орієнтацій стає однією з найбільш значущих і актуальних. Певною мірою це пов'язано з відсутністю чіткого уявлення про ціннісні ідеї, необхідні суспільству в умовах наростання кризових явищ, а також з потребою напрацювання ефективних засобів впливу на молоде покоління.

Метою даної статті є вивчення шляхів формування ціннісних орієнтацій у сучасної молоді на основі християнського сприйняття світу. Виходячи із цього, завдання роботи можливо сформулювати наступним чином:

- визначити витоки трансформацій та кризових явищ у духовній сфері, що притаманні посттрадиційному стану суспільства;
- проаналізувати ціннісні орієнтири молоді, обумовлені системою її виховання й навчання;
- висвітлити християнське розуміння сенсу людського життя як цілісної системи гуманістичного розвитку особистості.

На думку деяких дослідників посттрадиційність виявляється принципово безціннісним станом соціуму, насамперед, породженим невірою. Але чим тоді характеризується «традиційне суспільство»? Можливо пануванням цінностей, котрі, як і все у світі, змінюються, але при цьому, сприймаються за абсолютні й істинні? Ось вже декілька поколінь українців стали свідками кризи традиційних релігійних поглядів. У бурхливому ХХ столітті зруйнувалися або змішалися звичні уклади. Аналіз релігійної ментальності наших співвітчизників змушує припуститись думки, що під «релігійністю» розуміється скоріше форма, ніж зміст. Справжніх носіїв православної ідентичності та культури в суспільстві залишилося не більше 5-7%. А молоде покоління, яке виявляє свою прихильність до православ'я, часто зовсім не знає основних догматів віри [1, 43].

Теологічна невизначеність призводить до занепаду моральної свідомості, часто породжуючи апатію до життя. К.Г. Юнг у праці «Сучасна людина у пошуках душі» доводить, що майже всі суспільні хвороби й кризи викликані відсутністю відповідної міфології. З часів глибокого розриву з християнством цивілізація знаходиться у пошуках нового міфу, який би дозволив людству або його частини знайти «свіжі» духовні джерела [10, 54].

Західне суспільство, починаючи з епохи Відродження й Реформації, формувало відповідну систему цінностей. В історії Нового часу стався поворотний момент, коли науково-технічні досягнення і філософська думка почали розглядатися не тільки як необхідність, але й як єдині засоби, здатні відкрити людині справжній сенс її життя, і наповнити його реальним змістом – всупереч релігії, що в кращому випадку, вже сприймалася лише доброю традицією. За християнством ще визнавалася його здатність підтримувати певну моральну атмосферу у деякій частині суспільства, але, по суті, воно оголошувалось антинауковим світоглядом, відірваним від реальних

проблем життя.

Однак таке зневажливо-негативне відношення до релігії і протиставлення її науці й філософії потягнули за собою далекосяжні психологічні, моральні та практичні наслідки, котрі негативним чином почали впливати на розвиток соціуму, заперечуючи як істинно гуманні досягнення, так і формування цілісного світогляду молодого покоління. Результати науково-технічного прогресу й високий рівень життя в розвинених країнах Заходу при одночасному різкому зниженні в них християнської релігійності далеко не завжди роблять людей щасливими. В останні роки значно збільшилась кількість важких нервово-психічних розладів, пов'язаних із розчаруванням у житті, втратою смислових орієнтирів, а також випадків самогубства [1, 46]. Успіх та комфорт остаточно підкорили та поневолили сучасне людство, яке змушене заради їх досягнення губити природу, частиною якої воно є, та ввергати світ у глобальну екологічну кризу. Чи не зобов'язує все вищенаведене до термінового перегляду цінностей і пріоритетів в нашому житті?

В рамках феноменології міф розглядається як тип людської поведінки, і в той же час як елемент цивілізації. Таке розуміння міфу є характерним і для традиційних культур. На рівні індивідуального сприйняття міфи ніколи повністю не зникали: вони проявляються в сновидіннях, фантазіях, прагненнях сучасної людини. Література з психології привчила нас до розкриття великих і малих міфологій в несвідомій та напівсвідомій діяльності кожного індивідуума. Більше того, значна частина населення, зокрема і у Східній Європі, відрізняється прихильністю до традиційних культур.

Відомий феноменолог М. Еліаде спробував інтегрувати міф, вивчаючи його як найбільш значну форму колективного мислення у загальній історії думки. У зв'язку з тим, що колективне мислення у жодному із суспільств не заперечується, він побачив і у сучасному світі збереження слідів містичної поведінки, проаналізувавши у даному контексті дві наймасштабніші ідеології ХХ століття – комунізм та націонал-соціалізм.

На думку М. Еліаде, есхатологічне значення популярності й успіху комунізму полягає у переосмисленні християнства. Фактично автор «Комуністичного маніфесту» бере і продовжує один з найбільших есхатологічних міфів Середземномор'я і Середнього Сходу, а саме: рятівну роль, котру повинен був зіграти Справедливий («обраний», «помазаний», «місіонер», а у К. Маркса – пролетаріат), страждання якого покликані змінити онтологічний статус світу. Безкласове суспільство і подальше зникнення всіх історичних напруженостей знаходять найбільш точний прецедент у легендах про Золоту добу. Маркс збагатив цей стародавній міф насправді месіанською християнською ідеологією: з одного боку – пророчою і рятівною роллю пролетаріату, з іншого – вирішальною битвою між Добром і Злом, що закінчується рішучою перемогою Добра. Цю картину цілком можна порівняти з апокаліпсичною боротьбою між Христом та Анти-Христом. Крім того, К. Маркс та Ф. Енгельс запозичують іудейсько-християнську есхатологічну віру в абсолютну мету історії, в чому вони розходяться з

іншими історіософами, наприклад, з Кроче або Ортегою-і-Гассетом, які вважали, що історичні напруженості притаманні людській натурі, і тому від них ніколи не можна буде повністю позбутися [9, 12].

У порівнянні з пишністю і бадьорим оптимізмом комуністичного міфу, ідеологія, що проповідувалася націонал-соціалістами, видається неспроможною; і не тільки у зв'язку з обмеженістю расового міфу, а головним чином, через фундаментальний песимізм німецької міфології.

Комуністичний експеримент, здійснений на величезній євразійській території у ХХ столітті, започаткував, по суті, новий тип цивілізації, сповна продемонструвавши всі переваги та негативи тогочасних системних перетворень, їх світлі і тіньові сторони, героїко-звитяжний блиск й трагічно-болісний тягар, воістину історичні звершення та не менш відчутні втрати. Відомий діяч більшовицької партії М.І. Бухарін, який вважав «пролетарське примушування у всіх своїх формах, починаючи від розстрілів і закінчуючи трудовою повинністю, дієвим методом виробки комуністичного людства із людського матеріалу капіталістичної епохи» наприкінці життя замислився над «ціною» побудови «світлого майбутнього». У заключному слові під час процесу у справі «правотроцькістського блока» він говорив: «У тюрмі я переоцінив своє минуле. Коли запитуєш себе: якщо ти помреш, в ім'я чого? І тоді уявляється раптом з виразною ясністю абсолютно чорна порожнеча» [6, 90].

Руйнація людських сподівань, крах суспільних ідеалів призводять до панування безвір'я. Якщо і християнська культура піддалася розпаду, то це свідчить про її надмірну секуляризацію, втрату сакральної основи. В принципі, така криза може долатися різними способами: або через спробу консервативного утримання традиційної «релігійної оболонки», або через спробу її модернізації. Проте, до сих пір, практично невідомі успішні приклади подібного роду. Істинне коріння трагедії сучасного суспільства не стільки в тому, що люди втратили якісь переконання, а в тому, що вони відійшли від Христа.

Ціннісні орієнтації особистості, її життєві перспективи відображають духовне життя суспільства та формуються під впливом суспільних чинників. Вони обумовлені системою виховання й навчання. Цінності, а також інші особистісні утворення, можуть розглядатися як результат відбиття у свідомості людини суспільних відносин і соціально-економічних умов життя. Соціальні цінності, переломлюючись через призму індивідуальної життєдіяльності, входять до психологічної структури особистості у вигляді цінностей особистісних. Вони є головним джерелом мотивації поведінки. Домодерне суспільство орієнтувало молодь на традиційні цінності, але не всяка соціальна та економічна ситуація індивідуального існування дозволяла їх сприймати в повному обсязі [5, 9]. Тому ціннісні орієнтації – це складний соціально-психологічний феномен, що характеризує спрямованість і зміст активності особистості, визначає загальний підхід людини до світу і до себе.

Кожній людині властива індивідуальна, специфічна ієрархія особистісних цінностей, яка служить сполучною ланкою між духовною культурою

суспільства і духовним світом особистості, між буттям суспільним та індивідуальним. Система їх складається в процесі діяльного предметного сприйняття індивідами змісту суспільних цінностей, об'єктивованих у витворах матеріальної культури. Як правило, для особистісних цінностей характерна висока усвідомленість. Формування вищого типу ціннісної системи й вибір відповідних механізмів її розвитку визначаються ступенем виразності внутрішніх психологічних факторів: інтернальність, здатність до асертивної поведінки та емоційна стійкість [8, 177].

Сформувані справжні цінності в умовах сьогодення – досить важке завдання, оскільки продукування «конфліктної культури» у вигляді «сильної та розкутої», надзвичайно агресивної особистості-супермена призводить до руйнації традиційних моральних ідеалів. Сучасна молодь у переважній більшості переорієнтувалася на індивідуальні та особистісно-значущі цінності західного, «американського» зразка (впевненість у собі, цілеспрямованість, раціоналізм, самоактуалізація), відсуваючи на задній план такі якості як самопожертва, чуйність, доброта, співчуття [8, 178]. Тому, на нашу думку, варто висвітлити християнське (православне) розуміння сенсу людського життя – цілісної системи гуманістичного розвитку особистості.

Сутність християнської віри знаходить вираження у двох словах: «Христос Воскрес!». В них міститься вся нескінченна і водночас цілком конкретна перспектива життя, сенс якого в уподібненні Христу і єднанні з Ним. Що це означає? Якщо відповісти коротко, це – досконалість в кенотичній (грец. – самоприменшення, жертвенна сумирність) любові, що виявляється квінтесенцією Божого єства, бо «Бог є любов, і хто перебуває в любові прибуває у Богові і Бог у ньому» (1 Ін. 4:16). Апостол Павло у своєму посланні до Галатів перераховує плоди дії Бога в людині: любов, радість, мир, довготерпіння, милосердя, лагідність, стриманість (Гал. 5:22-23) [3, 5].

Християнство пропонує високий ідеал – чисту, безкорисливу любов. Ця любов, за образом Христа, є вищим станом блага (якщо використовувати термінологію Платона), щастя, блаженства духовної людини, і одночасно засобом істинного пізнання Бога і всього творіння. Досягнення людиною такого ідеалу досконалої любові виявляється реальним, про що красномовно свідчить історія Церкви, життя Її святих. Християнство за своєю природою притаманне людині, яка може стати християнином тільки тоді, коли побачить, що не позбудеться самотужки згубних пристрастей і гріхів.

Інша особливість православної віри стосується суті духовного життя особистості. Преподобний Симеон Новий Богослов навчає: «Ретельне виконання заповідей Христових навчає нас немочі», тобто життя за заповідями робить людину не чудотворцем або пророком, а очищує душу, дає можливість побачити глибоку пошкодженість людської істоти, заради зцілення якої втілюється Бог Слово, і без пізнання якої людина в принципі не здатна ні до правильного духовного життя, ні до прийняття Христа Спасителя [3, 17].

У соціальному вимірі життя за Євангелієм унаочнює результати прогресу, що не потребує Бога. Історичний процес розвитку людства безпристрасно

свідчить про плоди його діяльності. Ці плоди – вже не таємниці окремої душі людської, але об'єктивні факти, що мимоволі змушують призадуматися про їх першопричини. Сенс історії, з християнської точки зору, полягає в тому, щоб кожна окрема особистість, так і людство в цілому, переконалися в згубності свого т.зв. вільного, незалежного від Бога шляху життя і прийшли до розуміння необхідності Христа. Це розуміння є найголовнішим придбанням людського життя, її справжнім змістом, оскільки у ньому – початок спасіння людини [4, 47].

Цілком очевидно, що православне віровчення вміщує значний гуманістичний потенціал. Мова, окрім спільного для усього християнства визнання рівності усіх перед Богом та свободи волі людини, йде і про проголошену одним із авторитетів православної церкви Іоанном Дамаскіним формулу «Бог все передбачає, але не все передвизначає», яка орієнтує на визнання особистої відповідальності. Тому в умовах посттрадиційності, з притаманним їй аксіологічним плюралізмом, що часто переростає у безціннісний стан зневіри, стає вкрай важливим формування ціннісних орієнтацій у сучасній молоді на основі християнського сприйняття світу.

Бібліографічні посилання:

1. Ианнуарий (Ивлиев), архимандрит. Посттрадиционное общество и катехизация. Проблемы и задачи / И. Ивлиев // *Личность и традиция: Аверинцевские чтения* / Сост. К.Б. Сигов. – К.: Дух і літера, 2005. – С. 42 – 56.
2. Корх О.М. Європейські перспективи українського суспільства і православ'я / О.М. Корх // *Рідне село в історичній долі України: зб.наук. пр.. / Редкол.: Кобець А.С. (відп. ред.) та ін.. – Дніпропетровськ: Вид-во Придніпров'я, 2013. – Вип. 5. – С. 38 – 41.*
3. Осипов А.И. Православное понимание смысла жизни /А.И. Осипов. – К.: Общество любителей православной литературы, 2001. – 239 с.
4. Осипов А.И. Путь разума в поисках истины. (Основное богословие) /А.И. Осипов. – М.: Из-во братства во имя св. благоверного князя Александра Невского, 1999. – 383 с.
5. Сидоренко С.І. Нова ініціатива ЮНЕСКО: етичні й моральні виміри для вищої освіти і науки / С.І. Сидоренко // *Педагогіка і психологія. – 2005. – №2. – С. 5 – 16.*
6. Удод О.А. Історія: осягнення духовності / О.А. Удод. – К.: Генеза, 2001. – 192 с.
7. Флоровский Георгий, протоиерей. Вера и культура / Г. Флоровский. – СПб.: РХГИ, 2002. – 650 с.
8. Щепова Д.Р. Трансформація ціннісних орієнтацій студентів у контексті сучасного українського державотворення /Д.Р. Щепова // *«Україна на зламі тисячоліть – 20 років незалежності (1991 – 2011)»: зб. наук. пр../ Редкол.: Кобець А.С. (відп. ред.) та ін.. – Дніпропетровськ: Вид-во Придніпров'я, 2011. – Вип. 3. – С. 174 – 178.*
9. Элиаде Мирча. Мифы современного мира / М. Элиаде // *Психология религиозности и мистицизма: Хрестоматия. – Сост. К.В. Сельчонок. – Минск.: Харвест, 2001. – С. 8 – 62.*
10. Юнг Карл Густав. Современный человек в поисках души / К.Г. Юнг // *Аналитическая психология: Прошлое и настоящее. – М.: Мартис, 1997. – С. 53 – 70.*

УДК 378.147

**О.С. Гаврильченко,
В.В. Мішенський**

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

ПРОБЛЕМИ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

У даній статті розглядається проблема, завдання та складники – компоненти патріотичного виховання сучасної молоді.

Ключові слова: незалежність, демократична держава, молодь, громадянин, любов до Батьківщини.

В даній статті розглядається проблема, задачі і компоненти патріотического виховання сучасної молоді.

Ключевые слова: независимость, демократическое государство, молодежь, гражданин, любовь к Родине.

In this article the problem, tasks and components of patriotic education of modern youth is considered.

Keywords: independence, democratic state, youth, citizen, love for the country.

Державна незалежність, яку здобула Україна на рубежі тисячоліть, зумовлює новий підхід до постановки завдань освіти і виховання молоді. Перехід України до розбудови демократичної правової держави потребує і відповідного підходу до виховання громадян цієї держави.

Говорячи сьогодні про основні напрямки виховної роботи у вищих навчальних закладах, слід мати на увазі, по-перше, динамічні зміни, що відбуваються в українському суспільстві, і, по-друге – особливості «об'єкта» виховного впливу, який вже за законом України є «повнолітньою, дорослою людиною».

Безсумнівним є те, що процес виховання, зокрема самовиховання, як і процес соціалізації, продовжується все життя людини. Виховання, як цілеспрямований вплив, здійснюється батьками з моменту народження дитини, потім безпосередню участь у цьому беруть вихователі і вчителі, при подальшому отриманні освіти – викладачі, в професійній діяльності – керівники, співпрацівники. Але це тільки з одного боку, з іншого – соціальне оточення, умови життя, суспільні процеси мають також безпосередній вплив на людину, і, як доводить практика, чи не найбільший за виховання. В сучасному соціумі забагато таких негативних явищ, до яких дуже швидко пристосовується молодь (як відомо, поганому навчитися легше, ніж доброму).

Багато документів розроблено працівниками Міністерства освіти і науки України з метою підвищення уваги проблем молоді. Однак при цьому запитання: що треба робити, щоб сформував з молоді людини громадянина,

який любитиме свій народ, здатний самовіддано захищати й розбудовувати свою Батьківщину, матиме людську гідність, національну свідомість, гуманістичну мораль, знатиме свої права і свободи, виконуватиме обов'язки, сприятиме громадянському миру, злагоді в суспільстві та дотримуватиметься законів держави – залишається відкритим.

Однак, вища школа не може знаходитись осторонь тих соціальних проблем, які безпосередньо стосуються молодіжного середовища. У зв'язку з цим, як зазначає проф. К. Левківський, у вищому навчальному закладі на високому рівні повинна проводитись робота по формуванню світогляду молоді, який би включав систему як теоретичних поглядів на права і основні свободи людини, так і відповідну життєву позицію, моральні та ціннісні орієнтири, ідеали, переконання[2, с.3].

Виховання – процес довготривалий, і всі ті якості, які набула дитина в школі, мають удосконалюватися вже на наступних сходинках її життя.

Проблема, на наш погляд, полягає саме в тому, що до вищого навчального закладу потрапляють юнаки й дівчата, в яких вже більшою мірою сформовані певні життєві принципи й моральні цінності. А як відомо в педагогіці, легше виховувати, ніж перевиховувати. Однак, що ж робити? Чим сьогодні можна зацікавити студентів? Практично всім тим, що було й раніше, орієнтуючись на сучасні завдання патріотичного виховання особистості, якими є:

- Формування людини-громадянина з активною життєвою позицією, відповідальним ставленням до дорученої справи, готовністю до самовідданої праці на благо незалежної демократичної української держави.

- Виховання почуття громадянського обов'язку, готовності у будь-який час стати на захист своєї Вітчизни, поваги до Конституції і Законів України, державних символів.

- Виховання любові до Батьківщини, переконання у її досягненнях та перевагах; набуття учнями досвіду демократичної та толерантної поведінки у суспільстві.

- Знайомство студентів з героїчним минулим нашої держави, прикладами самовідданої праці та боротьби за втілення ідеалів незалежності.

- Формування національної самосвідомості, усвідомлення своєї приналежності до української нації, почуття гордості за свій народ, його кращих синів і дочок.

- Прищеплення любові до історичних і культурних надбань рідного краю. Патріотичне виховання поєднує в собі такі складники – компоненти:

- ▶ Громадянський компонент, адже патріот – це справжній громадянин своєї держави, що своїми поглядами, вчинками і поведінкою сприяє її прогресивному розвитку, примноженню здобутків і надбань.

- ▶ Національний компонент. Патріотизм як вияв любові до Батьківщини не може існувати відокремлено від усвідомлення себе представником української нації, від вивчення національної історії, самобутності, традицій, продовження цих традицій у сімейному та суспільному житті.

- ▶ Правознавчий компонент. Знання законів, їх неухильне дотримання

всіма соціальними верствами суспільства є неодмінною умовою функціонування правової держави і кожного її громадянина.

► Історико-краєзнавчий компонент. Виховання патріотизму повинне починатися з прищеплення любові до рідного краю, вивчення його історії, знайомства з людьми, що творили і творять цю історію.

Сьогодні надто важко йде процес формуванні в молоді громадянських якостей, почуття відповідальності за існування своєї держави, нації, народу, родини, оскільки більшою мірою досягнення результатів у цьому напрямку залежить від зусиль державних органів влади. Справа в тому, що не можна тільки на підставі моральних переконань виховати в людині любов до батьківщини, якщо в державі діє «два закони»: один – для держслужбовців, другий – для інших громадян, якщо людина не захищена від несправедливості і на кожному кроці відчуває ущемлення своїх прав і свобод.

Для того, щоб сформувати в молоді вміння жити в демократичному суспільстві, необхідно, щоб само суспільство було демократичним. Тож, процеси виховання у ВНЗ ускладнюються тому, що треба мати в основі свого впливу позитивні приклади, а сучасна дійсність дає їх дуже мало. Науковці в галузі освіти й виховання також заплуталися в цій проблемі, про що свідчить Концепція громадянського виховання особистості, в якій зазначається, що “на відміну від інших розвинутих країн, де громадянське виховання майже повністю базується на політичній та правовій сфері діяльності громадянського суспільства, в Україні на сучасному етапі її розвитку громадянське виховання, через відсутність відповідної правової бази або її недієспроможність, багато в чому базується на морально-етичних засадах, тобто морально-етичні імперативи й цінності виступають головним критерієм ефективності громадянського виховання” [1, с.6].

Звідси постає висновок: виховувати громадянина України слід на морально-етичних імперативах, не зважаючи на відсутність необхідних для цього основ у соціальній дійсності. Ефективним у цьому, на мій погляд, є метод діалогічного спілкування, під час якого відбуватиметься пошук спільної думки, обговорення тих засобів, які допоможуть молоді знайти вихід із складних ситуацій. Вміння знайти підхід до студентів, вийти з ними на відверту розмову – один із найпродуктивніших шляхів виховання і соціалізації загалом.

Звичайно, проблем у сучасної студентської молоді багато (як і завжди було), але ситуація ускладнюється соціальною нестабільністю, різними поглядами на дійсність.

Однак життя не стоїть на місці, і яким воно буде для сьогоднішніх юнаків і дівчат багато в чому залежить і від того, наскільки викладачі, педагоги усвідомлюватимуть свою роль у цьому процесі, наскільки вони зможуть бути тактовними і наполегливими.

Бібліографічні посилання:

1. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності //Освіта України. – 9 серпня. – 2000. – №32.
2. Левківський К. Основні напрями виховної роботи у вищих навчальних

- зкладах/К.Левківський//Інформаційний вісник: Вища освіта. – 2002. – № 7. – С.3.
3. Мартинюк І. Національна система виховання, шляхи реалізації /І.Мартинюк//Рідна школа. – 1994. – №3-4.
4. Ятченко А., Герагіна А. Реформа освіти: міжнародний досвід та національні сподівання Української держави /А.Ятченко, А.Герагіна//Рідна школа. – 1993. – №2.

УДК 37.013.73

Л.В. Гриженко

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ДУХОВНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Обґрунтовується актуальність питання формування духовної культури студентської молоді, визначається сутність основних понять проблеми.

Ключові слова: *духовність, духовна культура, духовний розвиток, студентська молодь.*

Обсуждается актуальность вопроса формирования духовной культуры студенческой молодежи, определяется сущность основных понятий проблемы.

Ключевые слова: *духовность, духовная культура, духовное развитие, студенческая молодежь.*

In article the urgency of the problem of formation of spiritual culture of the student, it turns out the essence of the main concepts of the problem.

Key words: *spirituality, spiritual culture, spiritual development, students.*

Сьогодні українське суспільство переживає один із складних історичних періодів. І найбільша небезпека полягає не в розрусі економіки, не в зміні політичної системи, а в деградації особистості. Ми зіткнулися з тим, що матеріальні цінності продовжують вперто домінувати над духовними, зумовлюючи формування у молоді перекручених уявлень про добро, милосердя, справедливість, патріотизм. Це ж, в свою чергу, породжує ріст агресивності та жорстокості у суспільстві, підвищує загальний рівень злочинності.

Зміни ціннісних орієнтацій молодого покоління тісно пов'язані із закономірним розвитком соціуму. Сучасна молодь України, що зростає у складний час економічної та політичної кризи, глобальних соціальних змін, повинна вміти пристосовуватися до життя в умовах існуючих ринкових відносин, самореалізовуватись, знаходити відповідні моральні ідеали.

Можна сміливо стверджувати, що система цінностей прищеплена студентам на студентській лаві, часом може стати ядром культури нашої нації, всього українського суспільства. Цим підтверджується важливість розкриття поставленого питання та його актуальність. Водночас треба розуміти потребу молоді у допомозі, моральній підтримці, що необхідні для забезпечення успішної соціалізації особистості в умовах сьогоденної трансформації суспільства. Тому нагальним питанням у вирішенні проблеми

формування духовності та духовної культури молоді є пошук та реалізація нових підходів у вихованні високоморальної особистості, прищеплення почуття патріотизму та національної гідності.

Вивчення літератури з теми дослідження показує, що проблема розвитку загальнолюдських ціннісних орієнтацій в повному обсязі як цілісне педагогічне явище у його історичному, соціальному, психологічному і технологічному плані не була предметом спеціального дослідження. Хоча окремі аспекти поставленого питання все ж продовжують активно порушуватися і на сьогоднішній день [1 – 5; 6 – 11].

Мета даної розвідки полягає у розкритті важливості формування духовної культури сучасного студентства та визначенні основних проблем цього процесу.

На сьогоднішній день постала необхідність у поглибленому розумінні проблем духовності, включенні категорії «духовність» у педагогічну науку і практику.

Духовність – специфічна людська якість, що характеризує мотивацію й сенс поведінки особистості. Вона пов'язана з внутрішнім психічним життям людини, її моральним світом. Водночас духовність являє собою позицію ціннісної свідомості, притаманної всім її формам – моральній, політичній, релігійній, естетичній, художній, але особливо значущої в сфері моральних відносин. Виховання духовності – це формування насамперед моральної свідомості: моральних норм, принципів, ідеалів, понять [10, с. 25].

Складно не погодитися з тим, що одним із найважливіших етапів становлення особистості є період навчання у вузі. В цей час поряд з професійними відбувається формування світоглядних і громадських якостей майбутнього фахівця, перетворення системи ціннісних орієнтацій, формування самосвідомості і власного світогляду, визначення сенсу життя, вироблення життєвої позиції. На студентський вік припадає процес активного формування соціальної зрілості [9, с. 77]. Розвиваються такі якості особистості як цілеспрямованість, рішучість, наполегливість, самостійність, ініціативність, уміння володіти собою. Підвищується інтерес до моральних проблем. Тому питання формування духовної культури студентської молоді широко обговорюється в системі вищої освіти, бо, зрозуміло, що від успішності цього процесу багато в чому залежить особистісний розвиток майбутнього спеціаліста.

Дана проблема знайшла відображення і в українському законодавстві. Згідно з Законом України “Про освіту”, освіта – це основа інтелектуального, культурного, духовного, соціального, економічного розвитку суспільства і держави [6]. Україна визнає освіту пріоритетною сферою соціально-економічного, духовного і культурного розвитку суспільства. Одними з основних принципів освіти є гуманізм, демократизм, пріоритетність загальнолюдських духовних цінностей; органічний зв'язок із світовою та національною історією, культурою, традиціями [4, с. 92]. Крім того, головним пріоритетом та органічною складовою освіти повинно бути національне виховання, яке спрямовується на залучення громадян до глибинних пластів

національної культури і духовності, сприяє формуванню у молоді національних світоглядних позицій, ідей, поглядів і переконань на основі цінностей вітчизняної та світової культури [6].

Становлення людини передбачає як розвиток її розумових можливостей, так і засвоєння системи загальнолюдських цінностей, що є основою її культури. Питання впровадження цих цінностей в освітній процес має велику соціальну значущість. Від його успішного рішення великою мірою залежать перспективи гуманізації освіти, сенс якої у тому й полягає, щоб забезпечити свідомий вибір особистістю духовних цінностей. Саме освіта завдяки своєму впливу на підростаюче покоління, сприяє формуванню нової суспільної свідомості та водночас посилює успішність соціально-психологічної адаптації молоді до мікрогрупи, колективу, соціального простору [8, с. 113].

У структурі домінуючих проблем формування духовності та духовної культури молоді варто пам'ятати про особисту свободу, індивідуальність, творчість, гармонічний розвиток кожного студента. В їх рішенні треба враховувати ступінь зміни ціннісних орієнтацій сучасної молоді, тісно пов'язаних з реаліями і закономірностями розвитку соціуму.

Мета кожного вищого навчального закладу повинна полягати у формуванні особистості з високим рівнем загальної культури і професіоналізму, яка вільно орієнтується в системі сучасного знання про природу, суспільство, людину: здатну до вибору наступного неперервного навчання і способу життя у відповідності до норм моралі, громадянського обов'язку і відповідальності. Тому вже саме через це треба визнати неабияку значущість вивчення соціально-гуманітарних дисциплін, які сприяють формуванню світогляду, громадянської позиції, професійної і загальної культури особистості в цілому [1, с. 6]. Такі знання допоможуть конкурувати на ринку праці та сприятимуть розширенню соціальних зв'язків. Навпроти, – низький рівень соціально-гуманітарної компетентності часто не дозволяє значній кількості випускників вузів повноцінно реалізувати себе в трудовій діяльності, а також актуалізувати повною мірою свій громадянський потенціал.

Що ж до виховної роботи у вищих навчальних закладах, то на сьогоднішній день характерною є нерівномірність розвитку різних форм духовної культури молоді. При достатньо широкому залученні студентів до проведення позааудиторних занять, досить обмеженою є кількість гуртків різного спрямування та слабка організація самої ж виховної роботи. Залишається невикористаним виховний потенціал таких форм її проведення як конференції, дискусії культурологічного спрямування, зустрічі з цікавими людьми тощо.

У цілому ж проблема формування духовності студентів обумовлена загальним станом системи освіти. На сьогоднішній день продовжують існувати педагогічні стереотипи ще соціалістичного режиму функціонування вузів, що вирізняються глибоким консерватизмом та чітко заданим спрямуванням. Це, в свою чергу, перешкоджає динамічній поліваріантності навчальної діяльності, що обмежує універсальність можливостей духовного

збагачення студентів та повноцінному формуванню індивідуальності кожного з них. У такий спосіб протиріччя між потребами особистості і специфікою освітнього процесу в сучасному вузі загострюється системною духовною кризою. Тому ціннісною підставою та цілком очевидним є орієнтація цілей освіти на духовні потреби студентів. Це неабияк допоможе становленню їх індивідуальності, визначенні власної ролі і місця в суспільстві. Самі ж викладачі повинні бути мудрими і толерантними, спиратися у виховній роботі на позитивні якості студентів і розвивати їх.

Доречно врахувати, що в системі вищої освіти студентство проходить два етапи соціалізації [5, с. 32]. У період первинної соціалізації відбувається не тільки прилучення молоді до нового статусу студента, але і своєрідний соціально-груповий синтез цінностей, привнесених студентами різного соціального походження, що виступає як найважливіший момент становлення соціальної однорідності. Соціалізація другого періоду складається з підготовки студентів до основного соціального статусу виконання в суспільстві культурно-виховної функції. Тому весь навчально-виховний процес необхідно здійснювати відповідно до двох періодів соціалізації, яким відповідають перший і другий етапи включення молодої людини в соціальне середовище вищого навчального закладу.

Індивідуальна система ціннісних орієнтацій утворює основу внутрішньої людини, її "Я", світогляд. Основа створюється і закріплюється усім життєвим досвідом людини, всією сукупністю її переживань, які проростають у взаємодії останньої із зовнішнім світом. Ця система забезпечує стійкість особистості, визначає спрямованість її потреб і інтересів.

Цінності виконують функцію перспективних стратегічних життєвих цілей і є головним мотивом життєдіяльності [3, с. 198]. Вони визначають етичні засади та принципи поведінки, тому будь-яке суспільство зацікавлене в дотриманні людьми актуальних для теперішнього часу правил поведінки. Це вже говорить про важливість виховного процесу. Метод виховання, прийнятий у даному суспільстві, визначається системою цінностей, що у свою чергу запанувала в ньому.

Навчання у вузі тісно пов'язане зі світоглядними засадами особистості, навіть якщо це не усвідомлюється нею і не виражається явно. Тому в навчально-виховному процесі дуже важливо керуватися таким світоглядним принципом, який орієнтує студентів на творчу самореалізацію та усвідомлення власної суті. Власне, через це варто врахувати співіснування у навчальному процесі двох груп цінностей: з одного боку, це цінності, що складають основу внутрішнього "Я" самого викладача, а з іншого боку, цінності, що складають основу системи утворення. Ці дві групи цінностей можуть перебувати в гармонії, але можуть між собою і конфліктувати. Від гармонійності або деструктивності їх співіснування залежить актуальність цінностей, закладених в основу внутрішнього світу студентської молоді, особливості формування у підростаючого покоління світогляду.

У педагогічному аспекті духовність – це стан людської самосвідомості, що знаходить свій прояв у думках, словах та діях; це емоційно-когнітивна

сфера, яка цілеспрямовано впливає на результат формування духовності студента. Вона є основою виховання та становлення цілісної особистості, з багатим внутрішнім світом. Тому треба пам'ятати про те, що процес формування духовності студентів є педагогічним явищем. Це тісна взаємодія за схемою педагог-студент, що пов'язана з цілеустремлінням, переживанням, осмисленням, саморефлексією, моделюванням тощо.

Довіра до рівня духовної культури високо цінується молоддю, стимулює взаємність, відвертість у спілкуванні з викладачами. Ситуація відкритості дозволяє з більшою глибиною й ефективністю коректувати інтереси студентів, направляти їхні потреби.

Так як головною сферою соціальної активності студентства є навчання, по відношенню до нього випробовуються різні прояви засвоєння духовної культури, що служить своєрідним індикатором громадянської зрілості студентів, розуміння ними своїх прав і обов'язків [1, с. 6]. Досягнутий студентами рівень духовності бере прояв у організації занять, культурі читання спеціальної літератури, оцінці значимості знань, що здобуваються, мотивації навчальної діяльності.

Таким чином, рівень духовної культури студентів, її окремих видів безпосередньо відбивається на інтенсивності і спрямованості соціальної активності. Естетична, моральна, політична культура визначає ціннісні орієнтації студентів на ті чи інші сфери застосування своїх здібностей, рівень їх прагнень. Вона допомагає зосередити сили на найбільш прийнятному для майбутнього фахівця полі діяльності, знайти своє місце в житті. При цьому між ступенем засвоєння духовної культури і соціальною активністю існує тісний взаємозв'язок [11, с. 225].

Треба завжди пам'ятати, що нинішнє відродження України як держави неможливе без духовного оновлення її народу. На сьогоднішній день нагальним є вирішення питання формування нових духовно-ціннісних орієнтирів та культурне відтворення нації в цілому. Треба завжди виходити з розуміння того, що без культурної людини держава не може бути ні незалежною, ні демократичною. Духовно бідні люди ніколи не зроблять Україну багатою та щасливою. Існування тісного безпосереднього зв'язку між сферою економіки і сферою культури сучасного суспільства є безперечним. А реалізувати як найкраще цей зв'язок покликані навчальні заклади в державі, бо „освіта – це один із оптимальних та інтенсивних шляхів входження людини у світ науки і культури” [7, с. 11]. Ось чому, на наше глибоке переконання, виховання та розвиток духовної культури сьогоднішнього студентства стають наразі одним із пріоритетних напрямів роботи всієї системи вищої освіти в Україні.

Бібліографічні посилання:

1. Авдіянц Г. Г. Духовна культура як основа гуманізації вищої педагогічної освіти / Г. Г. Авдіянц // Проблеми гуманізації навчання та виховання у вищому навчальному закладі освіти: Матеріали Четвертих ірпінських міжнародних науково-педагогічних читань. – Ірпінь: Національна академія ДПС України, 2006. – 494 с. (с. 5 – 7).
2. Андрущенко В. Культура. Ідеологія Особистість: Методолого-світоглядний аналіз / В. Андрущенко, Л. Губерський, М. Михальченко. – К.: Знання України, 2002. – С. 510 –

3. Афанасьев М. С. Социальные ценности и ценностная ориентация личности / М. С. Афанасьев. – М.: Политиздат, 1990. – 211 с.
4. Богданова Н. Формування духовної культури студентської молоді сучасної України / Н. Богданова // Донецький вісник НТШ – Філософія. Суспільство. Педагогіка, 2008. – Т. 24. – С. 90 – 98.
5. Бондаревская Е. В. Ценностные основания личностно ориентированного воспитания / Е. В. Бондаревская // Педагогика. – 1995. – № 4. – С. 29 – 36.
6. Закон України “Про освіту”// ВВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/main.php>
7. Зязюн І. А. Гуманістична парадигма в освіті / І. А. Зязюн // Вища освіта в Україні: реалії, тенденції, перспективи розвитку. Нова парадигма вищої освіти. – К.: Освіта, 1996. – Ч. І. – С. 10 – 12.
8. Крылова Н. Б. Формирование культуры будущего специалиста / Н. Б. Крылова. – М.: Наука, 1990. – 142 с.
9. Сергієнко В. Проблеми виховання студентської молоді / В. Сергієнко // Вища школа. – 2010. – № 7/8. – С. 75 – 79.
10. Упрій Л. Д. Моральні цінності як основа відродження української нації / Л. Д. Упрій // Рідна школа. – 2003. – № 10. – С. 23 – 25.
11. Шевченко Г. П. Духовний розвиток особистості: Пошуки нового підходу до проблеми / Г. П. Шевченко // Духовність особистості: Методологія, теорія і практика: Збірник наук.праць / Гол. ред. Г. П. Шевченко. – Луганск: Вид-во Східноукр. нац. ун –т ім. В. Даля, 2005. – Вип. 4. – 232 с. (с. 221 – 226).

УДК 37.013.73

**К.В. Білоус,
О.Л. Левін**

*Дніпропетровський державний аграрно-економічний
університет*

НАЦІОНАЛЬНО-ДЕРЖАВНЕ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ЯК ФАКТОР ЦІЛІСНОГО ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

У даній статті висвітлено сутність та досвід національно-державного виховання як цілісної системи, його науково-методологічні засади.

Ключові слова: національне виховання, національні цінності, мета національного виховання.

В статье раскрывается сущность и опыт национально-государственного воспитания как целостной системы, его научно-методологической основы.

Ключевые слова: национальное воспитание, национальные ценности, цель национального воспитания.

In this article reveals the essence of the experience and education of the nation-state as a whole system, its scientific and methodological basis.

Keywords: national education, national values, the goal of the national education.

Національне виховання є одним із найважливіших, найсуттєвіших чинників цілісного формування особистості. Водночас, національне виховання є фактором формування національної еліти, джерелом елітарності, інтелігентності, справжньої професійної культури, патріотизму. У його

умовах формується повноцінна, національно свідома, самодостатня особистість, громадянин, патріот України. Звернемося до нижченаведених аргументів, фактів.

Становлення української державності, інтеграція в європейське та світове співтовариство, відмова від тоталітарного режиму і побудова громадянського суспільства передбачають орієнтацію на Людину, націю, пріоритети духовної культури, визначають основні напрями реформування навчально-виховного процесу.

Національне виховання рівнозначне державному, хоча державне виховання є найвагомішою складовою національного й здійснюється державними установами, інститутами тощо, а діапазон впливу національного на процес соціалізації особистості значно ширший.

Таким чином, національні освітні заклади, які відроджуються нині в Україні, повинні мати й відповідну їм систему виховання. Цілком природно сприймається те, що в освітніх закладах Англії виховують англійця, у Франції – французя, в США – американця, у Німеччині – німця, тому в освітніх закладах України, перш за все, маємо виховувати українця.

В умовах переходу до ринкових відносин, трансформації суспільства невинно відбуваються зміни в його життєвих стандартах, запитах, інтересах, формах та правилах поведінки. Найбільшою мірою такі зміни торкаються молодіжної сфери, а значить і студентської зокрема. Є очевидним, що від рівня освіченості, розвитку й вихованості сучасної молоді залежатиме науково-технічний, духовний прогрес Української держави, її роль і місце у європейському та світовому співтовариствах. Усе це актуалізує проблему національного виховання, яке покликане відроджувати і формувати національні духовні цінності, культуру спеціаліста.

Національні цінності ми розглядаємо в єдності із вселюдськими, які збагачуються за рахунок перших і проявляються у них своєрідно та специфічно. У процесі виховання студентської молоді слід сприяти перетворенню цієї діалектичної єдності в особистісне, а особистісного у загальне. При цьому не слід ставати на шлях запозичення тих елементів зарубіжної духовної культури та нав'язування, молоді тих «цінностей», які ведуть до експансії бездуховності, суперечать звичаям та історичним традиціям народу. Запозичувати слід із вселюдської скарбниці духовності те, що не загрожує національній самобутності, а збагачує її виховні традиції, пов'язані із формуванням і розвитком національних духовних цінностей [3].

Національне виховання студентської молоді ґрунтується на таких принципах:

- *демократичності* — визнанні академічною спільнотою права кожного на свободу виявлення своєї творчої індивідуальності, усунення авторитарних методів виховання;
- *гуманізації* — створенні умов для особистісної самореалізації, формуванні людяної, щирої, доброзичливої, милосердної особистості;
- *єдності навчальної та виховної діяльності* — консолідації студентства та науково-педагогічних працівників у єдину академічну спільноту, об'єднану спільною мораллю та ідеями;

- *послідовності, системності і наскрізності* — привнесенні виховних аспектів у всі форми освітнього процесу, зв'язок виховання з життям, трудовою діяльністю народу та продуктивною працею;
- *диференціації та індивідуалізації виховного процесу* — врахуванні у виховній діяльності рівнів фізичного, духовного, психічного, соціального, інтелектуального розвитку студентів, стимулюванні їхньої активності та розкритті творчої індивідуальності;
- *єдності теорії та практики* — реалізації набутих студентами знань, умінь і навичок на практиці, включаючи самовряду та громадську діяльність;
- *природовідповідності* – врахуванні багатогранної і цілісної природи людини, вікових та індивідуальних, соціально-психологічних особливостей студентів;
- *пріоритету правової свідомості* – вихованні поваги до конституційних прав та свобод людини.

Національне виховання не лише спирається на національну ідею і ґрунтується на етнічних засадах, а й орієнтується на полікультурне виховання, яке лежить в основі сучасної Концепції глобальної освіти, основними положеннями якої є пріоритет вселюдських цінностей, формування планетарного мислення особистості.

За вихідні позиції національного виховання ми приймаємо такі: Виховання є серцевиною освітнього процесу у вищій школі, надзавданням в умовах ХХІ століття.

Важливим чинником виховання є науково-методичний супровід, створений з урахуванням запитів суспільства до виховного процесу, потреб та інтересів студентів, специфіки ВНЗ.

Вищий навчальний заклад розглядається як центр організації виховання і створення виховуючого середовища, виховуючого простору, що адекватно відображає системність умов і мети, завдань та змісту виховання.

Виховання спрямовується на створення умов для професійного становлення особистості, її творчого, наукового, фізичного розвитку; створення єдиного академічного співтовариства, в основі якого лежить спільна життєдіяльність студентів та викладачів; психолого-педагогічну підтримку студентів; протидію проявам антисоціальної поведінки.

Студент є суб'єктом виховання. Вихованість потрібна самому студенту як модель власної раціональної поведінки, яка є його власною справою з формування для себе системи орієнтації та саморегуляції. Звідси випливає, що процес виховання у своїй основі є самовихованням, саморозвитком, самоорганізацією і самореалізацією особистості.

Українознавство виступає методологічною основою, духовною серцевиною виховної взаємодії, формування виховуючих відносин у ВНЗ, громадському житті.

Звідси постає висновок: потреби українського суспільства, об'єктивні

закони його розвитку визначають мету національного виховання – формування особистості громадянина України з національною свідомістю, характером, світоглядом та ідеалами на традиціях культури, духовності рідного народу, на кращих досягненнях інших народів.

Ідеалом виховання є гармонійно розвинена, високоосвічена, соціально активна й національно свідома людина, що наділена глибокою громадянською відповідальністю, високими духовними якостями, родинними й патріотичними почуттями, є носієм кращих надбань національної та світової культури, здатна до саморозвитку і самовдосконалення.

Мета національного виховання передбачає всі аспекти формування моделі поведінки людини, зокрема виховання свідомого громадянина, патріота, набуття молоддю соціального досвіду, високої культури міжнаціональних взаємовідносин, формування у молоді потреби та уміння жити в громадянському суспільстві, духовності та фізичної досконалості, моральної, художньо-естетичної, трудової, екологічної культури.

Бібліографічні посилання:

1. Національна доктрина розвитку освіти розділ «Управління освітою» // Освіта України. – 2002. – 23 квітня.
2. Соловей М. І. Виховна робота в вищому навчальному закладі / М. І. Соловей, В. С. Демчук. – К., 2009. – 257 с.
3. Формування національних, загальнолюдських ціннісних орієнтацій студентської молоді: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (11-12 грудня 2002 р.) / [відп. ред. А. А. Мазаракі]. – К.: Київ, Нац. торг.-екон. ун-т. 2002. – 391 с.

УДК 37.013.73

**А.М. Загородня,
О.Л. Левін**

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

УДОСКОНАЛЕННЯ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ В УКРАЇНІ: ДЕРЖАВНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ

У даній статті аналізуються державно-управлінські аспекти вдосконалення патріотичного виховання молоді в Україні. Простежується створення правових механізмів патріотичного виховання молоді. Пропонуються заходи для активізації процесу національно-патріотичного виховання молоді в Україні.

Ключові слова: *патріотизм, патріотичне виховання, патріотична свідомість, національна ідентичність.*

В данной статье анализируются государственно-управленческие аспекты усовершенствования патриотического воспитания молодежи в Украине. Прослеживается создание правовых механизмов патриотического воспитания молодежи. Предлагаются мероприятия для активизации процесса национально-патриотического воспитания молодежи в Украине.

Ключевые слова: *патриотизм, патриотическое воспитание, патриотическое сознание, национальная идентичность.*

Annotation: In this article, the state-administrative aspects of perfection of patriot education of young people in Ukraine are analyzed.

Creation of legal mechanisms of patriotic education of young people is traced. Measures are offered for activation of process of national-patriotic education of young people in Ukraine.

Keywords: patriotism, patriotic education, patriotic consciousness, national identity.

Постановка проблеми. Актуальність патріотичного виховання зумовлюється процесом формування в Україні єдиної політичної нації. Патріотичне виховання населення спрямоване на забезпечення цілісності, соборності України, що є основою української національної ідеї. При цьому важливо, щоб об'єднання різних етносів і регіонів України задля національного відродження, розбудови й удосконалення суверенної правової держави і громадянського суспільства здійснювалось саме на базі демократичних цінностей, які, у свою чергу, мають бути в основі патріотичного виховання. Дані соціологічних досліджень свідчать, що рівень патріотизму народу України є недостатньо високим.

Національно-патріотичне виховання молоді сьогодні є одним із найголовніших пріоритетів державної політики в Україні, важливою складовою національної безпеки України. Патріотизм сьогодні є нагальною потребою і держави, оскільки високий рівень патріотизму населення здатен забезпечити соціально-політичну стабільність та гідне місце країні в цивілізованому світі; і особистості, яка своєю любов'ю до Батьківщини прагне досягти взаємної любові від неї з метою створення умов для вільного саморозвитку і збереження індивідуальності; і суспільства, яке зацікавлене в тому, щоб саморозвиток особистості, становлення її патріотичної самосвідомості здійснювалися на моральній основі. Це обумовлює актуальність теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливим напрямом гуманітарної політики країни є цілеспрямоване формування патріотизму громадян. У сучасній науковій літературі в галузі знань «Державне управління» майже відсутні роботи, у яких аналізувалися б проблеми національно-патріотичного виховання. Певною мірою ці питання висвітлюються в роботах В. Троцинського, Т. Безверхої, але національно-патріотичне виховання молоді як складова державної політики залишається поза увагою дослідників.

Метою статті є висвітлення державно-управлінських аспектів удосконалення патріотичного виховання.

Виклад основного матеріалу. Патріотичне відношення, патріотичний обов'язок, маючи етичне походження і характер, відображено в правових актах (у конституції, законах про військовий обов'язок і охорону державної таємниці та ін., у присягах і статутах), оскільки громадянське суспільство, як комплекс суспільних відносин, незалежне від держави, але обов'язково взаємодіє з нею [2, с.1].

Узагалі феномен патріотизму не є предметом вивчення державно-управлінської науки, яку цікавлять лише ті аспекти, які стосуються участі громадян у формуванні органів державної влади, визначення їх політики, контролю за державою, підпорядкування її інтересам громадян. Суб'єкти громадянського суспільства, які здійснюють ці функції, – політичні партії і

суспільні об'єднання – повинні: бути носіями патріотичної свідомості та брати участь у патріотичному вихованні громадян.

Державне і суспільне життя повинне бути пронизане патріотизмом, причому особливої гостроти це набуває в перехідні періоди, що супроводжуються зміною політичних орієнтирів, структур влади тощо. На стан патріотичних настроїв у суспільстві впливають як об'єктивні (політика і право), так і суб'єктивні (правова нестабільність і нігілізм не тільки громадян, але й суб'єктів правоохоронної діяльності).

Юридично значуща патріотична поведінка відображає вплив багатьох чинників:

- встановлення прийнятних меж патріотичної поведінки;
- формування цілей патріотичної поведінки;
- управління мотивацією (тісно пов'язаною з цільовою орієнтацією) патріотичної поведінки;
- коригування деяких проявів патріотичної поведінки;
- пояснення різних аспектів патріотичної поведінки.

Створення нормативно-правових засад патріотичного виховання в незалежній Україні починається від дня підписання Указу Президента України «Про заходи щодо розвитку духовності, захисту моралі та формування здорового способу життя громадян», на підставі якого Постановою Кабінету Міністрів України була затверджена «Національна програма патріотичного виховання громадян, формування здорового способу життя, розвитку духовності та зміцнення моральних засад суспільства» [1, с.5].

На думку представника Державного Комітету України у справах ветеранів Григорія Ясева, «укази Президента України з приводу поліпшення патріотичного виховання громадян, Національна програма патріотичного виховання громадян, формування здорового способу життя, розвитку духовності та зміцнення моральних засад суспільства, затверджена постановою Кабінету Міністрів України, не виконуються. Новітні гуманітарії вигадують привабливі девізи та гасла: «Ми різні, адже маємо різне коріння і насіння. Ми однакові, адже проростаємо на одній землі. Ми єдині, адже наша ненька-Україна». Та хіба можуть збігатися інтереси й почуття мільйонів знедолених пенсіонерів, безробітних людей середнього віку та молоді з інтересами «сучасних українців», які володіють незліченним багатством.

Одне з найсильніших психологічних потрясінь останніх років української дійсності – захоплення власності вузькою групою людей і різке, неконтрольоване і, головне, вкрай несправедливе розмежування на бідних і багатих. Проблема відродження українського патріотизму, звичайно ж, не має простого рішення. Сьогодні влада намагається консолідувати роз'єднане суспільство, оскільки це вже є загрозою самому існуванню держави. Проте до будь-якого варіанту такого соціального компромісу необхідна серйозна психологічна підготовка. Навряд чи вдасться примусити людей прийняти легітимність власності, захопленої в ході

«блатної» приватизації. Повинні прийти нові покоління, які будуть згодні з ситуацією, що склалася, що може привести до створення в суспільстві клімату довіри, згоди, компромісу і соціального оптимізму – мінімальних умов, сприятливих для дійсного відродження патріотичних настроїв у суспільстві. Але, на нашу думку, це буде вже зовсім інший патріотизм, далекий від такого довго пануючого принципу «Спочатку думай про Батьківщину, а потім про себе». Саме слово «патріотизм» багатьма сприймається як застаріле. Але ще більш згубно те, що відбувалося впродовж останніх років, коли патріотична робота була фактично припинена. Не можна жити без пошани до власної країни, її народу, її історії, досягнень і жертв, тому що це означає самим руйнувати своє майбутнє.

Після розпаду Радянського Союзу ми знов опинилися в ідентифікаційній кризі, втратилася наша ідентичність - хто ми, які ми, куди ми йдемо. Відновити патріотичну свідомість можна лише возз'єднуючи розриви, продовживши розвиток українського народу.

Важливого значення в цих умовах набуває патріотичне виховання майбутніх поколінь. Це, насамперед, становлення національної свідомості, належності до рідної землі, народу. Цей процес має два етапи, що відповідно вказують на різні рівні засвоєння національних цінностей. На першому етапі здійснюється етнічне самоусвідомлення на основі засвоєння рідної мови, родинних звичаїв, традицій, національної міфології, фольклору, мистецтва; народних поглядів, переконань, ідеалів, загальноприйнятих норм поведінки тощо. На другому етапі - громадсько-патріотичне самоусвідомлення – у процесі включення учнів в активну творчу діяльність, спрямовану на розбудову власної держави, її впорядкування і зміцнення; вивчення історії Вітчизни, героїчного минулого, трудових подвигів, подвижництва в ім'я вільного життя, її культурної спадщини; відновлення різних елементів української культури у власній життєдіяльності; встановлення дружніх партнерських відносин з представниками інших країн та народів, культивування кращих рис української ментальності, розвитку самобутності кожної особистості тощо. В українських школах останнім часом спостерігаються тенденції щодо впровадження системи національно-патріотичного виховання.

Висновки. Перед державними структурами, системою освіти, громадянським суспільством країни стоїть завдання переходу від синкретичних інтерпретацій переважно моночинників феномену патріотизму до складних дискурсивних парадигм аналізу й управління. Питання не вичерпується простим перебором (ревізією) методологічних варіацій і методичних удосконалень. Потрібні нові інтеграційні способи вивчення й інтерпретації даних, побудовані на пріоритетній увазі до синтетичних проявів суспільного життя й відображення реально існуючих і значущих соціумних структур.

Можна припустити, що формування й управління феноменом патріотизму мають будуватися не на відцентрових конструктах «впливу» і

не на центричних стосунках», а на дослідженні просторів, що «зв'язують» соціум в єдине патріотичне ціле: комунікації, взаємодії, події, культурного міфу, символічного буття.

Для подолання вищезазначених проблем потрібно здійснити ряд таких кроків: удосконалити нормативно-правову базу патріотичного виховання молоді, створити єдиний координаційний центр під патронатом Президента України для забезпечення ефективного здійснення виховання молоді з залученням представників відповідних міністерств та відомств, громадських організацій, ЗМІ, сприяти посиленню співпраці органів державної влади та органів місцевого самоврядування з громадськими об'єднаннями національно-патріотичного спрямування.

Бібліографічні посилання:

1. Дмитриев Ю. А. Соотношение понятий политической и государственной власти в условиях формирования гражданского общества / Ю. А. Дмитриев // Государство и право. - 1994. - № 5. - С. 28 - 34.
2. Концепція національного виховання студентської молоді. - К., 2009.
3. Національна програма патріотичного виховання громадян, формування здорового способу життя, розвитку духовності та зміцнення моральних засад суспільства : Постанова Кабінету Міністрів України від 15 верес. 1999 р. № 1697. - Режим доступу : portal.rada.gov.ua/rada.
4. Право и мораль в истории: проблемы ценностного подхода (материалы научного симпозиума) // Право и государство. - 1998. - № 8. - С. 114 - 119.
5. Про додаткові заходи щодо підвищення боєздатності Збройних Сил України : Указ Президента України від 12 груд. 2007 р. № 1209.
6. Про заходи Кабінету Міністрів України щодо захисту національних інтересів держави у сферах національно свідомого і патріотичного виховання молодого покоління та забезпечення умов його розвитку : Постанова Верховної Ради України від 22 трав. 2003 р. № 865-ІУ. - Режим доступу : portal.rada.gov.ua/rada.
7. Про заходи щодо розвитку духовності, захисту моралі та формування здорового способу життя громадян : Указ Президента України від 27 квіт. 1999 р. № 456. - Режим доступу : portal.rada.gov.ua/rada.
8. Проект Концепції Загальнодержавної цільової соціальної програми патріотичного виховання населення на 2013 - 2017 роки . - Режим доступу : portal.rada.gov.ua/rada.

СЕКЦІЯ 3

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКИХ ТА ПАТРІОТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ

УДК 37.035.6: 378

**К.П. Маслікова,
Д.Р. Щєпова**

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

ВИХОВАННЯ ПАТРІОТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ У СТУДЕНТІВ АГРАРНИХ ВНЗ ЗАСОБАМИ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН

Розглянуті питання виховання патріотичних цінностей студентів аграрних вищих навчальних закладів. Аналізується роль і місце соціально-гуманітарних дисциплін у національно-патріотичному вихованні студентів. Визначені компоненти поняття «патріотизм» в контексті підготовки фахівців у ВНЗ. Подані характерні особливості процесу виховання патріотичних цінностей у студентської молоді.

Ключові слова: *виховання, патріотизм, соціально-гуманітарні дисципліни, навчальний процес, світогляд, духовність.*

Рассмотрены вопросы воспитания патриотических ценностей студентов аграрных высших учебных заведений. Анализируется роль и место социально-гуманитарных дисциплин в национально-патриотическом воспитании студентов. Обозначены компоненты понятия «патриотизм» в контексте подготовки специалистов в вузах. Изложены характерные особенности процесса воспитания патриотических ценностей у студенческой молодежи.

Ключевые слова: *воспитание, патриотизм, социально-гуманитарные дисциплины, учебный процесс, мировоззрение, духовность.*

The article covers the problems of education and patriotic values of university students. The role and place of social and humanitarian disciplines in the national-patriotic education of students. Denote the components of the concept of "patriotism" in the context of training in universities. Sets out the characteristics of the process of education patriotic values at students.

Keywords: *education, patriotism, social and humanitarian disciplines, educational process, philosophy and spirituality.*

Початок третього десятиліття розвитку українського суспільства вимагає особливої уваги до формування морально-духовних якостей майбутнього громадянина. Сьогодні, як ніколи, необхідно створити умови для становлення вільної, творчої і моральної особистості, яка є справді інтелігентною у повному обсязі її класичних якостей. Виховання такої особистості можливе тільки в атмосфері відродження духовно-історичних цінностей своєї країни, пріоритетного розвитку освіти, науки та культури як необхідних джерел прогресу суспільства з гарантованим майбутнім. Формування вітчизняної

еліти, сприяння збагаченню і оновленню духовно-інтелектуального генофонду нації – особливе завдання, що постає перед вищими навчальними закладами водночас з підготовкою висококваліфікованих фахівців.

Розбудова незалежної Української держави неможлива без оновленої національної освіти, розробки прогресивних технологій, гуманізації, диференціації та інтеграції навчання, науково обґрунтованої системи патріотичного виховання майбутніх громадян ХХІ століття. Тому на сучасному етапі становлення правової демократичної держави дедалі більшої гостроти набуває проблема відтворення в суспільстві духовної, високоморальної особистості – творця власного майбутнього, гуманіста, громадянина – патріота України. Адже зміцнити і розвинути демократичну правову державу можуть громадяни, які люблять свій народ, свою Україну, готові самовіддано захищати й розбудовувати її, які мають людську гідність, національну самосвідомість, гуманістичну моральність, знають свої права і свободи та вміють цивілізовано відстояти їх, сприяючи громадянському миру і злагоді в суспільстві. Виховати таких можна за умови розвитку національної освіти, в якій система виховання та навчання ґрунтується на ідеях української героїчної історії, багатій культурі, звичаях народу та глибокому знанні рідної мови [1, 231].

Багатогранні аспекти патріотичного виховання особистості знайшли своє відображення у працях педагогів Х. Алчевської, Г. Ващенко, О. Духновича, І. Огієнка, С. Русової, К. Ушинського, Я. Чепіги, які велику увагу приділяли вихованню любові до своєї землі, рідної мови, формуванню національної самосвідомості, поваги до історичного минулого. А. Макаренко, В. Сухомлинський радили прищеплювати молоді високі почуття вірності й відданості Батьківщині, пошани до її працівників. Психологічні засади патріотичного виховання досліджували П. Блонський, Л. Виготський, Г. Костюк, О. Леонт'єв, О. Петровський, І. Синиця, П. Якобсон. У сучасній педагогічній науці окремі аспекти патріотичного виховання розробляють О. Бандура, Н. Волошина, А. Капська, В. Неділько, Є. Пасічник, Б. Степанишин.

Результати аналізу психологічної і філософської літератури свідчать, що поняття «патріотизм» є значущою моральною цінністю. Патріотизм як моральний принцип розглядав О. Радіщев, як загальнолюдську цінність – В. Белінський, як визначальний принцип вітчизняної школи – Є. Белозерцев, І. Ільїн, Б. Кобзар, В. Сухомлинський, О. Вишневський, як морально-політичний принцип – О. Докукіна, Л. Канішевська, як фундаментальну особистісну цінність – І. Бех. Вчені розглядають сутність патріотизму як моральної якості людини, що виявляється у її здатності ідентифікувати себе з рідним народом, у любові та відданості своїй Батьківщині, потребі в постійному власному духовному й інтелектуальному зростанні заради величі і слави своєї Вітчизни та готовності за будь-яких умов постати на захист національних інтересів свого народу та демократичних цінностей, практичними справами зміцнювати могутність і незалежність держави.

Результати аналізу педагогічної літератури свідчать, що у процесі патріотичного виховання студентської молоді важливо дотримуватися принципу єдності виховного впливу на свідомість, почуття та діяльність особистості з обов'язковим урахуванням особливостей її духовного життя. При цьому враховується, що патріотичні ідеали трансформуються в стійкі духовні утворення – погляди, переконання, ідеали, ціннісні орієнтації – за умови, коли особистість здобуває їх дослідницьким, трудовим, евристичним шляхом з певної системи знань, відомостей, художньо-естетичних образів, національних традицій, звичаїв.

Відзначимо, що ми розглядаємо патріотизм (від гр. *patriotes* – батьківщина) як любов до своєї батьківщини, відданість своєму народу, гордість за свій народ, прагнення захистити його надбаня, продовжити примноження його загальнолюдських і національних морально-духовних цінностей.

Патріотизм як почуття особливої любові до Батьківщини є ознакою духовності. Бездуховна людина не може мати патріотичних почуттів узагалі. Патріотизм як любов до свого народу, нації, Батьківщини є рисою внутрішньої свободи добровільного самовизначення особистості; означає духовну зрілість, усвідомлення безперечної цінності своєї країни.

Як досить складне поняття патріотизм складається з системи певних компонентів [2, 55]. Когнітивний компонент патріотизму містить цінності патріотичного спрямування, у яких акумулюються знання про державу, народ, його історію та сучасність. Когнітивний компонент патріотизму визначається розумінням атрибутів власної держави, своїх прав і обов'язків, переконанням у розвитку України як демократичної держави та розумінням важливості саморозвитку для всілякого сприяння зміцненню державності й суспільного добробуту.

Етноідентифікаційний компонент постає як досвід ідентифікації особистості з етносом, його традиціями й культурою. Він виявляється у здатності студентів включатися в діяльність, спрямовану на пізнання культури й традицій свого регіону для збереження цих надбань для майбутніх поколінь.

Емоційно-мотиваційний компонент – це багатство почуттів, переживань, потреб, мотивів патріотичного спрямування. Цей компонент формується в процесі навчальної, предметно-перетворювальної діяльності студентів та діяльності, спрямованої на збереження історичної пам'яті рідного краю, пам'яток культури, ушанування визначних осіб конкретного регіону. Наявність переживань, потреб та мотивів патріотичного спрямування дозволяє студентам активно включатися в різноманітні види діяльності.

Практичний компонент – здатність до предметно-перетворювальної, діяльності та роботи зі збереження рідної природи та пам'яток національної культури, здатність до використання патріотичних засад у своїй професійній діяльності. Формування пізнавальних, пошукових, організаторських, предметно-перетворювальних, емпатійних навичок створює умови для

розвитку патріотичних почуттів студентів, які, завдяки зміцненню внутрішньої мотивації, є основою становлення патріотичних переконань.

Основна мета виховного процесу у ВНЗ – формувати особистість, наділену громадянською відповідальністю, національною самосвідомістю, високими духовними цінностями, родинними і патріотичними почуттями; створювати умови для розвитку творчо обдарованої молоді, її індивідуальних якостей, набуття за час навчання молодою людиною соціального досвіду. Розглядаючи виховний процес в аграрних ВНЗ, перш за все нами було звернуто увагу на посилення актуалізації та підвищення мотивації вивчення студентами дисциплін соціально-гуманітарного блоку: історії України, історії української культури, політології, соціології, філософії, етики та естетики, психології та педагогіки. Саме ці предмети сприяють формуванню у студентської молоді цілісного розуміння таких засадничих принципів патріотичного виховання як відданість рідній Вітчизні, гордість за її соціокультурні та історичні здобутки. Програми зазначених дисциплін передбачають виховання у студентів особистісних рис громадянина України, загальнолюдських духовних цінностей, сприяють розвитку ідей гуманізму та демократизму, патріотизму, взаєморозуміння між народами на основі особистісного усвідомлення досвіду історії.

Формування світогляду майбутніх фахівців аграрної галузі створює надійне підґрунтя для синтезу знань, отриманих під час вивчення соціально-гуманітарних дисциплін. У свідомості студентів формуються морально-патріотичні та професійно-патріотичні цінності. Від знань та системи ціннісних орієнтацій залежить поведінка майбутнього фахівця, його життєва позиція, яка може бути як творчо активною, так і пасивно пристосовницькою. На нашу думку, справжній патріот не той, хто кричить про це, а той, хто постійно працює над збагаченням свого духовно-інтелектуального та професійного потенціалу, спрямованого на розбудову та захист своєї Батьківщини [4, 60].

Зміст патріотичного виховання майбутніх фахівців аграрної галузі реалізується у навчально-пізнавальному процесі на лекціях, семінарських і практичних заняттях, у позааудиторній виховній роботі, під час самостійної роботи студентів. Тому особлива увага з нашого боку приділяється виявленню потенційних можливостей дисциплін соціально-гуманітарного циклу у патріотичному вихованні студентів та шляхів їх реалізації на заняттях; на збагачення змісту навчальних дисциплін історично-науковими текстами, дидактичними матеріалами, які ефективно впливали б на формування патріотичних цінностей студентів; включення інформації патріотичного змісту до самостійної роботи студентів; на залучення студентів до підготовки і проведення виховної роботи з патріотичної тематики.

Під час вивчення предметів соціально-гуманітарного циклу пропонуємо використовувати такі форми і методи, які сприяли б активізації пізнавальної діяльності студентів, стимулювали б їх до пошуків і творчості, а саме: заняття-дискусії, заняття-ділові ігри, заняття-презентації, заняття-концерти, заняття-мандрівки, музичні, театральні, культурологічні практикуми та ін.

Серед форм і методів позааудиторної роботи ефективними можуть бути вечори запитань і відповідей, тематичні вечори, читацькі конференції, зустрічі з цікавими людьми, круглі столи, диспути та ін. Особливе місце у патріотичному вихованні має індивідуальна виховна робота зі студентами (бесіди, читання, використання засобів масової інформації, залучення до підготовки і проведення виховних заходів патріотичної тематики, виконання наукових досліджень та ін.), заохочення їх до самоосвіти та самовиховання. Спонування студентів до самовиховання має забезпечуватися через самостійне виявлення ідеалу патріота, у якому поєднані, з одного боку, бажаний рівень позитивних моральних цінностей студентів, а з іншого – наявний рівень їх моральних якостей [5, 121].

Отже, вивчення стану патріотичного виховання студентів аграрних ВНЗ, зокрема у процесі вивчення соціально-гуманітарних дисциплін, дало змогу виявити такі його характерні особливості:

- повноцінне використання виховного потенціалу змісту цих дисциплін у патріотичному вихованні студентів;
- переорієнтація ставлення значної частини студентів до цих дисциплін як до другорядних у їх фаховій підготовці;
- позааудиторні виховні заходи мають бути щільно пов'язані з навчальним процесом і не носити епізодичний характер;
- повноцінне залучення студентів до патріотичної діяльності, створення умов для самовираження, самоосвіти і самовиховання, спрямованих на формування в особистості патріотичних рис;
- висока підготовленість викладачів соціально-гуманітарних дисциплін до реалізації їх виховних можливостей у патріотичному вихованні студентів аграрних ВНЗ.

При цьому не треба думати, що гуманітаризація навчання у ВНЗ є лише проблемою викладачів гуманітарних кафедр. Не менш важлива соціальна орієнтація та патріотичне виховання студентів викладачами фахових кафедр, які повинні у процесі підготовки майбутнього фахівця аграрної галузі формувати такий підхід до виробництва, що найбільшою мірою відповідав би соціальним потребам суспільства. Мета патріотичного виховання – сформувати особистість, якій властиві демократична громадянська культура, усвідомлення взаємозв'язку між індивідуальною свободою, правами людини та її громадянською відповідальністю, готовністю до компетентної участі в житті суспільства та примноження багатств рідної країни.

Все вищезазначене сприятиме реалізації основних задач патріотичного виховання, якими є формування світоглядних орієнтацій особистості, продукування власної філософії життєдіяльності, самовизначення й самореалізація в професійній, соціальній, культурній, політико-правовій сфері, формування мотивації й основних умінь, необхідних для відповідальної участі в громадянсько-політичних процесах та професійній діяльності, критично-конструктивне ставлення студентів до життя суспільства, орієнтація на позитивні соціальні дії, формування толерантності, гуманізму.

На нашу думку, до перспективних напрямів подальшого вивчення цієї проблеми можна віднести: особливості формування патріотичних якостей у студентів вищих аграрних навчальних закладів у процесі вивчення загальнопрофесійних та професійно-орієнтованих дисциплін.

Бібліографічні посилання:

1. Абрамчук О.В., Федун О.О. Ціннісні орієнтації у патріотичному вихованні студентської молоді/ Проблеми освіти. Науково-методичний збірник. Спеціальний вип./ Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Формування духовно-моральних цінностей та професійного становлення молоді в сучасних соціокультурних умовах». – Київ-Вінниця, 2005. – С. 229 –235.
2. Залізник Г. М. Чинники національно-патріотичної орієнтації молоді Києва. — К., 2003.
3. Концепція національного виховання студентської молоді // Освіта і управління. – 2009. – Т. 12. – № 2. – С. 80 – 82.
4. Оришко С. Виховання патріотизму шкільної молоді в процесі позашкільної роботи / С. Оришко // Гуманізація навч.-вих. процесу: зб. наук. пр. – Слов'янськ, 2007. – С. 55 – 62.
5. Психолого-педагогічна підтримка навчально-виховного процесу: навч. посіб. / М.В. Гадецький, Г. І. Сорока, В. В. Шпалінський та ін. – Вип. 2. – Х.: ХДПУ ім. Г. С. Сковороди, 2001. – 168 с.

УДК 316.33

Н.С. Чернікова

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

**ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ СУЧАСНОЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ
КРИЗЬ ПРИЗМУ ТЕОРІЇ ПОКОЛІНЬ**

У статті розглядаються особливості формування ціннісних орієнтацій сучасної молоді. Основна увага приділена з'ясуванню характерних рис молодого покоління студентського віку крізь призму теорії поколінь Н. Хоува та В. Штрауса.

Ключові слова: покоління Y, «міленіуми», молодь, теорія поколінь, соціологія віку, ціннісні орієнтації.

В статье рассматриваются особенности формирования ценностных ориентаций современной молодежи. Основное внимание акцентировано на выявлении характерных черт молодого поколения студенческого возраста сквозь призму теории поколений Н. Хоува и В. Штрауса.

Ключевые слова: поколение Y, «миллениумы», молодежь, теория поколений, социология возраста, ценностные ориентации.

The article deals with formation peculiarities of value orientations of modern youth. The main attention is dedicated to the characteristics of the young generation college age through the prism of the Generations Theory by N. Howe and W. Strauss.

Keywords: Generation Y, «Millennium», youth, Generations Theory, sociology of age, value orientations.

Питання визначення періодизації та виділення характерних рис «поколінь» є вкрай актуальним з огляду на сучасні зміни як у символічній, так і в нормативній соціально-віковій диференціації. Адже представники

різних вікових груп, що є результатом соціалізації за різних соціальних умов, по-різному як проявляють себе у процесі соціальної взаємодії, так і позиціонують себе в соціально-політичному просторі. Автори теорії поколінь, американські дослідники Н. Хоув та В. Штраус, наголошують на тому, що покоління об'єднується навколо певних сумісно пережитих подій та визначається певним проміжком часу, під час якого закладаються цінності, які будуть подібними для людей однієї вікової групи, та значно різнитись від цінностей та орієнтирів іншої вікової групи [6, с. 60]. Різниця цих цінностей може породжувати труднощі соціальної взаємодії між представниками різних поколінь у соціумі.

Зміна поколінь є однією з початкових, природних, вічних, загальнолюдських характеристик розвитку суспільства в цілому і кожної окремої особистості зокрема. Забезпечення здорової спадковості, трансмісії культурних цінностей, довголіття та безсмертя суспільства в цілому органічно пов'язані з відносинами поколінь, що безпосередньо залежить від розуміння й урахування соціально-психологічних особливостей поколінських груп, і насамперед – підростаючого покоління.

Теоретичні підходи дослідження категорії «покоління» розглянуто в працях західних учених О. Конта, Ж. Дромеля, Дж. Мілля, О. Лоренца, В. Дільтея, Е. Еріксона, К. Мангейма, М. Міда, Т. Парсонса, Х. Ортеги-і-Гассета, Ф. Ментре, В. Піндера, П. Нора та іншими. Наукові праці цих учених зробили великий внесок у розуміння сутності цього поняття та його характеристик. Серед російських вчених заслуговують уваги праці Ю. Левади, Т. Шаніної, М. Глотова, Б. Дубини, В. Семенової. Серед українських учених проблематику «поколінь» розглядають в емпіричній соціології, зокрема К. Іващенко, І. Бекешкіна, Є. Головаха та ін. У даній статті розглядаються характерні риси та ціннісні орієнтації сучасної студентської молоді крізь призму теорії поколінь Н. Хоува та В. Штрауса.

На сьогодні серед соціологів та демографів немає однастайності щодо поколінської ідентифікації вікової когорти сучасної студентської молоді. Деякі дослідники цілковито «розчиняють» її в поколінні Y, або «міленіумів» (1983-2000 р.н.). Проте більшість все ж таки виокремлює когорту молоді 1993-2000/2003 р.н., відзначаючи її соціально-психологічні, аксіологічні особливості, називаючи або перехідним Y (ехо-поколінням), або Поколінням «ЯЯЯ» (Generation MeMeMe), або навіть представниками наступного, Z - покоління (Net Generation, Internet Generation, Generation M, Homeland Generation). Відтак, узагальнивши найпоширеніші точки зору, сьогоднішніх підлітків і молодих людей у віці від 15 до 20 з невеликим роком можна зарахувати до покоління «молодших Y» (саме таку назву пропонуємо застосовувати у даній статті).

Зазначимо, що причина наявного полідетермінізму полягає саме у тому, який з критеріїв вважається основоположним у визначенні специфіки даної когорти. Приміром, саме акцентування таких характерних рис молоді, як егоцентризм, надмірна самопрезентація, дозволило Дж. Стейну назвати сучасну молодь «поколінням нарцисів», або «Поколінням ЯЯЯ» (стаття «The

Me Me Me Generation», журнал Time, травень 2013 р.) [7]. Характеристика даної когорти як лінивої, егоїстичної і поверхової, амбіційної та високомірної, подана у його статті, викликала бурхливу дискусію навколо особливостей та ціннісних орієнтацій сучасної молоді та, відповідно, наведення безлічі аргументів на їх підтвердження або спростування.

Дана дискусія, абстрагуючись від емоційних звинувачень чи виправдань молоді, продемонструвала насправді об'єктивний факт – зміну поколінської парадигми, необхідність представникам інших поколінь пристосовуватися і рахуватися з тим очевидним фактом, що ця молодь – «не така, як ми», і відповідно, будувати модель міжпоколінської співпраці.

Тож чим «молодші Y» (а серед них і наші студенти) відрізняються від попередніх поколінь? У першу чергу слід зазначити, що вони народились і зростали в епоху глобалізації та постмодернізму; формування їхнього філософського й соціального світогляду відбувалося під впливом таких факторів, як світова фінансово-економічна криза, Веб 2.0, розвиток мобільних технологій. Тож вагомою відмінністю «молодших Y» від попередників є глибока зануреність у цифрові технології. Розвиток мережевих комунікацій: електронної пошти, SMS, Instant Messenger та інших медіа-ресурсів на кшталт відеохостингу YouTube та соціальних мереж (Facebook, Twitter, В Контакте та ін.) значно вплинули (й впливають) на формування їхнього світобачення та світосприйняття [4]. І саме з цим фактом доводиться рахуватися представникам попередніх поколінь.

Неоднозначною (з точки зору старших поколінь) психологічною особливістю «молодших Y» є мультизадачність у використанні засобів комунікації та виконанні справ. Слід враховувати той факт, що вони з дитинства звикли одночасно робити кілька речей: набирати текст, слухати музику, завантажувати контент, читати стрічку соцмережі, спілкуватися по чату, виконувати певні завдання, вживати їжу тощо. Тож потенційною проблемою міжпоколінської взаємодії виступає необхідність тривалого зосередження «молодших Y» на єдиному завданні. Проте існує і вектор її потенційного вирішення: завантаження молоді одночасно кількома проектами із використанням ефективної мотивації.

Більшість дослідників констатують, що у нового покоління, у тому числі й «молодших Y», спостерігається розмивання життєвих принципів та ціннісних орієнтирів. Основними причинами, на їхню думку, є швидкі життєві зміни, в результаті яких окремі принципи, і навіть стиль життя в цілому стають застарілими; світоглядний розрив з батьками, неактуальність життєвих принципів старших. До того ж, на формування цінностей «молодших Y» значно впливає інформаційне перевантаження як невід'ємна риса сучасного інформаційного суспільства.

Нове покоління дотримується принципу «живи сучасністю», вважаючи за краще проводити час у своє задоволення і намагаючись ні про що сильно не турбуватися. Головна мета їхнього життя – «бути щасливими» [13]. При цьому у формулі щастя «молодші Y» виокремлюють насамперед такі компоненти, як дотримання фізичного і психологічного комфорту. Тож серед

ціннісних пріоритетів молоді чільне місце займає підтримка та збереження фізичної форми, що в сучасному життєвому ритмі потребує більше зусиль, соціальна активність та хобі. Сімейні цінності, поряд зі збереженням їхньої значущості, зазнають у «молодших Y» девальвації внаслідок зміщення акцентів у бік соціальних – кар'єри, матеріального та соціального благополуччя тощо. До того ж, такі риси «молодших Y», як гіперактивність, підвищена конфліктність, перфекціонізм обумовлюють жорстку (персональну, а не корпоративну!) конкуренцію одне з одним задля досягнення власних цілей. Відповідно, викликає занепокоєння знецінення духовних цінностей молоді, що підсилюється впливом негативних факторів соціально-політичного та соціально-економічного життя.

Відтак, у «молодших Y» спостерігається зміна у ставленні до праці. Вони не хочуть працювати так багато, як їх батьки, проте прагнуть до наповнення власного життя змістом, вочевидь вбачаючи у праці засіб для реалізації даної мети: «не жити, що працювати, а працювати, щоб жити». Причому подорожування й відпочинок займають більш чільне місце серед життєвих пріоритетів молоді, ніж у представників попередніх поколінь.

Головним соціально-психологічним трендом для нових поколінь, у тому числі й «молодших Y», на думку більшості дослідників, є інфантилізація, що знаходить прояв у збереженні дитячих рис у дорослому житті. Наявність даної особливості обумовлює нівелювання понять відповідальності та обов'язку, неготовність визнавати власні провини за зрив або неадекватне виконання певних завдань, очікування від оточуючих тощо безумовної позитивної оцінки своєї діяльності незалежно від її продуктивності чи результативності тощо. Саме звідси – характерний для інфантильного покоління дитячий егоцентризм та споживче ставлення до життя. Не є рідкістю ситуації, коли молоді люди претендують на отримання винагороди (заробітної плати, позитивної оцінки тощо) не за виконання власних зобов'язань, а просто за сам факт присутності на навчальному/робочому місці [3].

Відзначимо, що сучасна студентська молодь є типовим поколінням споживачів; їхній світогляд формувався в умовах бурхливого розвитку споживацького суспільства, ринкових відносин, рекламного наповнення, що спостерігалось в Україні на зламі століть. Тож покоління, яке ще не стикалося з масовим безробіттям, легко розлучається з грошима. Вони люблять відвідувати кафе, ресторани, купувати технічні новинки. На Заході їх називають «digitalnatives» – людьми цифрових технологій, тому витрати на гаджети вони вважають не марнотратством, а необхідністю [13].

Водночас «молодші Y» досить прискіпливо ставляться до вибору товару (особливо технічного), ретельно вивчаючи його характеристики, проводять ціновий моніторинг (здебільшого, звичайно, в мережі), залишають відгуки на форумах, викладають відео придбаної продукції тощо.

Ще одна характерна риса молодого покоління, що значною мірою викликає занепокоєння старших поколінь, а з іншого боку – є об'єктивною реальністю (в умовах глобального інформаційного простору) – це

перфекціонізм, що з дитинства формується під впливом як найближчого соціального оточення, так і інформаційної спільноти в цілому. Справді, життя «міленіумів» проходить під прицілом фотокамер, і на сьогодні це – добровільний вибір більшості людей. З моменту народження дитину вже не залишають у спокої: фотографують, знімають на відео, пишуть есе і щедро викладають це на загальний огляд у соціальних мережах, у відкритому доступі. Відповідно, будь-які форми людської життєдіяльності публічно обговорюються, причому в порівняннях. Звідси – формування перфекціонізму, який часто не дає змоги відчувати радість успіху. Отруєна ним дитина починає нервово озиратися, навіть отримуючи вищу оцінку: «А точно я перший? Хто-небудь бачив мою перемогу?» [11, с. 150-151]. Так починається й відбувається постійний кругообіг фейків та справжнього в соціальних мережах, що набуває іноді комічних форм. Коли 20-тирічна людина або підліток, із типовими комплексами чи віковими проблемами, відкриває свою сторінку в соціальній мережі і бачить там свято «захисного марнославства» іншого школяра/студента, починається копіювання, імітація, наслідування, і в кінцевому рахунку виникають паттерни. Дистанція ж між паттернами та реальними людьми може бути надзвичайно великою.

Відповідно, надмірний перфекціонізм молоді обумовлює наявність у неї завищеного рівня очікувань, бажання стати кращими у навчанні, професії, роботі. Ось тут і виникає певний дисонанс, адже поряд зі збільшенням запитів – зменшення бажання брати на себе відповідальність, відчувати необхідність в отриманні знань, робити роботу життєвим пріоритетом тощо. До того ж, амбітність і самовпевненість «міленіумів» є підставою для старшого покоління вважати їх зарозумілими.

Дійсно, серед характерних рис «молодших Y» дослідники називають непоштивість – упевненість у тому, що всі мають їх поважати, а от їхню повагу ще треба заслужити. Для них характерні впевненість у собі та спілкування на рівних з усіма, що часто спричиняє непорозуміння із дорослими. До речі, на зірок та бренди вони так само дивляться як рівних собі. Це перше покоління, яке не має героїв, зате має кумирів (на кшталт Гаррі Поттера).

Крім того, серед особливостей покоління сучасної студентської молоді необхідно враховувати наступні: *ефективність* - намагання досягти максимальних результатів за мінімальний час та мінімальними зусиллями; *адаптивність* – швидка реакція на найменші зміни, прагматичний конформізм; *інноваційність* – перманентний пошук більш швидкого, ефективного та зручного шляху виконання завдання, залучення чужих ідей задля генерування власних [3].

Слід зазначити, що сучасна молодь відрізняється оптимістичним ставленням до життя, життєрадісністю, налаштованістю на позитив та охоче вчиться долати труднощі. Важливе місце серед життєвих пріоритетів «молодших Y» посідає соціальна активність. Тож молоді люди активно долучаються до волонтерської діяльності, беруть участь у різних соціальних проектах. Вони, безумовно, «зелене» покоління, думають про охорону

навколишнього середовища більше, ніж будь-хто ще; захист природи – одна з головних цінностей у їхньому житті.

Тож як представникам інших поколінь знайти спільну мову з поколінням «ЯЯЯ»? Цікавитися їхнім життям, говорити з ними про те, що їм цікаво, на їхні питання відповідати в режимі реального часу. Цікавитися їхніми цінностями: як і інші покоління, вони мають свій візуальний образ, свою мову, свої принципи. Усе це потрібно поважати. Переконувати у тому, що їхні думки поважають і цінують. Для спілкування з ними використовувати соціальні мережі та форуми – не лише для передавання інформації, а й для прямого спілкування, обговорюючи важливі для них питання: як розвиватися, як стати відповідальною людиною, як досягти життєвої мети тощо. У спілкуванні з «міленіумами» завжди бути позитивними й оптимістичними, забезпечити їм можливість спілкуватися з мудрими людьми («wise people») різних поколінь.

Як показали дослідження, вісім з десяти представників покоління «міленіум» (точніше 85%) змінити світ вважають за свій прямий обов'язок. «Виросло унікальне й дуже сильне покоління, наділене почуттям особистої відповідальності, воно розуміє глобальні проблеми, володіє інструментами, особливо соціальними медіа, для позитивних змін у житті, – пише Девід Джонс, один із засновників One Young World – першого форуму молодих лідерів світу. – ... Цифрова революція дає йому змогу впливати на майбутнє, нехтуючи такими «дрібницями», як людський вік чи географія...» [3]. Слід враховувати той факт, що до 2020 року кількість «міленіумів» серед працездатного населення світу становитиме 75-85%.

Бібліографічні посилання:

1. Глотов М. Б. Поколение как категория социологии / М. Б. Глотов // Социологические исследования. – 2004. – № 10. – С. 42–48.
2. Дыльнов Г. В., Шахматова Н. В. Поколенческая организация современного российского общества (специфика современных межпоколенческих отношений) : [коллективная монография] / под ред. Г. В. Дыльнова и Н. В. Шахматовой. – Саратов : Изд-во «Научная книга», 2003. – 321 с.
3. Зрозуміймо покоління «міленіумів» – це наші учні! / [Електронний ресурс]. - // Інформаційно-методичний сайт ІППО Київського університету імені Б. Грінченка. – Режим доступу: http://ippo.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=2556&Itemid=41
4. Исаева М. А. Поколение / Исаева М. А. // Знание. Понимание. Умение. – 2011. – № 1. – С. 265–268.
5. Лисовский В. Т. Диалектика преемственности поколений // В. Т. Лисовский Социология молодежи: [учебник] / Отв. ред. В. Т. Лисовский. – СПб., 1996. – 361 с.
6. Онищенко А. С. Покоління як соціологічна категорія / А. С. Онищенко // Наукові праці : науково-методичний журнал. – Вип. 222. – Т. 234. – Соціологія. – Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2014. – С.60-63.
7. Поколение нарциссов: Амбициозные и высокомерные, но пустые / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.15min.lt/ru/article/vesti/pokolenie-nartisssov-ambitsioznye-i-vysokomernye-no-pustye-504-345747#ixzz3PvjR9kW7>
8. Поняття покоління: сутність і зміст / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://1nauka.ru/pokoleniya-subekty/35-ponyatie-pokoleniya.html?start=1>

9. Пушина Л. Ю. Поколение как социокультурная общность / Л. Ю. Пушина/ Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского. Серия: Социальные науки. – Н. Новгород : Изд-во ННГУ им. Н. И. Лобачевского. – 2011. – № 3 (23). – С. 28–35.
10. Танчин И. З. Соціологія: [навч. посіб.] / [Електронний ресурс] / І. З. Танчин /. – 3-ге вид., переробл. і доповн. – К. : Знання, 2008. – Режим доступу : http://info-library.com/content/6152_Molod_y_sociologichnomy_konteksti.html.
11. Царенко Н. В. Как понять своего ребенка? Поколение Z и другие / Н. В. Царенко. – Ростов н/Д: Феникс, 2014. – 187, [1] с.
12. Шамис Евгения. Теория поколений, или откуда берутся ценности / [Електронний ресурс] / Е. Шамис. - Режим доступу: <http://rugenerations.su/page/4/>
13. Якими вони вирости, молоді люди покоління Z? / [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://ukrainianblog.info/yakumu-vony-vyrosly-molodi-lyudy-pokolinnya-z/>

УДК 37.035.6: 378

**А.І. Локотькова,
О.Л. Левін**

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

НАЦІОНАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ ЯК ФАКТОР ЦІЛІСНОГО ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

У статті висвітлено сутність та досвід національного виховання як цілісної системи, його науково-методологічні засади.

Ключові слова: національне виховання, національні цінності, мета національного виховання.

В статье раскрывается сущность и опыт национального воспитания как целостной системы, его научно-методологической основы.

Ключевые слова: национальное воспитание, национальные ценности, цель национального воспитания.

The essence and experience of national up bringing as an integral system, it's scientifically – methodological basis are shown.

Key words: national education, national values, the goal of the national education.

Постановка проблеми. Формування молоді генерачії національної еліти надзвичайно клопіткий, довготривалий, комплексний і загальнодержавний процес. Його прискорення вимагає посилення уваги до створення системи національного виховання студентської молоді [1].

Аналітичний огляд літератури показує, що проблема національного виховання студентської молоді певною мірою опрацьована на концептуальному рівні. Так, у Національній доктрині розвитку освіти підкреслюється, що національне виховання є одним із головних пріоритетів, органічною складовою освіти. У ній визначено стратегічні завдання і основну мету національного виховання, пріоритетні напрями та шляхи його здійснення.

Виклад основного матеріалу. І все-таки національне виховання, бо саме національне виховання є одним із найважливіших, найсуттєвіших чинників

цілісного формування особистості. Водночас, національне виховання є фактором формування національної еліти, джерелом елітарності, інтелігентності, справжньої професійної культури, патріотизму. У його умовах формується повноцінна, національно свідома, самодостатня особистість, громадянин, патріот України. І лише тоді, коли Українська держава набуде національного статусу за своєю природою, можна буде говорити просто про «виховання» без супровідного «національне», тому що воно буде здійснюватися закономірно (за своєю сутністю стане національним). Оскільки сьогодні реалізується у світі в усіх його демократичних проявах і є настільки привабливим, що ми хочемо самі себе «роздягнути, обдерти» та увійти в європейське співтовариство такими, якими там нас ніхто не чекає. Звернемося до нижченаведених аргументів, фактів.

Становлення української державності, інтеграція в європейське та світове співтовариство, відмова від тоталітарного режиму і побудова громадянського суспільства передбачають орієнтацію на Людину, націю, пріоритети духовної культури, визначають основні напрями реформування навчально-виховного процесу.

Таким чином, національні освітні заклади, які відроджуємо нині в Україні, повинні мати й відповідну їм систему виховання. Цілком природно сприймається те, що в освітніх закладах Англії виховують англійця, у Франції – француза, в США – американця, у Німеччині – німця, тому в освітніх закладах України, перш за все, маємо виховувати українця.

Національне виховання є природним вихованням, таким, що відповідає природі людини.

Мислителі всіх народів у всі часи відзначали, що немає людини взагалі», немає якихось абстрактних, безмежних, без конкретної національної належності людей. Ю. Д. Руденко в статті «Національне виховання: відродження і перспективи» доводить, що завжди є людина – українець, білорус, росіянин, поляк і т. д. Представник кожної нації – носій духовності, культури, традицій і звичаїв рідного народу [3]. Завдяки своєму походженню, обставинам життя, культурно-історичним традиціям кожен представник свого етносу, нації виховується притаманним його народу змістом і засобами виховної взаємодії. Наука доводить, що таке виховання має яскраво Наукові праці. Соціологія 113 виражений національний характер. Кожен народ виробив власну історично зумовлену національну систему виховання.

Поняття «національне виховання» вбирає в себе особливості сучасного стану країни, ґрунтується на глибинних національно-виховних традиціях народу. Національне виховання рівнозначне державному, хоча державне виховання є найвагомішою складовою національного й здійснюється державними установами, інститутами тощо, а діапазон впливу національного на процес соціалізації особистості значно ширший.

Крім того, в жодній країні світу немає виховання «взагалі», безнаціонального, так як і немає «абстрактної людини», людини «загалом», а є людина з національними ознаками. Не може виховання носити і наднаціональний, «вселюдський» характер, бо воно має конкретно-історичну,

національно-державну форму вираження і спрямоване на формування громадянина конкретної держави, яка не може бути безнаціональною.

Національне виховання – це система ідей, поглядів, переконань, а також звичаїв і обрядів, котрі забезпечують духовне самовідтворення і самозбереження народу. До того ж, виховання – це цілісна система (мети, завдань, принципів, змісту, методів, засобів і форм виховної взаємодії) в дії. І якщо певний елемент такої системи випускається з поля зору свідомо чи несвідомо, якщо певна ланка її випадає або звужується, виховання втрачає свою цінність, руйнується, виховна взаємодія послаблюється, а то й зводиться нанівець. У результаті молодь часто виростає кволою тілом і духом, без сильної волі, високих і стійких ідеалів, духовно збідненою, яка не може активно утверджувати в житті добро, протистояти злу.

В умовах переходу до ринкових відносин, трансформації суспільства невинно відбуваються зміни в його життєвих стандартах, запитах, інтересах, формах та правилах поведінки. Найбільшою мірою такі зміни торкаються молодіжної сфери, а значить і студентської зокрема. Є очевидним, що від рівня освіченості, розвитку й вихованості сучасної молоді залежатиме науково-технічний, духовний прогрес Української держави, її роль і місце у європейському та світовому співтовариствах. Усе це актуалізує проблему національного виховання, яке покликане відроджувати і формувати національні духовні цінності, культуру спеціаліста.

Національні цінності ми розглядаємо в єдності із вселюдськими, які збагачуються за рахунок перших і проявляються у них своєрідно та специфічно. У процесі виховання студентської молоді слід сприяти перетворенню цієї діалектичної єдності в особистісне, а особистісного у загальне. При цьому не слід ставати на шлях запозичення тих елементів зарубіжної духовної культури та нав'язування, молоді тих «цінностей», які ведуть до експансії бездуховності, суперечать звичаям та історичним традиціям народу. Запозичувати слід із вселюдської скарбниці духовності те, що не загрожує національній самобутності, а збагачує її виховні традиції, пов'язані із формуванням і розвитком національних духовних цінностей [4].

Повернутись обличчям до національного виховання у ВНЗ нас спонукають такі методологічні принципи пізнання, як об'єктивність, історизм, наступність тощо, якщо ми прагнемо «вижити» у світі, в якому діють незалежно від нашої волі закономірності людської життєдіяльності.

Національне виховання покликане створювати умови, в яких прищеплюється кожному студентові смак до духовної сторони життя, і досягнення цієї мети стає можливим за умови його особистісної орієнтованості, яка має будуватись на таких засадах(за І. Д. Бехом):

- свобода, відповідальність, справедливість, творчість, співпраця;
- самодіяльність студентів, її активний характер;
- вільна творча продуктивна праця як базис виховання;
- розвиток творчої індивідуальності (при цьому індивідуальність не суперечить колективізму й культурі, а навпаки, справжній і колективізм і справжня культура пов'язані з розвитком індивідуальності);

– виховна полісистемність (індивідуально-типологічна диференціація вихованців вимагає відповідних виховних систем).

Особистісно-орієнтована система національного виховання і виходить із самоцінності особистості, її духовності й суверенності і є гуманістичною за своїм типом.

Національне виховання не лише спирається на національну ідею і ґрунтується на етнічних засадах, а й орієнтується на полікультурне виховання, яке лежить в основі сучасної Концепції глобальної освіти, основними положеннями якої є пріоритет вселюдських цінностей, формування планетарного мислення особистості.

За вихідні позиції національного виховання ми приймаємо такі:

– Виховання є серцевиною освітнього процесу у вищій школі, надзавданням в умовах ХХІ століття.

– Важливим чинником виховання є науково-методичний супровід, створений з урахуванням запитів суспільства до виховного процесу, потреб та інтересів студентів, специфіки ВНЗ.

– Вищий навчальний заклад розглядається як центр організації виховання і створення виховуючого середовища, виховуючого простору, що адекватно відображає системність умов і мети, завдань та змісту виховання.

– Виховання спрямовується на створення умов для професійного становлення особистості, її творчого, наукового, фізичного розвитку; створення єдиного академічного співтовариства, в основі якого лежить спільна життєдіяльність студентів та викладачів; психолого-педагогічну підтримку студентів; протидію проявам антисоціальної поведінки.

– Процес виховання розглядається як динамічна система виховної взаємодії інтегрованих Випуск 199. Том 211 114 суб'єктів (вихованців і виховників), спрямована на формування особистості громадянина України; як створення умов для різнобічної суб'єкт-суб'єктної виховної взаємодії, спрямованої на становлення особистості студента на основі його саморозвитку, самовиховання, самореалізації (розвиваючий аспект).

– Студент є суб'єктом виховання. Вихованість потрібна самому студенту як модель власної раціональної поведінки, яка є його власною справою з формування для себе системи орієнтації та саморегуляції. Звідси випливає, що процес виховання у своїй основі є самовихованням, саморозвитком, самоорганізацією і самореалізацією особистості.

– Втручання виховника в процес самовиховання студента трактується як задоволення його морально-етичних потреб, що є серцевиною демократичного виховання.

– Українознавство виступає методологічною основою, духовною серцевиною виховної взаємодії, формування виховуючих відносин у ВНЗ, громадському житті.

Отже, потреби українського суспільства, об'єктивні закони його розвитку визначають мету національного виховання – формування особистості громадянина України з національною свідомістю, характером, світоглядом та ідеалами на традиціях культури, духовності рідного народу, на кращих

досягненнях інших народів. Мета виховання має тенденцію до ускладнення із піднесенням рівня матеріальної і духовної культури суспільства на вищий ступінь розвитку.

Мета виховання в національному втілює вселюдське, адже вселюдські цінності не можуть функціонувати ізольовано від конкретного національного життя. Та це не означає прагнення підмінити національний дух виховання вселюдським.

Ідеалом виховання є гармонійно розвинена, високоосвічена, соціально активна й національно свідома людина, що наділена глибокою громадянською відповідальністю, високими духовними якостями, родинними й патріотичними почуттями, є носієм кращих надбань національної та світової культури, здатна до саморозвитку і самовдосконалення. Мета національного виховання передбачає всі аспекти формування моделі поведінки людини, зокрема виховання свідомого громадянина, патріота, набуття молоддю соціального досвіду, високої культури міжнаціональних взаємовідносин, формування у молоді потреби та уміння жити в громадянському суспільстві, духовності та фізичної досконалості, моральної, художньо-естетичної, трудової, екологічної культури.

Бібліографічні посилання:

1. Національна доктрина розвитку освіти розділ «Управління освітою» // Освіта України. – 2002. – 23 квітня.
2. Соловей М. І. Виховна робота в вищому навчальному закладі / М. І. Соловей, В. С. Демчук. – К., 2009. – 257 с.
3. Руденко Ю. Д. Національне виховання: відродження і перспективи // Педагогіка і психологія. – 1994. – № 31. – С. 132–140.
4. Формування національних, загальнолюдських ціннісних орієнтацій студентської молоді : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (11-12 грудня 2002 р.) / [відп. ред. А. А. Мазаракі]. – К. : Київ, Нац. торг.-екон. ун-т. 2002. – 391 с.

УДК 37.03:378

Н.К. Дьяченко

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

ДЕЯКІ АСПЕКТИ МОРАЛЬНОГО І ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ

*В статті розглянуті деякі питання морального та правового виховання студентів, виділені основні етапи морально-правового становлення. **Ключові слова:** моральне, правове виховання, студенти, педагогічний колектив.*

*В статье рассмотрены некоторые вопросы нравственного и правового воспитания студентов, выделены основные этапы нравственно-правового становления. **Ключевые слова:** нравственное, правовое воспитание, студенты, педагогический коллектив.*

*The article discusses some of the issues of moral and legal education of students, the basic stages of moral and legal development. **Keywords:** moral, legal education, students, teaching staff.*

Талановитий вчений математик, педагог, видатний організатор науки і освіти Л.Д. Кудрявцев відзначав: «Низкий уровень нравственности общества

обычно отчетливо проявляется в критические моменты истории: во время революций, гражданских и межгосударственных войн, при нестабильности порядка в государстве» [1, 254].

Ми стали свідками однієї з найкрупніших системних криз у всіх сферах діяльності. Позитивні зміни супроводяться негативними тенденціями. До їх числа слід віднести духовне зубожіння людей, падіння моральності, правовий нігілізм, зростання злочинності. «Моральний стан» молоді – один з найважливіших елементів морально-правової характеристики суспільства.

У сучасних умовах молоді не вистачає знань, якостей характеру, що дозволяють гідно виходити з різних ситуацій; установок і моральних принципів, які дають можливість уберегти особу від невірних рішень, деградації. Один з найважливіших аспектів морального і правового виховання студентів – формування таких вольових якостей, внутрішніх установок, дисципліни, які здатні утримати нашу молодь на правильних позиціях: цілеспрямованості, умінню вибирати цілі і досягати їх; самостійності, мотивації своїх вчинків, прийняття рішень, що протистоять негативним впливам і дії ситуацій.

Виховна робота є найважливішим компонентом процесу виховання. Від того, наскільки виховна робота адекватна педагогічній ситуації, залежить успіх діяльності. Дуже важлива єдність колективу ВНЗ, кураторів, педагогів, студентів.

Основні етапи морально-правового становлення наступні:

- формування морально-правових якостей, освоєння шкали цінностей, необхідність дотримувати соціальні вимоги;
- доцільність і необхідність дотримання моральних і правових норм, відмова від здійснення порушень;
- переконаність, уміння застосовувати морально-правові знання в повсякденних ситуаціях, боротися з негативними проявами студентського середовища.

Не зменшуючи ролі гуманітарних наук в духовному, етичному і правовому вихованні, хотілось б також підкреслити роль математики у формуванні духовно-моральної сфери, високої внутрішньої організації, дисциплінованості, уміння вибрати пріоритетні напрями.

Бібліографічні посилання:

1. Кудрявцев Л.Д. Мысли о современной математике и ее преподавании. – М.: Физматлит, 2008 – 434 с.

УДК 316.33

**О.О. Іващенко,
О.О. Муренко**

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

**ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОЛЮДДСЬКИХ ТА ПАТРІОТИЧНИХ
ЦІННОСТЕЙ У СТУДЕНТСЬКІЙ МОЛОДІ ДДАЕУ В РУСЛІ**

БІОЕТИКИ ТА ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

В статті проаналізовано виховні заходи з формування загальнолюдських та патріотичних цінностей у студентській молоді ДДАЕУ в руслі біоетики та фізичного виховання.

Ключові слова: патріотизм, біоетика, фізичне виховання, молодь, студентство.

В статье проанализированы воспитательные методы формирования общечеловеческих и патриотических ценностей у студенческой молодежи ДГАЭУ в русле биоэтики и физического воспитания.

Ключевые слова: патриотизм, биоэтика, физическое воспитание, молодежь, студенчество.

Education measures of forming common to all mankind and patriotic values of student young people DSAEU with the help of bioethics and physical education are analysed in the article.

Key words: patriotism, bioethics, physical education, young people, students.

Необхідність морального ставлення до живої і неживої природи, до власного фізичного здоров'я ні в кого нині не викликає сумніву. Гармонізація стосунків людини і природи не означає пріоритету матеріальних факторів, навпаки ця гармонія може стати реальністю через духовні фактори і заради них.

Застосування моральних критеріїв до себе як до живої істоти, до тварин, рослин і неживої природи стало основою формування біоетики. Адже на сучасному етапі розвитку способи гармонізації основних суперечностей між людиною і природою дуже важливі в аграрній галузі. Це стосується проблеми біометричних досліджень, експериментів на тваринах і людях, біотехнології, генної інженерії, особливостей вирощування тварин та гуманного ставлення до ресурсів природи.

Студенти Дніпропетровського Державного аграрно-економічного університету, майбутні агрономи, біотехнологи, ветеринари, екологи, економісти, від роботи яких залежить екологічне майбутнє Дніпропетровщини, то ж чимала увага повинна приділятися розвитку моральних основ з біоетики, а саме в руслі гуманного ставлення до тварин та землі, земельних ресурсів. Тож **метою** постає проблема основ виховання самосвідомості молоді ДДАЕУ в руслі біоетики.

Біоетика в структурі соціальної екології має два вектори: 1) етичні підходи до природного в людині і 2) моральне ставлення до зовнішньої природи.

Завдяки самосвідомості людина виокремлює себе з оточуючого світу і визначає своє місце в системі природничих зв'язків і суспільних відносин. Самосвідомість щільно пов'язана з рефлексією, в якій вона піднімається на рівень теоретичного мислення. Самосвідомість формується під впливом певного способу життя. Вона є духовною сферою, в якій здійснюється самоконтроль за вчинками і діяльністю людини, їх моральна самооцінка і визнається відповідальність та провина.

Ще Аристотель писав про розвиток та рівні виховання любові. Першим кроком в цьому процесі є виховання любові до власного тіла, до власного

образу, потім розуміння краси душі, прекрасних вчень і знань і вищій ступінь розвитку – любов до чистої ідеї краси. Тож фізичне виховання стає невід'ємним і першим кроком в формуванні самосвідомості особистості.

Фізична культура є універсальним дієвим засобом поліпшення роботи мозку, нормалізації психічного стану людини, протистояння нервово-психічних перевантажень, формування позитивного емоційного фону, вдосконалення особистої ініціативи, творчої і соціальної активності.

Проблема укріплення здоров'я та тривалості життя населення завжди була предметом уваги спеціалістів, громадськості, держави. Рішення цієї проблеми в наш час набуло особливу актуальність, оскільки соціально економічна ситуація, що склалася за останні роки привела до істотного погіршення показників здоров'я всіх груп та категорій населення України.

Найбільш гострою проблемою, що вимагає кардинального рішення виступає проблема здоров'я, фізичної підготовки та фізичного розвитку студентської молоді. Педагогами та лікарями відзначаються факти відставання і невідповідності показників фізичного розвитку, фізичної підготовленості та функціональних можливостей значної частини студентів з нормативними показниками розглянутого віку [В.А. Шаповалова, 1994; Л.А. Хасин, В.В. Громико, 1999; Б.К.Чехов, 2004; Т.Ю. Круцевич, М.И. Воробев, 2005; О.М. Ярмач, 2011, та ін.].

Вже давно відомо, що здоров'я нації багато в чому залежить від фізичного виховання, як елемента культури. Визнано, що найважливішу роль у профілактиці більшості захворювань повинні займати оздоровчі програми у формі рухової активності.

В останні роки надходить все більше тривожна інформація про несприятливі сторони впливу освітнього процесу в навчальних закладах на стан здоров'я студентів. Це стосується як організації, так і змісту самого навчання, психологічних особливостей взаємин викладача з студентами, між самими студентами, методичних підходів до забезпечення навчання та багатьох інших аспектів.

Відомо, що успішне досягнення мети передбачає актуалізацію щонайменше трьох обов'язкових компонентів:

- усвідомлення вираженого бажання,
- формування стійкої волі,
- осмислених дій з досягнення поставленої мети.

Аналіз психологічних аспектів сприйняття процесу фізичного виховання в вузах суб'єктами цього процесу дозволив окреслити наступний блок проблем. Існуюча система шкільного і вузівського фізичного виховання є обов'язковою, отже, в ній чітко простежується примусовий мотив. Примус стосується як самого факту занять, так і можливостей вільного вибору цікавих форм, спрямованості, обсягу та інтенсивності фізичних навантажень, часу занять та їх оптимального розкладу. Ситуація посилюється обов'язковістю здачі численних державних тестів і контрольних нормативів, що безпосередньо суперечать за своєю суттю оздоровчим задачам масових фізичних занять. Така примусова постановка питання не тільки обмежує свободу творчої

реалізації, а й стає постійно присутнім негативним фоном, який неминуче впроваджується в підсвідомість у вигляді відповідних підсвідомих програм неприйняття та протидії примусу.

Очевидно, для підвищення ефективності організації масового фізичного виховання слід врахувати як перераховані проблеми, так і особливості психології відносин в середовищі фізичної культури, а для цього потрібна серйозна трансформація існуючої системи, що припускає, безумовно, зменшення примусового компонента.

Аналіз існуючих програм з фізичного виховання однозначно вказує на їх консерватизм. Молодь чітко відчуває сповільнену реакцію навчального складу на впровадження нових елементів фізичних практик. Наприклад, вже багато років нові для нашої країни, проте добре зарекомендували себе протягом багатьох сотень років так звані Східні оздоровчі практики досі практично ніде не впроваджені, навіть у вигляді окремих елементів. Йдеться, насамперед, про такі недефективні прийоми традиційних Східних практик, як: так звані розтяжки (які надають переважне вплив на функції опорно-рухового апарату, внаслідок чого підвищуються гнучкість і рухливість в суглобах, швидкість реакції, частково й сила м'язів); практичні навички взаємозв'язку між фазою дихання і конкретною формою руху (що дають можливість якісно, на порядок, підвищити ефективність фізичної роботи без розширення її обсягу та інтенсивності); нарешті, і це, можливо, найголовніше, оскільки має пряме відношення до мотивації, духовне розуміння значення фізичного здоров'я в рамках філософії життя людини.

В даний час здоровий спосіб життя розглядається як основа профілактики захворювань. Це можна підтвердити тим, що, зокрема, в США зниження показників дитячої смертності на 80% і смертності всього населення на 94%, збільшення очікуваної середньої тривалості життя на 85% пов'язують не з успіхами медицини, а з поліпшенням умов життя і праці та раціоналізацією способу життя населення. Разом з тим в нашій країні 78% чоловіків і 52% жінок ведуть нездоровий спосіб життя. У визначенні поняття здорового способу життя необхідно враховувати два фактори - це генетична природа даної людини та її відповідність конкретним умовам життєдіяльності. Існує безліч оздоровчих програм з фізичної культури, заснованих на різних принципах дії на тіло людини. Розвиток знань про людське здоров'я у всьому сучасному світі зумовило появу нових форм організації оздоровчої фізичної культури, призначених для специфічної профілактики певних форм захворювань.

У світлі викладеного, на нашу думку, слід різко активізувати, а, точніше, фактично почати заново широку пропаганду сучасних коротких, розрахованих на 2-3 хвилини, щоденних фізичних практик. Без державної «розкрутки» у свідомості широких мас необхідності, привабливості та ефективності таких практик побажання оздоровити населення, швидше за все, залишиться благими намірами, обмежившись порожніми закличками.

Наш особистий досвід розуміння дисципліни «фізичне виховання» як суб'єктів процесу, вивчення думки знайомих студентів з різних вузів різних

регіонів країни, а також недавніх випускників підтверджує правильність викладеного бачення проблеми і підходів до її вирішення.

Останнім часом в практиці фізичного виховання студентів вузу використовуються як уже перевірені практикою (спортивні та рухливі ігри, легка атлетика та ін.), так і нові засоби фізичної культури (атлетизм, елементи східних єдиноборств, шейпінг та ін.), які раніше не застосовувалися.

Дуже важливим фактором є не просто розвиток фізичного потенціалу і здоров'я молоді, а ще й усвідомлення краси свого тіла, як досконалого творіння природою. І власне, через усвідомлення унікальності роботи організму, приходять і роздуми про унікальність людської природи, а відповідно і інших творінь. Запропонуйте студентам замислитись наскільки дивовижно побудована робота головного мозку людини на прикладі зручного та не зручного одягу. Якщо ми одягаємо річ, яка тисне і не зручна – ми постійно відчуваємо її на своєму тілі, якщо ж одяг дуже зручний і комфортний, то ми забуваємось про нього і можемо навіть не відчувати на собі.

Глибокі ідеї про єдність людини і природи, зв'язок моралі з природними чинниками людського життя, необхідність гуманного ставлення до тварин, рослин і неживої природи висловлювали видатні мислителі минулого: античності (Піфагор, Геракліт, Катон, Колумелла, Сенека), Середньовіччя (Августин Блажений, Авіценна), Нового часу (М.Монтень), просвітництва (Д. Дідро, Ж.-Ж. Руссо,)представники німецької класичної філософії (І. Кант, Ф. Шеллінг) тощо.

Потужним теоретичним підґрунтям біоетики в розумінні морального ставлення до природи як цілого стали вчення видатних природодослідників ХХ століття – українського вченого В.Вернадського і французького теолога Тейяра де Шардена, які є творцями теорії ноосфери. Згідно цієї теорії людство є органічною частиною, закономірним наслідником розвитку і функцією біосфери. Розум людини і її діяльність пронизують кожен атом земної біосфери, отже етика в такому контексті набуває загальнопланетарного значення.

Популярним в колах інтелектуалів є також вчення Н. Реріха і С. Реріха під назвою «Жива етика», в якому природа і людина осмислюються з точки зору космічних процесів, як вияв божественної енергії життя. В цьому вченні органічно поєднуються компоненти східних і західних наукових і релігійних уявлень про Всесвіт, Землю, людство і особистість.

Найбільш сучасним біотичним напрямком дослідження системних параметрів людського організму у середовищі її проживання є валеологія як вчення про здоровий спосіб життя. Іншим, більш традиційним напрямком біоетики в структурі соціально-екологічного знання є етологія (вивчення поведінки тварин) та низка інших дисциплін, в межах яких обґрунтовується і практикується етичне ставлення до тварин, рослин, косної природи [6, с 184]

В цьому контексті також можна розглядати і одну із головних християнських заповідей Божих «не вбивай!», та як ця заповідь усвідомлюється, якщо мова йде про життя тварин, адже в Біблії не сказано

«не вбивай людину», а сказано взагалі – «не вбивай!», та обговорити і вислухати думки студентів згідно цього питання. Також, на думку авторів, цікавим для обговорення є проблема гуманного ставлення до тварин, які вирощуються на фермах, оскільки тварини обмежені в пересуванні, знаходяться в замкненому просторі, не бачать сонця та чистого неба, живуть наче у таборі смерті. Як приклад гуманного вирощування тварин можна порекомендувати ознайомитись з досвідом Масаному Хукокі, Сеппа Хольцера, Едварда Фолкнера, Івана Овсинського та Миколая Курдюмова.

Дуже важливим кроком в вихованні студентів є донесення їм думки, що людина - не вінець природи, а та ж сама складова ланка, яка залежить від інших, хоча, намагається своєю практикою (рідше – теорією) довести протилежне. Нестримний науковий та технічний прогрес людства повинен привести до органічного єднання розуму і природи, любові до себе та турботливого ставлення до оточуючого середовища, а відтак – до переходу біосфери у новий вищий стан – ноосферу, тобто сферу розуму або сферу керовану розумом. Проте таке єднання вимагає надзвичайно виваженого наукового обґрунтування ставлення до природи (біосфери) з боку біологічного виду людини. [2, с. 165].

Аналізуючи історичний розвиток людства не може не здивувати дуальність поведінки людини: від її унікальної можливості мислити, аналізувати, творити до парадоксальної глухості і байдужості. Людина зайшла в корінне протиріччя сама з собою, з результатами своєї діяльності і таким чином порушила закон природи, знівелювавши, водночас, моральні заповіді своєї віри, які проголошувались віками.

Створюючи цивілізацію, призначену для задоволення людських потреб, ми часто знищуємо середовище свого перебування, те середовище, від якого ми повністю залежим. Називаючи людину вінцем творіння, спостерігаємо повну нездатність гармонійно керувати створеним для людини світом. У війнах проявляється ще й не здатність керувати та налагоджувати спілкування, знаходити компроміс. В гонитві за озброєнням, релігійними конфліктами, несправедливостями, які все ще спостерігаються серед народів і в відношеннях між державами ми проявляємо повну неповагу до всього що живе. В такій поведінці спостерігається лише хаотична експлуатація ресурсів землі і поступовий ріст зубожіння. Така ситуація породжує відчуття невпевненості і нестійкості, що в свою чергу, призводить до виникнення різних форм колективного егоїзму, пошуків особистої вигоди, виправдання агресії та зловживання владою і, найжахливіше, – не повага до життя людини, тварини, рослини, планети, дому нашого – Землі.

Висновки:

Настав період, коли вже немає часу думати про абстракції, жити за старими принципами, особливо такими, які були у нас в користуванні протягом останнього століття. Ми повинні переглянути всі основи нашого життя, зазирнути в саму глибину, оскільки в тому, що відбувається перш за все винні самі люди. Треба знайти вихід з того становища в якому зараз опинилось людство: міжособистісної боротьби, панування злиднів, загрози

голоду та нестачі водних ресурсів, морального знуцання, диктатури, безкультур'я. Треба усвідомити що бездіяльність в питаннях збереження екокультури призведе лише до погіршення ситуації. Тож першим кроком треба виховувати непримусово любов до Землі, до батьківщини, до місця де ти мешкаєш, до себе та подібних собі, усвідомлення цінності всього живого та відповідальності за цей світ. Треба відмовитись від війн та споживацького відношення до ресурсів Землі.

Бібліографічні посилання:

1. Бишевец Н. Основи проектування технологічних інновацій у вищих навчальних закладах фізкультурного профілю / Н. Бишевец, К. Сергієнко // Теорія і методика фізичного виховання.-2006.-№1.- С.79-81.
2. Блощинська В.А. Етика. Практикум: Навчальний посібник. – Київ, 2005. – 248 с.
3. Громько В. В. Комплексная оценка физической подготовленности молодежи / В. В. Громько, А. Б. Рафалович, Л. А. Хасин // Матер. Всерос. научно-практ. конф. «Проблемы физического состояния и работоспособности детей и молодежи». - М., 1994.- С. 79-80.
4. Дрозд О. В. Фізичний стан студентської молоді західного регіону України та його корекція засобами фізичного виховання : автореф.дис...канд.наук з фіз.виховання і спорту: 24.00.02 / Дрозд О. В. - Луцьк : [б. и.], 1998. - 17с.
5. Пирогова Е.А. Влияние физических упражнений на работоспособность и здоровье человека / Е.А. Пирогова, Л. Я. Иващенко, Н. П. Страпко.– К. : Здоров'я, 1986. – 154 с.
6. Савельев В.П. Етика: Навчальний посібник. -2-ге вид., виправлене. – Львів,2008,-244с.
7. Malina R.M., Bielicki T. Retrospective longitudinal growth study of boys and girls active in sport // Acta Paediatr. – 1996. – 5. – P. 570-576.
8. Michaud P.A., Narring F. Physical fitness in children and adolescents: how can it be measured? A review of the literature // Arch. Pediatr. – 1996. – 5. – P. 497-504.

УДК 37.07:378

О.Б. Шаврова

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

МАТЕМАТИКА ЯК ІНСТРУМЕНТ ВИХОВАННЯ

*В статті пропонується погляд на використання історичного аспекту розвитку математики для виховання загальнолюдських та патріотичних цінностей, формування пізнавальної діяльності та культури мислення у студентів. **Ключові слова:** історія математики, філософія, культура, творчий розвиток, виховання.*

*В статье рассмотрены возможности использования истории развития математики для воспитания общечеловеческих и патриотических ценностей, формирования познавательной деятельности и культуры мышления у студентов. **Ключевые слова:** история математики, философия, культура, творческое развитие, воспитание.*

*The article is devoted using history of mathematics for training of general human and patriotic values, formation of cognitive activity and culture of thinking in students. **Keywords:** the history of mathematics, philosophy, culture, creative development, training.*

Однією з головних цілей вищої школи є не лише повідомлення певного обсягу інформації студентам, а й розвиток пізнавальної діяльності, інтересів,

творчого відношення, бажання самостійного знаходження та збагачення знань і навичок, їх застосування на практиці, виховання загальнолюдських та патріотичних цінностей. З цією метою необхідно підвищення ефективності та якості навчально-виховної роботи.

Видатний французький математик і філософ Рене Декарт висловив плідну ідею, що математику відрізняє від інших наук не стільки предмет її дослідження скільки метод. Сучасні математики сприймають математику як метод створений логічно організувати та систематизувати істини, отримані з досвіду та інших наук. Слід зазначити, що хоча математика відрізняється методами дослідження, джерелом багатьох математичних задач є проблеми, пов'язані з вивчення конкретних явищ, які відбуваються на практиці. Можливо, саме тому математики знаходяться дуже близько до пророцтва Декарта – проникнення математичних методів в усі галузі науки, що є найвищим надбанням людського розуму. Ви можете заблукати, не тільки в просторі, а й у думках [5, 45].

Математика – це дисципліна, яка вивчає абстрактні об'єкти. Тому використання її як інструмент патріотичного виховання студентів має великі труднощі. Змістовна частина предмета не може служити в якості пропаганди на щось конкретне. Але історичні та біографічні факти з життя вчених математиків можуть зробити вагомий внесок. Розкриття інформації про роль вчених у розвитку науки, впровадження їх світогляду і суспільної діяльності, використання тексту умови математичних задач у викладанні математики сприяє вихованню моралі і патріотизму [3, 63]. Для молоді важливо мати хороший приклад для наслідування. Таким прикладом може служити життя та діяльність наших сучасників і попередників – вчених математиків.

В умовах скорочення часу на вивчення кожної дисципліни (а конкретно – вищої математики) важко охопити детально всі питання. Але можна планувати хід заняття враховуючи історичний аспект розвитку математики, користуватися часом, що виділено на самостійну роботу з найбільшою користю:

- поява та розвиток чисел, функції, рівняння та інші (сучасне позначення, походження з географічної, історичної та економічної точки зору);
- аналіз та порівняння походження математичних термінів (наприклад – інтеграція та інтеграл, дискримінант та дискримінація, ...);
- факти з життя математиків (їх основні наукові досягнення, світосприйняття та відношення до своєї країни, організації свого робочого часу [2, 329]).

Для цього необхідно використовувати не тільки написання рефератів студентами, а й давати можливість виступити з інформацією на декілька хвилин під час лекції чи практичного заняття. Наприклад, при кафедрі вищої математики працює гурток, де зацікавлені студенти мають можливість виступити з доповідями по історії математики, цікавими задачами, біографіями видатних математиків та їх досліджень; познайомитись з основами філософії математики, розглянути взаємозв'язок математичних означень та слів економічного, політичного змісту. Звертаю увагу, що

знаючи математику (хоча б вірне використання термінів) легко зрозуміти багато речей оточуючого нас світу, тому що математичні терміни (трохи перетворившись) набули нового життя в побутовій мові, увійшли до вживання у політиці та економіці, медицині та інших дисциплінах і науках. І тоді вивчення математики – цариці наук – перетвориться в найцікавіші мандри у світ чисел, символів та фігур!

Одним з ефективних засобів виховання є розв'язання математичних задач. Математичні задачі відображають різні аспекти життя, містять багато корисної інформації, тому їх рішення є однією з можливостей у системі освіти та виховання в цілому і патріотичного зокрема. Добре підібрані і правильно методично розташовані завдання допомагають студентам зрозуміти теоретичний матеріал, курс математики зробити більш цікавим, викликати необхідність набуття нових знань та можливість придбати їх. Завдання та задачі також мають прихований вплив на студентів. Корисним є те, що завдання адресуються не тільки розуму, але й емоціям [1, 19]. Освітній вплив здійснюється не тільки умовою завдання, але мимоволі через підтекст матеріалу. Це на думку психологів лежить в основі розвитку мислення та інтелекту, а тому дозволяє досягти головної мети вищої школи – підготувати фахівця, громадянина.

На практиці формальний список моральних норм поведінки, дії і вимоги строгим правилам, далеко не завжди дає бажаний результат. Набагато більший ефект, можна досягти ненав'язливими порадами та підказками, побудованими на правдивому й справжньому матеріалі

Просто потрібно, щоб викладач був добре обізнаний про ці факти та їх роль і місце в науці, а також науковий та історичний контекст, в якому вони виникли і розвивалися. Необхідно, звичайно, вміти емоційно та зацікавлено розповісти студентам про ці факти, сформувані їх інтерес до математики та сприяти розвитку здорового почуття національної гордості [4, 39].

Вивчаючи математику, знайомимось та вчимося застосовувати:

- логічні закони: суперечності, контрверзи, виключення третього;
- способи розміркувань: аналітико-синтетичний, індуктивно-дедуктивний, за аналогією;
- способи доведення: математичної індукції, наведення прикладів існування об'єкта або контр приклада, від протилежного;
- критичне осмислення світогляду та пізнавальних процесів в цілому;
- ази ораторського мистецтва: ведення спору, аргументованої дискусії, обґрунтованого виступу.

Таким чином, вплив математичних знань на формування культури мислення, виховання стриманості характеру особистості, моральності і патріотизму, застосовування історичного аспекту розвитку математики для навчання вміню висловлювати свої думки кратко, точно, достовірно є важним та безсумнівним. Стає зрозумілим, чому людина, яка володіє математичними знаннями, має не тільки глибокі професійні знання та навички, але й високий рівень культури.

Бібліографічні посилання:

1. Дъедонне Ж.А. Надо ли учить "современной" математике? // Математика в школе. 2003. № 3.
2. Кудрявцев Л.Д. Мысли о современной математике и ее преподавании. – М.: Физматлит, 2008 – 434 с.
3. Кутателадзе С.С. Апология Евклида // Владикавказский математический журнал. 2006. Т. 8. Вып. 2.
4. Хинчин А.Я. О воспитательном эффекте уроков математики // Математика в образовании и воспитании. М., 2000.
5. Якоби К.Г. О жизни Декарта и его методе направлять ум правильно и изыскивать в науках истину // Успехи физических наук. 1999. Т. 169. № 12.

УДК 94(477)

Л.В. Кузьміна,

М.П. Мацюк

Дніпропетровський аграрно-економічний університет

ВЕКТОР СПРЯМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ДО ПЕВНИХ ЖИТТЄВИХ ЦІННОСТЕЙ СУЧАСНОСТІ

У статті розглянуті деякі аспекти спрямування особистості до певних життєвих цінностей в процесі соціалізації та самовизначення в сучасних умовах.

Ключові слова: особистість, соціалізація, цінність, культура

В статье рассмотрены некоторые аспекты направленности личности к определенным жизненным ценностям в процессе социализации и самоопределения в современных условиях.

Ключевые слова: личность, социализация, ценность, культура

In the article some aspects of orientation of personality are considered to the certain vital values in the process of socialization and self-determination in modern terms. **Keywords:** personality, socialization, value, culture

Поняття цінності використовується для визначення людського, соціального та культурного значення явищ дійсності. Це сутність, умова повноцінного буття людини. В умовах прискорених та поглиблених змін у суспільстві, науці, культурі перед молоддю стоїть задача вибору знань, цінностей, переконань. Без визначення власного відношення до них неможливий успішний процес соціалізації, самовизначення молоді людини.

Соціалізація-це процес засвоєння індивідом зразків поведінки, норм і цінностей, психологічних механізмів, необхідних для успішного функціонування його в суспільстві. Самовизначення-це пошук та встановлення свого місця в системі суспільних та міжособистісних відносин [1,258]. Це процеси становлення молодого покоління. Необхідне виховання і самовиховання високої методологічної культури мислення, вміло обробленої професійної та ідейно-політичної інформації.

В сучасних умовах ці процеси ускладнюються нестабільністю життя, радикальною зміною духовних векторів суспільства: інтересів, запитів і потреб, послабленням виховної роботи в усіх її формах і методах. Ще складнішим є процес формування людини як неповторної особистості.

Знання-найважливіша ланка в системі цінностей. [2,21]Процес навчання, у якого є ціль-це міра розширити свої можливості та кругозір, можливість бути спроможним легко адаптуватись до розв'язання будь- яких завдань, замислюватись над власним майбутнім крізь призму цілей та суспільно значущих планів життєвого шляху, самостійно шукати нові знання та їх практичне застосування. Процес соціалізації молоді характеризується не

лише набуттям знань, а й формуванням активної життєвої позиції, що базується на певних переконаннях.

Основними інститутами соціалізації є сім'я, школа, ВНЗ. Викладачі кафедри вищої математики факультету механізації сільського господарства допомагають вирішувати складні питання навчання і виховання студентів-аграріїв. Один з підходів полягає у наданні деякого ступеня свободи, створенні комфортної демократичної обстановки на заняттях. Молодь освоює комп'ютерну грамотність, що вважається міжпредметним умінням і входить як складова до курсу інших предметів. Набір педагогічних програмних засобів підвищує ефективність праці викладача, а теоретичні знання, практичні уміння і навички його студентів наближуються до вимог сьогодення.

У молодих людей є хоризма, впевненість, дисципліна, стимулювання внутрішніх сил, які дають сьогодні сміло робити кроки для досягнення поставленої цілі. Так як людина є учасником багатьох взаємодій, вектор спрямування особистості необхідно направити на соціально-культурну діяльність, що є чинником ціннісної орієнтації. Це проведення лекцій, творчих зустрічей з провідними діячами науки, культури і мистецтва. Саме у співробітництві, партнерстві, спілкуванні педагога та студента з культурою відбувається народження цінностей.

Я звертаюсь до тебе, молода людина, особисто! Що сьогодні тебе може зацікавити? Знаєш, що саме театр, кіно, інтернет та література невідомо пов'язані між собою! Часом так цікаво подивитися щось нове, тим паче що зараз у кінотеатрах ти можеш насолодитись фільмом «Поводир, або квіти мають очі», який назвали відродженням українського кінематографа, перегляд якого однозначно надасть тобі різноманітні емоції та змусить замислитись.

На теперішній час у кіно сталася технічна революція, зовсім інші можливості. Є можливості натурних зйомок, їх доробок, домальовок. З'явилися можливості подорожей до інших країн, що інколи дешевше, ніж збудувати декорацію. Зовсім не обов'язково потрібні величезні павільйони для кіно. Впевнена, що в тебе, як у глядача, єдине бажання - дивитись своє та мати змогу формулювати свою власну думку щодо побаченого. Критики охрестили стрічку проривом року, це одна з найбільш естетичних стрічок національного виробництва. Як вказував Цицерон «Історія-світло істини, життя пам'яті, вчителька життя, особи, які володіють історією свого народу – володіють незбагненними та неосяжними знаннями та досвідом, які застосовують у сьогоденні». Також слід відзначити, що це перший український фільм із тифлокоментарем, який дає можливість для ознайомлення із стрічкою незрячим людям. До цього таких технологій в Україні не існувало.

Ти можеш зупинити свою увагу на європейському авангардному кіно, чи на класиці. Саме при перегляді знаходиш цікаві та корисні знання, зустрітися з однодумцями та обговорити те, що побачили. Інтернет не замінить особистих зустрічей та отримання позитивних емоцій від реального

спілкування, ти згоден зі мною? А класика української драматургії Карпенко - Карого від першої прем'єри ще у 1901 році і до теперішнього часу збирає повні зали глядачів! Цікаві виставки та проекти популярні своєю актуальністю та свіжістю ідей. Відвідай літературну вітальню «Гармонія», яка працює в нашому вузі, заходи якої присвячені відродженню української духовності, поезії, що наповнюють тебе почуттям любові та поваги.

Як відповідь очима студента: молодь не байдужа до історичного минулого власного народу, до своїх корнів, звичаїв та традицій. Наш час залежить від нас! Необхідна нова модель, якісно інша, нові форми спілкування, які передбачають взаєморозуміння та довіру, прагнення до самовираження. У практичному руслі це означає заінтересованність, що забезпечується особистим та суспільним добробутом.

Наша індивідуальна свідомість є відображенням суспільного буття, складовими якої є певні почуття, стійкі настрої, традиції, які відображають інтереси молодої людини. Національною гордістю є праця. Саме нашій країні необхідні фахівці, які будуть мати попит в суспільстві. Головне навчитися думаючи вчитись!

Нам, молодим, необхідно встигнути зробити так багато і пам'ятати, що саме українці сьогодні змінюють світ, а перш за все ті, які не зраджують і не бояться діяти, на собі перевіряючи власні ідеї та переконання.

Соціалізація молоді незалежно від соціальної системи здійснюється на усіх рівнях і зумовлена характером суспільства, держави, влади, змістом національної культури. Вектором направленості розвитку особистості є поєднання інтелекту і вдосконалення духовно-культурних якостей. Включення України у світове співтовариство зроблять українців більш цілеспрямованими і підсилять повсякденну освітньо-виховну роботу, направлену на розвиток багатогранної особистості, яка працює у країні творчості, краси і щастя!

Бібліографічні посилання:

1. Соціально-психологічний вимір демократичних перетворень в Україні./За ред. Максименка С.Д., Циби В.Т. Шайгородського Ю.Ж.-К.: Укр. Центр політ. менеджменту, 2003.
2. Мировоззренческая направленность преподавания общетеоретических и специальных дисциплин в инженерно-техническом вузе:/ Под.ред.Е.М.Пенкова, П.И.Полухина,-М., Высшая школа, 1984.

УДК 37.035.6:811.161.2

С.П. Лагдан

*Дніпропетровський національний університет залізничного транспорту
імені академіка В. Лазаряна*

РОЛЬ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У ФОРМУВАННІ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Стаття присвячена визначенню місця української мови в освітньо-виховній діяльності вищих навчальних закладів. Мова трактується як складова культури народу, генетичний код нації й водночас як засіб формування мовної, національної свідомості, показник загальної вихованості й моральності особистості. Закцентовано увагу на необхідності підвищувати культуру мовлення студентів, виховувати у них небайдуже ставлення до мови.

Ключові слова: українська мова, ціннісні орієнтації, мовна поведінка, мовна свідомість, культура мови.

Статья посвящена определению места украинского языка в образовательно-воспитательной деятельности высших учебных заведений. Язык трактуется как составляющая культуры народа, генетический код нации и одновременно как средство формирования языкового, национального сознания, показатель общей воспитанности и нравственности личности. Акцентировано внимание на необходимости повышать культуру речи студентов, воспитывать у них неравнодушное отношение к языку.

Ключевые слова: украинский язык, ценностные ориентации, языковое поведение, языковое сознание, культура речи.

The paper is devoted to the definition of the place of the Ukrainian language in the educational-pedagogical activities of higher education institutions. Language is interpreted as a component of the people's culture, the genetic code of the nation and at the same time as a means of language and national consciousness formation, the rate of general politeness and individual morality. The emphasize attention is focused on the need to improve the students' speech culture, to educate theirs indifferent attitude to the language.

Key words: Ukrainian language, value system, linguistic behavior, linguistic consciousness, speech culture.

У контексті економічних і суспільно-політичних перетворень, які переживає Українська держава ХХІ ст., гостро актуалізується питання становлення громадянського суспільства. У вихованні свідомих громадян, представників української інтелігенції, майбутніх фахівців різних сфер життєдіяльності, які прагнуть добробуту для своєї країни, готові працювати заради її розвитку, здатні до самостійного мислення і прийняття виробничих та суспільно-політичних рішень, важлива роль покладається на вищі освітні заклади. Набуттю спеціальних знань і навичок, що складають фахову компетенцію, сприяє вивчення дисциплін професійного циклу, виконання курсових і дипломних проєктів, проведення лабораторних досліджень, ознайомлення з технологічними процесами та безпосередня участь у них під час проходження виробничих практик. Проте для організації професійної діяльності, як і соціальної загалом, надзвичайно важливою є також

загальнокультурна компетенція, основу якої складають загальнолюдські цінності, національно-культурне надбання народу. Формуванню загальнокультурної компетенції у ВНЗ сприяє вивчення дисциплін суспільно-гуманітарного циклу. Здійснення будь-якої діяльності, соціальна взаємодія в усіх суспільних сферах неможливі без такої компетенції, як мовна, – рідномовна для взаємодії у національному середовищі та чужомовна для налагодження й підтримки міжнаціональних контактів.

Отже, мова, будучи засобом спілкування, пізнання, обміну інформацією, передачі досвіду, виступає найбільш ефективним знаряддям набуття усіх суспільно значимих компетенцій, формування ціннісних орієнтацій студентів. Водночас мова як знакова система окремого суспільства є невід'ємною складовою нації, ознакою її самобутності, засобом державотворення, збереження й розвитку культури. В освітньо-виховному процесі мова виступає обов'язковою умовою розвитку інтелектуального, культурного й творчого потенціалу особистості, критерієм її соціалізації. Світогляд, загальна культура, моральність людини трансформуються в ході життєдіяльності в конкретні моделі поведінки й мовлення. Зважаючи на це метою нашої статті є висвітлення значення мови в загальнокультурному, моральному й національно-патріотичному вихованні студентської молоді.

Розв'язанню проблем формування особистості й нації засобами мови присвячені праці науковців Г. Сковороди, М. Грушевського, І. Огієнка, Г. Ващенка, К. Ушинського, В. Сухомлинського. Ідеї національного виховання є об'єктом уваги відомих сучасних учених О. Вишневського, М. Євтуха, В. Кузя, Ю. Руденка, З. Сергійчук, Б. Ступарика, П. Селігея тощо. На націєтворчому значенні мови наголошують дослідники Л. Масенко, Л. Плотникова, Л. Єршова. У питанні формування загальнокультурної компетенції вартими уваги є праці таких дослідників, як О. Столяренко, К. Кучина. Науковці Т. Гриценко, В. Кульчицький, О. Абрамчук, Т. Іванець сферою своїх наукових зацікавлень обрали вплив рідної мови на всебічне формування особистості.

Ціннісні орієнтації К. Кучина визначає як «структурні компоненти особистості, які є вихідними утвореннями для визначення мети активності і можуть бути подані як системи духовно-моральної саморегуляції особистості» [5], і серед цінностей людського буття виділяє людські (соціальний захист, допомога, підтримка індивідуальності, творчого потенціалу), духовні (досвід людства у способах мислення), практичні (способи діяльності, освітньо-виховні системи), особистісні (індивідуальні особливості, власна життєтворчість). Дослідник наголошує, що «в періоди суспільних трансформацій сприяння розвитку моральності, тобто керування становленням ціннісних орієнтацій, стає найактуальнішим завданням, адже не можуть не турбувати згубні явища сьогодення, що виявляються в руйнуванні цінностей, у втраті моральних орієнтирів молоді, виникненні й поширенні негативних проявів (агресивність, байдужість, жорстокість, наркоманія, мовленнева деградація)» [там само].

З'ясовуючи шляхи підвищення ефективності гуманістичного виховання

молоді, О. Столяренко справедливо зауважує: «Навчальний заклад має фундаментальне значення для розвитку суспільства і моделює майбутнього громадянина, визначає його життєво важливі пріоритети й цінності» [9, 44]. Серед широкого арсеналу виховних засобів автор на чільне місце ставить спілкування: «Але наймогутнішим засобом виховання є спілкування, взаємодія з іншими. Для індивіда воно є надзвичайно важливою потребою. Оскільки людина – істота суспільна, то її сутність реалізується і розвивається лише у громадській діяльності, основу будь-якого її виду становить спілкування з іншими» [там само, 46].

Безперечно, мова як основний засіб спілкування виконує роль дієвого механізму всебічного впливу на особистість, оскільки є генетичним, культурним кодом нації, що не лише забезпечує комунікативний процес з метою соціальної взаємодії, але й відображає особливості глибинно-етнічного світосприйняття й оцінки явищ дійсності. Слушною є думка Л. Плотникової про те, що «коли інша мова витісняє рідну, поступово відбувається відчуження від своїх предковичних джерел, а отже відчуженість від власної моралі, культури, історії, звичаїв, змінюються норми поведінки, мислення» [7].

Поняття «мова» і «нація» є взаємопов'язаними. Мова виконує роль чинника національної консолідації, бере активну участь у процесах державотворення. «Кожен етнос, щоб збудувати повноцінну державу, має утвердити в довіллі оптимально вигідний для себе образ, що створюється через утвердження своїх етнічних цінностей – мови, традицій, історії, міфів, культу героїв», – констатує Л. Масенко [6, 41-42]. На жаль, попри конституційні вимоги всебічного використання української мови в усіх сферах життєдіяльності, незбалансована двомовність, що склалася в нашому суспільстві, низька національна свідомість створюють загрозу зниженню статусу державної мови і можуть стати «причиною втрати українською мовою функції головного ідентифікатора нації, який творить її відмінність та унікальність, тобто аутентичну привабливість для інших країн світу» [3, 79].

Сьогоднішню складну мовну ситуацію молода самостійна Україна отримала у спадок від попереднього тоталітарного режиму. Її проявами є мовні протистояння й конфлікти, агресивність у ставленні до україномовних громадян, самоприниження, що виникає внаслідок переходу у спілкуванні на мову соціальної групи задля уникнення психологічного бар'єру відчуття себе чужим. Гостру проблему мовного вибору Л. Масенко аналізує так: «Від доби тривалої русифікації значна частина українського соціуму успадкувала не тільки комплекс меншовартості своєї мови і культури, що часом приймає й агресивні форми ворожості до неї. Слід сказати й про нездорові психологічні наслідки, які провокує синдром „чужого у своїй країні” в середовищі свідомого українства. Адже українська людина, що оберігає природне право говорити своєю мовою у своїй державі, мусить щоденно в найрізноманітніших ситуаціях міського спілкування протистояти тискові оточення й переживати в той чи інший спосіб почуття відторгнення більшістю» [6, 51].

Принципом «бути як усі» зачасту послуговуються студенти. Прагнення залишатися в рамках прийнятих у соціумі стереотипів спонукає молодих людей до однотипних дій та вчинків, зокрема й у користуванні мовою. На заняттях із мови й інших українознавчих дисциплін, а також тих, які викладають державною мовою, студенти спілкуються українською. Як правило, українську обирають і для консультування з україномовним викладачем. А ось для спілкування між собою загалом обирають російську мову.

Звичайно, важко протистояти загальноприйнятим стандартам мовної поведінки. Людина, яка послуговується українською мовою всупереч потужному тиску середовища, виявляє неабияку витримку, глибоке переконання у правильності своїх дій, що є свідченням її чіткої національно-громадянської позиції, мовного патріотизму, високої мовної свідомості.

Мовну свідомість П. Селігей трактує як таку, що «обіймає знання, почуття, оцінки й настанови щодо мови та мовної дійсності», тобто є виявленням небайдужого ставлення до мови [8, 13]. У структурі мовної свідомості мовні знання передбачають уявлення про мову, її нормативно-граматичні закономірності; мовні почуття – емоційні реакції щодо мови: цікавість і байдужість, повага й зневага, любов і відраза, гордість за рідну мову й сором розмовляти нею, обурення у випадку утисків мови, почуття мовної зверхності чи меншовартості, відчуття належності до певної спільноти, відповідальності за долю мови тощо; мовні оцінки – судження про стан і статус мови, шляхи її розвитку, правильну або неправильну мовну поведінку, норму у виборі мовних одиниць, оцінку засобів, які перебувають поза нормою; мовні настанови – бажання чи небажання вживати або опановувати мову, вдосконалювати свої знання, культуру мовлення, дбати про розвиток мови, розширювати сферу її застосування [8, 15-18].

Наявність позитивних чинників у ставленні до мови є ознакою розвитку високого рівня мовної свідомості. «Людина з високою МС – зріла мовна особистість. Їй властиве позитивне ставлення до мови, активна мовна позиція, загострене почуття відповідальності за мову» [8, 40]. Висока мовна свідомість засвідчує й високий загальний розвиток особистості – інтелігентність, освіченість, моральну стійкість. Психологічні бар'єри у виборі мови спілкування відступають на другий план, витісняються цілеспрямованим бажанням зберігати відданість рідній мові. Повсякчасне користування українською мовою вказує на життєве кредо особистості, а її мовна стійкість стає прикладом для наслідування. Людина з високою мовною свідомістю прагне створити навколо себе сприятливе мовне середовище, тому спонукає тих, хто її оточує, до певної мовної поведінки, утверджує ціннісні ознаки мови, плекає й захищає її самобутність і чистоту.

Одну з головних вимог освітньо-виховної діяльності викладачів ВНЗ ми вбачаємо в тому, щоб виховувати у студентів поважне ставлення до української мови, утверджувати її етнічну самобутність і вартісні ознаки, формувати відчуття належності до української спільноти, відповідальності за свою мовну поведінку. Чітке усвідомлення своєї причетності до розвитку

мови дає студентам поштовх до саморозвитку, виявлення бажання вдосконалювати мовні знання і навички, дбати про культуру мовлення й культуру поведінки, соціальної взаємодії загалом. У цьому переконує і Т. Гриценко: «Завдання викладачів – докласти максимум зусиль, щоб сформувати як соціальну, так і мовну особистість. Адже сьогодні кожному зрозуміло, що через мову молодшої людини проявляється як її погляд на життя, так і її культура, ціннісні орієнтації. Тобто мова людини є її мовним паспортом» [2, 162]. Велику роль формування рідномовної компетенції задля громадського самоутвердження й самовизначення особистості відзначає В. Кульчицький: «Завдяки знанню мови усвідомлюється зв'язок з традиціями свого народу, глибшає розуміння історії рідного краю, розкривається зміст духовної культури соціуму» [4, 69].

У світлі утвердження самотності української мови чільне місце посідає проблема культури мовлення, що серед молодих людей іноді набуває загрозливих форм. Погоджуємося з думкою, що «культура мовлення всього нашого суспільства і культура мовлення студентів зокрема – це чи не найяскравіший показник стану їх моральності, духовності, культури взагалі» [2, 167].

Ознаками низької культури мовлення студентів є суржик, слова-паразити, сленг, надмірне захоплення запозиченнями, недостатній словниковий запас і навіть вульгарщина. Ці симптоми не можуть не викликати занепокоєння. Подоланню негативних чинників мовлення сприяють заняття з української мови, консультаційна та індивідуальна робота. Ефективним засобом формування мовного чуття є виконання різноманітних завдань на виправлення мовних недоліків: русизмів, тавтології, порожніх слів, неточностей у використанні синонімів, паронімів, запозичених назв, неправильного перекладу, порушення логічної послідовності викладу. Спонукає до контролю мовної поведінки виявлення огріхів мовлення в однокорупників, укладання міні-словничків своїх типових мовних помилок.

Усвідомленню студентами вартісних ознак мови, її багатства і краси допомагає виконання конкурсних творчих робіт, проведення мовознавчих студентських конференцій («Культура мови», «Семантика імен та відособових прізвищ», «Особливості українського прізвищотворення», «Фразеологічне багатство української мови»), вікторин, турнірів, свят мови тощо.

Взірцем високої культури мовлення, його нормативності, чистоти, граматичної досконалості й лексичного багатства для студента, безперечно, є викладач. Тому на останнього покладається не лише професійна, але й велика моральна відповідальність у користуванні мовою. Мова як явище багатогранне вимагає від викладача постійного вдосконалення, шліфування усних і писемних норм, пошуку більш досконалих і доступних для сприйняття форм висловлювань. Викладач, який контролює власне мовлення, зважає й на мовлення студентів, виправляє допущені ними мовні помилки. «Дбаючи про культуру мовлення, викладач впливатиме на загальну культуру студентів, через повагу до мови виховуватиме повагу до себе,

пробуджуватиме людську гідність, національну самоповагу, любов до майбутнього фаху, науки, відповідальність за вчинки», – переконані О. Абрамчук і Т. Іванець [1].

Таким чином, виховання у студентів небайдужого ставлення до мови є одним із важелів виховання їх національної свідомості, відчуття етнічної належності, державної цілісності, поваги до культурних надбань і традицій українського народу. Зважаючи на негативні мовні тенденції, що проявляються в нашому суспільстві, актуальним є формування в молодого покоління відчуття відповідальності за власну мовну поведінку. Важливо переконувати нинішніх студентів, які незабаром поповнять лави фахівців різних суспільно-виробничих сфер, української інтелігенції, у необхідності дбати про культуру мовлення, вдосконалювати й збагачувати його, прищеплювати у молоді усвідомлення того, що культура мови – показник загальної культури, освіченості людини, її візитівка.

Бібліографічні посилання:

1. Абрамчук О. В. Роль занять з мови у підготовці майбутніх інженерів / О. В. Абрамчук, Т. Ю. Іванець // Гуманізм та освіта : VIII Міжнародна науково-практична конференція. – Режим доступу : <http://conf.vntu.edu.ua/humed/2006/06aovpmi.php>.
2. Гриценко Т. Розвиток мовної особистості у технічних ВНЗ / Т. Гриценко // Гуманітарна освіта у технічних вищих навчальних закладах : Збірник наукових праць Національного авіаційного університету. – 2009. – Вип. 17. – С. 162-172.
3. Єршова Л. М. Мовний патріотизм у змісті українського виховного ідеалу / Л. М. Єршова // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2013. – № 69. – С. 79-83.
4. Кульчицький В. Й. Проблема рідномовної компетенції в структурі духовно-практичної діяльності особистості / В. Й. Кульчицький // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2011. – № 59. – С. 68-71.
5. Кучина К. О. Становлення ціннісних орієнтацій як актуальне завдання морального виховання / К. О. Кучина. – Режим доступу : http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp161/kuchina_k.o..pdf.
6. Масенко Л. Т. Мова і свідомість / Л. Т. Масенко // Український смисл : науково-популярний лінгвокультурологічний щоквартальник. – 2008. – № 1-2. – С. 38-54.
7. Плотникова Л. Ф. Українська мова як один із головних чинників побудови цивілізованої держави / Л. Ф. Плотникова // Гуманізм та освіта : VIII Міжнародна науково-практична конференція. – Режим доступу : <http://conf.vntu.edu.ua/humed/2006/txt/06plfpcd.php>.
8. Селігей П. О. Мовна свідомість : структура, типологія, виховання / П. О. Селігей // НАН України, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2012. – 118 с.
9. Столяренко О. В. Пошук шляхів підвищення ефективності гуманістичного виховання молоді / О. В. Столяренко // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : педагогіка і психологія. – 2014. – Вип. 42. – Ч. 2. – С. 43-47.

УДК 378:371.132

В.П. Самойленкова

Дніпропетровський національний університет ім. Олеся Гончара

ЦІЛЕСПРЯМОВАНЕ ВИКЛАДАННЯ МАТЕРІАЛІВ З УРАХУВАННЯ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТІВ

В статті приведені результати досліджень застосування методик цільового викладання різноманітних дисциплін для студентів різних напрямків освіти. Висвітлено, що для розвитку інтелекту в обраній галузі знань, студенту необхідно навчатися з інтересом, а викладачу необхідно організувати творчий процес викладання матеріалу.

Ключові слова: предмет, методика викладання, психологія особи, дисципліна, підготовка.

В статье приведены результаты исследований применения методик целевого преподавания различных дисциплин для студентов различных направлений образования. Показано, что для развития интеллекта в выбранной области знаний, студенту необходимо учиться с интересом, а преподавателю необходимо организовать творческий процесс преподавания материала. **Ключевые слова:** предмет, методика преподавания, психология личности, дисциплина, подготовка

To the article the results of researches of application of methodologies of the having a special purpose teaching of different disciplines are driven for the students of different directions of education. It is shown that for development of intellect in the chosen area of knowledge, a student must study with interest, and a teacher must organize the creative process of teaching of material.

Keywords: object, methods of teaching, psychology person, discipline, training.

Розвиток інноваційних технологій, збільшення обсягу дисциплін, які вивчають студенти, потребує від них поглибленого вивчення теорії, глибокого позначення та освоєння деяких практичних навичок, досягнення рівня фахівця у своєї галузі нового покоління.

Також і викладач, повинен бути озброєний методичними знаннями та досвідом, для безумовної передачі матеріалу студенту з гарантуванням його доброго закріплення. Тоді спільна робота, а точніше, вивчення, дозволить досягнути поставленої мети.

Мета дослідження полягає в розробці та засвоєні методики викладання дисциплін студентам різних спеціальностей, шляхом донесення та закріплення матеріалу на прикладах близьких обраним напрямках груп освітянської аудиторії.

Аналіз результатів та їх обговорення. Різні форми донесення матеріалу викладачем в тій або іншій мірі відповідають загальним принципам та методикам, існуючим у вищій школі. Однак, нові методи, що з'явилися в науці, методології, методики, а також розширення ілюстративності матеріалу, від простих таблиць, графіків, плакатів до комп'ютерів з мультимедійними приставками, інтерактивних дошок тощо, сприяють продуктивності навчання і засвоєнню запропонованого матеріалу. Одні й ті матеріали з научних дисциплін можуть викладатися студентам різних напрямків, які можуть різко відрізнятися як за рівнем загальної підготовки так і за ступенем сприйняття матеріалу, що пояснюються їх належністю до зовсім різнопланових спеціальностей, як, наприклад, економісти, механіки, агрономи, ветеринари, екологи, технологи та інші.

Тепер питання - як викладачу викласти думку, положення, характеристику, особливість, технологію, конструкцію чи явище до слухача?

Як врахувати психологію особистості студента і в повній мірі донести свою думку? Так, дійсно, використовується візуалізація лекційного або семінарського матеріалу на інтерактивній дошці або з ноутбука. Але такий прийом обов'язково повинен супроводжуватися аналізом побаченого і почутого студентом, який висловив свою думку. Тоді можна говорити про засвоєння і закріплення викладеного.

Причому, різні групи студентів різних спеціальностей, можуть об'єктивно по різному трактувати один і той же матеріал, тобто під своїм ракурсом і викладачу важливо розібратися, які приклади і які пояснення можуть бути зрозумілими для тих чи інших студентів.

При виконанні практичних робіт, як правило, студенти можуть швидше і міцно закріпити матеріал, проводячи під керівництвом дії з лабораторним обладнанням, фрагментами процесів, реальними розрахунками, проведенням замірів, а у ветеринарів безпосередньо при огляді тварини і виявленні тих чи інших показників.

Теоретична і практична підготовка направлені на формування професійного мислення у студентів, освоєння вивченого і його закріплення, утворення творчого нестандартного підходу, а саме з урахуванням особистісно-психологічних особливостей.

Об'єм і зміст навчання по /1, 2/ представляють процес пошукової винахідницької діяльності і для цього важливо навчити творчій діяльності, ознайомити з прийомами творчих явищ, навчити вирішувати винахідницьке завдання і виникаючі проблемні питання, що потребують вирішення.

В цьому випадку, викладач може бути впевнений, проблема, тема, матеріал, задача, явище та інші – можуть бути засвоєні, закріплені і не просто, а творчо, з новизною і з можливо нестандартними уявленнями, саме з позицій студентів різних напрямів спеціальностей.

Безумовно, цей процес навчання та засвоєння практичних навичок, є складний, але розвиток нових напрямків та удосконалення багатьох існуючих форм і методів у педагогіці, дозволяє ретельно підійти до правильного висновку того чи іншого методу, обов'язково згідно складу аудиторії слухачів.

Це правильний шлях до підготовки майбутнього спеціаліста до його практичної діяльності, здатного системно та творчо мислити, бачити реальність вирішуваних задач.

Застосування у донесенні сучасних методик викладання матеріалу, полягає в комплексному підході до розглянутого матеріалу з урахуванням обраного професійного напрямку або спеціалізації студента та його психолого-особистісних особливостей.

Бібліографічні посилання:

1. Альтшуллер Г.С. Творчество, как точная наука / Г.С. Альтшуллер- М. – 1979.
2. Лук А.Н. психология творчества/ А.Н.Лук. – М.: Наука.1978. – 128 с.

УДК 378:371.132

Н.В. Бараненко,

О.Л. Левін

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКИХ ТА ПАТРІОТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ

В даній статті автор намагається розкрити загальні основи психолого-педагогічних аспектів формування загальнолюдських та патріотичних цінностей. Особлива роль відведена психологічному вихованню підростаючого покоління. **Ключові слова:** Цінності, виховання, патріотизм, методи, суспільство формування, особистість, соціальний, психологічний, педагогічний.

В данной статье автор предпринял попытку раскрыть общие основы психолого-педагогических аспектов формирования общечеловеческих и патриотических ценностей. Особая роль отведена психологическому воспитанию подрастающего поколения. **Ключевые слова:** ценности, воспитание, патриотизм, методы, общество, формирование, formation, личность, социальный, психологический, педагогический.

In this article an author undertook an attempt to expose general bases of psychological aspects of forming of common to all mankind and patriotic values. The special role is taken to psychological education of generation. **Keywords:** values, education, patriotism, methods, society, formation, personality, social, psychological, pedagogical.

Як свідчить історичний досвід, без держави немає нації, немає мови, йдуть у небуття культура, історія, традиції. Щоб зберегти державу, в тому числі і націю, слід актуалізувати проблему громадянського виховання. З погляду на це громадянське виховання є могутнім стимулом у боротьбі за розбудову нової незалежної України, духовне оновлення суспільства, формування високої етики міжнаціональних відносин.

Про актуальність цієї проблеми свідчить низка державних документів, розроблених науковцями та науково-дослідницькими колективами. Серед них – Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, Концепція національного виховання, Концепція громадського виховання особистості в умовах розвитку української державності [2, 15].

Батьківщина – це не баталії у Верховній Раді, не дискусії численних партій, не курс валюти на біржах. Батьківщина – це щемливе та зворушливо-ніжне почуття до символів держави, бережливе ставлення до рідної місцевості, ностальгія в часи розлуки. Чи здатні наші діти на такі почуття?

Завдання школи – виховувати почуття патріотизму, любові до державної символіки, до звичаїв, традиції, культурних цінностей українського народу. Ми, українці, маємо самостійну державу, про авторитет якої інформаційні джерела мало дбають, коли надають читачам різні негативні факти та події. Але так хочеться, щоб змалку у свідомості наших дітей входила думка про те, що наша країна наймогутніша, найпрекрасніша, найщасливіша на світі. [1,

14].

Реформування сучасної освіти ставить проблему виховання громадянина на перше місце, бо достеменно відомо, щоб демократія є реальністю життя, а для цього потрібно зацікавити людей у досягненні суспільно важливої мети та відповідальності за долю суспільства і власну, потрібне сприяння зближенню інтересів особи, суспільства та держави.

Виховання громадянина – це процес, який сприяє формуванню комплексу таких особистісних якостей і рис характеру, як патріотична свідомість, відповідальність і мужність, готовність працювати на благо Батьківщини, захищати та зміцнювати її міжнародний авторитет, повага до культури, звичаїв і традицій національних спільнот в Україні, висока культура міжнаціонального спілкування.

Відповідно до основних положень державних нормативних документів щодо організації виховної роботи мета сучасного освітнього процесу полягає не лише в формуванні необхідних компетенцій, наданні ґрунтовних знань із різних предметів, але й у формуванні громадянина, патріота, інтелектуально розвиненої, духовно та морально зрілої особистості, готової протистояти асоціальним впливам, вправлятися з особистими проблемами, творити себе й оточення.

Проблема виховання громадянина-патріота посідає провідне місце в роботі педагогів. Великий педагог зазначив: «Справжня громадянськість – це моральна відповідальність за все, що робиться на рідній землі. Ця громадянськість народжується тоді, коли підліток, юнак, який сидить за партою, бачить той шлях, яким іти йому в житті для піднесення своєї Вітчизни».

Національно-патріотичне виховання дітей є важливою складовою діяльності педагога-вихователя, спрямованою на ґрунтовне пізнання історичного минулого рідного народу, оволодіння національними цінностями, вищими здобутками в національно-культурному та соціальному житті.

Патріотизм (від гр. patriots – батьківщина) – це стійке соціально-психічне утворення, складна інтегральна якість особистості, яка характеризує її ціннісне ставлення до Батьківщини в органічній єдності національно-етнічного та національно-громадянського аспектів і виявляється в культуротворчій діяльності.

Система патріотичного виховання охоплює широкий спектр методів, засобів, способів, прийомів, спрямованих на формування єдності свідомості, переконаності та поведінки, на накопичення практичного суспільного досвіду підлітка. Гуманна місія школи та педагога полягає в тому, щоб урятувати дітей, увести їх у світ суспільства, духовного життя, краси цілком повноцінними та щасливими [3, 14-15].

Завжди, за будь-яких історичних умов, людина відчуває потребу у вищих, незмінних ціннісних орієнтирах, які зміцнювали б її духовні сили, збагачували сенсом, визначали діяльне спрямування її життя. Якщо раніше в людській культурі домінували релігійно-конфесійні, пізнавальні, естетичні цінності, зараз настає час, коли визначальними на рівні людини та людства

мають стати цінності етичні, оскільки від цього залежить виживання земної цивілізації, а на рівні етносу ще й національно-патріотичні. Мають, але цього може й не статися, адже все залежить від нашого вибору.

Виховання у молодого покоління почуття патріотизму, відданості справі зміцнення державності, активної громадянської позиції нині визнано проблемами загальнодержавного масштабу. Власне тому освіта як домінуюча складова культури суспільства має визначати систему його цінностей і формувати аксіосферу учнівської молоді в контексті пріоритетів національного виховання.

Метою моєї статті є окреслення методів виховання національно-патріотичних цінностей учнівською молоддю.

Класифікація цінностей залишається науковою проблемою. Єдиного підходу до вирішення питання немає. Вважають, що загальним підґрунтям класифікації цінностей є сфери громадського життя, носії цінностей та ієрархії цінностей. Основні сфери громадського життя зазвичай розподіляють на три групи цінностей: матеріальні, соціально-політичні та духовні. Проте, на мою думку, будь-яка ієрархія цінностей недоречна. Однаково важливими є і здоров'я, і сім'я, і моральність, і гідність, і патріотизм, і гуманізм. На це зорієнтовано увагу Основних орієнтирів виховання учнів 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів, які містять:

- ❖ *Ціннісне ставлення особистості до суспільства та держави* (виявляється в таких якостях, як патріотизм, національна свідомість, самосвідомість, правосвідомість, політична культура, гордість за приналежність до українського народу, його певної етнічної групи);
- ❖ *Ціннісне ставлення особистості до сім'ї, родини, людей* (виявляється в моральній активності та вихованості особистості, прояві моральних чеснот, умінні жити та працювати колективно: в родині, класному, шкільному чи суспільному колективах);
- ❖ *Ціннісне ставлення особистості до себе, свого фізичного, психічного та соціального «Я»* (виявляється у вмінні дитини цінувати себе як носія фізичних, духовно-душевних і соціальних сил);
- ❖ *Ціннісне ставлення особистості до природи* (виявляється в усвідомленні функцій і значення природи в житті людини, здатності жити в гармонії з природою, мотивації на ведення природоохоронної діяльності, прагнення зберегти природу рідного краю);
- ❖ *Ціннісне ставлення особистості до праці* (виявляється в осмисленні дитиною соціальної значущості праці, готовності до професійного самовизначення та трудової діяльності, сформованості працелюбності та мобільності як базових якостей особистості);
- ❖ *Ціннісне ставлення особистості до мистецтва* (виявляється в естетичній ерудиції особистості, сприйнятті докільця як естетичної цінності, розуміння мистецтва як культурної спадщини українського народу).

Підґрунтям формування аксіосфери учнівської молоді є інтеріоризація цінностей, тобто їх засвоєння, «вростання» в особистість дитини за

допомогою різних психолого-педагогічних методів таких, як:

- ❖ Системне виховання цінностей, що передбачає первинне засвоєння інформації (через пояснення, розповіді, лекції до запам'ятовування, пригадування, відтворювання); пояснення та керування дискусією (ускладнюється рівнем осмислення, а сутність цінностей перенесено на конкретні життєві ситуації); рольові ігри (введення учня в певну соціальну роль із пропозицією розв'язати конкретну моральну проблему);
- ❖ Принагідне (контекстне) навчання цінностей, що домінує в сімейному вихованні. Сутність його полягає в тому, що цінності подають дітям не в «чистому вигляді», а в контексті змісту навчальних предметів, у «живих» людських відносинах;
- ❖ Метод переорієнтації зусиль вихованця, що передбачає переведення дитини з одного виду діяльності на інший з виховною метою, зокрема, з метою засвоєння нею одвічних ціннісних орієнтацій людства;
- ❖ Методу привчання, характерною особливістю якого є те, що він відразу ж орієнтує на глибше засвоєння цінностей – на рівень звичок, які характеризують стійкість і певна надійність;
- ❖ Метод переконування та сугестії, за допомогою якого вихованцям передають певні морально-етичні ідеї, правила та поняття. Прийом сугестії (навіювання), поєднуючись із переконанням, перетворюється на один із найефективніших методів виховання, який особливо дієвий у молодших вікових групах учнів, де нестача життєвого досвіду змушує дитину сприймати на віру інформацію морального характеру, які передають їй батьки або вчителі.

В Основних орієнтирах виховання, Концепції національно-патріотичного виховання, Законах Країни «Про освіту», «Про загальну середню освіту», національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року стратегічно визначено завдання виховання в особистості любові до Батьківщини, усвідомлення нею свого громадянського обов'язку на засадах громадянських і загальнолюдських духовних цінностей, утвердження якостей громадянина-патріота України як світоглядного чинника.

І. Бех у Програмі патріотичного виховання дітей та учнівської молоді розглядає патріотизм як суспільну й індивідуальну цінність, компонент структури особистості дитини кожного вікового періоду. На початку молодшого шкільного віку діти-шестирічки починають виділяти особисті цінності, відбувається їх емоційне засвоєння, яке закріплюється в діяльності, поведінці та міжособистісних взаєминах. У шестирічних дітей з'являється вже дистанція соціальних зв'язків під час оцінювання норм та поведінки дітей і дорослих. У цих дітей розвивається певна орієнтація на соціум, уміння на відповідному рівні розуміти й оцінювати суспільні відносини. У шість років дитина починає розуміти важливість суспільно-значущих справ. У цей час формується певне розуміння й оцінювання соціальних явищ, орієнтація на оцінне ставлення дорослого через призму конкретної діяльності. За всіх індивідуально-варіативних особливостей процесу становлення ціннісних

орієнтацій, саме у шість років його вирізняє найбільша динамічність.

Разом із тим у період розвитку дітей між шістьма-сімома роками чітко відзначено нарощування та розвиток найважливіших компонентів ціннісних орієнтацій дітей, їх адекватно мотивоване вираження. У цілому, діти-шестирічки усвідомлюють соціальні очікування й орієнтуються на належну поведінку, гідні вчинки. Однак дитина в цей період ще не сприймає еталони поведінки як соціальну необхідність, не усвідомлює їхньої соціальної значущості. Вони видаються шестирічкам поки що індивідуальними цінностями, лише окремими компонентами розвитку ціннісних орієнтацій.

Суттєві зміни в ціннісних орієнтаціях дітей відбувається наприкінці молодшого шкільного віку. Психологічна роль ціннісних орієнтацій дитини в цей час особливо посилюється й ускладнюється із урахуванням закономірностей формування її як особистості.

Останнє зумовлене, зокрема, тим, що на відмінну від шестирічного віку зміну еталонів поведінки дітей тут жорстко не визначено. Окрім того, активно розвивається потреба дитини вийти за межі лише дитячого образу життя. У молодшого школяра десятирічного віку відбувається якісний стрибок у його ціннісних орієнтаціях як у системі взаємовідносин, ставлення до інших людей, до спільної справи, так і в ціннісному орієнтуванні в різних видах діяльності, оцінюванні явища довкілля.

Відбувається не просто посилення цих компонентів ціннісних орієнтацій, які попередньо склалися в процесі здійснення шести-дев'ятирічними дітьми предметно-практичної та навчальної діяльності й ускладнення форми спілкування, але – головне – принципово змінюються ціннісні орієнтації у всіх сферах відносин дитини, яка активно долучається до норм суспільства, і яка на новому рівні оцінює суспільно-корисні справи. Тож у дітей кінця молодшого шкільного віку ціннісні орієнтації починають складатися у більш розвинену, складну та стійку систему, яка визначає ставлення їхньої активної життєвої позиції. Це положення зумовлене тим, що ступінь розвитку соціальної активності дітей пов'язаний із певним рівнем розвитку їхньої свідомості та самосвідомості.

У підлітковому віці відбувається оволодіння внутрішнім світом і виникнення життєвого плану як певної системи пристосування, яку вперше усвідомлює підліток. У цей період створюються передумови становлення уявлення про сенс життя. Накопичення життєвого досвіду та розвиток процесів рефлексії сприяють формуванню в підлітків потреби у співвідношенні понять «минуле», «теперішнє», «майбутнє», у постановці та вирішенні завдань на розмежування понять «життя» і «сенс життя», розумінні сенсу життя й усвідомленні свого життя.

Під час розв'язання «задачі щодо сенсу життя» старші підлітки просуюються від «шкільного сенсу життя» (добре вчитися, вступити до університету) до «дорослого» (залишити слід на землі, зробити відкриття, зберегти мир на землі, творити історію країни, людства). Частина підлітків прагнуть зазирнути у віддалене майбутнє, осмислити період зрілості та можливі найвищі досягнення на цьому ступені.

Старші підлітки усвідомлюють вплив негативних явищ у сучасному суспільстві на становлення сенсу життя свого покоління. Особливу тривогу у них викликає поширення наркотиків, алкоголізм, екологічні проблеми, тероризм, грабунки, матеріальний і духовний занепад суспільства, негативний вплив ЗМІ.

Визначальним станом підлітків, який є психологічною дійсністю, є їхня реальна внутрішня готовність до прийняття дорослих норм життєдіяльності, виражених у прагненні зайняти нову соціальну позицію, які вони реалізують і в плані свідомості, і в плані поведінки.

Головним мотиваційним фактором життєдіяльності підлітка є його самоактуалізація. Прагнення до більш повного виявлення та розвитку своїх можливостей у підлітків виражене в певному ставленні до сфер самоактуалізації, спрямуванні особистості до творчості, самостійності в активності життєвої позиції, в їхньому ставленні до майбутнього. При цьому досить чітко простежується відмінність характеру та спрямування самоактуалізації підлітків залежно від конкретно історичних умов функціонування суспільства й особливостей організації життєдіяльності цієї вікової групи.

Підлітки у віці 12-15 років найбільш чутливі до особливостей соціальної ситуації, яка завдає їм певного наряду становлення. Різного роду напруження соціальної ситуації призводить до різноманітних відхилень у особистісному розвитку та поведінці підлітка. Серед них особливу тривогу викликають не лише прогресуюча відчуженість, підвищена тривожність, духовне спустошення, але й цинізм підлітків, їхня жорстокість, агресивність. При цьому агресивність є в більшості випадків ситуацією зміщення у разі неприйняття підлітка у світ соціально значущих відносин дорослих. Причому підліток бажає не просто уваги, але й розуміння, довіри дорослих. Він прагне грати певну соціальну роль не лише серед ровесників, але й серед старших.

У ранній юності особистість перетворюється на розвиненого суб'єкта, який опановує соціальний досвід, робить його своїм надбанням, тобто відбувається розгорнута соціалізація. В цей період юнаки і дівчата набувають дедалі більшої самостійності, відносної автономності, тобто відбувається подальша їхня індивідуалізація.

Молодші юнаки, які бурхливо переживають стан дорослішання, дедалі більш неспокійно та невпевнено почуваються в сучасному світі. З віком зникають кризові явища підлітка: дратівливість, негативізм, підозрілість, почуття ворожості. Особистість набуває певної вікової стійкості. Але страх за майбутнє в юнацькому віці повертає дратівливість, образу, ворожість стосовно себе і суспільства і вони стають набутими особистісними характеристиками. До 16 років різко змінюється спрямованість, перетворюючись на егоїстичну з індивідуалістичною акцентуацією, що означає позитивне ставлення молодших юнаків до себе, але негативне ставлення до оточення. І хоча вони повністю не заперечують його, але відчують ворожість суспільства.

В ранньому юнацькому віці на підставі якісних і кількісних змін

відбувається інтенсивний розвиток саморозуміння. Молодих людей хвилює пошук відповідей не лише на питання «Хто я?», «Який я?», але й на питання «Навіщо я?». Вже зміст таких питань актуалізує у молодих людей процес саморозуміння.

Молоді люди по-різному та на різному рівні прагнуть визначати своє місце в суспільстві. Це для них можливо в межах самосвідомості через демонстрування своєї ролі, статусу. Старшокласники про себе більш узагальнено і, перш за все, про ті особливості особистості, які допоможуть їм посісти певне місце в житті та суспільстві.

Центральною особистісною якістю старшокласників вважають соціальну відповідальність.

Студенти не лише ідентифікують себе з українським народом, але й прагнуть жити в Україні, пов'язати з нею свою долю, служити Вітчизні на шляху її національного демократичного відродження; бережно ставитись до етно-етичної культури народів України; володіти рідною та державною мовами; визнавати пріоритети прав людини, поважати свободу, демократію, справедливість. [4, 105-108].

Бібліографічні посилання:

1. Виховна робота в школі, 2013 рік, №8
2. Виховна робота в школі, 2014 рік, №2
3. Виховна робота в школі, 2014 рік, №4
4. Пермяков О. А., Морозов В. В. Педагогіка, К. 2004.

УДК 378:371.132

**І.О. Ковалевський,
О.Л. Левін**

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКИХ ТА ПАТРІОТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ

*В даній статті автор намагається розкрити загальні основи психолого-педагогічних аспектів формування загальнолюдських та патріотичних цінностей. Особлива роль відведена психологічному вихованню підростаючого покоління. **Ключові слова:** Цінності, виховання, патріотизм, методи, суспільство формування, особистість, соціальний, психологічний, педагогічний.*

*В данной статье автор предпринял попытку раскрыть общие основы психолого-педагогических аспектов формирования общечеловеческих и патриотических ценностей. Особая роль отведена психологическому воспитанию подрастающего поколения. **Ключевые слова:** ценности, воспитание, патриотизм, методы, общество, формирование, formation, личность, социальный, психологический, педагогический.*

*In this article an author undertook an attempt to expose general bases of psychological aspects of forming of common to all mankind and patriotic values. The special role is taken to psychological education of generation. **Keywords:** values, education, patriotism, methods, society, formation, personality, social, psychological, pedagogical.*

У статті проаналізовано історичне коріння проблеми патріотичних цінностей особистості, розглядаються педагогічні погляди Я. Коменського, Ж. Руссо, Й. Песталоцці, Ф. Дістервега, К. Ушинського, І. Огієнка,

О. Духновича, Г. Ващенко, С. Русової, А. Макаренка, В. Сухомлинського в контексті проблеми патріотичного становлення особи. Висвітлено актуальні аспекти проблеми формування патріотичних цінностей молоді, виховання патріотичних поглядів та переконань, любові до своєї Батьківщини Проблема становлення патріотизму, патріотичних цінностей особистості завжди цікавила вчених-педагогів.

У педагогічному словнику поняття "патріотизм" визначається домінантою особистості, загальнолюдським поняттям, яке закріплювалося віками й тисячоліттями в свідомості людей, відданих народу, Батьківщині. Корені патріотизму сягають давнини, коли відповідні почуття виникали на ґрунті спільності території, мови, звичаїв, суспільного устрою життя зі спільною власністю на знаряддя праці [1, 287]. Так, чеський педагог Я. Коменський вперше в педагогіці окреслив теоретичні й методичні засади патріотизму дітей та молоді та напрями його формування. Учений вважав, що найбільш важливими для зростаючої особистості є такі моральні цінності, як справедливість, шанобливість, ввічливість, добродійність, готовність служити старшим, вміння тримати себе з гідністю. Аналіз вчення Я. Коменського засвідчує, що його система виховання повністю відповідає потребам народу і проникнута ідеєю народності. Це впливає з таких вимог стосовно змісту виховання: школа покликана формувати гармонійно розвинену високоморальну людину, якій притаманні такі патріотичні цінності, як благополуччя своєї батьківщини, готовність навіть життя своє віддати за її свободу й незалежність; навчання рідною мовою повинно лежати в основі освіти.

Висунута педагогом ідея народності виховання проникнута духом патріотизму і є внеском великого педагога в розвиток демократичного вчення про виховання [2, 274]. На думку Ж.-Ж. Руссо, виховання повинно здійснюватися у відповідності з природою дитини, воно завжди проявляється як суспільна функція, і, відповідно, дитину потрібно виховати для життя з іншими, в атмосфері соціальних взаємин. Панівним мотивом стає в цьому разі любов до інших, метою – розвиток почуттів, емоцій, моральне вдосконалення. Педагог зазначав, що патріотизм є соціальною чеснотою, а головним шляхом його розвитку вважав включення дітей у відносини, які потребують цих чеснот. Він стверджував, що формування почуття любові до інших людей, виховання добрих почуттів, які формуються в процесі вивчення історії, з одного боку, доброї волі, яка формується у практичній діяльності виховання, з іншого – зміцнюють почуття патріотизму [3, 324].

Великий гуманіст XVIII століття Й. Песталоцці стверджував, що виховання повинно ґрунтуватися на кращих якостях і рисах народу, на почуттях правди, справедливості, які закладені в ньому генетично. Патріотизм є складовою моральних почуттів особистості. Стратегічним шляхом виховання в дітей патріотизму, за вченим, є розвиток у них вмінь для виконання головних соціальних ролей – громадянина, сім'янина [4, 350- 354]. Ф. Дістервег вважав, що суспільна народна школа повинна покласти основу для освіти молоді, поєднуючи загальнолюдське з національним. Становлення

патріотизму в молоді педагог уявляє лише на основі загальнолюдських цінностей, вказуючи при цьому, що патріотичні почуття, любов до своєї країни не мають нічого спільного з презирством і ненавистю до іноземного.

Патріотизм має ґрунтуватися на ідеї внутрішньої свободи, добра і справедливості. Тому виховання любові до свого народу, людства, має бути головним завданням сім'ї та школи [5, 105]. У вітчизняній педагогіці проблема патріотичного виховання, формування патріотичних цінностей посідає чільне місце. Беручи до уваги історико-педагогічні джерела, можна стверджувати, що становлення патріотизму в Київській Русі пов'язане з утвердженням державності. Так як ця епоха має багату й високодуховну спадщину, доречно звернутися до літописів, переказів, повчань. Аналіз історичних джерел показав, що всі роздуми представників цієї епохи (Нестора, Іларіона, Володимира Мономаха та ін.) звернуті до Батьківщини, пройняті любов'ю до неї, гордістю за її велич, піклуванням про захист рідної землі, єдність народів. У творі Іларіона "Слово про закон і благодать" обґрунтовано право Русі на самостійний державний розвиток. Виховним ідеалом для русичів Іларіон вважав підготовку молодого покоління до захисту рідної землі. Вихованню молоді на героїчних традиціях, формуванню патріотичних цінностей він надавав загальнодержавного значення [6, 201-205].

В українській педагогіці епохи Відродження приділялася достатня увага вихованню патріотизму як стрижневої якості майбутніх козаків. Молодь на Січі виховувалася на демократичних засадах. Найвищими якостями при цьому вважалися патріотизм, готовність віддати життя за волю і свободу України, чесність, самодисципліна, взаємоповага. У духовному житті молоді козацька педагогіка відводила особливу роль таким патріотичним цінностям, як любов до батьків, рідної мови, шанобливому ставленні до батьківщини, непохитній вірності ідеям, принципам народної моралі, духовності; відстоюванню повної свободи й незалежності особистості, народу, держави; турботі про розвиток національних традицій, звичаїв і обрядів; готовності боротися за волю, честь і славу України. Найвищою якісною характеристикою козака була духовність, яка має самобутню систему цінностей. Їй притаманні цілісність і гармонійність, віра, надія, любов до Батьківщини.

Патріотичні цінності особистості: історико-педагогічний аспект свого родоводу, повага до загальнолюдських здобутків, єдності добра, краси та істини. Відомий історіограф Д. Дорошенко зазначав: "...козаччина – ідеал українського народу, ...козак ... – це ідеал вільної людини, борця за громадське добро, за волю рідного краю" [7, 576]. Пізніше К. Ушинський головним завданням виховання особистості вважав "впливи моральні", серед них особливу увагу надавав формуванню в молоді патріотичного обов'язку, відповідальності перед народом, державою, сім'єю і самим собою. Зокрема, педагог підкреслював: "чим повніше і розумніше школа буде будувати свою роботу на основах народності, тим ближче стане вона до життя свого народу і буде краще виконувати своє завдання – готувати патріотів". На думку

вченого, своєрідність кожного народу зумовлена його історичним розвитком, природними і географічними умовами, традиціями, культурою, мовою, що складають основу принципу народності у вихованні. Сутність патріотичних цінностей, учений вбачав у почутті власної гідності поєднаної зі скромністю, працьовитістю, дисциплінованістю, правдивістю [8, 99-123]. Він зазначав, що засноване на народності виховання розвиває почуття патріотизму, національної гордості, почуття обов'язку перед батьківщиною, привчає завжди ставити загальні інтереси вище особистих.

У статті "Рідне слово" К. Ушинський писав: "Мова народу – кращий, що ніколи не в'яне й вічно знову розпускається цвіт усього його духовного життя, яке починається далеко за межами історії. У мові одухотворяється весь народ і вся його батьківщина..." [8: 269-270]. Педагог був упевнений, що найвищим, полум'яним, сильним почуттям у людині, що пов'язує людей у чесне, дружнє товариство, є патріотичне почуття. Просвітник І. Огієнко у своїх працях намагався довести важливість духовної культури в житті кожного народу, зокрема українського. Вона відіграє, на його думку, провідну роль у творенні національної еліти – національної інтелігенції. Вчений підкреслює, що виховувати в дітей змалку національну духовну культуру – завдання кожного вчителя й батьків: "Національна свідомість, що росте з національної духовної культури, це наймогутніший ґрунт для самостійного життя народу". Патріотичні цінності необхідно виховувати поєднуючи особисті потреби з суспільними інтересами та інтегруючи кращі загальнолюдські якості з національними. Сформовані почуття гордості й гідності за свій народ не дозволяє розпорошитися українцям між іншими народами, вимагає мати свою ментальність, стверджує педагог [9, 72]. Один із визначних представників культурно-освітнього руху О. Духнович назвав принцип народності одним із головних принципів у вихованні молоді, оскільки на виховання особистості значний вплив здійснює її оточення та побут. Мета виховання, за вченим, у формуванні громадянина і патріота, сина своєї батьківщини, людини освіченої, морально й фізично здорової. Головне завдання школи він вбачав у тому, щоб виховувати дітей у дусі патріотизму, любові до свого народу й відданості його інтересам, а школа покликана виховувати насамперед такі патріотичні цінності як гуманність, любов до рідного краю, народу, відданість боротьбі за національну свободу. Через усі його педагогічні твори проходять думки про необхідність формування патріотичних почуттів, цінностей молоді. Він прагнув розкрити народним масам красу української пісні, пробудити в них почуття любові до рідного краю, бажання боротися за його визволення й незалежність. Педагог закликав: "Люби свій народ не тому, що він славний, а тому, що він твій... Будь вірний своїй Батьківщині – це твоя колискова. Хто не любить свою Батьківщину, той сирота, той без батька, без матері, без усього" [10, 24].

Питання патріотичного виховання займало значне місце у творчості Г. Ващенка. Зокрема, у своїй книзі "Виховний ідеал" він створив яскравий образ ідеальної людини, українця – свідомого патріота своєї землі, нації, що є передумовою сили й могутності української держави. В основу виховання

української молоді педагог ставить загальнолюдські й національні цінності, виплекані народом протягом віків. Людина, як соціальна істота, приходять у світ і проживає в суспільстві, яке має свої особливості, звичаї, свій спосіб життя, свій національний характер, свою, творену віками національну культуру. Таке суспільство ділить спільну історичну дію й бажає жити незалежним життям, яке називається нацією, інтереси, всебічний розвиток якої можуть бути захищені тільки у своїй власній державі. Учений вказував, що "народ, позбавлений національного обличчя, не може розкрити своїх творчих сил" [11, 99]. Він стверджував, що є різні форми любові до Батьківщини і виділяв стихійний (несвідомий) та свідомий патріотизм. Стихійний патріотизм є неусвідомленою любов'ю до рідної природи, земляків, звичаїв, традицій, рідної мови. Стихійна любов до рідного краю стає ґрунтом для свідомого патріотизму. Першою рисою такої любові є усвідомлення належності до певної нації та відокремленості її від інших націй. Свідомий патріот знає рідну природу, історію, літературу, не обмежується пасивною любов'ю до свого краю й народу, його сучасного і минулого, до його мови і культури. Для патріота дорога честь своєї Батьківщини, і він захищає її словом, ділом, повсякчас прагне піднести її честь. Справжній патріот мусить знати своє покликання і народу, прагнути спрямовувати всі сили на його здійснення. Найвищою формою патріотизму є жертвна любов до Батьківщини. Вона виявляється в тому, що людина для блага Батьківщини терпить муки і навіть іде на смерть [11, 67-69]. Гармонійне виховання української молоді педагог вбачав у формуванні національного світогляду як узагальненої системи поглядів на світ і своє місце в ньому, розуміння смислу життя як служби Богові й Батьківщині. Наслідуючи українські національно-культурні традиції, він закликає виховувати в юнацтва патріотичну свідомість, патріотичні цінності, моральність, духовність, закликає молодь до власної людської гідності, на основі чого виробляються правдивість, чесність, вірність даному слову.

Завданням кожного вчителя є виховання свідомого патріотизму [11, 192]. Одна із засновників української національної ідеї С. Русова переконливо довела, що патріотичні почуття необхідно пробуджувати ще в ранньому віці: "...треба з малих літ викликати в дітях палку любов до рідного краю. Треба цю маленьку іскорку роздмухати в гаряче, щире почуття, хай дитина додивляється до краси рідного степу, слухає рідну пісню, рідну мову, знає своїх рідних героїв-лицарів і щодалі більше свідомо ставиться до того національного осередку, в якому вона виростає, якому мусить служити".

Патріотичні цінності особистості: історико-педагогічний аспект природне, національне оточення є невичерпним джерелом патріотичного гартування молоді. Саме національне виховання, яке гармонійно вписується в життєдіяльність рідного народу, поступово формує в підростаючого покоління усі компоненти духовності, яка передається дітям від батьків, прадідів, збагачується в умовах сучасного буття нації [12, 30]. Засобами формування патріотичних цінностей С. Русова називає поширення музейної справи. Зокрема, музеї можуть бути трьох типів: мистецько-наукові, з

численними всесвітніми колекціями; рідного краю, куди збирається все, що складає скарби місцевої природи і вироби людської праці; педагогічний мандрівний музей, що розсилає на певний час по школах різні знаряддя праці, наочні прилади [12, 70-71]. Велике значення для розуміння патріотичних цінностей як педагогічної категорії, має спадщина А.Макаренка. Зокрема такі якості, як воля, мужність, цілеспрямованість, почуття власної гідності, гордості за свій народ, честь він відносить до основних рис майбутнього патріота. Усі найважливіші цінності педагог поєднує загальним поняттям "людська культура", в яку, на його думку, неодмінно повинні ввійти освіченість, дисципліна, почуття обов'язку, ввічливість, доброта, вміння володіти собою, впливати на інших, уміння бути веселим, здатним боротися, будувати, жити й любити, бути щасливим [13, 225]. Заслужують на увагу й погляди видатного українського педагога В. Сухомлинського, який розглядав патріотизм як сутність моральних і політичних ідей, моральних почуттів. На його думку, патріотичне виховання має здійснюватися шляхом гармонійного взаємозв'язку інтересів особистості й держави. Патріотичні почуття, зазначав педагог, трансформуються в стійкі духовні утворення – цінності, погляди, ідеали, переконання тільки тоді, коли особистість добуває їх дослідницьким, трудовим шляхом з певної системи відомостей, естетичних образів, національних традицій, знань. Шляхом відображення ідейно-ціннісного багатства рідного народу і здобутків світової культури, що сприйняті через призму національної свідомості можливе удосконалення у молоді світоглядної свідомості патріота. Отже, спрямувавши виховний вплив на внутрішній світ, духовність вихованця, як суб'єкта виховання, педагог створив принципово нову систему виховання. Учений стверджує, що сила, ефективність патріотичного виховання, формування патріотичних цінностей залежить від того, наскільки глибоко ідея вітчизни проникне в духовний світ вихованця, наскільки глибоко він побачить світ і самого себе очима патріота, в який період відбудеться становлення громадянина-патріота [14, 312-320].

Виходячи з вищевказаного ретроспективного аналізу, слід відзначити, що проблема формування патріотизму, яка поставлена у вітчизняній та зарубіжній педагогічній науці, має давню історію. Представники різних епох надавали великого значення вихованню національно-свідомого громадянина-патріота, людини зі сформованими загальнолюдськими та патріотичними цінностями.

Бібліографічн посилання:

1. Педагогический словарь. – М.: Изд. Академии пед. наук, 1960. – 287 с.
2. Коменський Я. Великая дидактика // Избранные педагогические сочинения. – М.: 1955. – С. 161-376.
3. Руссо Ж.-Ж. Эмил, или о воспитании. – М., 1896. – 324 с.
4. Песталоцци И. Избранные педагогические произведения в 3 т. – Т. 3. – М.: Изд. АПН РСФСР, 1965. – С. 339-366.
5. Дістервег А. Посібник для освіти німецьких вчителів. Вибрані педагогічні твори. – М., 1956. – 105 с.
6. Возняк М. Історія української літератури. – Львів, 1921. – Т. 2. – 326 с.

7. Дорошенко Д. Нарис історії України. – Львів: Світ, 1991. – 278 с.
8. Ушинський К. Про народність у патріотичному вихованні // Вибрані педагогічні твори в 2 т. – К.: Рад. Школа, 1983. – Т.1. – 246 с.
9. Огієнко І. Наука про рідномовні обов'язки. – К.: Обереги, 1994. – 172 с.
10. Духнович О. Народна педагогія в пользу училищ и учителей сельских. – Львів, 1952. – ч. 1. – 238 с.
11. Ващенко Г. Виховний ідеал. – Полтава: Полтавський вісник. – 1994. – 178 с.
12. Русова С. Позашкільна освіта. – К., 1918. – 196 с.
13. Макаренко А.С. Педагогические сочинения: В 8-ми. т. – М: Педагогіка, 1963. – Т.1. – 256 с.
14. Сухомлинський В. Избранные произведения в 5-ти томах., Т. 3. – 388 с.

СЕКЦІЯ 4

РОЛЬ БІБЛІОТЕКИ В ІНФОРМАЦІЙНО-ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ ПО ФОРМУВАННЮ ЗАГАЛЬНОЛЮСЬКИХ ТА ПАТРІОТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ

УДК 94: 63](477. 63) «18/19»

Л.М. Лучка

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКА ЛІТЕРАТУРА У ФОНДАХ КАТЕРИНОСЛАВСЬКИХ БІБЛІОТЕК ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Розглянуто процеси комплектування бібліотек різного відомчого підпорядкування за галузевою ознакою. Висвітлено типолого-кількісний склад сільськогосподарської літератури та визначено її роль у поширенні знань серед різних верств населення Катеринославщини.

Ключові слова: бібліотечні фонди, аналіз читання, сільськогосподарська література, Катеринославщина.

Рассмотрены процессы комплектования библиотек разного ведомственного подчинения по отраслевым признакам. Освещено типолого-количественный состав сельскохозяйственной литературы и определена её роль в распространении знаний среди разных слоев населения Екатеринославщины.

Ключевые слова: библиотечные фонды, анализ чтения, сельскохозяйственная литература, Екатеринославщина.

The article touches upon the process of acquisition in libraries of different departmental subordination according to their branch. The author shows typological and quantitative composition of agricultural literature and defines its importance in spreading of knowledge among different levels of Katerinoslav population.

Key words: library collections, analysis of reading, literature on agriculture, Katerinoslav Region.

Дослідження регіональної бібліотечної мережі є важливою складовою загального розвитку українського бібліотекознавства. Серед складових бібліотечної діяльності головне місце посідають фондіві зібрання, що є

підґрунтям для розвитку сучасних бібліотек. Дана тема є актуальною з питань виявлення та аналізу комплексу сільськогосподарської літератури з фондів бібліотек різного підпорядкування, що діяли на Катеринославщині у другій половині XIX – початку XX ст. Новизна статті полягає у висвітленні змістовного наповнення бібліотек за кількісно-тематичними показниками, визначення місця та ролі, яку відігравала сільськогосподарська література у поширенні грамотності серед різних верств населення.

У другій половині XIX – на початку XX ст. відбулося становлення та розвиток бібліотечної мережі Катеринославщини, що в свою чергу пов'язано з підвищенням культурно-освітнього рівня та зростання свідомості населення. Важливими напрямками бібліотечною діяльності є фондові зібрання та читацьке коло. До бібліотечної мережі краю входили бібліотечні осередки різного відомчого підпорядкування та належності. Фонди бібліотек комплектувались відповідно до завдань відкриття осередку. За призначенням найбільші бібліотеки краю створювали багатогалузеві фонди. З історії відомо, що окрема група бібліотек на Катеринославщині спеціалізувалась на сільськогосподарській та технічній літературі. Стан та наявність галузевих видань тісно пов'язані з економічною ситуацією, що вимагала професійних кадрів, фахівців сільського господарства.

Повітові земства звертали увагу на розвиток сільськогосподарських знань серед населення. Так, у 1905 р. Новомосковське повітове зібрання порушило питання про поширення сільськогосподарських знань серед сільського населення з причини того, що в бібліотеках зазначена література не користувалась читацьким попитом. Інтерес викликає інформація щодо конкурсу на складання популярних брошур з сільськогосподарської тематики, який проводився серед студентів. Про важливість заходу для губернії свідчать розміри винагороди: премія становила 500 крб., за написання трьох аркушів сплачували 300 крб. Друкування першого накладу у кількості 10 тис. прим. було безкоштовним. Популярні видання, написані зрозумілою для населення мовою, стали вимогою часу. Подальші заходи земської управи були спрямовані на відкриття кредиту за кращий твір у розмірі 2250 крб., які повинні надходити з Департаменту землеробства [4, с. 15; 12, с. 118-119].

Кожний з повітів Катеринославської губернії піклувався про надходження періодичних видань зазначеної тематики. Так у 1866 р. губернія мала 6 примірників журналу «Сельское хозяйство и животноводство». У 1886 р. Олександрівський повіт отримувал журналі російською мовою «Сельский хозяин» (2 прим.), «Природа и охота» (2 прим.). Видання користувались попитом у земських діячів, про що свідчать замовлення додаткових випусків.

У місті відомими осередками розповсюдження сільськогосподарської літератури стали типографія Л.І. Сатановського та книготоргівельне товариство «Культура». Катеринославський діяч Л.І. Сатановський пропонував брошури популярного змісту, присвячених розвитку земельних та хуторських господарств, за ціною 0,05 коп. У 1910-х рр. у місті діяло Катеринославське відділення книготоргівельного товариства «Культура» за адресою по вул. Олександрівська, буд. № 5. Осередок пропонував населенню

дорогоцінні видання у розкішних напівшкіряних палітурках: Брем А. «Жизнь животных: в 3-х т.» (24 крб.); Кернер А. «Жизнь растений: в 2-х т.» (15 крб.); Мейер В. «Жизнь природы» (8 крб. 60 коп.). З метою огляду заклад надавав бажаним можливість ознайомитись з сигнальними примірниками книжок [1, вкл. XVII].

Серед основних джерел придбання книжок та періодичних видань сільськогосподарського змісту першорядну роль відігравали каталоги та переліки книжок, затверджених Міністерством народної освіти. Нові надходження суворо контролювалися управою. Так книжковий склад Губернського земства у 1965 р. пропонував міському і сільському населенню губернії 22 назви навчальних посібників з садівництва, бджільництва, технології харчової промисловості, тваринництва, виноградарства, лісоведення. Окремий напрям складали науково-популярні видання, присвячені селянському побуту, зокрема будівництву дитячих притулків, виховних будинків для сиріт, лазні, виробам домашнього начиння (утварь) (Русаневич А. «Руководство для устройства в деревнях детских приютов» (0,15 коп); Тумський К. «Разведения лесных деревьев» (0,40 коп.); Харламов «Проект бани с сушкою» (0,40 коп.); Шелгунова Л. «Дешевый домашний стол» (1крб.)) [2, с. 48-55].

Наприкінці XIX – початку XX ст. у процесах розповсюдження фахової літератури в регіоні важливе місце посідала діяльність просвітницької організації «Благотворительное общество издания общепольных и дешевых книг» (1899 р.). У 1905 р. товариство купувало літературу з сільського господарства та ветеринарії, але гарно оздоблену і написану популярною мовою. Серед книг цього товариства певне місце належало українським виданням: Чикаленко Є. «Розмова про сільське господарство», Вагонов С. «Розмова про сухоти на рогатій худобі» (0,03 коп.) [3, с. 443-444].

На початку XX ст. важливу роль у придбанні та розповсюдженні україномовних видань відіграло літературно-артистичне товариство «Просвіта», яке мало власний видавничий читацький фонд, улаштовувало заходи, присвячені популяризації української літератури. Певний відсоток у зібранні складали популярні книжки з сільського господарства та ветеринарії, які шляхом виставок наближались до українського селянина (Кашенко А. «Про рибалку та рибку», Гехтер П. «Сільська кооперація»). Відомі прізвища членів товариства, за фахом кооператорів, які постійно звертались до наукової літератури з метою підвищення фахового рівня (П.І. Коробчинський, І.Д. Вирва) [5, с. 92].

Значна кількість сільськогосподарської літератури зберігалась у земських та народних бібліотеках-читальнях. За каталогом земської бібліотеки Катеринославського повіту восьмий розділ присвячений літературі з історії та розвитку сільського господарства. У 1914 р. він нараховував 76 примірників, що становило 4% від загального фонду. На початку XX ст. земський бібліотечний осередок пропонував катеринославським читачам праці відомих авторів XIX ст.: Бутлеров О. «Пчела», Котельніков В. «О почве» (9 кн.), Тімірязєв К. «Жизнь растений», Шавров М. «Добывание, обработка и сбыт

шелка», Чикаленко Є. «Розмова про сільське господарство: у 5-ти кн.». Серед періодичних видань читацький інтерес викликали 9 спеціалізованих журналів: «Вестник сельського хозяйства», «Плодоводство», «Пчела», «Садовод», «Сельское хозяйство и лесоводство», «Хлебороб», «Хозяин», «Хутор», «Хуторянин». До сільськогосподарської літератури звертались вчителі та службовці земської управи. Книговидача складала 38 книг на рік [6, с.130].

У 1910-х рр. підвищеним попитом користувалась сільськогосподарська література в народних бібліотеках та читальнях, що діяли в сільській місцевості губернії та були найбільш доступними селянину. У 1912 р. література з сільського господарства викликала інтерес у читачів Широчанської бібліотеки. Кількість прочитаних книг зазначеної тематики складала 620 примірників (5%) (1914 р.). Зазначимо, що кількісний склад галузевого відділу народних читалень залишався незмінним, читацькі звернення щорічно зменшувались, про що свідчать статистичні показники: 1913 р. – 740 прим.; 1914 р. – 620 прим.; 1915 р. – 50 прим. [9, с. 3, 7-15].

На початку ХХ ст. один з відділів фонду Катеринославської міської громадської бібліотеки зберігав літературу сільськогосподарської тематики у кількості 157 прим.. Читачі не часто звертались до зазначених видань, тому за обсягом фонд не зростав. Міська громадська бібліотека пропонувала місцевому населенню журнали «Сад и огород», «Хозяин». Сільськогосподарські видання зберігалися в загальному фонді та в читальній залі, якою користувалися землероби (12 осіб) та землеміри (86 осіб) (1904 р.). У 1905 р. книговидача зазначеної літератури складала 77 книг. У 1907 р. сільськогосподарські та математичні науки складали найменший відсоток (54 назви) з причини відсутності нових видань.

Увагу привертає інформація про передачу фахової літератури Товариства полювання міській бібліотеці. З метою розповсюдження сільськогосподарських знань голова товариства, автор брошур, присвячених тваринництву, М. Огієвський надав можливість читачам Міської громадської бібліотеки користуватися фаховою літературою на громадській основі (безкоштовно). У 1883 р. в Олександрівському повіті відкрилося Гнединське ремісниче училище, в якому готували учнів-майстрів різних ремесел, зокрема з сільськогосподарської техніки. Училище мало шкільну бібліотеку, на яку було витрачено у 1890/91 рр. 247 крб. 84 коп. [8, с. 8-10].

Вивчення історії формування мережі бібліотечних закладів на Катеринославщині у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. привернуло увагу до групи бібліотек, створених спеціальними товариствами та комісіями. Дослідження складу та шляхів поповнення бібліотек товариств дає можливість розглянути їх як зібрання фахових видань. Уявлення про склад та зміст літератури містять звітні документи та каталоги. Основу бібліотечних зібрань товариств складали матеріали, які відповідали їх профілю. Книги надходили від приватних осіб. Осередки формували фахові фонди з урахуванням запитів читачів та завдань товариства.

Катеринославське відділення Імператорського товариства садівництва

діяла з кінця XIX ст. Приоритетом його діяльності було придбання друкованих книг та журналів. Товариство видавало «Вестник общества садоводства». Члени товариства щорічно збільшували витрати на придбання професійної літератури для спеціалістів у галузі сільського господарства [7, с. 5].

Наступним сільськогосподарським осередком, яке існувало у Катеринославі було Товариство бджолярів (1898 р.). До обов'язків товариства входило підготовка та видання спеціального власного органу – газети «Пчела» обсягом 3 сторінки. Підтримуючи ділові стосунки з українськими й російськими закладами, науковими товариствами, катеринославський осередок організовував книгообмін власними виданнями. Бібліотеки фахових товариств відносились до незначних за обсягом, але посідали певне місце в бібліотечному просторі губернії.

У 1915 р. Товариство бджолярів поповнило бібліотечний осередок 17 книгами та 2 журналами вартістю 15 крб. 85 коп. Бібліотеку відвідували 27 членів товариства, які за рік отримали 55 видань. Кошти на комплектування фонду виділялись незначні (1916 р. – 25 крб.). Підвищеним попитом спеціальна література користувалась у слухачів курсів з бджолярства, зокрема з історії галузі, вивчення впливу меду та бджолоїної отрути на організм людини, анатомія та біологія бджоли. З метою підготовки популярних бесід в дитячих садках члени товариства звертались до фахових видань, що містили цікаві матеріали для дошкільнят, написані зрозумілою мовою. Посаду секретаря та бібліотекаря товариства обіймав Є. Рохлін [11, с. 4-5, 10].

Важливою для Катеринославської губернії була діяльність Товариства сільського господарства, яке опікувалося розвитком власної бібліотеки. Література розподілялася за 15 напрямками: дослідна справа; агрономічні науки; загальне землеробство; особливе землеробство; садівництво, плідівництво, городництво; тваринництво; сільськогосподарське машинобудування; кооперація, будівниче мистецтво; звіти та праці; загальні довідники. На 1.01.1916 р. бібліотека нараховувала близько 3 тис. книг.

Зазначу, що у 1915 р. шляхом книгообміну бібліотека отримувала 113 назв періодичних видань (журналів і газет), зокрема «Агрономический журнал», «Вестник Всероссийской сельскохозяйственной палаты», «Записки Императорского общества сельского хозяйства Южной России», «Вестник животноводства», «Вестник кролиководства», «Вестник сельского хозяйства», «Коневодство», «Земледелец», «Крестьянская сельскохозяйственная газета», «Молочное хозяйство и скотоводство», «Пчела», «Наше хозяйство», «Прогресивное садоводство и огородничество», «Рыболов и охотник», «Сад и огород», «Сельский хозяин», «Хозяйство», «Хутор», «Хуторянин», «Хлебороб». До бібліотеки надходила література з історії та діяльності дослідних станцій українських та російських губерній. Бібліотека мала літературу з усіх напрямків сільськогосподарського розвитку, перевага віддавалась землеробству та тваринництву. Комплекс літератури був присвячений постаті сучасного хазяїна-кооператора та селянина. Отримані

видання містили цікавий досвід роботи інших губерній [10, с. 88-92)].

Заслугою Товариства сільського господарства стала підготовка і видання професійного журналу «Южное хозяйство», який розповсюджувався безкоштовно бібліотекам у 7 повітах Катеринославської губернії (344 прим.) та розсилався іншим організаціям, закладам, установам за фахом шляхом обміну. Примірники фахового журналу члени катеринославського товариства надсилали до Англії (1915-1916 рр.). Для збереження бібліотечного зібрання товариство купували шафи, газетні етажерки та виставкові вітрини для нових надходжень. Вагомим був внесок бібліотеки Катеринославського товариства шанувальників полювання, яке очолював К.О. Костевич. Бібліотека розміщувалась у крамниці «Спорт» на Катерининському проспекті. Обов'язки завідувача виконував В. Працевич [1, с. 378; 10, с. 97].

Отже, бібліотечні фонди Катеринославщини зберігали найрізноманітнішу літературу, зокрема певний відсоток складала зібрання сільськогосподарських видань. Незважаючи на складні умови, в яких зростало сільське господарство краю, труднощі, з якими стикалися товариства у процесах комплектування зазначеною літературою, бібліотечні осередки за вимогою часу опікувалися придбанням видань та розповсюдженням сільськогосподарських знань. Аналіз звітної документації свідчить про кількісний та якісний склад фахових видань, наявність читацьких категорій та попит на літературу цієї тематики.

Бібліографічні посилання:

1. Авчинников А.Г. Приднепровье: календарь-ежегодник / А.Г. Авчинников. – Екатеринослав: Тип. М.С. Копылова, 1910. – 388 с.
2. Вестник Екатеринославского земства. – 1905. - № 6. – С. 48-55.
3. Вестник Екатеринославского земства. – 1905. - № 18. – С. 443-444.
4. Вестник Екатеринославского земства. – 1905. - № 43. – С. 15.
5. Дніпрові хвилі. – 1913. - № 6. – С. 92.
6. Каталог книг библиотеки Екатеринославской уездной земской управы, учрежденной для служащих в Уездном земстве. – Екатеринослав: Тип. К.А. Андрущенко, 1914. – 131 с.
7. Отчет о деятельности Екатеринославского отдела Императорского Российского общества садоводства за 1893 г. – Екатеринослав: Тип. Губерн. правления, 1894. – 31 с.
8. Отчет Екатеринославской городской общественной библиотеки за 1903 г. – Екатеринослав: Тип. А.И. Цеткина и М.А. Синайского, 1904. – 59 с.
9. Отчет Екатеринославской уездной земской управы за 1914 г. По школьному делу, земской библиотеке при Управе и библиотекам-читальням в уезде. – Екатеринослав: Тип. К.А. Андрущенко, 1915. – 183 с.
10. Отчет о деятельности Екатеринославского губернского общества сельского хозяйства, 1 января 1915 г. – 1 января 1916 г. – Екатеринослав: Тип. Губерн. правления, 1916. – 233 с.
11. Отчет о деятельности Екатеринославского общества пчеловодов за 1915 г. – Екатеринослав: Тип. К.А. Андрущенко, 1916. – 40 с.
12. Постановления Екатеринославского губернского земского собрания 47 -й очередной 1912 г. сессии. – Екатеринослав: Тип. Губерн. земства, 1913. – 287 с.

УДК 94: 63](477. 63)

В.О. Гескіна

Дніпропетровський державний аграрно-економічний

ВИХОВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА ЗАСОБАМИ ДІЯЛЬНОСТІ ЧИТАЦЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ

Розкрита тема формування творчого та інтелектуального розвитку майбутнього спеціаліста засобами діяльності читацьких об'єднань у науковій бібліотеці ДДАЕУ.

Ключові слова: читацькі об'єднання, формування особистості, творчі здібності, засоби діяльності, неформальне спілкування.

Раскрыта тема формирования творческого и интеллектуального развития будущего специалиста с помощью деятельности читательских объединений в научной библиотеке ДГАЭУ.

Ключевые слова: читательские объединения, формирования личности, творческие способности, средства деятельности, неформальное общение.

Наукова бібліотека як інформаційно-освітній, культурно-просвітницький та дозвіллевий центр, виконуючи свою гуманітарну місію, всіляко сприяє всебічному і гармонійному формуванню особистості, її духовному і культурному розвитку, творчій активності та неформальному спілкуванню.

З метою самовдосконалення творчих здібностей, пізнання скарбів духовної культури і формування високої моралі через прекрасне в науковій бібліотеці працюють читацькі об'єднання «Ріднокрай», літературна вітальня «Гармонія», літературна студія «Дивослово», музичний ансамбль «Дружба», клуб «Родовід». Вони сприяють пошуків творчого життя в студентському середовищі, залучаючи талановитих студентів, які не тільки глибоко розуміють зміст вивчених предметів, а й можуть духовно і творчо розвиватися, набувати інформаційної компетентності, культури й підвищення інтелектуального рівня.

Керівником читацьких об'єднань, методистом Гескіною В.О., створено основне ядро творчої студентської молоді, яка реалізує свої творчі здібності, поетичні та музичні нахили, напрацьовує свій творчий стиль, цікаво заповнює вільний час, одержує задоволення від спілкування, проявляє активність у підготовці і проведенні культурно-просвітницьких та виховних заходів. Знайомство студентів з кращими зразками світової художньої культури, виховує у них естетичні смаки, бажання творити, надає широкі можливості підвищення розвитку всебічного інтелектуального рівня.

Вірші, пісні та сценарії, створені учасниками творчих об'єднань, видані в збірниках: «На просторах поезії», «Песни рождённые в «Гармонии», «Хай душа проростає садами». Щорічно до дня заснування літературної вітальні «Гармонія», дня народження Т.Г.Шевченка та Міжнародного дня поезії проводяться фестивалі, конкурси студентської поезії та пісні: «Слова, що йдуть від серця», «Весняні мелодії», «Магія студентських талантів». Це – своєрідний звіт її учасників, творців музики та поезій Сергія Немченка, Ольги Якименко, Сергія Русецького, Оксани Кісенко, Наталії Салімоненко, Діани Книш, Тетяни Клочко, Наталії Близнюк, Наталії Подвижної та Дмитра Туніка. Крім того, проводяться вечори поезії: «Поетичні таланти учасників літературної студії «Дивослово», «Поезія окрилених сердець», «Слова, що

йдуть від серця» та вечори музики «Пісня ллється із душі», «А хвиля музики тебе несе, гойдає». Музичні твори учасників літературної вітальні «Гармонія» у виконанні ансамблю «Дружба», авторські концерти музикантів-аматорів Сергія Немченка «Музика його серця», Ольги Якименко, Наталії Салімоненко «Їх душа завжди крилата» та соліста музичного ансамблю «Дружба» В.Д.Сахарова «Його покликана в дорогу пісня» дають можливість презентувати себе як творчу особистість.

Учасники читацьких об'єднань беруть активну участь в заходах університету, вітають з ювілейними датами кафедри, науковців, викладачів, виступають з концертними номерами на міських святах до Дня міста, Дня незалежності України, в парках та палацах культури, місцевому телебаченні, святах книги в Національному гірничому університету, на семінарах бібліотек вищих навчальних закладів міста, вони є активними учасниками Всеукраїнського фестивалю «Софіївські зорі» і як переможці нагороджені Дипломами та Грамотами.

Крім поезії та музики студенти займаються малюванням, вишивкою, в'язанням, фотографією та іншими формами прикладного мистецтва. Такі студенти об'єднанні в клуб «Родовід», яким керує директор наукової бібліотеки Братчик А.Г. Виставки їх творчих робіт користуються у читачів та гостей наукової бібліотеки великою популярністю і зацікавленістю, вони є учасниками показу на щорічних творчих звітах колективів художньої самодіяльності університету «Студентська весна» та обласних і міських фестивалів. Клуб «Родовід» та окремі його учасники стають переможцями у даній номінації і одержують дипломи Лауреата цих фестивалів.

Фондом соціального захисту, підтримки і допомоги вченим України та членам їх сімей нагороджено Грамотою читацьке об'єднання літературну вітальню «Гармонія», а книга «Песни, рожденные в Гармонии» посіла перше місце у номінації «Лірика» X обласного міжвузівського Конкурсу-2014 на «Кращу наукову, навчальну, навчально-методичну та художньо-публіцистичну літературу».

Творчі надбання студентів та випускників, активних учасників читацьких об'єднань популяризуються на виставках «Сузір'я студентських талантів», «Барви студентської творчості», «Торкнись душею до краси». На них демонструються творчі роботи студентів, які пишуть вірші і складають музику, альбоми світлин масових заходів, друковані видання, виставки художніх зарисовок, альбоми світлин з поетичними рядками «Увійди у світ прекрасного» та мистецькі роботи учасників клубу «Родовід». Дані виставки є візитною карткою виховної діяльності наукової бібліотеки при проведенні екскурсій для різних делегацій, гостей, науковців аграрних університетів України та зарубіжних країн, студентів першокурсників з метою залучення їх до творчості, при проведенні загальноуніверситетських заходів, науково-практичних конференцій, семінарів, Днів відкритих дверей тощо.

Наукова бібліотека постійно забезпечує умови для освіти, навчання, відпочинку, духовного й культурного розвитку студентської молоді.

Бібліографічні посилання:

1. Братчик А.Г. До питання щодо виховної роботи бібліотеки серед студентів першокурсників в аграрному закладі освіти /А.Г.Братчик// Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: Зб. наук. праць / Інститут економіки і психології професійної освіти АПН України, Запорізький інститут післядипломної педагогічної освіти. – К.: - Запоріжжя, 2002. – Вип.25. .– С.199 – 202.
2. Горностаєва Л. Центр дозвілля – бібліокраїна /Л.Горностаєва //Бібл. форум України.– 2007.–№1.–С.18-19.
3. 8. Іванова І.Ф. Читацькі об'єднання в публічних бібліотеках: особливості розвитку і діяльності [Електронний ресурс] / Ф.Іванова.– Режим доступу: <http://www.lib.ua-gu.net/inode/p-2/46022.html>/-Загол. з екрану.
4. Романюк С. Читацькі об'єднання в бібліотеці: спілкуймося разом /С.Романюк //Бібліотечна Дніпропетровщина.–2006.–№5.–С.93-94.

УДК 94: 63](477. 63)

Є.М. Перепадя

Нікопольський коледж

Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету

ІННОВАЦІЙНІ ФОРМИ ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ ІСТОРИЧНОГО МИНУЛОГО ЗАСОБАМИ ДІЯЛЬНОСТІ БІБЛІОТЕКИ НІКОПОЛЬСЬКОГО КОЛЕДЖУ ДДАЕУ

*Хто не знає свого минулого,
той не гідний свого майбутнього*

М.Рильський

Стаття висвітлює інноваційні форми популяризації серед студентства літературної та історичної спадщини рідного краю, як одного із засобів формування національного характеру особистості за допомогою електронних інформаційних технологій.

Ключові слова: *інноваційні форми, інформаційні технології, краєзнавство, виховання патріотизму, віртуальні книжкові виставки.*

Статья освещает инновационные формы популяризации среди студенчества литературного и исторического наследия родного края, как одного из способов формирования национального характера личности с помощью электронных информационных технологий.

Ключевые слова: *инновационные формы, информационные технологии, краеведение, воспитание патриотизма, виртуальные книжные выставки.*

Нині в навчальних закладах України створюється нова модель бібліотеки, де особлива роль надається саме інноваційним формам роботи. Бібліотека Нікопольського коледжу ДДАЕУ з кожним роком все більше перетворюється на автоматизований бібліотечно-інформаційний центр, що забезпечує доступ до інформації незалежно від місця її зберігання і стає справжнім навігатором у світі інформаційних послуг. Перехід на нові інформаційні технології залишається одним із найактуальніших напрямів її роботи. Запровадження електронних інформаційних технологій сприяло підвищенню якості обслуговування користувачів. Традиційні бібліотечні технології збагатилися

новими методами та формами, якість і повнота послуг, оперативність обслуговування, економія часу користувачів – все це працює з кожним роком ефективніше.

Найголовнішою метою роботи бібліотеки є задоволення навчально-інформаційних потреб користувачів. Але освітній процес виконує не лише функцію забезпечення знаннями, а й сприяє гармонізації особистості. Культурно-просвітницька робота бібліотеки спрямована на всебічне пропагування серед студентської молоді загальнолюдських цінностей, формування національної свідомості, активної громадянської позиції, високих моральних якостей, духовної зрілості та любові до свого рідного краю, до України.

В наш час, коли українське суспільство приділяє значну увагу вихованню патріотизму, любові, інтересу до вітчизняної історії та літератури, краєзнавство стає одним із засобів формування національного характеру особистості, яке неможливе без знання літературної та історичної спадщини рідного краю.

Історія Нікополя нерозривно пов'язана з історією Запорізького козацтва. Це єдине місто в Україні, яке веде свій початок від Запорізької Січі - Микитинської Січі. Місцевість, на якій виникло місто Нікополь, називалась в давнину Микитиним Рогом. Вперше ця назва з'явилася у щоденнику посла австрійського імператора Ерїха Лисоти, який у 1594 р. приїздив на Базавлуцьку Січ. Це було саме серце козацьких земель – Великий Луг. Казково багатий край. Дніпровські плавні давали все, що було потрібно для життя: лагідний клімат, родючі землі, океан рослин, безліч птахів, дичини, риби у річках та озерах. А ще тут була невидана мальовнича краса. Недарма козаки називали цю місцевість раєм Божим на землі. Існує легенда, що на початку XVI ст. на правому березі Дніпра оселився запорожець Микита і заснував переправу на таврійський берег. Біля нього почали осідати інші козаки і утворилося тут козацьке поселення Микитине.

Нікополь – це не тільки історичний центр нинішньої незалежної Української держави, а й колиска волелюбного характеру українського народу. Саме тут, на землях Нікопольщини, гартувалася Запорозька вольниця, створювалася структура Козацької республіки, яка за часів Середньовіччя була чи не єдиним острівцем демократії у світі. На її території було розташовано у свій час п'ять Січей, отримав свою булаву гетьман Богдан Хмельницький. Саме такі історичні та ілюстративні матеріали розміщені на постійно діючих книжкових виставках «Люби і знай козацький край», «Мій край – моя історія жива», біля яких проводяться бесіди, огляди книг, масові виховні заходи.

Із появою в бібліотеці доступу до ресурсів Інтернет низка матеріалів стало доступними в найширшому сенсі і розглядаються як частина краєзнавчих інформаційних ресурсів. Нещодавно розпочато роботу над створенням віртуальних книжкових виставок. Прикладом є віртуальна краєзнавча книжкова виставка на 14 аркушах «Люби і знай козацький край», яка насичена змістовними, яскравими ілюстраціями, описами минулої і

сучасної історії Нікопольщини, книгами про видатних особистостей, імена яких пов'язані з нашим краєм – це Ілля Репін та Сергій Прокоф'єв, поети Нікопольщини І.І. Ляпін, Л. Чоловань-Ковальчук та Л. Крикуненко.

Одна із самих зацікавлених віртуальних книжкових виставок присвячувалася 200-річчю з дня народження Т.Г. Шевченка «Не згасне світло Кобзаря», де на 24 сторінках з ілюстраціями представлені твори поета, літопис його життя і творчості, сценарії масових заходів. Окремий розділ «Подорож Т. Шевченка по Нікопольщині» (вересень 1843 року) супроводжувався малюнками Нікопольського краєзнавця і художника П.М. Богуша Особливо яскраво оформлено розділ «Живописна спадщина Т. Шевченка» з ілюстраціями та анотаціями його робіт.

Всі створені віртуальні книжкові виставки актуалізовані на сайті коледжу, їх тематика обумовлена необхідністю донести за допомогою засобів веб-технологій віртуальних образів спеціально підібраних і систематизованих творів друку та інших носіїв інформації користувачам бібліотеки для огляду, ознайомлення та використання. Зацікавлюючи читача ілюстративним яскравим матеріалом, анотацією, створювалися мотиви звернення до видань, представлених на виставках.

Книжкові виставки різної формації допомагають студентам глибше знати і розуміти історію свого краю, відчувати себе справжніми патріотами рідної країни.

Нині бібліотека коледжу у пошуках нових шляхів популяризації краєзнавчих матеріалів і на цьому напрямку багато ще належить зробити для задоволення читацьких запитів, виховання патріотизму, любові й бережливого ставлення до рідної землі.

Бібліографічні посилання:

1. Семилет М. Читатель изменился, а мы? / М. Семилет., Г. Гречко // Библиотечный форум Украины. – 2011. – №2.- С. 17-20.
2. Новый взгляд на новую библиотеку/ О. Соцков // Библиотечный вестник Украины.– 2011 – №2 . – С. 21-23.
3. Юсупова В. А.. Обслуживание в новом формате. Книги стали ближе/ В. А. Юсупова, О. Н. Зиновьева // Библиотечное дело. – 2010. – №19. – С. 28-29.
4. Ярмарок інноваційних бібліотечних послуг та електронного врядування. Київ, 11 квітня 2011 р. / USAID; PDP II; Microsoft; IREX; Мін-во культури України; УБА; Бібліоміст. – К.: Б.в., 2011. – 36 с.

УДК 94: 63](477. 63)

Г.В. Удовенко

Новомосковський коледж

Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету

КРАЄЗНАВЧА РОБОТА БІБЛІОТЕКИ – ОСНОВА ВИХОВАННЯ ПАТРІОТИЧНИХ ПОЧУТТІВ, ДУХОВНОГО СВІТУ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Стаття розкриває комплекс інформаційно-масових та культурно-просвітницьких краєзнавчих заходів в бібліотеці коледжу та їх вплив на виховання культури молодшої людини, почуття любові до отчого краю, відповідальності за його долю, пошану і

гордість за своє місто, село, свій край та рідний коледж. **Ключові слова:** краєзнавство, краєзнавчі документи, виховання патріотизму, засоби діяльності бібліотеки.

Статья раскрывает комплекс информационно-массовых и культурно-просветительских краеведческих мероприятий в библиотеке колледжа и их влияние на воспитание культуры молодого человека, чувства любви к отчужу краю, ответственности за его судьбу, уважение и гордость за свой город, село, свой край и родной колледж.

Ключевые слова: краеведение, краеведческие документи, воспитание патриотизма, средства деятельности библиотеки.

Є на світі така сторона,
Що тепер уявляється раєм,
Де Самара ліси розтина
Є на світі така сторона,
Золотими дощами умита,
Де холодні криниці без дна,
Де я можу душею спочити.

Олександр Тараненко

Дніпропетровщина – це промислове серце України, центр точного машинобудування, високих космічних технологій, агропромисловий центр та інвестиційні ворота нашої країни. Дніпропетровщина має багату і славну історію, яка сягає у сиву давнину століть і тисячоліть.

Культурна спадщина Придніпров'я нараховує багато пам'яток історії національного значення: це і козацька фортеця, і могила кошового отамана Івана Сірка і Новомосковський Свято – Троїцький Собор, і могила Д. Яворницького, будиночок історичного музею ім. Яворницького та ін.

Найбільший скарб нашого краю – це мудрі, працьовиті, прості і добрі люди. Дніпропетровщина пишається відомою акторкою М.В. Сергєєчевою, українським кінооператором-постановником В.Г. Ілленко, фільми якого «За двома зайцями», «Поштовий роман» та ін. стали еталоном операторської майстерності в українському кіномистецтві, поетами та письменниками Л. Степовичкою, О. Стовбою, Г. Світличною, В. Веретенниковим, А. Тараненко, художником М.М. Шелестом.

Знання історії свого краю – священний обов'язок кожної культурної та освіченої людини. Сьогодні, у такий бурхливий та цікавий політичний час становлення нової України, національно-патріотичне виховання студентів займає провідне місце у навчально-виховному процесі. Вихованню патріотичних почуттів, любові до рідної землі, збагаченню духовного світу студента допомагає використання краєзнавчого матеріалу. Краєзнавча робота посідає важливе місце у роботі бібліотеки Новомосковського колледжу Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету.

Кожна людина повинна завжди пам'ятати, звідки вона родом, де її коріння, знати історію свого народу, бо хто не знає свою минулого, той не вартий майбутнього. Чистим і невичерпаним джерелом духовності, моральності та культури сучасної людини є почуття любові до отчого краю, глибокої поваги до віковичних народних традицій.

Батьківщина для кожного з нас бере свій початок від тепла рідної домівки, тихої материнської пісні, чистої, як краплина роси, рідної мови. Та, щоб по-

справжньому любити рідний край, його треба добре знати. Це знання не лише підносить і звеличує людину, розширює її світогляд, воно є своєрідним містком, що єднає покоління минулі з поколінням нинішнім й майбутнім.

Нині спостерігається значне поживлення інтересу студентської молоді до вивчення історії свого краю. Знати своє коріння, свою історію, історію міста, де народився, про наших предків, про свою безцінну, єдину у всьому світі малу Батьківщину – це природна потреба кожної людини.

Тому, краєзнавча робота бібліотеки спрямована на виховання у студентів почуття патріотизму, любові до Батьківщини, відповідальності за її долю, пошани і гордості за своє місто, свій край, свій коледж.

Краєзнавство орієнтовано на історико-культурні, суспільні аспекти життя місцевої громади, що сприяє інформаційній підтримці місцевого самоврядування, метою якого є розбудова громадянського суспільства. І документи та «Положення про краєзнавчу роботу бібліотек системи Міністерства культури і мистецтв України», свідчать про державну підтримку справи збереження, вивчення та популяризації національної історико-культурної спадщини.

Краєзнавча робота має комплексний характер і розвивається за такими напрямками, як інформаційний, освітній та культурно-просвітницький. Гарантією успішного здійснення краєзнавчої бібліотечної діяльності є створення краєзнавчого фонду, який відображає історію, розвиток економіки, промисловості, сільського господарства, культури, науки, медицини, спорту регіону. Серед них енциклопедичні видання: «Історія сіл і міст Дніпропетровської області», «Україна», «Дніпропетровська область. 80 років», велика кількість книг, в яких розповідається про історію нашого краю і серед них вагомим місцем займає книга А.Б. Джусова «Історія Новомосковська», присвячена найстарішому місту Присамар'я. Автор книги – краєзнавець знайомить користувачів з історією нашого міста з далекої давнини до сучасності, наводить історичні факти, події імена, посилаючись на архівні матеріали.

Природні багатства, рослинний і тваринний світ Присамар'я, лісові масиви, найбільш поширені зони туризму та відпочинку, екологічні проблеми Новомосковщини описані місцевими письменниками В.М. Петренком, С.І. Шведунюм, Ю.П. Гарбузом в своїх книгах «Присамар'я моє Присамар'я», «По Самарі-реке», «Самарський бор».

Користуються популярністю видання відомих поетів та письменників Дніпропетровщини В.П. Підмогильного, О.Н. Шуманн (Леся Степовичка), В.В. Веретенникова, Д.О. Гайдука, О. Стовби, Г. Світличної, які народились на Дніпропетровщині і в своїх творах оспівують духовний світ і красу рідного краю, книги місцевих поетів та письменників В. Васюка, молоді поетеси Н. Зінченко, С. Саєнка, О. Хорошуна, М. Саєнка та ін.

При популяризації краєзнавчих документів в бібліотеці використовуються різні форми – це: книжкові виставки, усні журнали, читацькі конференції, літературні вечори, які спрямовані на допомогу навчально-виховному процесу в коледжі. Так, в читальній залі бібліотеки оформлена постійно

діюча експозиція «Видання викладачів коледжу», на якій студенти можуть ознайомитися з підручниками по спеціальності, довідниками, додатковим матеріалом авторів В.І. Сокрута і А.О. Кондратюка, художніми творами М.М. Саєнка, збірками віршів С.М. Саєнка і А.М. Хорошуна.

Матеріали виставки «Ювіляри року» присвячуються ювілейним датам відомих людей Дніпропетровщини. Так, до 25 річчя з дня народження місцевої поетеси Надії Зінченко була оформлена книжкова виставка «Окрилена душа», до 60-річчя голови Спілки письменників Дніпропетровщини Л.Н. Степовички – «В мелодії моїй дідів козацька слава» та до 110-річчя з дня народження нашого земляка В.П. Підмогильного тощо.

Традиційними стали книжкові виставки до ювілейних дат викладачів коледжу, на яких користувачі знайомляться з біографією ювіляра, його методичними розробками, досвідом роботи.

80-річчю Дніпропетровської області присвячувалася розгорнута книжкова виставка «Літературна Дніпропетровщина», на якій були представлені твори письменників та поетів області, м. Новомосковська, а також художні твори викладачів коледжу.

Спільно з викладачами бібліотека проводить творчі вечори-зустрічі, презентації нових творів місцевих поетів та письменників. Знаковим був вечір-зустрічі студентів з молодою поетесою Новомосковщини Зінченко Надією Валеріївною «Окрилена душа», яка, будучи прикованою до інвалідного візка, пише чудові вірші. Їй присвячувалася виставка-репрезентація «Я щаслива, що пишу», яка демонструвала першу збірку її віршів, періодичні видання, а також отримані нагороди. На зустрічі студенти ознайомилися присутніх з біографією юної поетеси, читали її вірші про рідних, кохання, Батьківщину, присвячені ветеранам, до Дня Перемоги та ін. Був проведений бібліографічний огляд видань, які друкували поезії Н. Зінченко, подана характеристика збірки її віршів. На вечорі присутні депутати від обласної та місцевої Ради привітали Надію, подарували квіти та надали їй спонсорську допомогу. Студентів вразила сила духу, мужність, любов до життя, до Батьківщини, а тяжкі випробування, які випали на її долю, не зламали її. Борючись з недугами, долаючи життєві негаразди дівчина пише вірші. Життя цієї дівчини є прикладом для сучасної молоді. Такі зустрічі вчать студентів любити рідне слово, поважати національну культуру, сіють зерна духовності в молодих душах. Вони спонукають долати життєві перешкоди, радіти життю і не скаржитись на долю, цінувати життя.

Масові заходи, присвячені історичним подіям, завжди пов'язуються з краєзнавчими матеріалами. Так, Голодомору 1932 – 33 років присвячувався тематичний вечір «Чорна сповідь моєї країни», на який запрошені гості краєзнавець П.М. Рябцев, кандидат філологічних наук Е.О. Шаповалов та місцевий поет М.О. Васюк розповіли про ті тяжкі роки, читали авторські вірші та уривки творів, в яких відображені дані події на Дніпропетровщині. На виставці «На колінах стою перед Вами, сповідаю жалобу сумну» крім книг та світлин представлені малюнки студентів коледжу.

З метою виховання у студентів почуття гордості, патріотизму, мужності, з

повагою відноситися до тих, хто пройшов жорстокі випробування проведено вечір-зустрічі з воїном-афганцем О.М. Шульгіним «Пам'ять і біль Афганістану». Студенти віддали шану випускнику агрономічного відділення коледжу О. Полторацькому, який загинув в Афганістані. Наразі дана тема ідентична сучасності, коли йде війна на Сході нашої держави.

Однією із форм популяризації краєзнавчої літератури є презентація нових видань місцевих авторів, колишнього директора коледжу М.М. Саєнка та автора збірки віршів викладача А.М. Хорошуна. Виховним моментом для студентів був вечір-зустрічі з ветеранами педагогічної праці коледжу «Життєвий листопад». Своїми спогадами поділилися З.М. Швець, Л.І. Коваленко та хвилиною мовчання вшанували світлу пам'ять тих колег, які пішли з життя. Студенти вітали ветеранів, присвячували кожному музичні твори, бажали здоров'я, щасливої долі, добробуту, дарували квіти та на українському рушнику піднесли запашний коровай. А в читальній залі присутні знайомилися з виставкою світлин співробітника коледжу Дралевського Григорія Леонтійовича, талановитої і творчої людини, дядько якого М.М. Шелест – заслужений діяч мистецтв України, живописець-графік. Картини фотовиставки відображають прекрасні пейзажі рідного краю: річка, ліс, квіти, тваринний світ – наше величезне багатство, яке потрібно берегти, любити, примножувати та цінувати. Дану тематику висвітлювали вечори «Збережемо красу української землі», «Вклоняймося хлібу – він святий», «Голос рідної землі слухати навчись!» тощо.

Лейтмотивом краєзнавчої роботи у коледжі є слова Великого українця Г.С. Сковороди «Пізнай свій край..., себе, свій рід, свій небрід, свою землю – і ти побачиш свій шлях у житті...».

Бібліографічні посилання:

1. Краєзнавча діяльність бібліотек: Метод. посіб. / Держ. іст. б-ка України; Підгот.: В.П.Кисельова та ін. – К.: ТОВ "ЛК і Мейкер": ТОВ "Ніка-Принт", 2002. – 208 с.
2. Краєзнавча робота в бібліотеках України: Інформ. бюл. Вип.15 / Держ. іст. б-ка України; Підгот. О.В.Михайлова. – К., 2004. – 139 с.
3. Бібліотечна Дніпропетровщина: Інформ.-метод. зб. – Вип.1. – Дніпропетровськ.: ДООУНБ, 2003. – 104 с.

УДК 94: 63](477. 63)

Л.Є. Прудка

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

СПІВПРАЦЯ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ ТА ФАКУЛЬТЕТІВ ДДАЕУ В ПРОВЕДЕННІ КУРАТОРСЬКИХ ГОДИН, ЯК ОДНОГО ІЗ ЗАСОБІВ ВИХОВАННЯ ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ У СТУДЕНТІВ-АГРАРІЇВ

Стаття висвітлює основні креативні форми і методи співпраці наукової бібліотеки та кураторів студентських груп, які сприяють формуванню цілісної і гармонійно розвиненої та суспільно активної особистості з високим рівнем національної свідомості, політичної культури та виховують високі почуття патріотизму, людяності, любові до вибраної професії, естетичного сприйняття навколишнього світу.

Ключові слова: співпраця бібліотеки, читацькі об'єднання, кураторські години, краєзнавство.

Стаття розкриває основні креативні форми і методи спільної роботи наукової бібліотеки і кураторів студентських груп, які сприяють формуванню гармонічно розвитої і суспільно активної особистості, виховують високі почуття патріотизма, гуманності, любові до вибраної професії, естетичного сприйняття навколишнього світу.

Ключевые слова: сотрудничество библиотеки, читательские объединения, кураторские часы, краеведение.

Наукова бібліотека є осередком духовного спілкування, творчої та інтелектуальної діяльності й дозволяє студентів університету, яка через художнє слово, мистецтво та літературу підвищує загальну культуру студентської молоді, сприяє вихованню почуття любові до вибраної професії.

Одним із важливих завдань виховання студентської молоді є формування цілісної і гармонійно розвитої та суспільно активної особистості з високим рівнем національної свідомості.

Така особистість – це громадянин України, патріот, гуманіст, людина з високим рівнем фахової підготовки й широким світоглядом, належним рівнем загальної, мовної, художньо-естетичної, екологічної, політичної та правової культури.

Використовуючи великий арсенал креативних форм і методів культурно-просвітницької роботи, науковою бібліотекою напрацьовано певний досвід. Значна увага приділялася національно-патріотичному вихованню студентів, прищепленню відповідальності за власні вчинки, бережливого ставлення до природи, любові до сім'ї, Батьківщини, рідної землі, Альма-матер, професії, а також формуванню естетичних смаків, вихованню християнської моралі.

Ефективною в цьому напрямку стала тісна співпраця наукової бібліотеки з кураторами академічних груп, студентським активом, громадськими організаціями. Велика увага приділяється створенню умов для самовираження особистості.

Активно й творчо працюють в науковій бібліотеці читацькі об'єднання за інтересами літературна вітальня «Гармонія», «Родовід», «Ріднокрай», літературна студія «Дивослово» та музичний ансамбль «Дружба». Засідання читацьких об'єднань охоплюють широке коло актуальних питань сьогодення, виховують духовність, популяризують видання про історію України, інтеграцію в Європейський простір, демократизацію суспільного життя, розкривають чарівний світ літератури, мистецтва, традицій українського народу, сприяють розширенню світогляду, всебічному розвитку особистості.

Змістовні соціокультурні масові заходи проводяться на кураторських годинах, в студентських гуртожитках, до яких залучаються студенти, активні учасники читацьких об'єднань, громадськість. Формуванню у студентської молоді рис громадянина-патріота української держави сприяли кураторські години «Незалежна, вічна і свята», «Збережемо національні традиції», «Я – українець», «Моя країна – єдина Україна», цикл масових заходів «Навічно в народній пам'яті покоління» (Голокост), «Подвигу твоему, солдате, поклоняється весь світ», година пам'яті «Попіл спалених в'язнів концтаборів

б'ється в наших серцях», круглі столи «Ми з українського роду», «В єдності – наша сила» тощо.

До дня Перемоги над німецьким фашизмом в аудиторії імені Героя Радянського Союзу І.П. Ялового щорічно проводяться тематичні кураторські години «Палаючий факел пам'яті», «Події, які змінили світ», «Велика ціна Перемоги», зустрічі з учасниками, ветеранами великої Вітчизняної війни.

До Дня визволення міст України та міста Дніпропетровська від фашистських загарбників і Дня українського козацтва в академічних групах, студентських гуртожитках традиційно проводяться лекції, бесіди, огляди видань, історичні повідомлення, інформаційні огляди, оформляються книжкові виставки «Шляхами війни», «Дніпропетровськ опалений війною», «Історія славного козацтва українського», «Козаччина в художньому слові», «У пам'яті навіки збережу», «І велич подвигу не меркне у віках».

Героїко-патріотичному вихованню студентської молоді сприяла знакова подія в університеті, яку викладачі, студенти, ветеранська організація та громадськість святкували у зв'язку із 100-річчям з дня народження Героя Радянського Союзу, доцента кафедри ботаніки та фізіології рослин ДСГІ Мерешка Луки Степановича. Цій даті присвячувалися загальноуніверситетські заходи:

- студентська наукова конференція «Життєвий шлях Героя Радянського Союзу Л.С. Мерешка – приклад відданості своїй Батьківщині»;
- проведення загальноуніверситетських кураторських годин;
- підготовка видання «Студент, викладач, науковець – Лука Степанович Мерешко»;
- організація конкурсних студентських рефератів.
- В науковій бібліотеці проведено ювілейне засідання читацького об'єднання «Ріднокрай» «Яким він був? Спогади дочки, колег та учнів Л.С. Мерешка».

У бесідах, повідомленнях, оглядах книг, на прикладах поетичних та музичних творів класиків української літератури розкриваються теми братерства і єдності слов'янських народів, філософські роздуми про майбутнє України, уславлення її національних символів: вербу, тополю, червону калину, вишневі сади, хрещатий барвінок. Студенти душею доторкаються до духовних цінностей і надбань українського народу на годинах духовного спілкування «Срібні дзвони слов'янської духовності», «Доторкнись серцем до мелодії живого українського слова», «Мова – життя духовного основа». На кожному заході обов'язково проводилася літературна гра «Мовний марафон». А учасники літературної студії «Дивослово» та музичного ансамблю «Дружба» виконували авторські вірші, музичні твори, українські народні пісні про мову під девізом «У славі і пісні код наш український».

Засідання читацького об'єднання «Ріднокрай» «Апостол братерства, волі, слави» з циклу Шевченківських читань присвячувалося поетичному твору Великого Кобзаря «І мертвим, і живим, і ненародженим...», де поет відтворив свої думки про єднання слов'янських народів, необхідність постійної турботи

про українську культуру та мову. Лейтмотивом заходу стали класичні слова, звернені до народу, «...чужому научайтесь й свого не цурайтесь».

Значну увагу в комплексі приділяється вихованню студентства на культурно-історичному досвіді нашого народу, його традиціях, звичаях й обрядах, духовності. В студентських гуртожитках, на філіях наукової бібліотеки спільно з кураторами проводяться тематичні вечори «Духовна культура українського народу», «Збережемо національні традиції», де йшла розповідь про історію українського одягу, як яскравого і самобутнього українського явища, котре розвивалося й удосконалювалося протягом століть. Своєрідність костюмів населення різних історико-етнографічних територій України були представлені на виставці книжок та світлин. Студенти продемонстрували народні костюми українців, розповіли про формування традиційного одягу нашого народу, чим він відрізнявся в залежності від соціального розшарування суспільства, про відмінності у народному костюмі, що побутував на Лівобережжі та Правобережжі, на Слобожанщині, Поділлі, Поліссі, Волині та в Карпатах. Лейтмотив заходу – обов'язок кожного українця, громадянина знати і оберігати національні традиції українського народу, його звичаї, які встановлювалися впродовж багатьох століть.

Традиційними стали краєзнавчі читання, присвячені Дню заснування м. Дніпропетровська «Феномен міста на Дніпрі», «Дніпропетровськ – місто героїв, вчених і творців». В рамках читань проводилися Дні краєзнавства «Мій рідний край, моя Дніпропетровщина», «Центр народного мистецтва – Петриківка» тощо.

Ефективною формою проведення комплексних заходів стали Тижні наукової бібліотеки на факультетах, в ході яких проводяться зустрічі студентів із вченими галузі, випускниками факультетів В.С. Циковим, Є.М. Лебедем, завідувачами кафедр, професорами В.П. Бессоновою, Л.М. Степченко та В.І. Черною життя і наукова діяльність яких стали прикладом активної життєвої позиції та служіння вибраній професії.

В рамках Тижня наукової бібліотеки на агрономічному факультеті до 90-річчя від дня народження випускника 1949 року цього факультету ДСГІ доктора с/г наук, академіка УААН, вченого-еколога, державного діяча, Героя Соціалістичної Праці, письменника-публіциста Ф.Т. Моргуна спільно з кураторами проведено низку різноманітних заходів «Людина гідності і честі», «Витязь степу», «Апостол чорнозему», «З думкою про Землю». Ф.Т. Моргун – автор українського варіанту ґрунтозахисної системи землеробства, послідовно і аргументовано відстоював необхідність охорони довкілля, впровадження ґрунтозахисних технологій та переходу на екологічні засади господарства. Студенти одержали цінну інформацію про вченого, висловили справжню гордість за навчальний заклад і його випускників, які своєю творчою, кропіткою і наполегливою працею творять вітчизняну історію, звеличують український народ та свою рідну Альма-матер.

Виховним заходом засідання читацького об'єднання «Ріднокрай» в рамках Тижня бібліотеки на факультеті ветеринарної медицини була зустріч студентів з кандидатом біологічних наук, професором Л.М. Степченко,

керівником наукової школи по вивченню біологічної дії гумінових речовин з торфу, започаткованої професором Л.А. Христевою Під час діалогу з вченою студенти цікавилися сучасними науковими дослідженнями та сенсом її життя. Воно наповнено творчістю, наполегливою кропіткою працею для досягнення своєї мети, любов'ю до вибраної професії, природи, родини, оточуючих колег. Насамкінець побажала студентам наслідувати цьому все своє життя.

Важливим напрямком спільної діяльності є екологічна освіта та екологічне виховання студентської молоді. В рамках Тижня наукової бібліотеки на еколого-меліоративному факультеті, Місячника екологічних знань відбуваються зустрічі з вченими-екологами Ю.І. Грицаном, В.І. Чорною, М.М. Харитоновим, орнітологом Дніпропетровщини П.Т. Чегорком. На тематичних кураторських годинах «Людина. Земля. Екологія», «Агроекологічні аспекти землеробства», «В лабіринтах довкілля», «Еколог – професія майбутнього», «Здорова земля – здорова людина», «Місія сучасного еколога», «Будьмо садівничими планети» в комплексі розглядалися питання екології, здоров'я, засвоєння високоморальних норм поведінки, прищеплення любові до професії, рідного краю, чуйного відношення до навколишнього середовища.

З метою формування у студентів високих моральних, етичних якостей, естетичних смаків і почуття прекрасного на засіданнях літературної вітальні «Гармонія» стали актуальними диспут «Чи потрібна людині краса?», «Моральна краса та естетичне почуття людини», години духовного спілкування «Відчуйте музику душі», «Увійди у світ прекрасного», «Лицар духовної культури Т.Г.Шевченко», «У слові і пісні код наш український».

В комплексі на них демонструються творчі роботи клубу «Родовід» за назвами «Барви студентської творчості», «Торкнись душею до краси», «Сузір'я студентських талантів». Основним орієнтиром у вихованні студентської молоді є забезпечення духовної єдності поколінь, виховання любові до рідного краю, традицій, звичаїв свого народу, утвердження принципів загальнолюдської моралі, правди, справедливості, милосердя і доброти.

Спільна праця наукової бібліотеки та факультетів ДДАЕУ спрямована на пошук та використання інтерактивних форм, які передбачають визначення для кожного студента мотивації щодо підвищення свого культурного рівня, а також розкриття власного творчого потенціалу.

Бібліографічні посилання:

1. Братчик А.Г. Педагогіка співпраці бібліотеки вищого навчального закладу в процесі професійної підготовки спеціалістів/ А.Г. Братчик // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: Зб. наук. праць / Інститут економіки і психології професійної освіти АПН України, Запорізький інститут післядипломної педагогічної освіти. К.: - Запоріжжя, 2002. – Вип.25.
2. Грабар Н.Г. Бібліотека як інформаційно-виховна структура вищого навчального закладу / Н.Г. Грабар // Вісн. Харк. держ. акад. культури. Х.: ХДАК, 2003. — Вип. 11. — С. 132–137.
3. Курас І. Ф. Сучасні соціокультурні процеси і зростання інтелектуальної місії бібліотек / І. Ф Курас // Бібліотечний вісник. – 2002. – № 6. – С. 46–49;

4. Матвійчук О. Є. Бібліотека як соціокультурний інститут : освітньо-виховна місія / О. Є. Матвійчук // Вісник Національного авіаційного університету. Сер. : Філософія. Культурологія. – 2010. – № 2. – С. 155–160;

УДК 94: 63](477. 63)

А.Г.Братчик

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

РОЛЬ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ В ОСВІТНЬОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ УНІВЕРСИТЕТУ У ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКИХ ТА ПАТРІОТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ У СТУДЕНТІВ

Стаття висвітлює пріоритетні напрямки наукової бібліотеки університету у формуванні загальнолюдських та патріотичних цінностей у студентів, визначає основні соціально-виховні функції культурно – просвітницької та особливості виховної діяльності бібліотеки в університеті. Пропонуються різноманітні засоби її впливу як елемента комунікаційної взаємодії в процесі навчання і виховання, що забезпечує потенціал і ресурсну інформаційно-комунікаційну базу для визначення місця і ролі бібліотеки в освітньому просторі університету.

Ключові слова: загальнолюдські цінності, виховна діяльність бібліотеки, читацькі об'єднання, засоби діяльності, краєзнавство.

Статья освещает приоритетные направления научной библиотеки университета в формировании общечеловеческих и патриотических ценностей у студентов, определяет основные социально-воспитательные функции культурно – просветительской и особенности воспитательной деятельности библиотеки в университете. Предлагаются различные способы ее влияния как элемента коммуникационного взаимодействия в процессе обучения и воспитания, который обеспечивает потенциал и ресурсную информационно-коммуникационную базу для определения места и роли библиотеки в образовательном пространстве университета.

Ключевые слова: общечеловеческие ценности, воспитательная деятельность библиотеки, читательские объединения, средства деятельности, краеведение.

В сучасних умовах кардинальних суспільних змін, які супроводжуються інтеграційними процесами в економічній, політичній, культурних сферах, діяльність наукової бібліотеки зорієнтована впровадження прогресивних технологій, якісне науково-інформаційне забезпечення освітнього процесу, науково-дослідної, виховної, управлінської та суспільної діяльності в університеті.

Серед різноманітних проблем, які турбують нині українське суспільство, є соціалізація молодої людини, формування активної громадянської позиції. Особливий пріоритетний напрямок виховання молоді в національній системі освіти є формування загальнолюдських цінностей та патріотичне виховання. Події нинішнього періоду дають підстави стверджувати, що переважна більшість громадян України, серед яких є і діти, і молодь, виявили високу патріотичну свідомість та міцну громадянську позицію. Це є свідченням системної виховної роботи педагогічних колективів навчальних закладів.

На рівні із системою освіти велика роль у процесі формування ідеології патріотизму у молодого покоління належить саме бібліотекам. Теоретичні

основи положень структурно-функціональних змін в діяльності бібліотек ВНЗ розвинуті в наукових працях Н.І. Апшай, О.В. Башун, В.М. Волинець, В.Г. Дригайло, Н.П. Пасмор, Грабар Н.Г.

Завданням університетської бібліотеки є виховання студентів як свідомих громадян-патріотів української держави, представників української національної еліти, активних провідників національної ідеї, єдності нашої країни, негативного ставлення до будь-яких форм насильства й агресії, засвоєння загальнолюдських цінностей та ціннісних орієнтирів, що сприяють їх становленню як індивідуальності так їх суспільної поведінки. Різноманітні заходи націлені на сприяння розбудові державної незалежності, засвоєння національних цінностей: української культури, мови, прищеплення шанобливого ставлення до історичної пам'яті, залучення студентів до активної діяльності та участі у заходах, надання можливості реалізовувати свій інтелектуальний, творчий, фізичний потенціал на благо України.

На думку Грабар Н.Г., особливість виховної діяльності бібліотек ВНЗ зумовлена розгортанням соціально-комунікаційних функцій бібліотек, які на своєму «найвищому рівні еволюційного розвитку реалізуються через формування суспільної свідомості студентської молоді відповідно до цілей її соціалізації». У процесі організації життєдіяльності студентів у культурно-освітньому виховному просторі сучасного вищого навчального закладу складається система цілей, які орієнтують педагогічний персонал та працівників бібліотеки на розвиток виховання студента передусім як громадянина, як фахівця, як високоморальної, інтелігентної, творчої, конкурентоспроможної особистості, як культурної людини. Бібліотеки ВНЗ є невід'ємною частиною освітнього середовища і, відповідно, елементом системи освіти. Аналіз публікацій свідчить, що головною метою культурного й духовного виховання молоді у ВНЗ є підготовка гармонійно розвиненої, суспільно активної особистості, професійно-грамотного, творчого фахівця, що поєднує в собі високу духовність, моральну чистоту, професійну компетентність. Зокрема, О.М. Грамм визначає, що бібліотека як структурний підрозділ ВНЗ сприяє вихованню морально досконалої особистості, пропагує через книгу зміст загальнолюдських цінностей, історичної, наукової та культурної спадщини, ідеї національного державотворення за допомогою всіх бібліотечно-бібліографічних засобів.

В організації виховної роботи наукова бібліотека керується Концепцією національного виховання студентської молоді, яка визначає, що «головною метою національного виховання студентської молоді є формування свідомого громадянина – патріота Української держави, активного провідника національної ідеї, представника української національної еліти через набуття молодим поколінням національної свідомості, активної громадянської позиції, високих моральних якостей та духовних запитів» та положеннями про організацію виховної роботи в ДДАЕУ відповідно до щорічного Плану загальноуніверситетських виховних заходів.

Наукова бібліотека Дніпропетровського ДДАЕУ, як центр освіти, науки, культури та осередок духовного спілкування і розвитку творчості

студентської молоді у навчальному закладі, вбачає проведення масово-виховних заходів, які сприяють формуванню у студентів повноцінної, соціально активної особистості, вихованню патріотизму, активної громадської позиції, гуманності, моральності, високої культури міжнаціональних відносин, толерантності, духовної та фізичної досконалості, художньо-естетичної, наукової, трудової та екологічної культури. Завданням культурно-виховної і просвітницької роботи є: формування у студентів високої духовної культури і моральних якостей; почуття патріотизму, вірності традиціям українського народу; гуманістичного світогляду і переконань; розвиток почуття терпимості, взаємодопомоги та взаємовиручки; високих естетичних потреб і культури споживання; створення передумов для всебічного задоволення духовних потреб; здорового способу життя, організації дозвілля та відпочинку; створення передумов для всебічного розвитку та прояву творчих здібностей. Культурно-виховна, просвітницька робота виконує низку важливих соціально-виховних функцій, а саме: просвітницька функція (пропаганда духовної спадщини, історії України, загальноосвітніх, наукових, воєнних, правових, технічних знань); культурно-виховна функція (залучення до літератури, мистецтва, культурне забезпечення); розвиток творчих дарувань; формування суспільної думки; інформаційно-комунікативна; регулятивна функція. Закономірності культурно-виховної та просвітницької роботи полягають у відповідності заходів, які плануються загальною метою і завданням культурно-виховної та просвітницької роботи, конкретному змісту, методам і формам, рівню загальнокультурного розвитку студентів, духовній культурі та культурним потребам, часу та місцю їх проведення, наявним можливостям їх матеріально-технічного забезпечення.

Культурно-просвітницькі та виховні заходи проводяться в тісній співпраці з деканатами, кафедрами, громадськими організаціями, музеєм університету, духовними наставниками, заступниками деканів з виховної роботи, кураторами академічних груп, студентським активом тощо. У цьому напрямку напрацьовано багатий досвід. Особлива увага приділяється першокурсникам, які з перших днів навчання проходять адаптацію на факультетах та в науковій бібліотеці. З цією метою спільно з кураторами академічних груп проводиться Місячник першокурсника «Місія університетської бібліотеки». Однією із ефективних форм інформаційно-бібліотечного обслуговування є диференційоване обслуговування студентів, аспірантів, науковців, вчених-аграріїв, професорсько-викладацького складу, співробітників ВНЗ, працівників та спеціалістів АПК. З цими категоріями традиційно проводиться індивідуальна робота, комплексні інформаційно-масові заходи: «Дні спеціаліста», «Дні магістра», «Дні аспіранта», «Дні дипломника», «Дні науки», Тижні бібліотеки на факультетах, «Дні молодих викладачів та асистентів», «Дні кафедр», культурно-просвітницькі та виховні заходи, які сприяють використанню інформаційних ресурсів бібліотеки для задоволення інформаційних потреб кожного користувача та націлені на розвиток вміння самостійно працювати з джерелами інформації.

Активно працюють у науковій бібліотеці читацькі об'єднання за інтересами: літературна вітальня «Гармонія», «Ріднокрай», «Родовід», «Палітра», «Господарочка», літературна студія «Дивослово». Особлива увага звертається на оновлення і модернізацію культурно-масової роботи, її традиційних форм, упровадженням нових найбільш цікавих і ефективних, які охоплюють широке коло актуальних питань сьогодення, виховують духовність, популяризують видання про історію України, інтеграцію в Європейський простір, демократизацію суспільного життя, розкривають чарівний світ літератури, мистецтва, традицій українського народу, сприяють розширенню світогляду, всебічному розвитку особистості.

Формуванню у студентської молоді рис громадянина-патріота української держави сприяли:

- виставкові заходи «Моя країна – єдина Україна», «Символіка незалежної України», «Основний Закон держави», «Я – українець», «Ми б не боролись, якби не любили»
- круглі столи «В єдності наша сила», «Ми з українського роду», проведені спільно з кафедрою філософії, соціології та історії
- кураторські години «Незалежна, вічна і свята», «Збережемо національні традиції». Так, годину духовного спілкування «Срібні дзвони слов'янської духовності» проведено для студентів факультету менеджменту і маркетингу.

Цикл заходів «Навічно в народній пам'яті поколінь» включав:

- тематичну кураторську годину «Злочини фашизму не повинні повторитись», присвячену Міжнародному дню пам'яті жертв Голокосту, де відбулося спілкування із студентами за тематикою «Що таке «фашизм»: ідеологія і наслідки», «Голокост: історія і сучасність»;
- засідання читацького об'єднання «Ріднокрай» «Попіл спалених в'язнів концтаборів б'ється в наші серця»;
- годину пам'яті, яка присвячувалася Міжнародному дню визволення в'язнів фашистських концтаборів.

До дня Перемоги над німецьким фашизмом в аудиторії імені Героя Радянського Союзу І.П. Ялового проведено тематичну кураторську годину «Палаючий факел пам'яті» для студентів факультетів еколого-меліоративного та механізації сільського господарства.

Щоб по-справжньому любити рідний край, його слід добре знати, необхідно вивчати його історію, мову, культуру. Саме краєзнавча робота займає важливе місце в діяльності кожної бібліотеки. Основою краєзнавчої роботи є формування фондів краєзнавчої літератури, які включають в себе книги, статті про область в цілому, інші краєзнавчі документи, в яких висвітлюється економічний стан краю, історичні і культурні особливості району, міста, екологічні проблеми, а також твори місцевих письменників, публікації про знатних людей краю і таке інше. За допомогою краєзнавчої літератури відбувається залучення молоді до активного пізнання рідної

землі, а завдяки зібраному бібліотекою фонду літератури прорідний край забезпечуються цікаві форми і методи її популяризації.

Серед різноманітних шляхів популяризації творчості місцевих письменників особливе місце посідають вечори-зустрічі з письменниками, що створюють умови для безпосереднього спілкування з читачами.

Любов до Батьківщини – це і любов до природи рідного краю, яка потребує захисту, охорони. Вивчення природного ландшафту, охорона і примноження природних багатств рідного краю – в центрі уваги екологічного краєзнавства. Змістом такої роботи є формування екологічної культури, вивчення проблеми екології регіону, природи рідного краю, її захист і охорона, виховання екологічної культури, любові до навколишнього середовища, формування уявлення про навколишній світ, рослинність, тварин свого краю, знайомство з літературою про охорону навколишнього середовища. Наукова бібліотека пропонує наступні форми проведення заходів: дні довкілля, дні екологічних знань, екологічні години, екологічні диспути, діалоги «Збережемо наш край блакитним і зеленим», «Заповідні куточки Придніпров'я», «Занесені до Червоної книги», «Екологія мого міста», «Природа навколо нас», «В ім'я вічної щедрості природи».

Більшій ефективності роботі у цьому напрямку надають проведення краєзнавчих вечорів «ДДАЕУ: вчимося, працюємо, відпочиваємо», «Дніпропетровщина – регіон ідей та інвестицій», організація книжкових виставок «Охороняємо природу рідного краю», «Екологічні проблеми Дніпропетровщини», де розміщені видання про екологічну ситуацію, охорону природного ландшафту регіону.

В читальній залі навчальної та наукової літератури, де, крім підручників, навчальних посібників, монографій, дисертацій, пропонується фонд літератури з екології та охорони навколишнього середовища, оформляються книжкові виставки даної тематики: «Вода – джерело життя» (до Всесвітнього дня водних ресурсів), «Людина. Земля. Екологія», «Бережімо довкілля – наш дім».

Значна увага приділяється вихованню студентства на культурно-історичному досвіді нашого народу, його традиціях, звичаях й обрядах, духовності. Багаті традиції має барвіста, розмаїта народно-поетична творчість нашого краю. В пісенному й казковому фольклорі, історичних переказах, в обрядах і повір'ях розкривається і втілюється душа народу, що сприяє вихованню у молоді дбайливого ставлення до культурної спадщини свого народу. Так, на черговому засіданні клубу «Ріднокрай» прозвучала літературно-музична композиція «Я славлю місто на Дніпрі», а на філії № 1 наукової бібліотеки проведено усний журнал «Центр народного мистецтва – Петриківка» з циклу краєзнавчих читань «Мій рідний край, моя Дніпропетровщина» та спільно з кафедрою філософії, соціології та історії – тематичний вечір «Збережемо національні традиції», де йшла розповідь про історію українського народного одягу, як яскравого і самобутнього українського явища що розвивалося й удосконалювалося протягом століть.

З бесід, оглядів книг, які проходять безпосередньо в читальних залах у гуртожитках, студенти досконало ознайомлюються з літературою про різноманітні історичні події, які випали на долю Дніпропетровщини. На тематичних кураторських годинах факультетів проведено традиційні краєзнавчі читання «Феномен міста на Дніпрі», «Шляхами війни», присвячені Дню заснування міста Дніпропетровська та роковинам визволення нашого міста від німецько-фашистських загарбників. В академічних групах спільно з кураторами агрономічного, механізації сільського господарства, еколого-меліоративного проводилися Дні краєзнавства, в ході яких присутні знайомилися з матеріалами відкритих переглядів, книжкових експозицій «Величне місто над Дніпром», «Місто освіти та науки», «Колиска видатних історичних постатей», «Літературна Дніпропетровщина», «Маршрутами історичних пам'яток», «Музеї Дніпропетровська» (до 100-річчя з дня заснування Дніпропетровського художнього музею).

Національно-патріотичне виховання, популяризація літератури з даної тематики в бібліотеці покликане забезпечити морально-політичну і практичну підготовку до виконання священного обов'язку — захисту незалежної України, формуванню у молоді стійкості, мужності, готовності до подвигу, самопожертви, самопідготовки і самовиховання, вихованню почуття патріотизму, любові до України, бажання відстояти її незалежність і соборність, наслідування кращих традицій.

До Дня визволення міст України, міста Дніпропетровська від фашистських загарбників та Дня українського козацтва в академічних групах, студентських гуртожитках проведені лекції, бесіди, огляди видань, історичні повідомлення, інформаційні огляди, оформлені книжкові виставки «Шляхами війни», «Дніпропетровськ, опалений війною», «Історія славного козацтва українського», «Козаччина в художньому слові», «У пам'яті навіки збережу», «Вічне джерело».

Позитивному іміджу наукової бібліотеки, її привабливості з метою залучення нових читачів сприяють проведення тематичних кураторських годин за участю кураторів на теми: «Місто освіти та науки» (до Дня міста), «Святе мистецтво хлібороба», «Вічна музика землі», зустрічі з випускниками, провідними науковцями університету (до Дня працівників сільського господарства), «Живої мови чарування», «Безсмертна мова в зорянім вінку» (до Дня української писемності та мови), фестиваль студентської поезії та музики «Осінні кольори», «Моя країна – єдина Україна» (до Дня Соборності та Свободи України), «Палаючий факел пам'яті» (до Дня Перемоги), «Досягнення науки – людині» (до Дня науки), цикл заходів «Збережемо національні традиції», «Релігійні свята України» тощо.

Низька заходів присвячувалася підвищенню культури мовлення, рідній українській мові, яка є одним із головних засобів успадкування культурних надбань від покоління до покоління, джерелом, що оживляє патріотичні почуття. Так, до Міжнародного дня рідної мови, Дня української мови та писемності проведено комплекс заходів «Безсмертя нації – у мові», це: лекції,

бесіди, повідомлення, перегляди, виставки, години народознавства, літературні вечори: «Звучить рідна мова», «Моя мова – найчистіша криниця», «Живої мови чарування», «Безсмертна мова в зорянім вінку» тощо. Зацікавлено пройшов конкурс читців «Скарби Шевченкового слова», присвяченого 200-річчю від Дня народження Т. Шевченка. На тематичній кураторській годині студентів академічних груп А-3-13, МР-1-12, М-1-12,

М-2-13 проведено засідання літературної студії «Дивослово» «Наша мова – пісня, а в словах любов» до Міжнародного дня української мови. В бесідах, повідомленнях, оглядах книг розкриті такі теми: «Мова – складова частина світової культури», «Українська мова рідна», «В мові невмирущій – безсмертя народу», «Багатогранність мови», «Т.Г.Шевченко – основоположник української мови», «Мовлення людини – її інтелектуальний портрет». В Шевченківський ювілейний рік, 200-річчя від дня народження Великого Кобзаря, значну увагу приділено популяризації його творів, життю та творчості справжнього Патріота, Генія українського народу. Розроблена широка програма Шевченківських читань «Космічне осмислення творчості Великого Українця», яка включала книжкові виставки, бібліографічні огляди, бесіди, засідання читацьких об'єднань «Ріднокрай», літературної вітальні «Гармонія», літературної студії «Дивослово». У структурних підрозділах бібліотеки читачі знайомилися з виданнями на виставках «Скарбниця Шевченкової творчості», «Шевченкіана», «Митець палітри і пера» тощо. На одному із засідань літературної вітальні «Гармонія» було підготовлено та проведено літературно-музичну композицію «Музика Шевченкового слова».

Бібліотека постійно, традиційно підтримує і популяризує творчі здібності студентів, залучає нових особистостей до роботи читацьких об'єднань, які не тільки глибоко розуміють зміст вивчених предметів, а й можуть духовно і творчо розвиватися, набувати інформаційної компетентності, культури й підвищення інтелектуального рівня. За допомогою низки заходів у студентів формуються навички інтелектуальної праці, творчого розвитку внутрішнього світу. Щорічно проводиться традиційний фестиваль студентських талантів «Поезія окрилених сердець».

Провідне місце серед засобів діяльності бібліотеки займає організація та оформлення книжкових виставок, які допомагають у розкритті бібліотечного фонду, популяризації кращих творів друку, в рекламі наукової бібліотеки. Вони оформляються світлинами, краєзнавчими матеріалами, обов'язковою складовою є бібліографічні і рекомендаційні списки, цінні та рідкісні видання, творчі мистецькі роботи викладачів та студентів, методичні матеріали з галузевих навчальних дисциплін, інформаційні довідки та історичні повідомлення, диски з електронними виданнями, посилення на різні сайти України та зарубіжних країн в залежності від тематики виставок.

Для максимально ефективного використання можливостей бібліотеки, її інформаційних послуг постійно проводяться, особливо для студентів перших курсів та інших відвідувачів, екскурсії, як тематичні, так і комплексні. У процесі екскурсій розкривається історія бібліотеки, її фонди, весь сегмент послуг. Читачі мають змогу ознайомитися з довідково-пошуковим апаратом:

традиційними та електронними каталогами, електронними базами даних бібліотеки. Важливий напрямок діяльності бібліотеки – створення комфортних умов для самостійної роботи користувачів, поповнення новою інформацією довідково-бібліографічних ресурсів бібліотеки, удосконалення інформаційних технологій та телекомунікацій.

Значна увага приділяється індивідуальній роботі з читачами-студентами, яка відбувається у формі діалогу під час обслуговування або спілкування під час проведення соціокультурних заходів, завдяки цьому у студентів розвиваються пізнавальні інтереси, творчі здібності, збагачуються знання, розширюються горизонти культури та вміння спілкуватися з людьми, одним з одним.

Виховна діяльність наукової бібліотеки університету містить організаційно-функціональні і психолого-педагогічні аспекти, узгоджені зі структурно-функціональною трансформацією в бібліотеці ВНЗ, вимогами комунікаційної та педагогічно-виховної компетенції кадрів бібліотек в умовах інформаційно-комунікаційного середовища. Особливості виховної діяльності бібліотеки ВНЗ зумовлені розгортанням соціально-комунікаційних функцій бібліотек, які на своєму найвищому рівні еволюційного розвитку реалізуються через формування суспільної свідомості студентської молоді відповідно до цілей її соціалізації. Різноманітні засоби виховання загальнолюдських цінностей та патріотизму у студентів визначають вплив наукової бібліотеки як елемента комунікаційної взаємодії в процесі навчання і виховання, що забезпечує потенціал і ресурсну інформаційно-комунікаційну базу для визначення місця і ролі бібліотеки в інформаційно-освітньому просторі університету у формуванні загальнолюдських та патріотичних цінностей у студентів.

Бібліографічні посилання:

1. Балагура О. Змістовні та технологічні особливості виховання духовної культури студентів вищих навчальних закладів / Олена Балагура // Освіта і управління. –2011. –№ 2 –3. –С. 180-182.
2. Будасова А. П. Культурно-просвітницька діяльність як засіб реалізації виховної функції бібліотеки [Ел.ресурс]/ А. П. Будасова.— Режим доступу: <http://elibrary.krpd.edu.ua/jspui/handle/0564/212>. – Назва з екрану
3. Грабар Н.Г. Суттєві ціннісні рівні бібліотек вищих навчальних закладів: реалії та перспектива / Н.Г. Грабар // Вісн. Кн. палати. — 2006. — №8. — с. 12–15.
4. Грамм О.М. Виховна функція бібліотеки/ О. М. Грамм [Ел. ресурс.].– Режим доступу: http://eadnurt.diit.edu.ua/bitstream/123456789/1766/1/009_gramm.pdf. – Назва з екрану.
5. Концепція національно-патріотичного виховання молоді [Ел.ресурс.]/ Режим доступу: <http://www.mil.gov.ua/diyalnist/vijskovo-patriotichna-robota/normativno-pravova-baza>. – Назва з екрану.
6. Ніколаєнко Р. Роль бібліотеки у формуванні науково-освітнього простору ВНЗ/ Р. Ніколаєнко. – Вища школа.–2013.–№5.– с.48–59
7. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки [Ел.ресурс.]/ Режим доступу: <http://www.anvsu.org.ua/index.files/Articles/Jablonskiy3.htm>. – Назва з екрану.

Наші автори

Андрєєва Валентина Іванівна – старший викладач кафедри філософії, соціології та історії Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету.

Бараненко Наталя Валеріївна – студентка групи Ф-2-14 факультету обліку та фінансів Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету.

Берестень Юрій Володимирович – кандидат історичних наук, доцент кафедри філософії, соціології та історії Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету.

Білополий Віктор Васильович – кандидат історичних наук, доцент, завідувач кафедри філософії та політології Придніпровської державної академії будівництва та архітектури.

Білоус К. В. – студентка групи МР-2-14 факультету менеджменту та маркетингу Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету.

Борисов Владислав Леонідович – кандидат історичних наук, доцент, завідуючий кафедрою історії України та українознавства Українського державного хіміко-технологічного університету.

Братчик Антоніна Григорівна – директор Наукової бібліотеки Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету, викладач кафедри філософії, соціології та історії Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету.

Вершина Вікторія Анатоліївна – кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Дніпропетровського національного університету ім. О. Гончара.

Вікторов Віктор Григорович – доктор філософських наук, професор кафедри філософії, соціології та історії Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету.

Волох Петро Володимирович – кандидат сільськогосподарських наук, професор, проректор з навчальної роботи Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету.

Гаврильченко Олександр Степанович – кандидат технічних наук, доцент, завідувач кафедри механізації виробничих процесів у тваринництві Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету.

Гескіна Віра Олександрівна – методист, керівник читацьких об'єднань наукової бібліотеки Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету.

Гриженко Лілія Володимирівна – кандидат історичних наук, старший викладач кафедри філософії, соціології та історії Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету.

Добридень Оксана Володимирівна – кандидат філософських наук, доцент, завідувача кафедри гуманітарних наук Дніпропетровської державної медичної академії.

Дьяченко Ніна Костянтинівна – старший викладач кафедри вищої математики Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету.

Євсєєва Галина Петрівна – доктор наук державного управління, професор, завідувача кафедри українознавства Придніпровської державної академії будівництва та архітектури.

Завгородня Анастасія Миколаївна – студентка групи МР-2-14 факультету менеджменту та маркетингу Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету.

Запорожченко В.Ю. – старший викладач кафедри гідромеліорацій Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету

Іваненко Валентин Васильович – доктор історичних наук, професор, проректор з науково-педагогічної роботи у сфері гуманітарної освіти та виховання молоді Дніпропетровського національного університету ім. О. Гончара, академік академії наук вищої школи України.

Іващенко Олена Олександрівна – кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент кафедри фізичного виховання Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету

Касьянова І.О. – студентка групи МР-2-14 факультету менеджменту та маркетингу Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету.

Кобець Анатолій Степанович – професор, доктор з державного управління, ректор Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету, Заслужений працівник освіти України.

Ковалевський Ігор Олександрович – студент групи Ф-2-14 факультету обліку та фінансів факультету Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету.

Корх Олександр Миколайович – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії та соціально-політичних дисциплін Дніпропетровського державного університету митної справи та фінансів.

Кривчик Геннадій Георгійович – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри українознавства Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту ім. академіка В. Лазаряна, академік АН вищої освіти.

Кузьміна Лідія Володимирівна – старший викладач кафедри вищої математики Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету.

Лагдан Світлана Петрівна – старший викладач кафедри українознавства Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна.

Левін Олег Леонідович – кандидат історичних наук, доцент кафедри філософії, соціології та історії Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету.

Локотькова Анастасія Іванівна – студентка групи ФК-2-14 факультету обліку та фінансів Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету.

Лучка Людмила Миколаївна – кандидат історичних наук, заступник директора Наукової бібліотеки Дніпропетровського національного університету ім. О. Гончара.

Маслікова Катерина Павлівна – кандидат біологічних наук, доцент, начальник навчальної частини Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету.

Мацюк М.П. – студент факультету механізації сільського господарства групи М-1-11

Михайлюк Олександр Володимирович – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри документознавства та інформаційної діяльності Національної Металургійної академії України.

Мишенський В. В. – студент групи ФК-2-14 факультету обліку та фінансів Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету.

Мороз Володимир Іванович – доктор філософії, завідувач кафедри філософії, соціології та історії Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету.

Муренко Олена Олександрівна – викладач кафедри філософії, соціології та історії Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету.

Прудка Людмила Євгеніївна – заступник директора Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету.

Онопрієнко Дмитро Михайлович – кандидат сільськогосподарських наук, професор, перший проректор, проректор з навчальної роботи Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету.

Охмат Петро Корнійович – кандидат технічних наук, професор, проректор з науково-педагогічної роботи Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету, Заслужений працівник освіти України.

Пащенко Віктор Іванович – кандидат політичних наук, доцент кафедри політології Дніпропетровського національного університету ім. О. Гончара (м. Дніпропетровськ).

Пахоменков Юрій Геннадійович – викладач кафедри філософії, соціології та історії Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету.

Перепада Євгенія Максимівна – завідувач бібліотеки Нікопольського коледжу

Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету.

Поплавський Олег Олександрович – кандидат історичних наук, доцент кафедри філософії, соціології Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету, заступник проректора з навчально-виховної роботи Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету.

Рошко Марія Володимирівна – вчений секретар Дніпропетровського історичного музею ім. Дмитра Яворницького.

Рудаков Леонід Миколайович – кандидат сільськогосподарських наук, доцент, голова профспілкового комітету Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету.

Руденко Станіслав Григорович – кандидат історичних наук, доцент кафедри українознавства Придніпровської державної академії будівництва та архітектури.

Самойленкова Віра Павлівна – студентка факультету психології Дніпропетровського національного університету ім. О.Гончара.

Сокол Сергій Петрович – кандидат технічних наук, доцент, декан факультету механізації сільського господарства Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету.

Удовенко Галина Василівна – завідувач бібліотеки Новомосковського коледжу Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету.

Філіпченко Інна Олександрівна – студентка 4 курсу архітектурного факультету Придніпровської державної академії будівництва та архітектури.

Чернікова Наталя Семенівна – кандидат історичних наук, старший викладач кафедри філософії, соціології та історії Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету.

Шаврова Оксана Борисівна – кандидат фізико-математичних наук, доцент кафедри вищої математики Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету.

Шевченко Андрій Юрійович – кандидат історичних наук, доцент кафедри філософії, соціології та історії Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету.

Шумей Уляна – магістр агрономічного факультету, голова КСМ Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету.

Щепова Діана Романівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри філософії, соціології та історії Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету.

Якунін Віктор Кузьмич – доктор історичних наук, професор кафедри історії України та етнополітики Дніпропетровського національного університету ім. О. Гончара.

**ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКИХ ТА ПАТРІОТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ У
СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ**

Матеріали регіональної науково-практичної конференції
23 квітня 2015 року

Українською та російською мовами

Відповідальний за випуск
Охмат П.К. проректор з науково-педагогічної роботи ДДАЕУ

Збірник матеріалів надруковано в авторській редакції
без істотних змін редакторською колегією

Комп'ютерна верстка та дизайн - Сидоренко Н.М.

Надруковано ДВЦ «Придніпров'я»
Вул. Лісопаркова 14-А
Те.:731-55-95